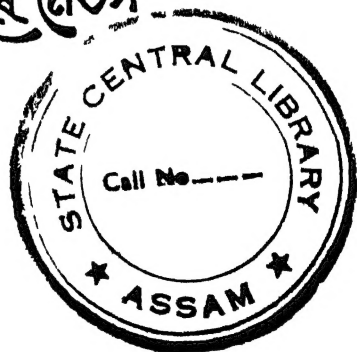


লক্ষ্মীনাথ

মহেশ্বৰ ব্ৰিঙগ



বাণালাইপ্ৰেছ

কোকৰাঝাৰ :: গুৱাহাটী

অসম

Lakshminath, Essays on Lakshminath Bezbaroa
(1864 1939) by Dr Maheswar Neog, Saint Sankaradeva
Professor, Punjabi University Published by
Manoranjan Dey, Bina Library, Kokrajhar,
Assam, 1978

প্ৰকাশক
শ্ৰীমনোবৰ্জেন দে
বীণা লাইব্ৰেৰী
কোকৰাঝাড, অসম

প্ৰচ্ছদ শিল্পী
দীলিপ দাস
বেলেঘাটা

প্ৰথম প্ৰকাশ
জুলাই ১৯৭৮
১ • দহ টকা মাথোন

মুদ্ৰক
শ্ৰীমন্তনকুমাৰ কোলে
নিউ মুদ্ৰণী
৭১, কৈলাস বোস ষ্ট্ৰীট
কলিকতা ৭০০০০৬

॥ নিজৰ কথা ॥

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰীয় ব্যক্তি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জন্ম-শত-বৰ্ষ-পূৰ্ত্তিৰ উজ্জৱল (১৯৬৮ত, হ'ব লাগিছিল ১৯৬৪ত) সময়ত লক্ষ্মীনাথৰ বিষয়ে নানাঞ্জন লেখকে নানা দিশৰপৰা আলোচনা কৰিছিল। 'এই সময়তে আমি এই বিষয়ত এখনি গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰাৰ পৰামৰ্শ বন্ধুসকলৰপৰা পাইছিলো। আন এটি সজ্ঞ পৰামৰ্শ আছিল লক্ষ্মীনাথ সম্পৰ্কে মোৰ পুৰণি লেখাবোৰ সংকলন কৰি উলিওৱা। এই দুটি কামৰ এটিও এতেদিনে হৈ উঠা নাছিল। মোৰ পুৰণি ছাত্ৰৰ ভিতৰত লামডিঙৰ ত্ৰীউপেন্দ্ৰনাথ কটকীয়ে যথেষ্ট বল দিয়াতো সেই কাম নহৈছিল, এতিয়া তাৰে ভিতৰৰ আন দুজন ত্ৰীম্ববানীপ্ৰসাদ অধিকাৰী (গোসাঁইগাঁও) আৰু ত্ৰীনলিনীকান্ত শৰ্মাৰ (বিলাসীপাৰা) উজোগত কোকৰাঝাৰৰ বীণা লাইব্ৰেৰীৰ গৰাকী ত্ৰীমনোবৰ্জনে দে পুথিখনৰ প্ৰকাশনৰ বাবে আগ বাঢ়ি অহাত লৰা-লৰিকৈ ন-পুৰণি লেখাকেইটা একেলগ কৰি দিয়া হ'ল। কিন্তু প্ৰথম খণ্ড "জয়ন্তী"ত তিনি সংখ্যাত (জুলাই আগষ্ট ১৯৩৮) ধাৰাবাহিকভাৱে ওলোৱা "বেজবৰুৱা, মানুহজন" নামৰ মোৰ লক্ষ্মীনাথ বিষয়ক প্ৰথম লেখা (সি আছিল লিটন স্টেচিৰ ধাৰাৰ "আধুনিক" জীৱনী) "আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য" নামৰ মোৰ সংকলনত ইতিপূৰ্বে সন্নিৱিষ্ট হোবাত সেইটি এৰি দ্বিতীয় লেখা 'জয়মতী কুঁৱৰী নাটকৰ চৰিত্ৰ' ("আৱাহন", দশম বছৰ, অষ্টম-নৱম সংখ্যা, শাওণ-ভাদ ১৮৬১ শক) বস্তুটিয়েই পাবলৈ নোহোৱা হোৱাত অলপ হাহাকাৰ লাগিল। শেহন্তত মোৰ পুৰণি ছাত্ৰ ত্ৰীষতিনাৰায়ণ শৰ্মাৰ (বোৰহাট) কণ্ঠা কুমাৰী শান্তা শৰ্মাই এই পলৰীয়া বস্তুটি ধৰি আনি হাজিৰ কৰাত, পুথিৰ শেহৰ ফালেই স্থান দিব লগীয়া হ'ল। বাকীবোৰ লেখা বিভিন্ন সময়ৰ 'বেজবৰুৱাৰ ব্যঙ্গ' "আৱাহন", বড়ুবিংশ বছৰ, প্ৰথম সংখ্যা, ১৮৭৭ শক, 'প্ৰবন্ধ-সাহিত্যৰ কেইজনমান ওজা', "সোঁমাব জ্যোতি, প্ৰথম বছৰ, দ্বাদশ সংখ্যা, জ্যৈষ্ঠ ১৮৭৩ শক, 'বেজবৰুৱাৰ কবিতা', "বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-প্ৰতিভা", (সন্নিৱিতা সভা, গুৱাহাটী), প্ৰথম ভাঙণ, ১৯৫৫, 'বেজবৰুৱাৰ দিনলেখাবপৰা

‘দুপাতমান’ (বৰ্তমান প্ৰজ্ঞানমন্ডৰীৰ ‘স্মৃতিলিপিবৰণা দুপাতমান’),
 ‘অসমীয়া (মাহেকীয়া), প্ৰথম বছৰ, চতুৰ্থ সংখ্যা, আগষ্ট ১৯৬৮ ,
 ‘বৰবৰুৱাৰ হাঁহিবৰ ছলেবে বেজবৰুৱাই কান্দি পঠিয়ালে’, “অসমীয়া”
 প্ৰথম বছৰ, দশম সংখ্যা, ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৬৯ , ‘অসমীয়া ভাষা আৰু
 সাহিত্যত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ স্থান’ “লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা” (প্ৰকাশন
 পৰিষদ, অসম), প্ৰথম তাণ্ডবণ, ১৯৬৮ [এই প্ৰবন্ধটো “অসমীয়া”
 মাহেকীয়া আলোচনীৰ নবেম্বৰ ১৯৬৮ৰ প্ৰথম বছৰ, সপ্তম সংখ্যাত আৰু
 তেতিয়াৰ অসমৰ মুখ্যমন্ত্ৰী বিমলাপ্ৰসাদ চলিহাৰ প্ৰবাসমৰ্মমতে অসম
 চৰকাৰৰ পত্ৰিকা “অসমা”ৰ ছুটা সংখ্যাত ধাৰাবাহিকভাৱে ওলাইছিল] ।
 অসম সাহিত্য-সভাৰ হৈ মই সম্পাদন কৰা “চিত্ৰলেখা”, “পত্ৰলেখা”,
 (১৯৬৮), “বেজবৰুৱাৰ দিনলেখা”, প্ৰথম খণ্ড (১৯৬৯), দ্বিতীয় খণ্ড
 (১৯৭৭) গ্ৰন্থৰ পাতনিও বৰ্তমান প্ৰকাশনত সংকলিত হৈছে । এই
 সকলো পত্ৰিকা, গ্ৰন্থ আৰু সংকলনৰ লগত সংসৰ্গ থকা সকলোৰে ওচৰত
 আমাৰ বিনীত কৃতজ্ঞতা জনাইছো ।

পুথিখনৰ “লক্ষ্মীনাথ” নাম কাৰাবাৰ মনত আৰ্থজ্ঞা আৰ্থজ্ঞা লাগিব
 পাৰে । ভাৰতৰ অন্তত্ৰ যেনেকৈ ববীন্দ্ৰনাথ, বঙ্কিমচন্দ্ৰ, প্ৰেমচাঁদ বুলিলে
 এই মহানসকলৰ লগত লেখক পাঠকৰ আত্মীয়তা সূচায়, অসমীয়া
 সমালোচনাত আমি বেজবৰুৱা, বৰদলৈ, আগবৰালা বুলিলে আমাৰ
 আৰু সিসকলৰ মাজত কিবা ব্যৱধান এটা বৈ যোৱা যেনহে লাগে ।
 অথচ লক্ষ্মীনাথ, বজ্জনীকান্ত চন্দ্ৰকুমাৰ আমাৰ কিমান আপোন !! নামে
 কামে এই আপোনৰ আপোন চিনাকি এৰিব নালাগে বুলি মোৰ ভাব ।
 সেইহে এনে নামকৰণ ।

প্ৰবন্ধকেইটা গোট খাই লক্ষ্মীনাথৰ সম্পূৰ্ণ অধ্যয়নএটা নহ ল । তাৰ
 বাবে মোৰ খেদো নাই । ভৱিষ্যতে মোক কি দিয়ে, তাকে চোৱা যাওক ।

৬ বিশ্ববিদ্যালয় টোল

গুৱাহাটী ৭৮১ ০১৪

২৬ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৭৮

মহেশ্বৰ মেণ্ডা

লক্ষ্মীনাথৰ সাধু

এক আছিল বজা। আজিৰ তিনি শ বছৰৰ পূৰ্বে কথা। বজাৰ
ৰাজ্য অসম দেশ শতুকৰে ল'বলৈ চোঁচা লোৱা দেখি তেওঁ পৰ্বতলৈ
আঁতৰি গৈছিল গুণে তেওঁক লোকে বুলিছিল ভগনীয়া বজা। সেইজন
বজাৰে ভাল নামটি হ'ল জয়ধ্বজসিংহ। আহক বজাৰ ৰাজধানীলৈ চাবি
বেদ আৰু আয়ুৰ্বেদতো পাৰ্গত কনৌজীয়া পণ্ডিত। সেই পণ্ডিত
কুলিবৰকে সৰ্গদেউ ঈশ্বৰ গড়গাঁও-লখীমপুৰত হেজাৰ পুৰা মাটি,
লেখ জোখ নোহোবা বন্দী-বেটা, বঁটা বাহন দি সন্তোষ লগাই বেজবৰুৱা
বিষয় দি থাপি সাক্ষি থ'লে। কলিবৰ বেজবৰুৱাৰ পো-নাতিয়ে সেইখন
বিষয় খাইছিল এজন গৈ এজনকৈ। কলিবৰ নাতি পুৰুষোত্তম বৰুৱাই
মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মবস্ত্ৰ গ্ৰহণ কৰি বহুলা পদ্ম আতাক নিজৰ স্মৃতিৰ বাৰীত
সজ্জা পাতিবৰ দিহা কৰি দিয়ে। সেয়ে কমলাবাৰী থানৰ হেনো
নামৰ গুৰি কথা। বেজবৰুৱাসকল সেইহে আতাৰ থানৰ গোসাঁই আৰু
সমূহ-বাপু বুলিলে ভক্তিত সদায় ৭৮গদ।

এনে হেন বেজবৰুৱা বংশৰে এপাহি পছমফুল দীননাথ বেজবৰুৱা
কেবেহুৱা কালতে হেনো নাম-শুনিলে গাব-নোম-শিয়ৰা মানব দিন
হ'ল। ভূতৰ ওপৰতে দানহ ওলোবাৰ দৰে আকৌ মানব হাতৰপৰা
সোণৰ সঁফুৰা অসম দেশখন ইংৰাজে ল'লে কাচি। পিছত জানিব
পুৰন্দৰসিংহ বজাক লালবন্দীকৈ শিবসাগৰ আৰু লখীমপুৰ জিলা
দুখন চলাবলৈ দিয়া হৈছিল। সিবেলাতে দীননাথে পিতৃ হেৰুৱাই কজি-
বৃদ্ধি বিচাৰি পঞ্চতীৰ্থ গুৱাহাটীত বজাৰ কাষ চাপিল, আকৌ বংশৰ
বেজবৰুৱা বিষয়খন পালে, আৰু বজাৰ দৰবাৰত ফৌজদাৰী ছিবস্তাৰ
গৰাকীও হ'ল। হেনেটি সময়তে ছতি পুৰন্দৰ যেন ৰূপতি পুৰন্দৰক
একলীয়া কৰি কোম্পানীয়ে দেশ নিজ হাতলৈ এৰুৱা কৰি ল'লে।

লক্ষ্মীনাথ

লক্ষ্মীনাথ ইবাব হ'ল দেৱানীৰ মহাফেজ। তিনি বছৰৰ মূৰত বৰটি ছাহাবে তেওঁক পাতিলে দেবানীৰ ছিবস্তাদাৰ। তাৰ পিছত ১৮৬১ চনত ডাঙৰীয়াৰ ছবকাৰ বাহাৰুবে নগাঁৱৰ মুনচুফ কৰিলে। ১৮৬৪ চনত বৰপেটালৈ, ১৮৬৭ চনত তেজপুৰলৈ, তাৰপিছত উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ, তাকৈ শেহত গুৱাহাটীলৈ সিজনা বদলি হৈ আহিল। ৮৭১ চনত ফুৰুফুৰুফুৰু একষ্ট্ৰী এছিস্টেণ্ট কমিছনাৰ বোলা হ'ল ডাঙৰীয়ায়ো সেই খিতাপ পালে। ১৮৭৩ চনত ছবকাৰে বেজবৰুৱাক কামবপৰা একেবাবেই অজবাই দিলে পেনছন দি।

ডাঙৰীয়া যাওক বৰনাও লৈ নগাঁৱবপৰা বৰনৈয়েদি বৰপেটালৈ তাত বিষয় খাবলৈ। ডাঙৰীয়াৰ গমগমীয়া পৰিচাল বৰ সৰু ছন্দনা ভাৰ্য্য ফালবপৰা। লুইত কামৰীয়া সৰু ঠাই আহতগুৰি পাইছেগৈ। তাতে কাউৰী গ'ল, গধূলি হ'ল। আমাৰ চাউলকঠা মুকলি হ'ল বুলি বৈছাইতে 'লুইতৰে বালি বগী ঢকেঢকী' পাই নাও চপাই দিলে। 'শৰভৰ পূৰ্ণিমাৰ কাস্তি বিতোপন।' সেইহে গোঁসাঁই অহা পৰটি পাৰ হওঁতে নৌ হওঁতেই শুভ মুহূৰ্ত চাই সৰু বেজবৰুৱানী ঠানেৰুৰী লেজৰীৰ কেঁচা-সোণৰ-বৰণ-যেন পোনা-পোৱালি এটি হ'ল। হ'লহে হয়, তেওঁ আন দহজনৰ দৰে ভূমিষ্ঠ নহ'ল, হ'ল হেনো নোকাস্থ। ফৰিংফুটা জোঁমাকৰ লক্ষ্মীপূজাৰ নিশা। পোনাপোৱালিটিৰ নাম হ'ল সেই গুণে লক্ষ্মীনাথ। শাস্ত্ৰৰ পুত্ৰ লৌহিত্যৰ বুকুত পিছে সেই বালি ক'ত বুলিল, কোনেনো জানে বাক আজি।

নাচনীৰ ছেবে ঠেৱে মাকো চেকুৰাদি হাকিম বদলি হোৱাৰ লগে লগে হাকিমৰ 'উপসৰ্গ' ল'ৰাহতেও বৰপেটাৰপৰা তেজপুৰ, তেজপুৰবপৰা লক্ষীমপুৰ, লক্ষীমপুৰবপৰা গুৱাহাটীলৈ মাকো মাৰিলে লুইতৰ বুকুৱেদি। এইদৰে মাকো মাৰোঁতে শিশুবপৰা কিশোৰ হোৱা লক্ষ্মীনাথে অসমৰ মেউজীয়া প্ৰকৃতিৰ লগত যেন ঘন চিনাকি লাভ কৰিলে। তেজপুৰত থাকোঁতে সমধীয়া বৰিনাথ ককাৰপৰা সাধুকথা শুনি শুনি লক্ষ্মীনাথৰ

কিছীনথে 'কাপোথ-কঁপনি কঁপনি হ'ল, ইঠালে মুচি পেলালেন' লক্ষীমপুৰৰ সিদ্ধেশ্বৰ সোণাৰিয়ে ডবল পইছাটোৰে সাজি দিয়া খুৰি-বাটিত লক্ষীনাথ মইনাই 'কোমল মনৰ মৰম এখুৰিকৈ ভৰাই আপুৰুসীপাকৈ সাঁচি থৈছিল' আৰু সোণাৰি-গটী জগ্নাক সোণাৰি-শালৰ এপদ বম মুক্তি ভাৰি মুখ পাইছিল। দুৰ্গেশ্বৰ কাপুৱে প্ৰতিমা সাজি বহুগোৱা বৰণবোৰ আবেলিৰ পছিম আকাশৰপৰা পোৱাটো তেওঁ খিৰাকৈ বুজিছিল আৰু নিজমে দিয়া স্মৃতিটিত 'মুৰৰ কঁপনি তুলি দশোদিশ কঁপাইছিল', লগতে নিজৰ ছিদ্ৰাৰ তাঁৰকেইডালো। লক্ষীমপুৰতে থান কমলাবাৰীলৈ সোমৰ ফুল এপাহি আগ কৰি লক্ষীনাথৰ যি বিছাৰস্ত কৰা হৈছিল, সি কালৰ ব্ৰেগত অক্ষম হ'ল। সেই ঠাইতে আৰু 'কমলাবাৰীয়া ভাওনা দেখি তেওঁৰ মূৰত ভাওনাৰ বায়ু চৰিছিল।

এইদৰেই মনোৰম সপোনেৰে সেই ল'ৰাটিৰ নটি বছৰ পূৰ হওঁ হওঁ হ'ল। এনেতে দীননাথ বেজবৰুৱাই পেনছন পালত স্কুলাতক' নামে এটি ছন্দৰ বোগ লৈ শুবালকুছীয়া হোলোং নাবত উঠি এৰা ধৰাকৈ কঁকালত 'কটুৱা-টনা ৰঁবা' লক্ষীনাথ সৰ্গদেউসকলৰ ৰংপুৰ ছহৰ পালেহি। কিন্তু উস বাম। সেই ৰংপুৰত বঙলা বিছাৰ, বঙলা যাত্ৰা গানৰ আৰু ব্ৰাহ্ম ধৰ্মৰ উছাহৰ কিয়ে উজান ॥ তাৰ মাজতে প্ৰেম-ভকতি একোৰে একোটি নোহোবা শিক্ষা প্ৰণালীৰ মাজত লক্ষীনাথৰ ইন্ধুলীয়া জীৱনৰ সমাপ্তি হ'ল। তাৰ মুকুতে থাকি গ'ল আঠো প্ৰহৰে মহাভাগৱত দীননাথৰ ঘৰ চৌৱাই থকা বৈষ্ণৱসন্ন ঘন বস-পানীত পানীফুৰা হৈ থকা তেওঁৰ মনটি। মহাপুৰুষীয়া সাহিত্যৰ পকা-ভেলত সেই মনটি যেম খৰাই ধোবা নেমুটেঙাটিহে।

কোনোমতে প্ৰৱেশিকাৰ ডেওনাখন ডেই লক্ষীনাথ ওলালগৈ আহল-বহল কলিকতাত। তাতষে সেই 'মজলীয়া বিধৰ ল'ৰাই' কাঠিয়ক কাটন হ'ব, 'চোকাবুখীয়া বুলি থিয়াতি' আজিৰ, সেইটি নহ'ল। ৰিপন, চিটি আৰু জেনেৱেল 'এছেম্বলি (আজিৰ স্কটিশ চাৰ্চ) কলেজৰ এখন

দুৱাৰে সোমাই আনখন দুৱাৰে তেওঁ গ্ৰেজুৱেট হৈ ওলাই আহিল ঠিক জোখতে ১৮২০ ত। তাত উচাপ খাব লগীয়া আছে কিটো? কিন্তু বিচিন্ন হল এয়েহে তেওঁৰ মনৰ দুৱাৰখন বৰ বহলকৈ মেল খালে ইংৰাজী সাহিত্য আৰু সৰু সৰু নতুন বঙলা সাহিত্যই যেতিয়া সিখনত ঘন ঘনকৈ কুহুলিয়াই কুহুলিয়াই টুকুৰিয়ালোহ। সেই যুগৰ কলিকতা হ'ল বিশ্বৰ সি দুৱাৰ। তাৰ মুখতে বহি লক্ষ্মীনাথ আৰু তেওঁৰ লগৰীয়া অসমীয়া ছাত্ৰবহুতে এটা ডাঙৰ সপোন দেখিলে। সেই সমাজিকত পোবা দুটি মন্ত্ৰ হল অ ভা উ সা সভা আৰু জোনাকী আলোচনী। সেয়া আজি বুৰঞ্জীৰ কথা। তাক দোহাবিবৰ সন্ধান নাই। ডেকা বেজবৰুৱাৰ আৰু এটি সপোন হল কলিকতা বৰ আদালতৰ মান-যহ থকা উকীলসকলৰ লগত শাৰী পূৰোৱা। পিছে বিপন্নত আইন পঢ়ি তেওঁ পৰীক্ষা দিবলৈহে পালে, ইপিনে পাৰ হ'ব লগীয়া পৰীক্ষাৰ ডেওনাখন বিশ্ববিদ্যালয়ে দিলে এহাত চৰা কৰি। আমাৰ ডেকাদেও পৰি ব'ল ইপাৰতে। তেওঁ আদালতত গোচৰ তৰিলে হয়, কিন্তু গোচৰত আৰু চৌচৰাইহে হ'ল সাৰ। বোলে, 'বজাৰ আগত দিলে গোচৰ বজাই বোলে কাগখনকে মোচৰ।'

বেজবৰুৱা বোপাদেৱে আইনৰ লগতে ইংৰাজী বিদ্যাৰ এম এ শ্ৰেণীতো নামটি লগাই লৈছিল। তাৰ ইণ্টাহানতো গৈ তেওঁ বহিছিল। পিছে বাককৈয়ে সেই ওনাও সিমানতে দেলে। লাভৰ ঘৰত ব'ল কলিকতাৰ জোড়াসাঁকোৰ শিৰফুটা ঠাকুৰ বংশৰ দুটি ডেকা স্নাত্ত্বনাথ আৰু ক্ষিতীন্দ্রনাথৰ লগত হজি-গজি। ত'ৰ মহৰ্ষি দেবেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ তৃতীয় পুত্ৰ হেমেন্দ্ৰনাথ। সিজনৰ কথা লৈ সোদৰৰ ভাই কবি ববীন্দ্রনাথে কৈছিল, 'ছেলে বেলায় বালা পড়িতেছিলাম বলিয়াই সমস্ত মনটা চালনা সম্ভব হইয়াছিল। যখন চাৰিদিকে খুব করিয়া ইংবেজী পড়াইবার ধুম পড়িয়া গিয়াছে, তখন যিনি সাহস কবিয়া আমাদিগকে দীৰ্ঘকাল বাংলা শিক্ষাইবার ব্যবস্থা করিয়াছিলেন, সেই আমার স্বৰ্গগত

সেজদাদাৰ উদ্দেশ্যে প্ৰণাম নিবেদন কৰিতেছি।’ স্বৰ্গগত হেমেন্দ্ৰনাথৰ মিঠা মিঠা নামৰ আঠগৰাকী জীয়ৰী প্ৰতিভা, প্ৰজ্ঞা, অভিজ্ঞা, মনীষা, স্নেহতা শোভনা, সুষমা, সুদক্ষিণা। ঠাকুৰ-ৰাভীৰপৰা সোধনি আছিল আমাৰ বোপাদেওলৈ কণৱতী গুণবতী প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীক যাচি। ঘৰত আই বোপায়ে তৰ্কিবলৈ নো পাওঁতেই সিকালে কলিকতাত বিয়াৰ উকলি জোকাৰি উঠিলো, মাৰো গ’ল। মহৰ্ষিয়ে নাতি-জোৱাইক সুনিপুণ সাহিত্যিক হ’বলৈ আশীৰ্বাদ এজোলোকা দি কপৰ-নে-সোণৰ কাপ মৈশাম দিলে। ইফালে আকৌ শহুৰৰ ঘৰৰ সাহিত্যিক মহিলা আৰু পুৰুষসকলে ‘অসমীয়া মাতৃকথাৰ আঁত নাপাই লগালে জোবাইৰ লগত থকা খুন্দা। কুটুমসকলে ভূ পোবাই নাছিল সিটি জাতি কৰিব নোৱৰা জেভা।’ তেহে জানিবঁ ‘অসমীয়া ভাষাৰ হকে জোৱাইৰ হাতত ডাঙৰ বামটাঙোনডাল দেখি তেওলোকে দিলে বেঁত মেলি।

ইফালে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লগত গোচৰত হাবিলত ধিক্কাৰ উপজিলেও ডেকা বেজ স্বতন্ত্ৰীয়া উপাৰ্জনৰ বাট এটিৰ বিচাৰ খোঁচাবত ব’ল। আইন পৰীক্ষালৈ সাজু হোৱাৰ বেলাও কলি পুথি কাতি কৰি ডেকাই যিজনক নৰিয়া পৰা দেখি ওৰেও পতি কৰিবলৈ হেলা নকৰিছিল, কলিকতাত বনিজ কৰিবলৈ অহা সেই অসমীয়া সাউদ ভোলানাথে তাৰে ভূ পাই তেওৰ বেহাৰ মাজলৈ পকা ছাহাব বেজবৰুৱাক আধে-বেথে আকোৱাল মাৰি সন্মুখাই ল লে। ছয়ো ছইবো সোদৰৰ ভাই হৈ পৰিল। ছইটিৰ ‘ব্যৱসায় ন জোনৰ দৰে কলা কলাকৈ দিনো বাচি’ কলিকতাৰ লেখীয়া ঠাইৰ ব্যবসায়ৰে ‘মুখচ ছোও ছোও হ’লগৈ।’ পিছে, সেইদৰে আকাশ ফুটাম বুলি বাচি অহা ভলুকা বাঁহৰ গাজটি ঢোৰা কাউৰী এজনীয়ে মাজ-কঁকালত ভাঙিবৰ উপক্ৰম কৰিলে বিশেষকৈ ডেকা বেজৰ বেলিকা। শেহত ১৯ ৩-ত বি বৰুৱা আৰু বেজবৰুৱাৰ মাজত কলি সোমাল, ভূইকঁপৰ গুমগুমনি উঠিল। পিছৰ বছৰত তাৰ জোকাৰণিত ছজনৰ মাজৰ ভিন-পৰ নোছোৱা ভাবটোৰ ভালকৈয়ে সাঁফি লৰিল।

ঠাই ঠাই লাহে লাহে ঠাই ঠাই হ'ল। গৈ থৈ ১৯১১-ত ডেইলীৰ
কোৱাৰ জেণ্টিলম্যান দিহাৰ ওৰ পৰিল।

১৮৯৫ ৰ মাজতোখতে বেজবৰুৱা-বেজবৰুৱানীৰ ছোৱালী একেবি
উপজিল। নাম খোৱা হ'ল সুবন্তি, কাৰণ 'সেইটি ফুলৰ সৌভ, জোনৰ
পোহৰ, মৃত্ত বতাহৰ গতি, শিৱসাগৰৰ বৰপুখুৰীত বাতি জোনৰ পোহৰ
পৰি চিকমিক কৰা সৰু সৰু ঢৌৰ মালাৰ চাকি।' তেনেটি বস্তু পাঁচ
বছৰতে নোহোৱা হ'ল। আই বোপাইৰ হিয়া ভাগি টুকুৰা টুকুৰা হ'ল।
ইয়াৰ পিছত সি ছজনৰ এটি এটিকৈ তিনিটি ছোৱালী হ'ল। বৰজীয়ে
অকণাৰ বুদ্ধি আছিল উগ্ৰ বিশ্ববিদ্যালয়তে আগৰো আগ ঠাই ল'ব পৰা।
সেনী আৰু বিলাতী দুই পংক্তিৰ সল্লীততে তেওঁৰ এক্টিয়াৰ। আইদেওৰ
বিয়া হৈছিল ক্ৰিষ্ণ পণ্ডিত সত্যব্রত মুখোপাধ্যায়ৰে, সিজ্ঞন কবোদা,
কচ আৰু শেহত ত্ৰিপুৰাৰ বজাৰ দেৱান হৈছিলগৈ। তেওঁলোকৰে
কন্তা জগত-জোবা খিয়াতিৰ নৃত্য-কুশলা খতা দেৱী। বেজবৰুৱাৰ
দ্বিতীয়া জীৱিতা কন্তা বন্ধাৰ আকৌ পৰিণয় হৈছিল এডিনবৰাৰ এম্ এ,
চাহ-খেতিয়ক আৰু 'মনোমতী' বোলছবি গটোতা শিল্পী বোহিণীকুমাৰ
বৰুৱাৰে। তৃতীয়া দীপিকা আইদেৱে খ্ৰীষ্ট ধৰ্মত শৰণ লয়। মতুন
হিন্দীৰ দীপিকা নামেৰেই এতিয়া তেওঁৰ চিনাকি। তিনিগৰাকী
কন্তাই বিহুৰী। শিক্ষাৰ কথাত বেজবৰুৱাৰ দৰখামি আৰ্হি ঘৰ।
বেজবৰুৱানীও আছিল 'ৰূপে-গুণে পণ্ডিতা'। বাছোৰ-বাচোমৰ
বিশ্বকণ্ঠয়ে তেওঁৰে কেব মাৰে, এনেজনীয়েই নোলাব। বৰ বৰ তিনি
খণ্ডত ছপোৱা তেওঁৰ 'আমিষ ও নিৰামিষ আহাৰ' এসময়ত বঙালীৰ ঘৰে
ঘৰে হৈছিল। 'বন্ধা বচা' নামে তাৰে অসমীয়া ভাঙৰণ এটিও
ওলাইছিল। প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীয়ে বেজবৰুৱাৰ 'জন্মমতী কুঁৱৰী'ৰ বঙলা
ভাঙনি এটি কৰিছিল। সিটি পিছে কোনো বছৰতে নচলিল।
শৈল্পিকত আইদেওৰ হাতমে ওজাৰ হাত।

ৱি. বৰুৱাৰে এক্স-এবি হৈ বেজবৰুৱাই অকলশৰীয়াটোৰ ব্যক্তিক

[illegible]

লেখাটি কিন্তু 'কথাটি বেশি সুন্দরগুণি তোলা, কথাটি বেশি কথাটি
বোলা' কথা নহয়। ১৮৮২ ত কলিকতায় থাকিও তেঁও 'জেনারেল'র
শব্দাইকরায় হ'ল আক শব্দাইকরায়র শোমব চিত্রাঙ্কি দিলে 'সিদ্ধিকাই'ত
জাহে-পাঁতে অক্ষমীয়া স্বাক্ষিয়ার হৈ। কিংবদন্তী নগালীক যব জীবনী
বিল্ল কবি তেওঁ লামিটক 'সমরসীয়া ভাষানি বাক্যতা জুবিলে কলিকতায়
জা. ঙ. ম। -ত চায়াব অক্ষমীয়া লগ্ন জাহে বুলি। হাত খতি অক্ষমীয়া
জেওঁ লেখিতের থাকিল, লেখিতের থাকিল। এগরর পিছত এগরকে
জাহে-পাঁতেক জেওঁ লুখি ওলায়ে থাকিল। সেই কাল অকালে সঁজার
নোরাঙ্কি বুলি জেওঁ জেওঁর 'জাহে-পাঁতে' খাটো। কবি লগ্নাই 'জাহে-পাঁতে' লগ্ন
করই দিলে। 'কাকতক টোডালা', 'জাহে-পাঁতে' লগ্নি হ'ল সেই কর্ম

কল। ভাগব-সুখি আওহেলি এইদৰে লেখি থকা বেজবন্ধাক অসম্ভৱ লব্-ভাঙৰ লেখক বুলি মনেৰে বৰণ কৰিলে। ১৯০৮ বেজবন্ধাক হাঁটিয়ে লেখা 'এংলো-ইণ্ডিয়ান' শিতানৰ বস্তু এটিয়ে মহামহিমার্ণৱ ছবকাৰ বাহাদুৰৰ টিকনিডাল থিয় কৰালে বস্তুটি বাইজলৈ আগ বঢ়োৱা 'উৰা' কাকতৰ প্ৰতি দাকৰণ ৰোষত। পুঁপুৰা লাগি 'উৰা'ৰ সম্পাদকে দায় ভাঙিবলৈ গুৱা পাণ আগ কৰি 'এংলো ইণ্ডিয়ান'ক কাকতৰ বুকুৰপৰা মোহাৰি পেলালো বুলি দিলে কৈ। এনে ছুই চাইটা নিমিত্ত গোট খাই অসমীয়া সাহিত্যৰ বেজব দৰবত বাটি দিবলৈকে হ'ল। ডেকা বাকুইন্তৰ খচ্খচনিত ব'ব নোৱাৰি বেজবন্ধাই 'বাঁহী' আলোচনী উলিয়ালে ১৯০৯-ত। 'বাঁহী'য়ে কিমান নতুন লেখকক হাত ধৰি সমাজৰ মাজলৈ উলিয়াই আনিলে, আৰু 'জোনাকী'ৰ উছাহটি বোবাই লৈ আহিল কুৰি শতিকাৰ মাজ ভাগলৈ। 'জোনাকী' যুগৰ কৃপাবৰ আৰু 'সাধু' (যাক আৰু 'আজি বোলো গল্প') কোবা লক্ষ্মীনাথ দুয়ো জীয়াই থাকিল, কিন্তু আৰু এজন এতিয়া সি দুজনৰ লগ লাগিল,—মহাপুৰুষ আৰু মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ মেধি-ভাগৱতীৰ লেখীয়াতকৈ সেই ধৰ্মৰ আৰু তাৰ লগৰীয়া মনোমোহা সংস্কৃতিৰ আধুনিক ব্যাখ্যাকতা, প্ৰচাৰকৰ্তা, ৰক্ষাকৰ্তাজন। কুৰি বছৰ কাল বেজবন্ধাই 'বাঁহী'ত নানা সুৰ তুলিলে, আৰু শেহত আনসকলৰ হাজুত তাক তুলি দিলে। কুৰি শতিকাৰ পোনৰ পোন্ধৰ বছৰ কালতে তেওঁৰ মতমানে ছপা পুথি ওলাইছিল। তাৰ পিছৰ অধিক পূৰ্বত লেখাখিনি কিন্তু আলোচনীৰ পাততেহে সি চৰতি হৈ থাকি গ'ল। 'বাঁহী'ৰ সম্পাদকৰ চ'ৰাৰ দীঘলীয়া আলোচনাবিলাক, 'তত্ত্ব-কথা' আৰু 'কথ-কথা' আদি শিতানত ওলোৱা প্ৰবন্ধখিনিত আমি বেজবন্ধাবৰ স্বত্বটি পূৰ্ব আৰু চিকুণ গঢ়ত দেখা পাব। স্বৰূপ কথা ক'বলৈ গ'লে, তেওঁৰ ভাল চিনাকি আমি পাম যিদিনা এই আটাইবিলাক লেখা কেহা লগাই সজাই-পৰাই আমাৰ আগত কোনোবাজনে থিয় কৰি দি।

১৯১৬ জনত গুৱাহাটীত দেশ আৰু সাহিত্যৰ বিষয়ে চিন্তা কৰা

অসমৰ ডেকা ছাত্ৰসকলে সন্মিলনী পাতি বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ সতাপত্ৰিকৈ বৰণ কৰিলে। পিছৰ বছৰ আসাম সাহিত্য-সভাৰ জন্ম হ'ল। ১৯২৪-ত যেতিয়া সভাৰ সাহিত্য-সন্মিলন বহিল গুৱাহাটীত, বেজবৰুৱাদেৱক সতাপতি কৰি অসমীয়া সাহিত্যিকসকলে বেৰি ধৰিলে। সতাপত্ৰিৰ ওখ আসনৰপৰা তেওঁ যি ক'লে, সেয়া সভাৰ আটাই অতিভাষণৰ মাজৰ বজা অতিভাষণ। ১৯৩-ত যেতিয়া তেওঁ আকৌ অসম মাড়ৰ মুখ দৰিগন কৰিবলৈ আহি ডিব্ৰু, বংপুৰ, বোৰহাট, গোলাঘাট, গুৱাহাটীত উপস্থিত হ'ল, চাৰিওফালৰপৰা প্ৰজা ভাগি-ভুঁহৰি আহিল তেওঁৰ দৰিগন পৰগন পাবলৈ। সকলোৱে অভিনন্দনৰ বৰ-শৰাই আগ বঢ়ালে। লক্ষীনাথৰ বন্দনাৰে অসম জুৰি খলকনি উঠিল। ১৯৩১-ত অসমীয়া সাহিত্যৰ পুৰন্দৰসকলে বেজবৰুৱাক দিখৌ-পাৰত তেওঁৰ চেনেহী 'মোৰ জিৱসাগৰ'ৰ কোলাত বহুৱাই লৈ অসম সাহিত্য-সভাৰ মেলত ফুল চন্দন দি, শাৰীকৈ বৰশৰাই পাতি ওলগিলে। ১৯৩৩-ত বৰোদাৰ মহাৰজাই তেওঁক নিমন্ত্ৰণ কৰিলে যি আসনত বহি ববীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, ডক্টৰ বাধাকৃষ্ণ, ছাৰ চন্দ্ৰশেখৰ ৱেক্ট বামন, অধ্যাপক বামকৃষ্ণ গোপাল ভাণ্ডাৰকৰে সোণৰ-ৰূপৰ মুখেৰে কথা কৈছিল, তাতে বহি ভাৰতৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বুৰঞ্জী ক'বলৈ। অসম জুৰি আকৌ গোঁৱৰৰ মলয়া এছাটি ব'লে।

১৯৩৭ বোগে পীড়ি পীড়ি জুনজুনীয়া কৰা দেহাটি লৈ বেজবৰুৱাদেও বেলেৰে অসম মুবা হ'ল শৰীৰৰ ঘুণ গুচাম বুলি। আগষ্ট মাহৰ ২২ তাৰিখ। গুৱাহাটী বেল ষ্টেণ্ডনত ছহৰৰ বাইজ জুম বাজিলে। পাড়ী আতি ব'ল। গুৱাহাটী এ এছ্ এল্ ক্লাবৰ তৰফে আজি এই সাধু কোবাটিয়েই নকৈ ফুলা শেৱালিৰ গছ সবাই অনা মলা এধাৰি পিছাই বাইজৰ হৈ সেৱাটি জনালে। অশুখে নিশকতীয়া কৰা বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই কিন্তু কথা ক'ব নোৱাৰিলে, তেওঁৰ হৈ বাইজক সন্মুখি চেনেহ জ্বালোৱা তেওঁৰ 'জ্ঞান বোপা'ই। ইয়াৰ পিছত ডিব্ৰুৰ জী-জোৱাইব

কলিকাতা।

আল-মুজিবান, অসম-মতবৰ। মাজত। কেইবাবাৰো ইয়াৰিফাত হাঁহি
খাইছে। নমিয়া-পাৰিজে জায়ে-জুয়েলী-বুজা আহি কেনে হেঁচা-খুঁচি
খাই-খাইছে। অসম-অসম জুৰি, নাফবৰ, সত্যবৰণৰ অসম-অসম
উঠিল। এমাম-মামি মায়েন জুতি 'হে জায়ে, আমাৰ কলীকালক। সত্যবৰ,
কবি-মিয়া, প্রভু।' প্রভু-সেই জুতি শুনিছে, মেজবৰ পূৰ্ব। অসম
হৈ জুইতৰ বাসিত বাসিত খাব পৰা হ'ল, ডিব্ৰুগড়-ককত বাইক
আসম-মামি মাজত হাঁহি বগি জুতি পৰা হ'ল, সত্যপূৰ্ব। যোৱা
মিলাও চলিল। কিন্তু মহাকালে সেই কলীকাল, বাইক। সেই আসম-মামি
দক্ষ-মামি মোহোজ হাতেৰে মোহাৰি পেলালে। ১৯০৮-ৰ ২৬ মাৰ্চ
নিষ্ঠুৰ পূৰ্বাই লক্ষ্মীনাথক মহাকালৰ বুকুত সমৰ্পি দিলে। জুইতৰ বাসিত
জনম লক্ষ্মীনাথৰ শৰীৰটি পুনৰ জুইতৰ বাসিয়ে চিতাৰ জুইতৰে ভাঙি
নিজৰ দেহত মিলাই লৈছে। দেশে জৰাওৰে বিনায়ে।

বীণাখনিৰ গুণা-কেইডাল ঠনকাই ছিগিল। গুণগুণিছে আশিষ
জোঁকাৰি আছে। আক থাকিবনে বাক? 'পৰ্বতৰ বুকুত ঠেকা থাই'
প্রতিশ্রুতিয়ে শুনিছে, থাকিবনে বাক? বাক? আক?

লক্ষ্মীনাথৰ কবিতা

বেজবৰুৱাই চেঙেলীয়া কালতে বঙলা ভাষাত কবিতা লিখিবৰ যত্ন কৰিছিল আৰু সেই কবিতাৰ প্ৰয়াসবোৰ বঙলা কাগজলৈ পঠাই, অৱশ্যে ছদ্মনামত, সিবোৰ আলোচনীবোৰত ওলাব বুলি নিশ্চলভাৱে বাট চাই আছিল। 'অসমীয়াত কবিতা লিখিবলৈ কৰা যত্ন ইয়াৰ পিছৰ, ১৮৮৯ ছন মানবপৰ্বাহে চেগাছোবোকাকৈ তেওঁ কবিতা বুলি হুই এটা বচনা তৰিছিল আৰু মাজে মাজে তেওঁৰ নিজৰ আলোচনীতে সেইখিনি ছপা কৰি উলিয়াইছিল। পিছত ১৯১৩ ছনত তাৰে কিছু একেলগ কৰি 'কদম কলি' নাম দি পুথি আকাৰে উলিয়ায় 'নিজৰ বচনাবোৰ নিজৰে পঢ়িবলৈ ভাল লাগে' দেখি। কাৰণ এইবিলাক 'কবিতা হয় যদি হওক নহয় যদি নহওক বুলি মাজে সময়ে লিখা।' কবিতাৰ জ্যেষ্ঠীত মুঠা বচনাও ইয়াৰ মাজে মাজে নিশ্চয় আছে, কিন্তু যিকেইটি কবিতা আছে, তাক সোণ পানীৰে ছপাই বন্ধোৱাহে যুগুত। তাৰ উপৰি তেওঁৰ কবিতাৰ আন এটি মূল্য আছে ৰোমাণ্টিক পথৰ প্ৰদৰ্শকৰূপে। তেওঁৰ বিবিধ নাটকৰ অন্তৰ্গত গীতসমূহৰো সুকীয়া এটি সৌন্দৰ্য আছে, মূল্য আছে।

ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ অনুভূতিশীলতা, ভাবপ্ৰৱণতা, প্ৰকাশৰ আভিৰূপ আদি গুণ বেজবৰুৱাৰ বিশেষকৈ প্ৰেম অনুৰাগমূলক কবিতাকেইটিত ধৰা পৰে।

কোনো কোনো কবিতা ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক কবিৰ পোনপটীয়া ভাঙনি—প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য (জৰ্জ ডাৰ্লি)। আন কিছুমান কবিতাত আকৌ ইংৰাজ ৰোমাণ্টিকসকলৰ বুকুৰ উতলা উম স্তনৰকৈ অনুভৱ কৰিব পাৰি। 'চুমা' কবিতাত খেলীৰ প্ৰেমৰ দৰ্শন, 'অৱশেষ'ত খেলীৰ ককণ শ্ৰব।

দুটি পৰ্যায়ৰ কবিতাত সেইদৰে বৰি লাহুৰ লগৰ অনুভৱ হয়—

লক্ষ্যনাথ

‘দেৱযানী’ নামৰ নাটকীয় কবিতাত আৰু ‘ৰেখা’ নামৰ ছপৰীয়া চাৰিশৰীয়া প্ৰবচনকল্প উক্তিবিলাকত।

বেজবৰুৱাৰ কবিতাৰ বিশেষ লক্ষণ সকলো ধৰণৰ ভাব আৰু অল্পভূতিৰ অসমীয়া ভঙ্গিময় প্ৰকাশ। তৰ্জমা কৰা কবিতাতো সেই লক্ষণ প্ৰকট হৈ উঠিছে—বলেগ এটা পৰিৱেশৰপৰা আনি তাক অসমীয়া কবিতা কৰা হৈছে, নতুন পৰিৱেশ, নতুন মানসিক সংজ্ঞাত তাক প্ৰতিষ্ঠাপন কৰা হৈছে।

বেজবৰুৱাই কবিতাৰ এটি কনভেনচন বা ৰীতি আনুগত্য বহুত ঠাইতে মানিব খোজা নাই—ভাষাৰ। কথাৰ ভাষা আৰু কবিতাৰ ভাষা তেওঁ সান মিহলি কৰিছে। ‘ভ্ৰম, প্ৰিয়তমা উতলা প্ৰেমিকৰ উপমাৰ কচুগুটি খেল। এই দুটি সচা সঁচি কবিতা। কবিতা’ কবিতাবে এটি মধুৰ সংজ্ঞা। ‘প্ৰেম’ প্ৰেমৰ সৰ্বস্বৰবাদ, Pantheism এনে ভাব-গধুৰ কবিতাকেইটিত বেজবৰুৱাৰ প্ৰাণৰ গভীৰতাৰ প্ৰকাশ দেখা যায়। ‘বাহী’ত আত্মা পৰমাত্মাৰ মিলনৰ সুৰৰ আঘাত, চিৰ যৌৱনত প্ৰেমৰে চিৰ নতুন বাৰ্ধক্যহীন জীৱনৰ জয় গান গাইছে। মহাপ্ৰাণৰ যাত্ৰী’ আদি কবিতাই আকৌ তেওঁক ভাবুক চন্দ্ৰকুমাৰৰ লগৰীয়া কৰিও দিয়া দেখা গৈছে। ঈশ্বৰ আৰু ভকত’ত সেইদৰে অহৈতুকী ভক্তিৰ মূল সূত্ৰটি কবিতালৈ ৰূপান্তৰ কৰা হৈছে মধুৰভাবে।

‘বীণ ব’ৰাগী’ কবিতাত গোটেই জাতীয় জীৱনৰ স্বৰূপটোবেই যেন তেওঁৰ অন্তৰেদি জৰি জৰি epitomized হৈ দেখা দিছে। কলিকতা ছহৰত এদিনাখন ছপৰীয়া বেজবৰুৱাৰ ঘৰত অসমীয়া বীণবৰাগী এজন ওলালগৈ—তেওঁৰ জীৱনৰ যেন বহু বহু সুৰবোৰ বীণখনিত বান্ধি। বেজবৰুৱাই গীত শুনিলে। তেওঁৰ কবি-প্ৰাণেদি গীতিময় জাতীয় জীৱনটো যেন সবকি গ’ল। তাৰ পিছত এই কবিতাটি লিখিহে তেওঁ মনলৈ শাস্তি আনিলে। দেশখনৰ প্ৰতি এটি গভীৰ ভালপোৱা ইয়াৰ ছত্ৰে ছত্ৰে বিৰাজিত—সেয়ে বেজবৰুৱাৰ আচল ৰূপ। জাতীয় জীৱন সম্পৰ্কত

তেওঁৰ আশ্ৰেণ নাই, নৈবাস্তবাদ নাই, অৱসাদ নাই। তেওঁৰ অস্তব
যেনে নিকল, সুস্থ, তেওঁৰ দেশ প্ৰেমো সেইদৰে সজীৱনী শক্তিয়ে পূব।
পেনপেনীয়া সুৰ, কান্দোন তেওঁৰ ভাল নালাগে। তেওঁক লাগে দবা,
শব্দ, মৃদ, খোলৰ আনন্দময় কোলাহল আৰু এবাৰ প্ৰাণ-ভৰা উচ্ছ্বাসৰ
বাণী-‘জয় আই অসম বোল।’ কাৰণ তেওঁৰ অসম গৌৰৱময় অসম।
এই সুস্থ আশাবাদেই প্ৰকাশ পাইছে ‘অসম-সঙ্গীত’ৰ উচ্ছ্বাসিত ছন্দত।

ই-বাজী কবিতাৰ বোমাষ্টিক যুগত যেনেকৈ পাৰ্চি আৰু স্কট আদিক
বেলাড সংগ্ৰহৰ পিছত কৃত্ৰিম বেলাড এক শ্ৰেণীৰ সৃষ্টি হৈছিল, পুৰণি
অসমীয়া মালিতাই বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আদিক কৃত্ৰিম মালিতা,
artificial ballad, সৃষ্টি কৰিবৰ সঁহাৰি দিছিল। সেই অনুপ্ৰেৰণাতে
বেজবৰুৱাৰ ধনবৰ আৰু বতনী’ আৰু ‘বতনীৰ বেজাৰ’ নামৰ মিঠা
কবিতা দুটিৰ জন্ম। দুইটিতে পুৰণি মালিতাৰ ভাগীৰ উপবিণ্ড এটি
নাটকীয় গুণ বতমান। এই কাহিনীটি নেপালীৰ এঠা দৈ’ খাই ‘গক-
বিছ দিনাখন হেৰোৱা’ বোকাজানৰ পাৰৰ মনাই মাজি গাঁৱৰ সেন্দূৰীৰ
বেলাডৰ কোঁশলৰ লগত তুলনীয়। ‘নিমাণী কণ্ঠা’তো সেইদৰে
সাধুকথাৰ জল-বায়ু আৰু মালিতাৰ সুৰৰ সমাৱেশ। ‘তিলকা’ৰো সেই
একে কথা।

লঘু বৈঠকী কবিতাত বেজবৰুৱাৰ বিশেষ ৰতি—ইয়াতে তেওঁৰ
পৰিপূৰক ৰূপাবৰী ব্যক্তিৰো বিকাশ। চন্দ্ৰ, কুলিক লৈ আন কবিৰ
বৰাই, ৰূপাবৰৰ ইতিকি। তেওঁ কবিতা বিচাৰি পায় ধোবাখোৱাৰ
‘টোবোক ভৈৰৱ নাদ’ত, ডি এল্ বায়ে বজ্জতুমি লৈ গোৱা কৰে, গীত
ৰচে। বৰবৰুৱাই তাৰ পেৰডি কৰে। ডি এল্ বায়ে যদি কয়, ‘এমন
দেশটি পাবে নাকো কোথাও তুমি’, বৰবৰুৱাই তাৰ সমিধান দিয়ে, ‘এনে
দেশ ক’তো নোপোবা হেৰা তুমি।’ স্বিজেল্লালে যদি গায়,

এমন ধানের উপর ঢেউ খেলে যায়

বাতাস কাছাৰ দেশে ?—

প্ৰান্তিযোগিতাৰ্থক বৰবক্ৰাই ভেঙুচালি কবিতাৰ সীতৰ সুবত—

ক'ত এনে কুঁজী-খেকেৰা টেঙাই যায় দাঁত ?

ক'ত পাবা পকা খৰিচা, ক'ত চেকীয়া শাক ?

এঠা দৈ ক'ত এনে মেৰাৱ ধুলে মাক ?

তেওঁৰ কন্দা-চজ্জায়ো ইংৰাজী, হিন্দুস্থানী, অসমীয়াৰ খিচুৰীজহে কৰা কথা। কৃপাবৰৰ হাতত বাঁহীৰো দুৰ্গা কেনে চাওক—বাঁহীটোত ধপাত থয়, পিঠা পুৰি খায়, তাৰে কুকুৰো খেদে। কিন্তু এটা কথাত watky কৃপাবৰক অসমীয়াই outwit কৰিলে—বিজেত্ৰজালক ভেঙুচালি কৰি 'ইংৰাজী সুব'ত বা-তা তা তা তা তা মাৰিলেও 'অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ'ক বৰবক্ৰাৰ হাতৰপৰা কাটি আনি বেজবক্ৰাৰ নামত দি জাতীয় সঙ্গীত কৰিহে এবিলে।

বিজ্ঞপাত্ৰক 'ছেটান্নাৰ'তো বৰবক্ৰা বেজবক্ৰাই ছন্দ আইটিক নখটুবাই এৰা নাই। লোকক হাঁহোঁতে হাঁহোতে তেওঁৰ 'হাঁহি হাঁহি হাঁহি উঠা' হৈছেহি।

ভাবৰ ফালৰপৰা, শব্দ যোজনাৰ ফালৰপৰা, ছন্দৰ ফালৰপৰা বেজবক্ৰাৰ কবিতাৰ ডিঙাখন কেতিয়াবা কেতিয়াবা ছবখৰীয়াত লাগি থৰিছে। কেতিয়াবা অৱশ্যে ছন্দৰ তেনে দোষ আধুনিক পাঠকৰ কল্পিত হ'ব পাৰে। কাৰণ আমাৰ কাণ নানা ছন্দ আৰু সুবৰ সংমিশ্ৰণত অলপ ঘোলা হৈছে হ'ব পাৰে, নিতান্ত সহজে বৈ পৰা সুব নহ'লে আমাৰ কাণত সোজোঁকাৰে। বেজবক্ৰাৰ কোনোটোহঁত কবিতাৰ কলিত দেখাত ছন্দ পতন ঘটিলেও পুৰণি অসমীয়া গীত-মাত্ৰ ছন্দত পেলাই জুৰি গালে-বালে জোখৰে হৈ পৰা দেখা যাব। ছান্দসিকে ক্ষমা কৰিব নোৱৰা দোষ তেওঁৰ নোহোবা নহয়। ছন্দৰ চোত কেতিয়াবা শিলগুটি উফৰি পৰিছে আৰু শেষাক্ষৰৰ বাহি-জোৰা নিমিলি বিষজতিৰ সৃষ্টি কৰিছে।

কবিতাতো total effect, 'মুঠ ফল' বুলি এটা কথা হ'ব পাৰে। কেতিয়াবা একোটা সুন্দৰ কবিতাৰ মাজত এটা মাথোন গছমঘ শাৰী-

সোমালে ডাক ঊতৰাই নেপেনালেও সি কবিতাটোৰ মান হানি কবিব নোৱাৰে। আন ফালে একাকি বা দুফাকি শুল্লৰ কবিত্তময় শাৰীৰ বাবেও পাঠকে গভ্ৰময় বহুতো শাৰীৰ বোজা ব'বলৈ বাধ্য হয়। ~~বৈষ্ণৱ কবিতা~~ কবিতাতো তেনে বৈষ্ণৱ সৌন্দৰ্য আছে।

একোটাইত খণ্ডবাক্যতো কেতিয়াবা বেজবৰুৱাই একোটি অস্তিত্ব ভাব বা ছবি প্ৰতিফলিত কৰিছে—

ওখ বুকু কিয়

লৱলু কোমল

মদন পিছলি পৰা ?

এনে ধৰণৰ প্ৰকাশময় ভংগীয়ে কবিতাৰ সূক্ষ্মভূতিৰ পৰিচয় দিয়ে।

আৰ্হ-প্ৰয়োগ অনেক ঠাইত আছে—কৈলে, কৈলা, তহিতে, এইলো, একেশ্বৰ, ঘোঁৱালোঁ। ব্যাকৰণে মানিব নোখোজা শব্দও বেজবৰুৱাই হাতত ধৰি আনি কবিতাৰ মাজত সুমুৱাইছেহি—ওন্দোলে (প্ৰথমা বিভক্তি), মনাকাশ।

বেজবৰুৱাই কবি হ'বলৈ বিচৰা নাছিল। যিকোনো কবিতাত তেওঁৰ কাব্যিক প্ৰতিভা বিকশিত হৈছে, সিয়ে কিন্তু দেখুৱায়—কবিৰ অস্থূলভূতি আৰু কবিৰ প্ৰকাশিকা-শক্তি তেওঁৰ আছিল। কবিতাও এটি আৰ্ট আৰু আন আৰ্টৰ দৰে কবিতাতো সাধনা আৰু অনুশীলন লাগে। বিশেষ সাধনাৰ অভাৱতে বেজবৰুৱাৰ কবিতাত এটি নিয়ত দাৰ্শনিক ধাৰা ফুটি উঠা নাই। কিন্তু সৰল দেশপ্ৰেম আৰু এটি গভীৰ আধ্যাত্মিক স্বৰ—এই দুয়ে তেওঁৰ কবিতাৰ দুটি লিঙ্গ নিৰ্ণয় কৰে।

লক্ষ্যনাথৰ ব্যংগ

ইংৰাজী humour, wit, satire আদি শব্দৰ খাঁজে-খাপে খোৱা প্ৰতিশব্দ অসমীয়া ভাষাত আৰু আন ভাৰতীয় ভাষাতো এতিয়ালৈকে প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা নাই। সাধাৰণতে humour অৰু হাস্যৰস, wit অৰু খুহুতীয়া কথা আৰু satire অৰু ব্যংগ বুলি বুজোৱা হয়, কিন্তু কেয়োটা প্ৰতিশব্দই সমালোচকৰ মন পুত হোৱা যেন নালাগে। ‘হিউমাৰ’ৰ সংজ্ঞা এজন ডাঙৰ humourist ষ্টিফেন লিককে এইদৰে দিব খোজে—‘হিউমাৰ জীৱনৰ অসামঞ্জস্যবোৰৰ সম্পৰ্কে সহানুভূতিশীল ভাৱ-চিন্তা উদ্ৰেক কৰা আমাৰ বোধ আৰু কলাত (সাহিত্য আদিত) সেই বোধৰ প্ৰকাশ (the sense within us which sets up a kindly contemplation of the incongruities of life, and the expression of that sense in art)। wit বোলা বস্তুটি ‘হিউমাৰ’তকৈ ঠেক পৰিসৰৰ আৰু হিউমাৰৰ অন্তৰ্গত, তাত অপ্ৰত্যাশিত কোনো ধৰণৰ শব্দৰ খেলা থাকে। ‘হিউমাৰ’ৰ মূল গুণ প্ৰসন্ন ভাব, wit অৰু গুণ তামাছা বা মজা। হিউমাৰৰ মাজত সহৃদয়তা বা সহানুভূতি থাকিব লাগিব, সেয়ে নহৈ সি ঘৃণাক বাট এৰি দিলে সি কুটিল বিদ্ৰূপত (sarcasm) পৰিণত হয়, সেই ধৰণে wit অৰু ক্ৰোধ আৰু ক্ৰূৰতা সোমালে সি তীব্ৰ satire অৰু পৰিণত হয়।

সাহিত্যত satire হ’ল হাস্যৰস আৰু কুস্কট বিষয়ৰ দ্বাৰা উদ্ভিক্ত আমোদ বা ঘৃণাবোধৰ প্ৰতুল প্ৰকাশ, কিন্তু সেই প্ৰকাশত হিউমাৰ পৰিস্ফুট হ’ব লাগিব, সেই প্ৰকাশে সাহিত্য সৃষ্টিৰ এটি নিৰ্দিষ্ট ৰূপ (literary form) ল’ব লাগিব। হিউমাৰৰ অভাবত satire ব্যক্তিগত আক্ৰমণত পৰিণত হয়, সাহিত্যিক ৰূপৰ অভাবত সি হ’ব বহুৱালি।

কিন্তু satirist সকলে সজ্ঞোক্তি (irony), ব্যক্তিগত আক্রমণ, ব্যঙ্গ, wit অক সদায়েই প্রধান অস্ত্রৰূপে ব্যৱহাৰ কৰি আহিছে। ভিত্ততা, নিৰ্দয় তামাছা, নিন্দা-বচন, ভেঙুচালি, বহুলালি, ঠাট্টা-বিজ্ঞপ আদিয়ে satirist ধৰ্ম্মৰসকলৰ ভোগত সদায় ঠাই পাই আহিছে। আনকালে উচ্চাংগৰ satire অত এইবোৰ গুণ বা দোষ থাকিলেও তাৰ অন্তৰ্গত লেখকৰ মনোভাৱৰ বিশেষ এক নৈতিক মূল্য আছে। তাৰ উপৰি অলিফেণ্ট স্মিটনে আঙ লিওবাৰ দৰে সামাজিক দোষ সমালোচনা কৰা satire অত কোনো সাময়িক সমাজৰ কম বেছি এটি স্পষ্ট প্ৰতিবিম্ব পৰে কাৰণে তাৰ ঐতিহাসিক সাৰ্থকতাও থাকে। satire অব বুৰঞ্জীত ব্যক্তিগত চৰিত্ৰৰ প্ৰকাশ আদিবেপৰাই দেখা পোৱা যায়। বাৰ্জনৈতিক, সমাজনৈতিক, নৈতিক, দাৰ্শনিক আদি বিবিধ বিষয়-বস্তুৰে satire অক পুষ্ট কৰি আহিছে। satire আদিতো পত্তত হ'লেও গত্ত satire অব বুৰঞ্জীৰ পৰিসৰো যথেষ্ট বহল। ই বিভিন্ন দেশ আৰু সময়ত fable, romance, epigram, mock heroic, parody আদিৰ ৰূপ গ্ৰহণ কৰি আহিছে। ফৰাচী লেখক Moliere অব নাটকত satire অব পূৰ্ণ প্ৰকাশ দেখা পোৱা যায়। প্ৰথম ইংৰাজ ঔপন্যাসিক Fielding আৰু Smollet এ আকৌ উপন্যাসক তাৰ বাহন কৰিছে। Jane Austen- অব উপন্যাসত satire অব 'গৰম মছলা' কঢ়িকৰ হৈছে।

লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাৰ কথা ভাবিলেই তেওঁৰ হান্তবসিক ৰূপৰ অবতাৰ ৰূপাবৰ বৰবৰুৱালৈ পোনতে মনত পৰিব। এই অৱতাৰৰ বাহিৰা ৰূপটো ধ্যান কৰিলে Dickens অব পিক্‌উইকৰ চৰিত্ৰৰ অক্লুসৱণ বেন লাগিব বা ৰুকিম্বৰ কমলাকান্তৰ প্ৰভাৱৰ কথাও মনলৈ আহিব। কিন্তু প্ৰকৃতপক্ষে ৰূপাবৰ ৰূপী লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাৰ প্ৰধান গুণ 'বাহিৰে বচা ভিতৰে কোবাতুৰী'ৰ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰে। বিষয়-বস্তু আৰু satire অব অস্ত্ৰ-প্ৰয়োগ, ছয়ো ফালবপৰাই হেমচন্দ্ৰ আৰু লক্ষীনাথৰ বৰ সৰহ মিল দেখা পোৱা যায়। হেমচন্দ্ৰৰ অন্ত-কাল লক্ষীনাথৰ

লক্ষ্মীনাথ

উৎকৰ্ষ সময় হ'লও হেমচন্দ্ৰৰ সময়ৰ অসমীয়া সমাজ লক্ষ্মীনাথৰ সময়ত বেছি পৰিবৰ্ত্তিত হৈ পৰা নাছিল। গতিকে অসমীয়া সমাজৰ একেধৰণৰ সুসংস্কাৰৰ বাহককে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই থকা-সবকা কৰাৰ পিছতো লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই কৃপাবৰ ৰূপে আক্ৰমণ কৰিবলৈ এৰি দিয়া নাই। আনফালে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই 'বুবুবৰ্ণি'ৰ এটি প্ৰবন্ধত কৈছে,—“পঁচা কথা ক'বলৈ গ'লে, এই পৃথিবীত তিনিজন মানুহে হাঁহিব জানিছিল। প্ৰথমজন পুৰণিকলীয়া গ্ৰীচ দেশত আছিল। তেওঁৰ নাম এৰিস্টফেনিছ (Aristophanes)। দ্বিতীয়জন স্পেইনত আছিল, তেওঁৰ নাম চাৰ্ভেণ্টিছ (Cervantes)। তৃতীয়জন জন বুলব দেশত আছিল। তেওঁৰ নাম জুনাথন ছুইফট (Jonathan Swift)।” এই উক্তিত এই তিনিজন satiristৰ বিষয়-বস্তুতকৈ কোণলকহে প্ৰশংসা কৰা হৈছে বুলি আমি ধৰিছোঁ। তেওঁলোকৰ মতামত বা মনোবৃত্তিৰ লগত তেওঁৰ কুটুংখিতা বৰ ঘন হ'ব নোৱাৰে। বিদ্ৰূপ অন্তৰ পৰিচালক ৰূপে এৰিস্টফেনিছৰ সূক্ষ্ম কোণল আৰু আমোদদায়ক কল্পনা অতুলনীয়। কিন্তু 'ডাৱব (The Cloud) নামৰ কমেডিত তেওঁ যিদৰে ছফ্ৰেণ্টিছ আদিক অতি সাধাৰণ জ্ঞানীৰ লেখকৰ লগত লেটিয়াই সেই সময়ৰ চিন্তা জগতৰ নতুন আলোড়নক নিন্দা কৰিছিল, তালৈ লক্ষ্য কৰিলে তেওঁৰ আধ্যাত্মিক পৰিসৰ বহুল যেন লাগে। আন বিষয়-বস্তুৰ আলোচনায়ো তেওঁক সংবক্ষণশীল সমাজৰ পুৰোহিত ৰূপে মাত্ৰ দৰ্শায়।

চাৰ্ভেণ্টিছৰ জীৱনৰ বিষয়ে বেছি কথা জনা নেযায়। কিন্তু তেওঁৰ সাংসাৰিক জীৱন বিৰলতাৰ সমষ্টি। ডেকা বয়সত সৈনিক-ৰূপে ভৰ্তি হৈ লেপাণ্টৰ যুদ্ধত জৰণ গাৰে যুজি তেওঁ বুকত ছুটী গুলী আৰু সোঁ হাতত এটা গুলী খায়, আৰু তেওঁৰ সোঁহাত চিৰকাললৈ ঘূৰীয়া হয়। ইয়াৰ পিছত Mool হৈ তেওঁক এলজেন্ৰিয়ালৈ ধৰি নিয়ে, তাত থকাৰৰ নানা ক্লম্বি কবিতুপলাব নোৱাৰি পাঁচ বছৰ বন্দী হৈ থাকে, আৰু শেষত কোনোমতে উদ্ধাৰ পাই স্পেইনলৈ ফুৰে আৰু পিছৰ জীৱনত ছেণ্টাচোৰোকটকৈ

চৰকাৰী চাকৰি কবি, নাট্য-কবিও লিখি ছবিয়া লেখকৰ জীৱন যাপন কৰে আৰু দুবাবো বজাৰবীয়া জগতৰ পৰি Seville-ৰ জেলত সোমায়। ১৬০৫ চনত *Don Quixote* ওলায় তেওঁৰ খ্যাতি হয়, ধন নহ'ল। ১৬১৫ চনত তাৰ দ্বিতীয় ভাগ ওলোৱাৰ পিছৰ বছৰত তেওঁৰ মৃত্যু হয় (*Shakespeare*-ৰ মৃত্যুৰ দিনাখনেই)।

হাৰ্ভেৰ্টেছে লা মাঞ্চা গাঁৱৰ *Knight Don Quixote* আৰু তেওঁৰ বিষয়া *Sancho Panza*-ৰ কাহিনীৰ যোগেদি *knight errantry*-ৰ আতিশয্যৰ হান্তস্বৰতা দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিছে বুলি সাধাৰণতে ভাবিব পাৰি। কিন্তু আন সময়ত চাৰ্ভেণ্টিছৰ বচনা ছবিয়া খাণ্ডাৰ দৰে যেন লাগে আৰু এই দুই বীৰক হাঁহাৰ লগতে যেন আমি নিজকেই হাঁহি পেলাইছোঁ। *“knight*-জনৰ আদৰ্শবাদে জগতৰ সকলো বস্তুকে সমান ভাঙৰ দৃষ্টিৰে চায় আৰু *equ*-জনৰ বাস্তৱবাদে জগতখনকে একেবাবেই উকা চকুৰে চায়। এই দুই দৃষ্টিৰ মাজতেই সামৰ খোৱা জীৱনৰ প্ৰতি মানুহৰ সকলো বিভিন্ন দৃষ্টিভঙ্গীৰ ওপৰত চাৰ্ভেণ্টিছৰ যেন কঠোৰ কটাক্ষপাত, জীৱনৰ সকলো বিশ্বাস আৰু অবিশ্বাসৰ প্ৰতি যেন এক সূক্ষ্ম বিজ্ঞপ।

আৰু ছুইক্ট? ছুইক্টৰ জীৱন এটা হুস্পন্ন, আৰু তেওঁৰ বচনা সেই হুস্পন্ন হুৰ্ভাৱনা। মানৱ বিষয়ে তেওঁৰ তেজৰ সোঁতত উটি ফুৰিছিল। তেওঁৰ *Gulliver's Travels* সমস্ত মানৱ জাতিৰ প্ৰতি এক প্ৰতিশোধৰ বহ্নি-স্বৰূপ। এই পুথিত তেওঁ সাময়িক বাজনীতি, জ্ঞান বিজ্ঞানৰ চৰ্চাকো হাঁহি মানুহক হুণনীয় এটা কীট কৰি দেখুৱাইছে। তেওঁ অতি তিক্ত আৰু অমার্জিতভাৱে তিবোতাৰ বিষয়ে *satire* লিখিছে আৰু কেঁচুৱা ল'ৰা-ছোৱালী কাটি-ৰাছি কেনেকৈ বান্ধি খাব পাৰি, তাৰ বৰ্ণনা দিছে। *Thackeray*-এ এঠাইত কৈছে, তেওঁ ষ্ৰেয়সিদ্বেৰ জোতাৰ ব'হ'বলৈও ভাল পাব, কিন্তু ছুইক্টৰ লগত থকাৰ কথাটোকে তেওঁ পছন্দ নকৰে। ছুইক্টৰ *satire* এনেই যাবাৰক।

চাৰ্ভেণ্টিছ বা ছুইক্টৰ জীৱনৰ প্ৰতি বিতৰ্ক আৰু একিস্টফেনিছৰ

লক্ষ্মীনাথ

সংস্কৰণশীলতা বেজবৰুৱাৰ নহয়। দেশৰ প্ৰতি প্ৰৱল অনুৰাগ তেওঁৰ সমালোচনাৰ মূল ভিত্তি। তেওঁৰ নিজৰ জীৱন লৈ ক'তো বৈশ্বাগ্যৰ বা ভিত্তিতাৰ ভাব নাই। হাঁহি (অনেক সময়ত fun) যেন তেওঁৰ এক স্বাভাৱিক বৃত্তি। তেওঁৰ হিউমাৰৰ প্ৰকাশত অনেক সময়তে অসমীয়া গুণ বৰ্তমান। বেজবৰুৱাৰ হাঁহিৰ পাছফালে তেওঁৰ সুস্থ-সবল দেহ। সেই দেহৰ প্ৰকল্পতাই তেওঁক প্ৰায় প্ৰত্যেক কথাতেই হাঁহিৰ জাউৰি তুলিবলৈ সক্ষম হৈছিল। দেশৰ গৌৰৱ-স্বৰূপ পণ্ডিত আনন্দবাহু বৰুৱাৰ জীৱনীৰো তেওঁ এটি কৃপাবতী ডাঙৰণ ওলাইছিল। গহীন কথাতো পাতলালি সোমোৱাৰ কথাটো 'ভাৰত উদ্ধাৰ' প্ৰবন্ধত বৰবৰুৱাৰ বৰপেটক পানীৰ তল খাব নোখোজা গংগা নৈৰ 'লাইফবই'ৰ লগত তুলনা কৰি তেওঁ স্বীকাৰ কৰিছে।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দৰেই লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা সামাজিক কুসংস্কাৰ আৰু নিকপকপীয়ালিৰ শত্ৰু। 'কাকতৰ টোপোলা'ত তেওঁ কুসংস্কাৰাচ্ছন্ন আৰু অশিক্ষিত ভেমৰ টোপোলাৰ নিচিনা সজীয়া গোসাঁই আৰু পুৰোহিত শ্ৰেণী দুটাক আক্ৰমণ কৰিছে 'সামাজিক' প্ৰবন্ধত। 'নোয়ল' নামৰ নাটিকাৰ এটা দৃশ্যত গোসাঁইসকলৰ ভেম আৰু অ-শিক্ষাক ব্যংগ কৰা হৈছে। 'অসমীয়া জাতি ডাঙৰ জাতি' প্ৰবন্ধত অসমীয়াৰ দোষবোৰ খুচৰি খুচৰি হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ কৰা হৈছে, আৰু আন বচনাতো অসমীয়াৰ প্ৰতি এই বিদ্ৰূপ বেজবৰুৱাৰ satiric vein বা ব্যংগৰ সুৰৰ লগতে সোমাই আছে। বিয়া-সম্পৰ্কীয় অসমীয়া সমাজৰ কুসংস্কাৰবোৰ 'বৰবৰুৱাৰ বিয়া' প্ৰবন্ধত উজ্জাৰি দিয়া হৈছে। মিছা উপাধি লৈ মিছা গৌৰৱ কৰি সমাজত মোট সলাই থকাসকলে কৃপাবৰৰ মনক বৰ আছকাল কৰিছিল। 'কাকতৰ টোপোলা'ৰ 'সামাজিক' প্ৰবন্ধ আৰু 'জোনবিবি'ৰ 'ভোকেল্ল বৰুৱা' গল্পত এই আছকালৰ হাত এৰাবলৈ বন্ধ কৰা যেন লাগে। অসমত বাতৰি কাকত আৰু আলোচনী চলোৱাটো কেনে দুৰ্বোণৰ কাম, সেই শৈ বেজবৰুৱাই অনেক ঠাইত satire সৃষ্টি কৰিছে—'সামাজিক', 'বাতৰি

কাকতৰ জাননী', 'জীৱিকাৰ উপায়', 'উমা আইটলৈ এখন মুকলি চিঠি' আদি প্ৰবন্ধত আৰু 'বাঁহী'ৰ পাতত ওলোৱা 'ভি' পি' ভালুকে খালে ঠু' আদি কাৰ্টুন আৰু ব্যংগ কবিতাত সেই চুৰ্ণোগৰ স্বপ্ন বাবেপতি উক্ দিছে। এসময়ত 'বাঁহী'ৰ এই কাৰ্টুন আৰু কবিতা বৰ উপাদেয় হৈ পৰিছিল। তাৰ ভিতৰত 'হৰ্ণবুলৰ গাভাৰোহণ', 'মূৰ শুধৰণী বিজাৰ্ট' আদিত ব্যক্তিগত আক্ৰমণৰ গোন্ধো কোনোৱে পায়। 'চালনী আৰু বেজী' নামৰ কবিতা আৰু নোবেল প্ৰাইজ বিয়ক 'বুবুবুৰি'ৰ প্ৰবন্ধয়ো ব্যক্তি-বিশেষৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰা যেন লাগে। 'আমাৰ জন্মভূমি' নামৰ কবিতা দ্বিজেন্দ্ৰলাল বায়ৰ পেৰডি।

'কাকতৰটোপোলা'ত অসম আৰু অসমীয়া সমাজ সম্পৰ্কীয় সমালোচনা আৰু ব্যংগই বহুল ঠাই অধিকাৰ কৰিছে। 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি'ত তেওঁ ভাৰতীয় আৰু ৰাজনৈতিক বিষয়ত গহীনকৈ প্ৰৱেশ কৰিছে আৰু অৱতাৰ', 'ভাৰত-উদ্ধাৰ' আৰু 'বন্দে মাতৰম্' আদি প্ৰবন্ধত এইবোৰ বিষয়ৰ বোল ডাঠভাৱেই পৰিছে। কিন্তু এই পুথিৰ বেছিভাগ প্ৰবন্ধতে অন্তৰ বিষয় আৰু লঘু হাস্যৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছে। 'কবিতা দেৱী' নামৰ কবিতাত ভোলানাথ দাসৰ 'চিন্তা-ভংগিনী'ৰ ভাষা আৰু বিষয়-বস্তুৰ ওপৰত কটাক্ষপাত কৰা হৈছে। ১৯৩০ ছনৰপৰাই কৃপাবৰ বৰুৱাৰ 'বুবুবুৰি' নামৰ প্ৰবন্ধবোৰ 'বাঁহী' আৰু ছুটা-এটা 'আৱাহন'ত ওলাবলৈ ধৰে। এই সময়ত পূৰ্ণ স্বৰাজ, গান্ধী-আৰউইন আলোচনা, স্বৰ্ণীয়া মেজ-মেল, সাম্প্ৰদায়িক ভাগ-বাটোৱাৰা, আইন অমান্ত আন্দোলন লৈ দেশ উতলা। দেশৰ কুশল-অকুশল লৈ ব্যস্ত বেজবৰুৱাৰ মনত ৰাজনৈতিক চিন্তাৰ বুবুবুৰি উঠিছিল। তাৰ ফলেই হ'ল এই 'বুবুবুৰি' প্ৰবন্ধবোৰ। সিবোৰৰ মাজত আন ধৰণৰ চিন্তাৰ বাবেও অৱকাশ নোহোৱা নহয়। এই সময়ৰ বচনাবোৰৰ এটা বিশিষ্ট লক্ষণ—সিবোৰত satire এটা বিশিষ্ট ৰূপত নথাকি satirical vein বা ব্যংগৰ সুৰৰ ৰূপ লৈছে। অনেক সময়ত বেজবৰুৱাৰ নিজৰ মতামত অস্পষ্ট হৈয়ে বৈছে।

বববকৰাৰ হাঁহিবৰ ছলেবে বেজবকৰাই কান্দি পঠিয়ালে

বনবীয়া বনগীতৰ প্ৰেমিকৰ প্ৰকাশ ঐশ্বৰ্যপূৰ্ণ এইআৰাৰি বাগী হাঁহিবৰ ছলেবে কান্দি পঠিয়ালো চেনাইক পানীঘাটত দেখি। এই হাঁহিবৰ কাৰণ্য চকুপানীতকৈও গভীৰ, too deep for tears লক্ষ্মীনাথ বেজবকৰাই কৃপাবৰ বববকৰাৰ সাজপাৰ পিন্ধি অমুকক হাঁহিলে, ঠাট্টা-মন্ত্ৰণা কবিলে, জোকালে, বছৰা সাজিলে, tease কবিলে, lampoon কবিলে। কিন্তু কিয় কবিলে? বেয়া পায় কাৰণে কবিলে নে ভাল পায় কাৰণে এনে কবিলে? বেয়া পাই যদি কৰিছে, তেন্তে সেই কৰাত তিক্ততা আছে, বিহ আছে। যদি চেনেহত কৰিছে, তেওঁ হাঁহিয়াতৰ পাদ্ৰসকলৰ দেখোন বুকুৰ কুটুম।

আকৌ, বেজবকৰাইনো আকৌ কৃপাবৰ বববকৰাৰ কোটি পটলু পিন্ধে কেলেই? বেজবকৰা আৰু বববকৰা দুটা ব্যক্তিত্বনেকি? নে একেচকলা কপৰে ইলুটি আৰু সিলুটি?

আৰু বেজববকৰাৰ এই হাঁহিবোৰ কি জাতৰ? আমাৰ সমালোচক-সকলৰ প্ৰায়জনেই বৰ আত্মদেবে হাস্তবস শব্দটি প্ৰয়োগ কৰিছে। আমিও কৰিছোঁনেকি। বেজবকৰাই নিজেও তাক কামত লগাইছে। কিন্তু হিউমাৰক, বেজবকৰাৰ হিউমাৰকো হাস্তবস বোলাটি বোধ হয় উচিত হোৱা নাই। হাস্তবসক নৱবসৰ ভিতৰত ধৰা হ'লেও সংস্কৃত আলাংকাৰিকসকলৰ ওচৰতে তাৰ বৰ বেছি সন্মান নাই। সি উপবজ্জক বস, pseudo-aesthetic sentiment আন কি, নাট্যশাস্ত্ৰতো যথেষ্ট ইংগিত আছে, হাস্তবসৰ আশ্বাদ নীচ প্ৰকৃতিবসকলেহে পায়। 'জী-নীচ প্ৰকৃতিবসৰ ভূমিষ্ঠ দৃশ্যতে বস।' গতিকে উচ্চ কচিবোধৰ লোকৰ তাত কচি নবহে। বিশ্বনাথ কবিৰাজেও বাঁহিক বিকৃতিতহে হাস্তবসৰ বিকাশ

লেখা পাইছে 'বিকৃতাকার-কান্ধিন-ডেজাৰে' কুহকাভয়েত্ হালো।' বাহিব আকাৰ, কথা, সাজপাৰ, হস্তাক্ষিপ জুগী আদি বিকৃত হোৱা দেখা পালে আমাৰ যি বোধ অনুভৱ হয়, সি নিতান্ত বাহু প্রকৃতি। আন বলত যেনেকৈ নানক-নানিকাৰ ভাব আৰু সন্দেহ বসপ্রাহীৰ ভাবৰ সম্ভাৰণীকাৰণ ঘটে, হান্তৰ হাস ভেনে পৰ্যায়লৈ চুঠে। ইবাজীৰ হিউমাৰ শব্দ সংস্কৃতৰ এই হান্তৰস শব্দৰ লগত চামিল কৰিবলৈ বোৱাটো এইদৰে হাঁহিব বস্তুহে হৈ পৰে। তেনেহ'লে নো হিউমাৰ শব্দৰ অসমীয়া কি হ'ল? সেইটি ধাওকতে বিচাৰি নাপাই আমি য'ত লাগে হিউমাৰ শব্দকে ব্যৱহাৰ নকৰোঁ কিয়? ন'হাল হিউমাৰৰ যিমান পৰ্যায় বিভাগ কৰা হয় বা কবিত পাৰি, হান্তৰস বুলিলে নোবাৰি, সি মাথোন body humour অৰ মাত্ৰাতে বৈ যায়, intellectual humour-অৰ শাৰীলৈকে চুঠেগৈ। হান্তৰ ভাগ মাথোন স্মিত, হাসিত, অপহাসিত, অতিহাসিত আদি কৰা হৈছে, তেনে জ্ঞানী-বিভাজনে হিউমাৰৰ সূক্ষ্ম ভাগবোৰ সুবিধাজনকভাৱে নাসামৰে। হবতো হ'ব পাৰে, ভাৰতীয় চিন্তাশীলসকল বৰ বেছি গহীন, তেওঁলোকৰ চিন্তাৰ লগত হাঁহিব আমেজৰ পোনপটীয়া সম্পৰ্ক বৰ নাই।

ধাওক, আৰু কথা নবঢ়াওঁ। বেজবকৰাৰ হিউমাৰক হান্তৰস বোলাৰ প্ৰতিবাদত মাথোন এই পাঁতনি মেলা গৈছিল।

বেজবকৰাৰ হাস-জড়িত লেখা আলোচনা কৰাৰ আগতে কেইটামান কথা শুন কবিত লগীয়া। তাকেই ইয়াত আনটো।

এক, লক্ষ্যনাথ বেজবকৰা আৰু কৃপাবৰ কবিতাৰ দুটি ব্যক্তি নহয়, বা একে ব্যক্তিয়ে epit বা বিবোধ-খণ্ডিত কৰা নহয়। বৰ একেখন বামঘেৰুৱে বড়ৰ সামগ্ৰিকতা মাথোন। বেজবকৰাই নিজেও এই কণ-কণাত্তৰক বেলেগ কৰি বাহিবৰ বস নকৰিছিল। আন কি, কবি ছন্দলৈ (নে আগবঢ়ালিলে) লেখা যথেষ্ট অনুভূতি সৰা ('যন্ত ডেউক প্ৰথম সন্ততি' 'স্বৰ্গীয় কৰণ সৌৱৰ্য্য বিবিষ্ণু উঠিছে') এখনি চিঠিৰ ওপৰত

স্বপ্ন কবি পেলাইছে—কৃপাবন বনবন্ধন। আক হেনো ভেঁও ১৯৩১
ছনত শিল্পসাগৰত অসম সাহিত্য সভাৰ বনবান্ধি বনবান্ধি ল বৰৈ
আহোঁতে তেওঁৰ হাঁতে কৃপাবন তেওঁৰ পিছকালে লুকাই আছিল।

দ্বিতীয় কথা, তেওঁৰ হাঁহিৰ ঘাই উহ তেওঁৰ স্বাস্থ্যৰে ভৰপূৰ শৰীৰ।

তৃতীয় কথা, তেওঁৰ হাঁহিৰ অতিকৈ ঘাই উহ তেওঁৰ স্বাস্থ্যৰে ভৰপূৰ
মন আৰু নিৰ্ভীক আৰু নিৰ্মল এখনি হৃদয়। zest for life তেওঁৰ
অত্যন্ত বেছি। খোৱা-বোবা, পিন্ধা-উৰাত তেওঁৰ অত্যন্ত ৰাপ।
আলস্যুৱা তেওঁ একণিকো নাছিল। সকলোৰ তেওঁৰ ব্যস্ততাকৈ ব্যতিব্যস্ত
দিনটোৱা কামৰ ফৰ্দ তেওঁ আমাক জীবন সৌন্দৰ্যত দিছেই। তাৰ উপৰি,
সাঁতোৰা, গছ বগোৱা আদি ল'ৰালি উৎপাতবোৰতো আছেই। বুঢ়া
বয়সতো তেওঁ পত্নী-কন্যাসকলৰ আঁচলত-জীউ-বান্ধিব-লগীয়া অৱস্থা কৰি
সম্বলপুৰৰ মহানদী সাঁতুৰি ইপাক-সিপাৰ হৈছিল। জেৰা বন্ধাৰ লগত,
বাৰ্ড এণ্ড কোম্পানিৰ তলত আৰু স্বাধীনভাবে ব্যৱসায় কৰা কালত তেওঁ
কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰিব লগীয়া হৈছিল। খাবন-শোবনো কেতিয়াবা
হেৰাইছিল। কিন্তু তালৈ আক্ৰমণ নাছিল। তেওঁৰ স্বাস্থ্যৱান শৰীৰতো
ডেকাকালবেপৰা ঘুণে ধৰিছিল। কলিক্ বিবে খায়ুটি ধৰিছিল।
বদহজমিয়ে আহুকাল দিছিল। মেলেৰিয়াই ধুতৰাৰ সাবটেৰে সাবটি
কুঁহিয়াৰ শালৰ ভীমে চেপাদি চেপি পেলাইছিল। শেহত আছিল
duodenal ulcer, অস্ত্ৰৰ ক্ষত। তেওঁ বিপদৰ সমুখীন হৈছে কতবাৰ।
কতবাৰ তেওঁ বিপদৰ কাষৰি কাটি প্ৰাণ লৈ সাৰিছিল। দুই তিনি
হেজাৰৰ চিকাকপ আৰু ডঙনীয়া লৈ তেওঁ চোৰ-ডকাইতৰ মল্লভূমি দিনে-
নিশায় বেগত ঘূৰিছিল। নিজৰ শৰীৰৰ বা আনৰ ৰক্ষণৰা তেজ
এটোপা ওলোৱা দেখিলে বিজন বিতৰ হৈছিল, তেওঁ দ্ৰষ্টাৰ পাকত পৰি
বন্ধুৰ ধৰি ৰাখ, বৰা, মেখন চিকাৰ কৰি মঙলীয়া হৈছিল। সম্বলপুৰত
হাৰিতলীয়া হৈ থাকি তেওঁ ছুৱা কৰিলে লেখিছে, “মই বনবান্ধী
কৰোঁৱা। বনত বনফুল ৰেখোঁ। কিন্তু তুলিব নোৱাৰোঁ, উপহাৰ

কৰাব আগেয়ে তাক সপৰিবাৰে উজাৰ কৰিবলৈ তাৰ গুৰিত বন্ধুঠাব
ৰাৰোঁ। মোৰ কাৰ্য দেখি দৈজাই হাঁহে, ফেৰতাই কান্দে। মই খিৰাটকৈ
ক'ব পাৰোঁ, তুমি আৰু মাজুবেও দেখিলে কান্দিবাহাঁক।' জীৱনযে
তেওঁৰ প্ৰতি সদায় আছিল, সেইটো নহয়। বৰ জীৱনৰ ভয়কৰ
কপহে তেওঁ সততে দেখা পাইছিল, কিন্তু আতঙ্কিত হৈ জীৱন-মুখ এৰি
ছিল নাই। যাব ওপৰত তেওঁৰ নিবিড়তম আত্ম স্থাপন কৰিছিল,
ভেৰে লোকো তেওঁৰপৰা হেলাবঙে আঁতৰি গৈছিল, তেওঁৰ দলনিও
পোনা মেলা অৱস্থা উপস্থিত হৈছিল। কিন্তু তেওঁৰ হাবিবৰ নাই।
মাজুহৰ আপোনপেটীয়া স্বভাৱ আৰু অৱস্থাৰ পৰিহাস, দুইটা আহি
তেওঁক স্ৰুটি কুটিল মুখ দেখুৱাইছিল। বাৰ্ডৰ কামত এবাৰ অসমৰ
হাবিৰ মাজৰপৰা তেওঁ পত্নীলৈ চিঠি লিখিছে, 'ডাক্তাৰ আমাকে
অনেক কথা কলে হৃৎকৰণে যে আমাকে এৱকম ভয়ানক জংগলে
পাঠান হুৱেছে। এই জংগলেৰ জল হাওয়া ভয়ানক খাৰাপ ইত্যাদি।

এখানে খাবা dangerous। আমি ঠিক কৰেছি, যা থাকে
কপালে, আমি আর এখানে কাজ কৰব না। বেটাৱা ভাৱী selfish'
এনে সময়ত তেওঁৰ গভীৰ ঈশ্বৰ বিশ্বাসে বল দি ৰাখিছিল। এবাৰ বাঘ
চিকাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে চাঙৰ ওপৰৰপৰা তেওঁৰ বন্ধুকযে সৰি পৰিলেই,
বিজেও ভাঙলৈ টলপটকৈ সৰি পৰিল। কিন্তু এই ঘটনাৰ পিছত
তেওঁৰ থক ল বুলি উৰ্ব্বাসে যোবাসকলে তেওঁৰ হাঁহিমুখ দেখি হৰ্ষটনাৰ
কথা ভাবিবই নোৱৰা হয়। তেওঁৰ জোৱায়োক সত্যত মূখাৰ্জীয়ে
এবাৰ কোৱা মনত আছে, বেজবকৰা বেতিয়া জীৱন-মুখত ভাগৰি
পৰাৰ লগে লগে, আৰ্থিক সংকটেও তেওঁক হেচা মাৰি ধৰেহি, সেই
সময়তেহে বেছিকৈ তেওঁ ধেমালিৰ লেখাবিলাক লেখিছিল। তেওঁৰ
হাঁহি যেন জীৱনৰ দ্বন্দ্ব মথি ওলাই আহি কৰ্ত্তৰ নীল হৈ শোভা পাইছিল।
তেওঁ জীৱনৰ ওপৰত পৰাজয় মানিবলৈ সন্মুখি ৰাখি নহয়। মৰণেৰে
আৰু কাণি জীৱনেৰে নিজে পৰাজয় মানি তেওঁক অমৰ কৰি গ'ল।

তেওঁৰ চেনেহৰ বহু কবিয়ে গাইছিল, 'হাঁহি আৰু চকুলোৰ কলক মিলন, সেয়ে হায় মানব জীৱন।' বেজবৰুৱাৰো এই মিলন পদে পদ দেখা পাইছিল, কিন্তু তাত তেওঁৰ কোনো 'হায়' বা ছয়ুনিয়াহ নাছিল, তাৰ কাৰণ্যই তেওঁক চেনেহেৰে সাৰটিব খুজিলতো তেওঁ দুই ল'ৰাটি হৈ সেই সাৰটিবপৰা এবাই সাৰি দূৰত হাঁহিটি মাৰিছিলগৈ। এই বিষয়ত তেওঁ দুৱৰাৰ লগৰীয়া সমূলে নহয়, বৰং তেওঁ তেওঁৰ ৪৫০১০ বছৰ কবি চন্দ্ৰকুমাৰৰহে সংগত। ১৯২০ ছনৰ আগভাগতে তেওঁ বহু ধনশ্ৰাম বৰবালৈ বুকু ভঙা এটি বিয়োগৰ বড়বা দিছে, যিটি পাই ধনশ্ৰামে লেখিছে, "tears rolled down my cheeks", কিন্তু লগতে এইটোও স্বীকাৰ কৰিছে, "I am glad also that you are in full Anandam and that divine Sree Krishna has got hold of your heart" বহুৱে বহুক ভালকৈয়ে চিনিছিল, মহাবৈষ্ণৱ দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ ল'ৰাৰ জীৱনত 'নাচে কৃষ্ণাই কালীৰ শিবত চৰণ চলাই।' বৰুৱাদেৱে কোৱা এই আনন্দ—এই যেন লক্ষ্মীনাথৰ জীৱনৰ দান-গ্ৰহণৰ মূলমন্ত্ৰ। জীৱনে যদি তেওঁৰ লগত ছুটালি কৰিছে, তেওঁক কন্দুৱাবলৈ গ্ৰাণপণে যত্ন কৰিছে তেওঁ কিয় সেই ছুটালিক বাট এৰি দি ৰোহ ঘৰৰ দুৱাৰ ডাং মাৰি সোমাই থাকিব ?

যতীন্দ্ৰনাথ ছববালৈ লেখা এখন চিঠিত সেই পেনপেনীয়া কৰিক বেজবৰুৱাই স্মৰিছে, "তোমালোকৰ কালে বেজাৰৰ ভাও ইমান সস্তা কিয় ? আমাৰ ফালে হলে বৰ মৰগ—জুই-হাই। সেই দেখি আমি তেনে বস্তু কিনিবলৈকে এৰি দিছো। 'আনন্দ-লাডু'বোৰ কিন্তু এইকালে দ'মাই পোৱা যায়, বৰ সস্তাত। তাৰে এতৰা ছুজঁবা আমি কিনি খাই বেছ আছো। কবিয়ে ব্ৰজাবপৰা দান পাইছে, বাগবি বান্ধবি শোৱক। বৰবৰুৱাই সচ্চিদানন্দৰপৰা দান পাইছে, বাগবি বান্ধবি হাঁহক। আজিলৈ যেনো মাৰি হাঁহিবলৈ যাওঁ আৰু ছুখি শোৱাগৈ, তোমাৰ চকু যুদ খাই আহিছে দেখি" (২০ এপ্ৰিল ১৯৩৫)।

কোনোৱে ভাবিবৰ অৱসৰ বিচাৰিব পাৰে, বেজবকৰাই যেতিয়া সদায় হাঁহিয়েই থাকে—কেতিয়াবা ঢেক্‌ঢেক্‌কৈ, কেতিয়াবা খিলখিলকৈ, কেতিয়াবা খুৰ্‌খুৰ্‌কৈ, কেতিয়াবা মিচ মিচকৈ—তেওঁ নিশ্চয় জীৱনৰ গভীৰলৈ সোমাব পৰাৰ ক্ষমতাৰ অধিকাৰী নাছিল। কিন্তু সি নহয়। কি চিন্তাত, কি অল্পভূতিত, জীৱনৰ তলি স্পৰ্শ কৰা কৃতি তেওঁৰ আছে। মাথোন তেওঁ জীৱনক সেই আনন্দমেবে, হাঁহিমুখীয়া সাহসিকতাৰে গ্ৰহণ কৰিবৰ প্ৰয়াসত বত আছিল। এই প্ৰয়াসকে তেওঁ নিজে ‘ছেলেমানুখি’ আখ্যা দিছে। তেওঁ যেন বয়সৰ লগত বুঢ়া ন’হবলৈ শক্তিশালী প্ৰস্তাব এটা গ্ৰহণ কৰি থৈছে। জীৱনৰ কঠোৰ সংগ্ৰাম আৰু ব্যস্ততাৰ মাজত তেওঁ অজস্ৰ চিঠি লেখিছিল, সাহিত্য সৃষ্টি কৰিছিল। এই চিঠি আৰু সাহিত্য হ’ল যেন ঘোৰ বৰষাৰ ডাঠ ডাৱৰৰ দাঁতিৰ বঁদৰ বেঙণি। ‘বাঁহী’ চলাবৰ বাবে তেওঁ প্ৰবন্ধ নেলৈখিলেই নহয়, চন্দ্ৰকুমাৰ আগবঢ়ালাৰপৰা হেচাৰ উপৰি হেচা “বৰষুণত ঘৰতে বন্ধ হৈ থাকি প্ৰবন্ধকে লেখিছা বুলি জানিছোঁ—‘বাঁহী’লৈ লেখা এসোপা পাই মই অসমীয়া’ত তুলি দিলো—বেয়া নেপাবা। আৰু তোমাৰ গুৱালপাৰাৰ কথাখিনিও চুব নকৰি নোৱাৰিলো—অবশ্যে তোমাৰ বিনা অল্পমতিতে নামটোও দিলো। বেয়া নেপাবা দেই—মোৰ সোণ। মই ইয়াত যি অৱস্থাত পৰিছোঁ—ভাবি ল’বা। মই চিঠি নিলিখা মানুহটোৱে দেখিছা, কিখন কৰিছোঁ—তোমাক ততকে দিয়া নাই—প্ৰবন্ধ লাগে, প্ৰবন্ধ লাগে, কেৱল এই কথা। তুমিও ইমানবোৰ প্ৰবন্ধকেষে লেখিছা—সেয়েহে ‘বাঁহী’ সময়মতে ওলাইছে” (ছেপ্টেম্বৰ ১৯৩১)। আগবঢ়ালাই এই কথাটোও কোনোবা এখন চিঠিত লেখিছিল যে বেজবকৰাৰ কলমৰ আগেদি যি ওলায় সাহিত্য হৈয়ে ওলায়। তাৰ কাৰণ বোধ হয় এয়ে যে তেওঁ জীয়া জীৱনটোকে তাত হোলোকা হোলোকে বাকি দিছিল। তাৰ মাজত হাঁহিব এশ্বৃতি, চিন্তাৰ এশ্বৃতি, অল্পভূতিৰ এশ্বৃতি, ঈচি জীৱনৰ শ্বৃতি বৈ আহিছিল।

লক্ষ্মীনাথ

ডেওঁৰ জীৱনৰ এক পূৰ্ণ আভাস দিব ডেওঁৰ চিঠিবোৰে। পত্নী আৰু কন্যাসকললৈ ডেওঁ পোনতে ইংৰাজীত চিঠি লেখিছিল, পিছলৈ বঙালীতে লেখা হ'ল। প্ৰজ্ঞানন্দবী দেৱীক পোনৰ চিঠিবোৰত 'প্ৰজ্ঞা' বুলি আৰু পিছৰবোৰত 'পৰি' (পৰী) বুলি নিজে সজা নামেৰে সম্বোধন কৰা হ'ল, কেতিয়াবা 'প' বা 'P' বুলিয়ে সেই কাম কৰিছিল। বহুত চিঠিত আকৌ সেই সম্বোধন ধেমালিত পৰিণত হৈছিল— যেনে, 'বলি ও পট্টলাব মা', 'বলি ও ব্ৰাহ্মণি', 'বলি ও বড় গিন্নি', 'ও ফেলাবাম গিন্নি', 'ও আমাৰ সাধেৰ গিন্নি এবং নতুন গিন্নি বন্না দেবীৰ মা', ইত্যাদি। এখন চিঠিত চহী নকৰি লিখিছে, 'আজ আৰ সহি কৰব না। চেনা বায়ুণেৰ পৈতাৰ দৰকাৰ কি? এখন চিঠিত সম্বোধনৰ ঠাইত উৰণীয়া এজনী অপেচৰা আঁকি দিছে পৰী বূজাবলৈ। চিঠিৰ শেষৰ স্বাক্ষৰত কেতিয়াবা 'লক্ষ্মীনাথ' কেতিয়াবা 'ল' বা 'L' কেতিয়াবা আকৌ ধেমালিতে 'তোমাৰ আমি', 'শ্ৰীআমিবাম', 'শ্ৰীফেলাবাম শৰ্মা', 'শ্ৰীঘোড়াৰ ডিম', 'শ্ৰী P + L (not Roy but Bezbaroa)', ছদ্মবাৰ্ণে দিয়া এখন চিঠিত 'কৃপাবৰ', এখনত অকলশৰীবা পছ হৈ 'হব খোজা খহবা', অকণালৈ দিয়া এখন চিঠিত 'Papa, the victim of Tooth-ache', সত্যত্ৰতলৈ লেখা এখন চিঠিত তোমাৰ পিতাজীৱন, আমাৰ নাতিবাবুৰ দাদাজীৱন আৰু অকণা মাৰ পাপাজীৱন, এই তিনি জীৱনেৰ সমষ্টি শ্ৰীনিৰ্জীৱন।' চিঠিবোৰত সুখ-দুখ সকলো সহায়স্থান কৰিছে, হাঁহি আৰু কান্দোনে (তাক অৱশ্যে বৰ্ণীভূত কৰা হৈছে) একে ঘাটে পানী খাইছে লক্ষ্মীনাথ আৰু কৃপাবৰে কঁকালত ধৰাধৰি কৰি চৰণ চলাইছে বা টুইস্ট নাচিছে। এই চিঠিবোৰত আন কি বয়সেও ডেওঁৰ হাঁহিত তাল-বাল খাই নিজৰ চিন হেৰুৱাইছে। তিনিবুৰি বছৰত পত্নীলৈ লেখা চিঠিকো ডেওঁ প্ৰেমপত্ৰহে বুলিব খুজিছে। "যাক, আমি তো বলি ৫০ বছৰেৰে বেশি যাদেৱ বয়েস, তাদেৱ প্ৰেমপত্ৰ লেখাটো উচিত নয় । হান্স! কেনই বা আমাকে ভগবান জোৱ জবৰ্জন্তি

কৰে পকাশ পেলিয়ে দিলেন, আৰু দিয়ে এই সৰু ছেলেবাহুৰি মজা দেখেছন, তিনিই জানেন।”

ল’ৰা-বুঢ়া, গিৰিহঁত-লগুৱা বাছ-বিচাৰ নোহোৱাকৈ সকলোৰে লগত খেমালি কৰা বেজবকুৱাৰ স্বভাৱো মুগ্ধ বৰ্ত্ততে। শেহলৈকে এই স্বভাৱে তেওঁক এৰা দিয়া নাছিল। বিশেষকৈ ৰাতি খাই বৈ উঠাৰ পিছত তেওঁ নিজে নানানটা ভাও ভাঙটি কবি দেখুৱাই নিজেও মজা পাইছিল আৰু সেই মজা আনকো দিছিল। আনক *tease* কৰা, *joke* কৰা, জোকোৱা, পেলাই কৰা আৰু আন কি কেতিয়াবা *practical joke* কৰা তেওৰ স্বভাৱ সিদ্ধ হৈছিল, আৰু এইবোৰৰ পায় আছিল তেওঁৰ আপোনৰো আপোনজন। ছুৱা কবি তেওঁৰ বৰ আপোন। কবিৰ মটৰ দুৰ্ঘটনাক তেওঁৰ জীৱনৰ তিনিটা ডাঙৰ মনকষ্টৰ এটা বুলি স্বীকাৰ কৰিছে। কিন্তু সেই ছুৱাকষে জোকাই জোকাই কনুৱাই কিমান খেমালি কৰিছিল। এবাৰ বোলে লগুৱা এটাক ডিনাৰ-টেবুলৰ তলত লুকুৱাই থৈ তাৰ হতুৱাই কবিৰ ভৰিত চিকুট এটা মৰাই সাপে কামোৰাৰ আতংক সৃষ্টি কৰি কবিৰ গাত বাণ্টৰে পানী ঢালি *practical joke*-অৰ চূড়ান্ত কৰিছিল। এইদৰে *tease* কৰিবলৈ মাহুৰ নাপালে তেওঁ অস্বস্তিবোধ কৰিছিল নতুবা কাগজৰ পাততে সেই দাহ পুৰাইছিল। নহলেবা ওড়িয়া বঙালী লগুৱা-গিৰিহঁতৰ ল’ৰা-ছোৱালীৰে ‘মুজিক স্কুল’ বা সংগীত-সংঘ পাতি ‘চল চল চল কুঞ্জে কুজবগামিনী’ৰ তালিম দিছিল। এবাৰ সন্মলপুৰত অকলশৰীয়া পছ হৈ থাকোঁতে ছুৱা কবিৰপৰা চিঠি আহিল, তেওঁ বোলে বেজবকুৱাৰ ঘৰত আলহী হবহি। বেজবকুৱাই স্বস্তিৰ নিশ্বাস কাটি প্ৰেক্ষানুন্দবীলৈ লেখিলে, “আমি মনে বন্ধি, বহুত আছা। তবুও একজন লোক পাওয়া যাবে, *tease* কৰে বাঁচব।” *tease* কৰিবলৈ মাহুৰ নাপালে যেন তেওঁৰ অৱস্থা মৰাৰ বা আধামৰাৰ। ইয়াৰ পিছৰ চিঠিত *teasing*-অৰ বিপোর্ট পঢ়ক “যতীন্দ্ৰ চলে গেল, ২৮ তাৰিখে। সে কদিন গল্পস্বৰ্গতে কাটিয়েছিল। যতীন্দ্ৰৰ অপে

কষ্ট কষে ছুটী ভাৱে বেশ মজা উপভোগ কৰা গিয়েছিল। একদিন সন্ধ্যাৰ পৰা dinner table এ যতীয়া কঁদতে কঁদতে স্নেহে গৈছে। আমাৰ সেই teasing habit বেচাৰা ফুপিয়ে কঁদতে গিয়েছিল, এমন সময় কুকু মন্তৰ পড়ে দিলুম, থেমে গেল। তাৰ পৰদিন আৰু তিনি আনাদেৱ সামনে লক্ষ্যায় মুখ তুলতে পাৰেন নি। যাক, সব মিটমাট হৈয়ে গেল। যাবাৰ দিন গাড়ীতে তুলে দিয়ে বললুম, Please forget me altogether সেটা স্তনে লাফিয়ে উঠে বললেন, ‘আপনাকে কি forget কতে পাৰি?’ বাস্তবিক ৰ এই অক্ষৰটো নিয়ে বেচাৰা বজ্জ ব্যতিব্যস্ত। আমাকে বলেছে, তিনি এমন মূলুকে যেতে চান যেখানে ৰ য়েৰ উপজব নেই। কিন্তু সেরকম দেশতো এখনও খুজে পাছি না।” [মনত পৰিছে, আমাৰ ঘৰৰ ওচৰতে এখন গাঁও আছিল য’ত ৰ নাছিল। সেই গাঁৱৰ আমাৰ সমনীয়া, ল’ৰাহঁতে গাঁৱৰ বৰসবাহৰ গুড়-পিঠাগুৰিৰ কথা কওঁতে কৈছিল ‘বুআবোএ অঙা অঙাকৈ খায়, আমাক হ’লে ক’ৰুজীয়া কই দিয়ে।’ ছৱবাদেৱে এইখন মূলুকৰ খবৰ পোৱা নাছিলনেকি ॥]

বেজবকবাই এইদৰে আনন্দ সমুদ্ৰৰ মাজত স্নান-পান-আচমন ৰমণ কৰি থকাটোকে এটা ডাঙৰ লক্ষ্য-ৰূপে লৈছিল। মাধৱ পুকুৰৰ লগতে তেওঁ জানে, ‘কুজ্জ সুখে বহু আশা কৰি ভৱ কুপে জীৱ আছে পৰি কাল সৰ্পে দংশি হৰিল চেতন তাৰ।’ কাল সৰ্প ই দংশন কৰি থাকে, কবক, মুখৰ শুকান হাঁহি আৰু জেকা চকুৰ পতা যেন নেহেৰায়। ঘোৰ অৰণ্যৰ মাজত তেওঁৰ ‘বড় কান্না পাছে’। লগত নাই সাৰথি—পত্নী, কন্তা, বন্ধু, সখা। অসমী আয়েও তেতিয়া চেনেহৰ এই পোনা পোৱালিটিক মুখ ফুৰাই চাবলৈ মূৰ্তি ধৰি আহা নাই। হাবিৰ আন্ধাৰক নিশাৰ আন্ধাৰে আগুৰি ধৰিছে। তেওঁক পকুৱাই পাইছে—তেওঁ পথভ্ৰষ্ট হৈছে। আচেতন হৈ পৰি গৈছে। দূৰত হয়তো বাঘৰ হাওৰনি। সেই সময়ত হাবিভলীয়া মাথুহে তেওঁক পাই বুটলি আনি তলুত পেলাই

শৈথিল্যেই। লাহে লাহে তেওঁৰ মুখ হাঁহিত প্ৰসন্ন হৈ উঠিছে। এইদৰে জৰি চালে, বেজবৰুৱাই আমাক জোকোৱাৰ, পেলাই কৰাৰ, tease কৰাৰ, টিক্‌টিকি দিয়াৰ অৰ্থ নতুন হৈ নোলায়নে? তেওঁৰ হাঁহি বুঝাবোঁ হৈ তেওঁলৈকে সুবি নেযায়নে? তেওঁ দেখী ভাইসকলক বধি হাঁহিছে, সেয়া স্থণাত নহয়, যি স্থণাবপৰা sarcasm-অৰ, তিক্ততাৰ জন্ম, সেয়া নিম্নৰ শৰীৰত ক্ষত মুকলি কৰি বিষৰ কোপত চেঙালুটি পৰা কাৰাবাৰ মাখোন !!

বেজবৰুৱাৰ কাৰণে হাঁহি আৰু কান্দোন কেনেকৈ জোৰা পাতি থাকে ১৯১৭ চনত My dear Mr Beginner of Activity বুলি ছদ্ম কবিক (নে চন্দ্ৰকুমাৰক) সন্মোদন কৰি কৃপাবৰৰ দস্তখত দি লেখা চিঠিখনিৰপৰা ধৰিব পাৰি। সেই চিঠিখনিৰ পোনতেই বেজবৰুৱাই তেওঁৰ অন্তৰৰ শুকান বা এডোখৰ মুকলি কৰিছে, তেওঁৰ অতি চেনেহৰ সুবভিলৈ মনত পেলাই। সুবভি আছিল “ফুলৰ সৌৰভ, জোনৰ পোহৰ, মুছ বতাহৰ গতি, শিৱসাপৰ বৰপুখুৰীত বাতি জোনৰ পোহৰ পৰি চিকমিক কৰা। সক সক ঢৌৰ মালাৰ চাকি। পাঁচ বছৰৰ মূৰত তাই এদিন ক’ববালৈ গুচি গ’ল। আজিলৈকে এখনি চিঠি তাই আমালৈ লেখা নাই, আমিও তাইৰ ঠিকনা জানিব নোৱাৰি এখনিও চিঠি লেখিব পৰা নাই ।” বেজবৰুৱাই কৃপাবৰ বেষত এয়া হাঁহিছে। কিন্তু এয়া হাঁহি কিমান কৰণ, কিমান গভীৰ !!

প্ৰকৃতপক্ষে যেন হাঁহি বেজবৰুৱাৰ জীৱন দৰ্শনৰ দৃষ্টিভঙ্গী। ক’ববাত মেই হাঁহিবপৰা বামখেদে ফুলিছে, ক’ববাত বা চেৰ্চেৰীয়া ব’দ ওলাইছে গাভ-মুখত লাগিলে দেই-পুৰি নিয়া। ব’তেই যি হওক লাগিলে, at last cost মাছুছে হাঁহি থাকিব লাগে জীৱনত, মৰাৰ বেলাও হাঁহিব, লাগে দীনবন্ধু মিত্ৰৰ দৰে এয়ে কৃপাবৰী দৰ্শন।

বেজবৰুৱাৰ হিউমাৰ অসমীয়াৰ হাঁহি—ভাওনাৰ বহুৱাবপৰা ভাঙবীয়াৰ বৰি ওলোম, ওঁচা পাতল গৌৰকোহাৰ তৰু হাঁহিলৈকে।

গহীনায়

তেওঁ জানে যে তেওঁক কোনোবাই বহুৱালি ক'বা বুলিও নালিচ ক'বে 'অসমৰ "গহীন গহবৰ" সকলৰ মতে হাঁহিৰ হাট-খোৱা বা হাঁহিৰ বাজখোৱা বৰবকৰা কৃপাবৰষ হেনো বহুৱালি।' কবক নালিচ! তাত তেওঁৰ হৰিবাদ-বিবাদ নাই। কিন্তু 'হাঁহিৰ বস নোপোবা অসমীয়া এইবাবেই জহন্নামলৈ গৈছে' দেখিহে তেওঁৰ অন্তৰত কাকণ্যৰ উৎপত্তি হৈছে।

তেওঁ মন কৰিছে, ভাৰতীয় জীৱনতে হাঁহিৰ দখল বৰ কম। কোনোবাই ক'ববাত হাঁহিলেও তাত বস নাই, থাকিলেও সি 'যেন শুকান জেঙা-খৰি চেপি উলিওৱা বস।' ভাৰতীয়ই হাঁহিবলৈ পাহৰিলে কিয়? শংকৰাচাৰ্য্যৰ মান্যবাদৰ প্ৰভাৱ হেতুকে? নে ভগবান বুদ্ধৰ দুখবাদৰ কাৰণে? বেজবৰুৱাৰ বিশ্লেষণ অনুসৰি ইয়াৰ মূল কাৰণ এটা ডাঙৰ taboo 'ভাৰতৰ মানুহৰ হাতে হাতে সিবে সিবে এনে এটা ভাবে শিয়ালি আছে যে হাঁহিলে মানুহ পাতল হয়, ইহা মানুহ চেলপু। হাঁহিলে পৃথিৱীত ঠাই নাই, বৈকুণ্ঠতো নাই। বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডত আমাৰ মতে গোটেইখন serious অৰ্থাৎ হাঁহিশূন্য। হাঁহি হৰিজন, তাক ছুব নাপায়, তাৰ ছাঁতো ভৰি দিব নাপায়। কিয়? কাৰণ, নাপায়।' আন কি, হাঁহিৰ এই ডাঙৰীয়া-খাৰণাটো হেনো গ্ৰীচৰ এৰিষ্টোটলৰো। বেজবৰুৱাই এইবোৰ মানি ল'বলৈ অস্বীকাৰ কৰিছে।

আনফালে, ইংৰাজে কয় Laugh and grow শ্বেক্সপিয়েৰে আকৌ কৈছে, হাঁহিৰ নোৱৰাজন হেনো হয় দেৱতা, নহয় চন্দ্ৰতান। বেজবৰুৱা এওঁলোকৰ পক্ষতহে। তেওঁৰ মত হৈছে, সকলো বয়সতে, সকলো ঋতুতে, সকলো স্থানতে হাঁহিৰ লাগে, আন কি, হাই স্কুলবোৰতো। হাঁহিৰ ক্লাছ খুলিবলৈ দৰ্খাস্ত দিবলৈ তেওঁ উপদেশ দিছে। 'বৰবৰুৱাটি এই বিষয়ে ইমান strongly feel কৰিছে যে তেওঁ ইমান দুৰলৈকে প্ৰস্তাৱ কৰিব খুজিছে যে যি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পেট কামোৰে, তাকো যেন বসেৰে হাঁহিবলৈ বাধ্য কৰা হয়, Stand up on the bench'

ডেউৰ আৰু কৰুহা। কাল্লোন-সুৰীয়া ভাবভীম গান পৰিহাৰ কৰি ইংৰাজী শব্দৰ নাম (যেনে ববকৰাৰ বচিত) গাব লাগে; শব্দকৰা নিয়মানুযায়ীত বিননি থকা ববীজ-সংগীত, অংকীয়া ভাঙনাৰ বিলাপবোৰ বৰ্জন কৰিব লাগে। “ডেকা অসমে যদি কিতাপ পঢ়িব খুজিছে, আজিকালিৰ সেই কুসুৰ-কন্দলি নভেলবোৰ নপঢ়ি এৰিষ্টক্ৰেনিছ পঢ়ক, জেবম্ কে জেবম্ পঢ়ক, ‘পঞ্চ’ পঢ়ক, বঙলা দিহু বায়ৰ ‘হাসিব গান’ পঢ়ক বা গাওক, আৰু ঘাইকৈ কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ‘টোপোলা’, ‘ওভতনি’, ‘বুৰুণি’ পঢ়ক, সত্যত নিংনি ভাউবীয়াৰ কৰ্ণনা শুনক, আৰু নিজৰ জীৱনত হাঁহিব বোল ভোলক, কল্লোন কৰক। শেহত কওঁ, ডেকা অসম, যদি তুমি ববকৰাৰ কথা হুণুনা, তেন্তে তুমি যি তে মৰাগৈ মৰা, ববকৰাৰ গাত দোষ নাই। ববকৰাই কিন্তু অকলৈ হাঁহি ডেউৰ বাকী জীৱনডোখৰ কটাব।” এয়াই হ’ল incorrigible, শুধৰণিৰ অতীত হাঁহিবাম ডাক্তৰৰ হাঙ্গ-বসায়ন prescription হাঁহি আৰু জীৱন কেতিয়াও বেলেগ হ’ব নোৱাৰে,—এনে ধৰণৰ এটা উৎকট theory তেওঁৰ স্বাস্থ্য-নীতিৰ মূল সূত্ৰ। সেইহে সিদিনা কলিকতাত ত্ৰীসৌম্যেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰক লগ পাওতে আমাক কৈছিল, বেজবৰুৱা কিযে এজন পুৰুষ আছিল। তেওঁ ঘৰ সোমোৱাৰ লগে লগে সমস্ত ঘৰটো ইতেই উজ্জ্বল হৈ পৰে।

এই ভাষাৰ বেজবৰুৱাৰ হাঁহি বৰ সংক্ৰামক আছিল। বেজাৰৰ আত্মাৰ তেওঁৰ কিৰণ-কৰে উছালি পেলাইছিল। কোনোবাই দ্বন্দ্ব কৰিব পাৰে, বেজবৰুৱাই অকলেই ইমান হাঁহিবোৰ হাঁহি পেলালে। কিন্তু সেই বুলি আমাৰ পাতত জানো হাঁহিব ভাগ কমি গল? বাঢ়িলহে। কাৰণ, ববকৰা-দৰ্শনমতেই হাঁহি অক্ষয়, তাত ‘ভাই বঁটা’ নলাগয়, অগ্নিতো নোপোৰয়, বজায়ে নিনিয়ে দাঁড় কৰি।

বহুতে প্ৰশ্ন কৰিব, পুথিৱীখনৰ একালেহে পোহৰ, আনটো ফালহে আন্ধাৰ—কৃপানুৰ এই কথা পাহৰি যায়নেকি বা বেজানেনেকি?—

অন্যদিকে, কিন্তু তেওঁৰ বন্ধ কেৱলকৈ সৌন্দৰ্য কালমে বহুই আকাৰ
কলিটো টুটাৰ পাৰে। তেওঁ দুখক, আকাৰক অকীকাৰ আৰু আই।
কিন্তু 'দুখ-সৌন্দৰ্য' পৃথিৱী, কালি বিনাই দুখৰ বোঝা বঢ়াবলৈ লক্ষ্য
কি—এয়ে তেওঁৰ পট দৃষ্টিভঙ্গী। তেওঁ যতীয়া-এখ দুৰবাৰ বেজবৰা
দৃষ্টিভঙ্গী সমৰ্থন কৰে, 'দুৰবাৰ বেজাব যেনেকৈ সুৰবলি অতীত, তেওঁ
হাঁহিও সেইদৰে বৰ অনা আবৰী। জলকীয়াৰ আগেই হেনো 'জাব
সৌন্দৰ্য, দুৰবাৰ বেজাবেই তেওঁ জীৱনৰ আশ্বাস। এইখিনিতে ওচৰা-
ওচৰিকৈ থকা দুটি ব্যক্তিকৰ প্ৰভেদ আমি দেখা পাওঁ। দুৰবাৰ বিবাদ
বিতৰ্কিত, বেজবৰাৰ (যি অসমৰ গোমোঠা মুখবোৰৰ মাজত হাঁহিবলৈ
খল নেপাই কলিকতালৈ হাঁহিত পেট-নাড়ী ছিতিবলৈ লৰ খহিছিল)
আনন্দ সেইদৰে স্বভাবগত। ১৯১৫ চনতে দুৰবাই বেজবৰালৈ দেখা
এখন চিঠিৰ আশ্বাসি পটি চাওক

Of course, it is impossible for me to infuse in to my
note that jovial strain which is the keynote of
Mr Bezbaroa the man and Mr Bezbaroa the author
Sad melancholy has asked me for her own, if you
search for light in the thick of dismal cloud, your
enquiry will be baffled—it is dead certain Even in
the bosom of melancholy there is spread for me a soft
bed of roses, without its thorns, where I can find
eternal rest and consolation, which to outward view
seems ever repulsive and unattractive.

You are in Elysium, so to say, where roses bloom,
cuckoos sing, and doves warble their amorous note to
the gently blowing southern breeze. I doubt whether
this note of mine flowing from a heart saddened with

হাঁহিব ছলেবে কাৰি পঠিয়ালে

melancholy, will find a fitting reception in that
blissful bower

বেজবক্সাব হান্ত এক শক্তিশালী আশাবাদৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত।
জেরে তেওঁৰ "জীৱনত এটি আনন্দৰ সুখ কালী-লক্ষ্মীৰূপে বহুতাইছে
ছন্দাব বিবাহ এটি বিলাস, তাত ইন্দুপুৰাণ মল্লই। ছন্দাব এই
বিলাস-বিলাসৰ পৰে বেজবক্সাব 'দৃষ্টিটি হ'ল আনন্দবিলাস, লক্ষ্যত
সকলো সুখ আৰু সুখলতাৰ মাজতো আনন্দৰ স্তম্ভ বৰ্ত্তমান 'চেতা।
মেইমিতিতৈ তেওঁৰ হাঁহি প্রকৃত হিউমাৰ।

বেজবক্সাব কাৰণে হাঁহি স্বাভাৱিক ধৰ্ম। তেওঁৰ কাৰণে হাঁহি
ইন্দুত। তেওঁৰ জীৱন সদায় প্রসন্নবদন, হাঁহিমুখী। তেওঁৰ কৃষ্ণ
কথা। হাঁহিয়ে স.সাধব কেশে পাতলাব আৰু হাঁহিব বিমানভাঙি
ভূমি সদায় প্রসন্নবদন প্রভুৰ কাষ পাৰ্শ্বগৈ। তোমাৰ প্রভু হাঁহিমুখী।
ভূমি তোমাৰ গোমোঠা মুখখন লৈ লৈ তেওঁৰ কাষত ওলালে তেওঁ নূ
নূ কৈ তোমাক খেদি দিব। তেওঁৰ গছে হাঁহে, ফুলে হাঁহে, কলো হাঁহে,
বৰ্গাহে হাঁহে, জোন-বেলিয়ে হাঁহে। তেওঁৰ এনে প্রসন্নবদন সৃষ্টিত
ভূমি অনাস্থি গোমোঠা মুবা ওকোন্দা গলীয়া হ'লে তোমালৈ ভাত ঠাই
নাই।'

বেজবক্সাব হাঁহিব লক্ষন এয়া কবিতা হৈ ওলাই আহিছে।

প্ৰবন্ধকাৰ লক্ষ্মীনাথ আদি

অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ অতীত যোগাভ্যাস। সুদূৰ বোড়শ শতিকাত শংকৰ-মাধৱৰ নাটকীয় গল্প, ভট্টদেৱৰ গীতা-ভাগৱতৰ গঢ়তে ভাব বুজী আৰম্ভ হয়। আধুনিক যুগৰ পাছবীসকলৰ অকনোদই কাকতৰ যোগেদিয়েই অসমীয়া কথাই নতুনৰ পাতনি মেলে। প্ৰকৃততে এই কাকতৰ যোগেদিয়েই আধুনিক অসমীয়া ভাষাই নতুন গঢ় লৈ উঠে। ভাষাই এইদৰে নতুন গঢ় লওঁতে ইংৰাজী ভাষাৰ ছাঁট আমাৰ ভাষাৰ ওপৰত পৰিল। আমাৰ ৰচনাভঙ্গীত নতুন এটি শ্ৰুত সোমাল। এই শ্ৰুতিয়েই আধুনিক অসমীয়া ভাষাক পুৰণিৰপৰা পৃথক কৰি ৰাখিছে। নতুন যুগৰ সকলো প্ৰকাৰ প্ৰভাৱ সামৰি-সুতৰি বৰ্তমানৰ ভাষা বৰ্দ্ধিত আৰু ভংগিমাযুক্ত হৈছে। বৰ্তমানৰ গল্প সাহিত্যৰ বিকাশত ভাষাৰ এই গুণৰোৰে বিশেষ কাৰ্য কৰিব লাগিছে। অকনোদই কাকততে বিবিধ গল্পৰ কথা-ৰচনাৰ প্ৰথম যুগ মেলা হয়। বুৰঞ্জীমূলক আলোচনা, দেশাভিভাগমূলক কথা নানাবিধ জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ প্ৰবন্ধ, সাহিত্য-বিষয়ক প্ৰবন্ধ এই কাকততে প্ৰথম ওলাবলৈ ধৰে আৰু দেশীয় ডাঙৰীয়াসকলক নতুন সাহিত্যৰ বাটবোৰ দেখুৱাই দিলে। আনন্দৰাম ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দৰে অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ আদিৰ ওজাসকলে তেওঁলোকৰ সাহিত্য-অভিযান এই কাকততে চলায়।

আধুনিক প্ৰবন্ধ-সাহিত্যত অকনোদয়ে যি বাট দেখুৱাই দিলে সেই বাটেই লেখকসকল আগ বাঢ়িল। আনন্দৰাম ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিভাম বৰুৱা হ'ল এই বিষয়ত পথপ্ৰদৰ্শক। আনন্দৰামৰ ভাষাতে আধুনিক অসমীয়াৰ গঢ় স্পষ্ট হৈ ওলায় বুলি ক'ব পাৰি। দেশ-প্ৰাণতাবে অভ্যুপাৰ্ণিত হৈ তেওঁ ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাবে বিবিধ জ্ঞানৰ একধাৰা পুৰি লিখাৰ উপৰিও অকনোদইত ওলোৱা এওঁৰ 'ইলগুৰ

বিভিন্ন অৱস্থাত প্ৰবন্ধ সবলতা আৰু বলিষ্ঠতাৰ নিদৰ্শন দ্বিধা ক'ব পাৰিঃ ইংৰাজী ৰাক্য-বীতি তাত সোমাইহে যদিও তাৰ মাথুৰাই আমাক সুস্থ কৰে। "যি সময়ত অসমত হাবি গুটি কুল-বাৰি হব, নৈত ডোকা গুটি জাহাজ হব, ঘৰ বাঁহৰ গুটি শিল ইটোবে হব, গাঁৱে গাঁৱে ছোৱাৰে ছোৱাৰে পৰ্হাসালি, গিয়ানৰ সভা, চিকিতসালই, ছুৰীয়া দৰিদ্ৰৰ পৰিত্ৰাপন আলয় হব, আৰু যি কালত লোকসকলে পবম্পৰ হিংসা নকৰি আটাইকে আটাইক ভাৱিত চেমেহ কৰিব, কেৱে ছুটকা কানিৰ সলনি মিছা মাখি নিদিব, লাখ টকাকো কাতি কৰি থব, কোটি টকা ভেটি পাইও কাবো অস্তাই নকৰিব, বেস্তা, কানি আৰু সুৰা এই কথা কাবো দেশত লোকে তু নোপোআ হব, সেই সময় হে পৰমপিতা জগদিশ্বৰ, সিন্ধে ঘটোআ।" আনন্দৰামৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা গুণাভিৰামৰ সমস্ত জীৱন গঢ় লৈ উঠে বুলি ক'ব পাৰি। তেনে ধৰত আনন্দৰামৰ সবলতা আৰু দেশপ্ৰেমেৰে তেওঁক উদ্ধৃত কৰি ৰাখিব, ই ধূকপ। এওঁৰ 'সৌমাৰ-ভ্ৰমণ' ভ্ৰমণ-সাহিত্যই নহয়, পুৰণি বুৰঞ্জীৰ স্মৃতি-জড়িত দেশপ্ৰেমৰ চিনাকিও। ইয়াত আনন্দৰাম কুকনৰ দীঘল ৰাক্য-সংগতিৰ ঠাইত ধুনীয়া ধুনীয়া একোটি বাক্যই সবলতা আৰু সবলতাৰ পৰিচয় দিছে। "এই অসম দেশ আমাৰ মাতৃভূমি। আমি ইয়াতেই উপজিছোঁ। ইয়াতেই শিক্ষা পাইছোঁ। এই দেশৰ নামেই আমি সংসাৰ-হাটত বিক্ৰি হৈ আছোঁ।" গুণাভিৰামৰ 'আমায়—জড়িত আৰু বৰ্ত্তমান' প্ৰবন্ধ গভীৰ আলোচনা আৰু গহীন ভাৱৰ সংযোগ ধনী। গুণাভিৰামৰ 'অসম বুৰঞ্জী'তো পোনপটীয়া ভাৱৰ নিদৰ্শন পোৱা যায় 'কঠিন শব্দৰ বহুস্ত ব্যাখ্যা'ত তেওঁৰ ভাষা পাতল হাঁহি উঠা কথাৰ বাহন-স্বৰূপ হৈ পৰিছে।

আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ আদৰ্শ কথা-বীতি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ। তেওঁৰ আধুনিক অসমীয়া ভাষা-বীতিক পূৰ্ণাংগ গঢ় দিয়ে আৰু বিবিধভাৱে প্ৰবন্ধ-সাহিত্য অঙ্কশীলন কৰি তাকে নিটোল ৰূপ দিয়ে। 'পাঠমাধ্যম' বিবিধ প্ৰবন্ধাৱলীৰ বচনা আতি নিখুঁত। কুকনৰ উপকৰণ-ৰূপে তেওঁৰ

কথা-বীতি কিমান শক্তিশালী হ'ব পাৰে, তাক আমি 'বাহিৰে কলম
 ভিতৰে কেঁৱৰাজুৰী' পুথিত দেখা পাম। তেওঁ কাহিনী-মহাধাৰ্মিক
 খোলাখোলা, ভিতৰি নৈতিক অধঃপতনৰ শেষ পোতা পুৰণি গোসাঁই মহন্তৰ
 কুসংস্কাৰৰ মলি-টাটবি লগা সমাজখন বৰকৈ বিনাইছিল। সেই সমাজৰ
 তুলা মহিমাৰ কথা, মিছা শুচি-অশুচিৰ ভাব আৰু তিক্ততাপূৰ্ণ ভাষাৰে
 উজলি দেখুৱাইছে। তেওঁ নিজেই আছিল সংস্কাৰশীল মনোবৃত্তিৰ
 লোক। ইংৰাজী পঢ়িলে জাত খোৱা বুলি বিশ্বাস থকা পৰিয়ালত উপস্থি
 তেওঁ সেই ভাষাৰ গৰাকী হৈ পৰিছিল। বিধৱা-বিবাহ তেওঁ এনেভাৱে
 সমর্থন কৰিছিল যে তেওঁ ভাৰ্যা হেৰুৱাই ৰবলা-ভাত খাই থকাকে
 সমীচীন বুলি ভাবিছিল। মূঠতে তেওঁ সংস্কাৰশীল মনোবৃত্তিৰ মানুহ।
 সেই মনোবৃত্তি লৈয়ে পাহৰী আৰু কোমে 'ডাঙৰীয়া'ৰ বিৰুদ্ধে যুক্তি
 ব্যাখ্যা-অভিধানৰে অসমীয়া ভাষাৰ এটি নিৰ্দিষ্ট গঢ় লগাই গ'ল।
 সমাজ-সংস্কাৰ আৰু ভাষা-বীতি বিষয়ত তেওঁৰ তুলনাত গুণাভিৰাম বৰুৱা
 নবকলমী, চৰমপন্থী হেমচন্দ্ৰহে। বিধৱা-বিবাহ সমর্থন কৰি গুণাভিৰামে
 'বান-নৰমী নাটক লিখে, কিন্তু তেওঁৰ সংস্কাৰী অভিযান যুহু-মন্দ।
 গুণাভিৰাম বুৰঞ্জী লেখক, অতীতৰ প্ৰতি তেওঁ আক্ৰান্ত। হেমচন্দ্ৰ
 আভিধানিক, বৈয়াকৰণিক, সমাজৰ চোকা সমালোচক। গুণাভিৰামৰ
 আত্মজীবন চেকিয়াল ফুকনৰ জীবন-চৰিত্ৰ' আদৰ্শমূলক বীৰ পুজাৰ পুথি,
 কিন্তু হেমচন্দ্ৰৰ 'আত্মজীবন চৰিত্ৰ' কঠোৰ স্বীকাৰোক্তি বহুত ক্ষেত্ৰত।
 'মোৰ ভাৰ্যাৰ নাই মোৰ মৃত্যু হোৱা হলে তেওঁৰ কি অৱস্থা হ'লহেঁতেন ?
 তেওঁ মৰিছে, তথাপি মোৰ ইচ্ছা হলেই মই এটা কিয় তিনিটা অধিক
 বিয়া কৰিব পাৰোঁ, কিন্তু বিধৱা হোৱাৰ পিছত পুনৰ বিয়াৰ নাম লোৱা
 মাথোঁই তেওঁৰ জাতি গ'লহেঁতেন—সমাজে বৰ্জিলেহেঁতেন আৰু তেওঁ
 জীৱন্ততে মৰা যেন হৈ থাকিলহেঁতেন। ই কেনে অসংগত ! কেনে
 অযুক্ত ! এতেকে পুনৰায় বিয়া কৰোৱা মোৰ উচিত-অৱস্থা।' হেমচন্দ্ৰ
 কথ-বীতি-সমালোচনশীল, সেই বাবে ভাষাসংস্কাৰক।

আজক 'আত্মসমীক্ষা-চৰিত্ৰ'ত জৰা পছীম আৰু মধুৰো, 'কোৱালিতাবী'ৰ জন্মাত জন্মৰা ঠাঁলৰ প্ৰয়োগৰ ভিতৰেদি সোকা বাক্য-বাণ নিকেপৰ বস্তু দেখা যায়। 'পাঠশালা'ৰ পাঠবোৰৰ মৰম লগেগত ভাষাৰ ভিতৰেদি তেওঁ ছাত্ৰৰ মনত সহজে প্ৰৱেশ কৰিব পাৰে। এইখিনিতে আজক এটি ক'ব পাৰি যে 'কোৱালিতাবী' অসমীয়া ছেটায়াৰ বা ব্যংগ-সাহিত্যৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন, ইয়াৰ ভীৰুতাক আন কোনো লেখকৰ লেখাই চেন পেলায় পৰা নাই। এইটোও উল্লুকিয়াব পাৰি যে ছেটায়াৰ কৌশলত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা হেমচন্দ্ৰৰে অনুগামী।

বৰ্তমান সাহিত্যৰ সমালোচনাত আলোচিত নোহোৱা এজন লেখকৰ কথা এইখিনিতে ক'ব খোজে। তেওঁ হ'ল কালিৰাম বৰুৱা। এওঁৰ কেইবাটিও প্ৰবন্ধ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি'ত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। বিদেশী শাসনৰ আৰম্ভ হেতুকে অসমীয়া সমাজত যিবাৰ ঘোৰ সম্মতি হ'বলৈ ধৰিছিল, সেইবোৰক তেওঁ অলপ সন্দেহৰ চকুৰে চাইছিল, সেই সময়ত খবকৈ ঘূৰিব খোজা কাল-ঘড়ীৰ কাঁইট ডাল যেন তেওঁ পিছুৱাই দিব। কিন্তু তেওঁ চিন্তাশীল, অতীতৰ শক্তি-ধৰ্ম আদিৰ তেওঁ নতুন ব্যাখ্যা বিচাৰি পাইছে, সেইবোৰ পাহ্ পাহ্ কৈ তেওঁ খুদখুদীয়া কথা-নীতিৰে প্ৰকাশ কৰিছে। "আজি গুটি কলেহে কালিলৈ গাজ মেলিব। হয়, কঠীয়া পাৰিবা, আজিয়ে তাৰ আলচ কৰা। দহজনৰে যি বাটে চলে সি বাটে স্বৰ্গম এৰি নচলিবা। অৱশ্যে উন্নতি, ত্ৰীবৃদ্ধি হব।" এয়ে তেওঁৰ সামাজিক আলোচনাৰ মূল গাঁঠি।

সমাজ সংস্কাৰ আৰু দেশৰ চিন্তাতহে কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য কবি আৰু সান্নিধ্যক হৈ উঠে। সাহিত্যত তেওঁৰ বিলাস-কানন বা শাস্তিৰ আভাস নাই। কেওঁ অগ্নি ঋষি, স্বদেশ-চিন্তক একুৱা জুই। সমালোচনাৰ সময়ত তেওঁৰ কোনো দয়া-মৰজা নাই, ভালক ভাল বুলিছে, বেয়াক খৰুপেকৰে নিৰুপাতিবলৈ কৰিছে। অতীত সমাজৰ কোনো সংস্কাৰ বা ধাৰণাৰ দাবা তেওঁ আবদ্ধ হ'বলৈ নিবিচাবে। এলাহৰ প্ৰদেয়িত পৰি

কালিদাস

মানৱ প্ৰতিভাশালী প্ৰৱচনৰ মালা-ময় কপি থকা অসমীয়া জাতিক তেওঁ যুগুটিয়াই বাহিৰৰ পোহৰলৈ টানি আনিতেওঁ ক'ব খুজিছে—চাৰিওফালৰ জনতখন বহুতো আগ বাঢ়ি গ'ল, তহঁত শুই থাকিলে তহঁতৰ নিজাও মহানিজাব স্বৰূপেই হ'ব। তথাপি ক'তা! দেশ নাজাগে। তেওঁৰ সেই দেখি টোপনি নাহে। তেওঁৰ কথাবোৰ টোপনি নোহোৱা মানুহৰ কথাৰ দৰে কক হৈ আহে। তেওঁৰ কবিতাত হৃদয় আড়ষ্ট হৈ পৰে, 'হৃদয় লাগবাক নথকা' হয়। তেওঁৰ কথা-বীতিকো এক মাধুৰ্য্যহীন তীব্ৰতাই অধিকাৰ কৰে। তেওঁ ঋষি, অষ্টাবক্ৰ, তেওঁ সংহিতা লিখে, ব্ৰাহ্মণ্য ধৰ্মৰ দুৰ্বলতাবোৰ নিন্দা কৰে, ভগৱান বুদ্ধৰ মহান আদৰ্শক শতযুগে প্ৰশংসা কৰি ওপৰলৈ তুলি ধৰে। 'অষ্টাবক্ৰ-সংহিতা'ৰ ভাৰা সংস্কৃতো নহয়, সংস্কৃতীয়াও নহয়, উমান, গম, সহাবি আদি শব্দবোৰ দাৰ্শনিক পাৰ্ৱিত্যিক ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰি ঘৰুৱা অসমীয়া ভাষাৰ তাত শক্তি প্ৰদৰ্শিত কৰা হৈছে।

অসমীয়া কথাক কলাসুলভ আৰু যুক্তি-ভীৰু কবিৰ কাৰণে দুজন বৰাই যত্ন কৰে—ক্ৰমে লহোদৰ বৰা আৰু সত্যনাথ বৰাই। লহোদৰৰ 'কালিদাস আৰু শকুন্তলা', প্ৰস্তাৱিত আনন্দৰাম বৰুৱাৰ 'জীৱন চৰিত ৰ পাতনি, 'অলংকাৰ আৰু দৰ্কাৰ' আদি প্ৰবন্ধ পূৰ্ণৰূপে প্ৰবন্ধৰূপে আৰু অলংকাৰপূৰ্ণ অথচ ঘৰুৱা কথা-বীতি ৰূপে অপূৰ্ব যেন লাগে। তেওঁৰ 'সদানন্দৰ কলাসুমটি'ৰ বিষয় বস্তু আৰু গতিশক্তিপূৰ্ণ ভাৱাই কলাসুমটীয়াজনকো চমক লগাব পাৰিব। তেওঁৰ জ্ঞানোদয়ত সৰল বচন-জুগী আৰু 'শকুন্তলা'ৰ অমূল্যমূল্য মাধুৰ্য্যৰ বিশেষ প্ৰকাশ দেখা যায়। সত্যনাথ বৰা প্ৰবন্ধ-সাহিত্য আৰু ভাৰ-সম কথা-বীতিৰ একান্ত সাধক। বিবিধ জ্ঞান আৰু স্কুল-নিৰপেক্ষ বিষয়ক প্ৰবন্ধাবলী 'সাৰথি', 'চিন্তা-কলি', সাহিত্যৰ আলোচনা 'সাহিত্য বিচাৰ' আৰু হাঁহি-বাংগৰ মাজেদি কৰা সমীক্ষা-সমালোচনা 'কেন্দ্ৰ-সত্তা' পুথিত তেওঁৰ বিশিষ্ট সাধনা দেখা পোৱা যায়।

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ দুই পুৰুষৰ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু লক্ষ্মীনাথ গোস্বামীকো প্ৰবন্ধ সাহিত্য আৰু কথা বীতিৰ ক্ৰমবিকাশৰ বুজীভাৱিত বিশিষ্ট স্থান। বেজবৰুৱা দেশপ্ৰেমিক, ধৰ্ম, সমাজ, সাহিত্য, ভাষাৰ ওপৰে সমালোচক, হাস্য আৰু ব্যংগও তেওঁৰ বিশেষ অস্ত্ৰ। শংকৰ-মাধৱৰ ধৰ্ম আৰু সাহিত্যৰ বহুল সমালোচনাৰ প্ৰবৰ্তক তেওঁ। অসমীয়া জাতি আৰু ভাষাৰ বিবোধীসকলৰ কথাত মাৰ্গোতা তেওঁ। লোকৰ দোষ খুচৰি হাঁহি তোলা, উপলুতা কৰা তেওঁৰ বীতি। গোস্বামীকো অসমীয়া ভাষালৈ বিশেষ দান শিক্ষাত্ৰতীসকলক পৰিপুষ্ট ভাষাৰে শিক্ষা দিয়া পাঠ্যপুথিবোৰ। তদুপৰি তেওঁৰ বুজীৰ আলোচনা আৰু শেষ জীৱনৰ ধৰ্মমূলক গ্ৰন্থাবলীয়ে সচেতনভাৱে ভাষা-বীতি চৰ্চাৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে।

সময় থাকৰ। বুজীমূলক প্ৰবন্ধত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা, বজ্জেশ্বৰ মহন্ত, সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা, বেণুধৰ শৰ্মা, সাহিত্য সমালোচনাত ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতি আদি কৃতীসকলৰ দানৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ চিন্তা আৰু সময়ৰ আৱশ্যক।

লক্ষ্মীনাথৰ তুৱনি চিঠিবোৰ*

‘লেখিলেই যদি সাহিত্য হয়, সেইটো ভোমৰাহে।’^১ বেজবৰুৱাৰ, সম্পৰ্কে এজন ‘অভিন্নহৃদয় বন্ধু—বিজ্ঞানৰ দৃষ্টি কিন্তু সদায় সমীক্ষকৰ— এই ধাৰণা কিমান দূৰ সঁচা তাৰ পৰীক্ষাৰ জ্বল বেজবৰুৱাৰ চিঠিবোৰ। যেই কোনো এটা চিঠিৰ টোপোলা আমাৰ হাতত তুলি দি ‘চিঠি-সাহিত্য’ আখ্যা দিলেই, আমি সেই আখ্যা গ্ৰহণ কৰিবলৈ সন্মত নহওঁ। সেই অস্তিত্ব গ্ৰহণ কৰিব পাৰোঁ এটা টেকনিকেল অৰ্থত যেনে—মেডিকেল লিটাৰেচাৰ, ইঞ্জিনিয়াৰিং লিটাৰেচাৰ। বেজবৰুৱাই লেখা বহুতোখিনি পত্ৰ আৰু বেজবৰুৱালৈ লেখা অনেকখনি চিঠি আমি সেইভাৱেহে গ্ৰহণ কৰিব পাৰিম। ব্যক্তিগত প্ৰায় চিঠিকে এই ৰূপেহে স্বীকাৰ কৰাটো সম্ভৱ। ভাৰতীয় চিঠি, পত্ৰ, লিপি আদি শব্দ স্পষ্টভাৱে সুকীয়া সুকীয়া অৰ্থত প্ৰয়োগ কৰা ৰীতি এতিয়াও হোৱা নাই। ইংৰাজীৰ letter, epistle, journal-অৰ এলেকা সুকীয়া সুকীয়া। সাধাৰণ letter-অত সাহিত্যিক ফাল এটা সাধাৰণতে নেথাকে আৰু সচৰাচৰ প্ৰকাশৰ বাবে সেইবোৰ লেখাও নহয়। epistle বুলিলেই কিন্তু সাহিত্যিক অৰ্থ এটি আহি পৰে। এই শব্দটোৰ মূল অৰ্থ চিঠি। কিন্তু পিছৰ যুগত ইয়াক প্ৰাচীন কালৰ পোছাকী (formal) চিঠি বুজাবলৈ প্ৰয়োগ কৰা হয়, নহ’লেবা ইংৰাজী ode বা elegy-জাতীয় একপ্ৰকাৰ ৰচনাকে এই শব্দটোৱে বুজোৱা হ’ল, এনে চিঠি বিশেষ এক ব্যক্তিক সম্বোধন কৰা হ’লেও তাৰ বিষয় বস্তু ৰাজহুৱা বা সাৰ্বজনীন প্ৰকৃতিৰ হোৱা দেখা যায়। পাশ্চাত্যত আকৌ epistle নামৰ এক জ্ঞেয় কবিতাও আছে। সিবিলাকৰ পূৰ্বপুৰুষ হ’ল হোৰেচৰ দীঘল দীঘল পদ-প্ৰবন্ধবিলাক, সেই

১ লক্ষ্যাবোৰে অসম সাহিত্য সভাৰ ‘পত্ৰলেখা গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট পত্ৰৰ সংখ্যা বুজাইছে।

অন্যৰোক কোনো বিশেষ ব্যক্তিক সম্বোধন কৰি লিখা হৈছিল বাবে গিৰ্ণকৰ নাম epistle। ইংৰাজী সাহিত্যত ছেক্সপেৰ, ডেনিয়েল আকবেল জনছন আদিৰ নাম এই ক্ষেত্ৰত ল'ব পাৰি। আলেকজেণ্ডাৰ পোপ এই বিবৰণত আগ শাৰীৰ, তেওঁৰ 'Epistle to Dr Arbuthnot' বিখ্যাত। কাউপাৰে দুই এজন বন্ধুলৈ ধূৱীয়া কবিত্বময় পত্ৰ লেখিছিল। আজি কালি অৱশ্যে epistle শব্দটো অলপমান বিপ্লৱভাৱে ব্যৱহাৰ হয় বুলি অকছফোৰ্ড অভিধান নিৰ্দেশ কৰিছে।

The Great English Letter Writers নামৰ শ্ৰেষ্ঠ ইংৰাজ কৱি-সাহিত্যিক, দাৰ্শনিক-ৰাজনীতিক আদিৰ বিতৰণন পত্ৰ-সংকলনখনৰ সংকলয়িতা William J Dawson আৰু Coningsby W. Dawsonএ কৈছে, ভাল পত্ৰ-লেখক হ'বলৈ হ'লে কিছুমান আপুৰুগীয়া গুণৰ সন্নিবিষ্ট অধিকাৰী হ'ব লাগিব। Thus the writer must himself be interesting and have interesting matter to communicate, he must be something of an egoist, to whom his own sensations are noticeable, and worthy of notice, he must possess both daring and freedom, for the last place where caution and reticence are required is in the familiar epistle, he must be resolutely sincere, for the moment he begins to pose his magic wand is broken and he becomes tedious and offensive, he must above all possess the intimate note; for without it he will produce an essay, but not a letter. আত্মপ্ৰকাশই হ'ল চিঠিৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য। লিবিংকল কবিত্বক্ষেত্ৰে সেই উদ্দেশ্য থাকে। কিন্তু চিঠিৰ প্ৰকাশগতি অধিক প্ৰত্যক্ষ-পোহৰ আৰু শুচক। পণ্ডিতক লেখকৰ ব্যক্তিগত প্ৰকাশ পত্ৰ প্ৰধান দায়িত্ব হৈ বহে।

এখন ভাল চিঠি লেখিবলৈ লেখকে যাবলৈ লেখিছে, তেওঁৰ বাহিৰে জগতখন সুস্থলৈ পাহৰি পেলাব লাগিব। তেঁহে চিঠিখন ধুনীয়া, স্বচ্ছ, আন্তৰিকতাপূৰ্ণ হ'ব। চিঠি বাজছৱা বক্তৃতা নহয়, ই দুজনৰ মাজৰ বিষয়-সংলাপ। চিঠিখন কেনেবাকৈ বাজছৱা হ'ব, এই ভাবটো থাকিলে পত্ৰলেখকে সেইখন লেখোঁতে সুখখন খুবে ধুনীয়াকৈ চুটি আকৃষ্টাংগে লোচন বহি আৰু আন প্ৰসাধন কৰি লেখিবলৈ বহিব লাগিব। আমি পাঠক-সমাজৰ কাৰণে লেখোঁতে এইদৰে বাহিৰত নহ'লেও মনৰ মাজত পোছাকী সাজ পিন্ধি লওঁ। চিঠিত সেইটো হ'ব নেলাগে। ডাউনছন দুজনে ক'বৰ দৰে, In them the author appears in undress গতিকে ছপা হৈ আনৰ আগত চিঠিবোৰ ওলাব, এই ভাব আগত থাকিলে চিঠিত মনৰ প্ৰকাশৰ গতি আঙঠি হৈ পৰাটো স্বাভাৱিক। "তেনে ক্ষেত্ৰত ব্যক্তিত্বৰ প্ৰকাশ আৰু সেই প্ৰকাশত ভাৱৰ মনোমোহা সাহিত্যিক গুণবোৰ লুকাই পৰে। আন কি, বীৰেন্দ্ৰনাথৰ পত্ৰসমূহতো প্ৰকাশৰ ভাবটি থকাত আমাৰ বাবে কবিশঙ্কৰ ব্যক্তিগত সান্নিধ্যৰ আনন্দ কমি পৰিছে।

ব্যক্তিগত চিঠিবোৰে অনেক সময়ত হয়তো লেখকজনৰ সাধাৰণভাৱে জনাজাত ব্যক্তি ৰূপৰ পৰিৱৰ্তন ঘটাব পাৰে। এখন চিঠিয়ে বা এটা বাক্যই সদৰী হৈ থকা তেওঁৰ চিত্ৰখনৰ ভাঁজ সলাই পেলাব পাৰে। কিন্তু সামগ্ৰিকভাৱে এটা চৰিত্ৰ বিচাৰ কৰাত অনেক সময়ত সৰু-সুৰা কথাইহে প্ৰকৃত আলোকসম্পাত কৰিব পাৰে। গতিকে এনে টাকি-টুকি কথাবোৰ চৰিত্ৰ-লেখকসকলে জনাৰ নিতান্ত আৱশ্যকতা আহি পৰে। লিটন ষ্টেচি, জাঁজে মৰ'আ, এমিল লাড্‌ৱিগৰ চৰিত্ৰটোলীৰ প্ৰৱৰ্তনৰ পিছত এটা চৰিত্ৰৰ আঁহাৰ-পোহৰ দুইটা কালকে দৰ্শন কৰাৰ আৱশ্যকতা আজি বহুলভাৱে স্বীকৃত হৈছে। বিশেষকৈ যি লেখকসকলে তেওঁলোকৰ সুখ-দুখৰ ভাগ আমাক তেওঁলোকৰ সাহিত্য-সৃষ্টিৰ মাজেদি দি গৈছে, তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিষয়ে জনাটো সাহিত্যৰ

উপলব্ধিৰ কাৰেই নহয়, তেওঁলোকৰ যুগটোহঁত বুজিবৰ বাবেও অত্যন্ত আৱশ্যকীয়।

পৃথিৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিকসকলৰ চিঠি বিচাৰি-খোচাৰি নতুন আৰ্হিত সম্পাদন কৰা হৈছে। তাৰ আধাৰত তেওঁলোকৰ চৰিত্ৰও ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। উইলিয়াম কংগ্ৰিভ, লুইক্ট, আলেকজেণ্ডাৰ পোপ, উইলিয়াম শেক্সপীয়া, চাৰ্লছ লেব, কাৰ্লাইল, ড্ৰাউনিং, জেৰাৰ্ড মেন্‌লি হপকিনছ, ষ্টিভেনছন, ওল্ফাৰ ৱাইল্ড, জৰ্জ ম্যু, বাৰ্নাৰ্ড শ, জেমছ জয়েট, চেক্স, ফ্ৰান্স কাৰ্কা আদি মনীষীসকলৰ পত্ৰ আজি সৰ্বসাধাৰণ পাঠকৰ জ্ঞানৰ সামগ্ৰী হৈছে। ইসকলৰ অনেকবোৰ চিঠিয়ে তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক লেখাবোৰ স্পষ্টতৰ কৰি তোলে, তেওঁলোকৰ সৃষ্টি আৰু জীৱন-বিষয়ক অনেক সমস্যাৰ সমাধান দিয়ে আৰু তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ দুখ-দুৰ্গতি আৰু আনন্দ-উদগতিবো আমাক অংশীদাৰ কৰি তোলে। অতি কম ক্ষেত্ৰতহে, বিশেষকৈ আগৰ দিনত, পত্ৰ-লেখকৰ জীৱনকালতে পত্ৰবোৰ প্ৰকাশ পায়। পোপে তেওঁৰ চিঠিবোৰৰ সংগ্ৰহ এটা প্ৰকাশ কৰিবৰ কাৰণে ছল-বুদ্ধি কৰিহে প্ৰকাশকক (Curll) কান্দন্ত পেলাব লগীয়া হৈছিল। কংগ্ৰিভে বন্ধু-বান্ধৱলৈ লেখা চিঠিবোৰ সংগ্ৰহ কৰি সম্পাদন কৰিছিল। অতি কম লোকেহে আনলৈ লেখা ব্যক্তিগত চিঠিৰ নকল বাখে, কংগ্ৰিভ আৰু এডিছনে কিন্তু তেনে চিঠিৰ বহি ৰাখিছিল। আমাৰ জে বকৱায়ো তেনে কৰিছিল।^{৭২} চিঠি আৰু দিনলেখা জীৱন-চৰিত-ৰচনাৰ প্ৰত্যয়গ্ৰন্থী সামগ্ৰী। ওল্ফাৰ ৱাইল্ডৰ কিছুমান চিঠিৰপৰা কেলেছাৰী সৃষ্টি হ'ব বুলি ধৰণ কৰি পেলোৱাৰ ফলত তেওঁৰ চৰিত-লেখকৰ কিছু অনুবিধাৰ সৃষ্টি হৈছে। তেওঁৰ চিঠিৰ কেইবাটাও সংগ্ৰহ ছপা হৈ ওলাইছে আৰু সেইবোৰে তেওঁৰ কোতূহলোদ্দীপক চৰিত্ৰত বিভিন্ন ফালৰপৰা পোহৰ পেলায়। তেওঁ কাচিং-কেভিনাৰাহে চিঠিত জাৰি দিছিল, সেই বাবে পত্ৰ-সংগ্ৰাহক-সকলে খামত ডাকঘৰৰ দ্বাৰা চাই ভাৰিখ নিৰ্ণয় কৰিব লগীয়া হৈছিল।

অসমীয়া চিঠিৰ ক্ষেত্ৰত 'সেই' শব্দটোৱে এতিয়াও সোঁ হৈছে।
 যেকোনোবোৰ চিঠি আজিও আৱিষ্কাৰ হোৱা নাই। সৰ্বজনীনভাৱে।
 কিন্তু 'কলিগীহৰণ' কটকট কলিগীহৰ 'পতিয়া'খন 'সৰ্বজনীন' যুগৰ
 চিঠিৰ নিদৰ্শন বুলি জনোৱা বৰ স্কুল হ'ব যেন কোৱাওঁ, যদিও সেই
 কালত প্ৰেম-পত্ৰ আদান-প্ৰদানৰ সুবিধাৰ বাট অতিসৰল আছিল।
 কলিগীহৰ মাজ-মাজেৰে চিঠিবোৰ আৱৰ্ণনৈতিক পত্ৰ-পত্ৰলেখকৰ
 উদ্দেশ্য নিদৰ্শন। যোৱা শতিকাৰ আৰম্ভণিত অলমৰ গুৰু, বাৰম্বাৰা,
 কটকট আদিয়ে কলিকতাৰ বঙালী তথা-মহাৰাষ্ট্ৰ হুজুৰাই বঙালত
 দেখাই গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ ওচৰত দাখিল কৰোৱা আৰ্জিবোৰ গুৰু
 কাৰ্তী অনুবাদ বা সাৰাংশেৰে ছবকাৰী কাকত পত্ৰৰ লগত আজিও
 সংলগ্ন আছে। তাৰ বহুতোখিনি উত্তৰ সুৰেন্দ্ৰনাথ সেনৰ 'বাকাল
 পত্ৰ-সংকলন'ত গৃহীত হৈছে, তথা-মাজতে চন্দ্ৰকান্তসিংহই সিগাই
 বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনলৈ লেখা অসমীয়া চিঠি এটুকুৰাও আছে বজাৰ কান্তৰ
 অক্ষৰাৰ প্ৰত্যক্ষ সংৱদনেৰে। ইংৰাজ ৰাজত্বৰ আৰম্ভণিৰ মন্দিৰ
 দেৱান আদিৰ পত্ৰ, আৰ্জি আদিৰে নতুন যুগ আৰম্ভ হয়। দেৱানে
 হিন্দুস্থানী লোকৰ টোকোনৰ বাঁহৰ মাজত পঠোৱা ইতিহাসসৃষ্টিকাৰী
 চিঠিখন আজি ক'লৈ গ'ল? যোৱা শতিকাত বঙলা 'সমাচাৰ-দৰ্পণ'
 আৰ্জিলৈ অসমৰপৰা বাহুবাম ডেকা বৰুৱা আদিয়ে চিঠি দিছিল, সেইবোৰ
 সেই সেই পত্ৰিকাত ছপা হৈ ওলাইছিল। 'অকনোদই'ৰ বুকত নেথান
 ব্ৰাউন আৰু ইলাইজা ব্ৰাউন আৰু আনসকলৰ পত্ৰ সোমাই আছে।
 'জোনাকী' যুগৰ সৰ্ব-আৰম্ভণিৰ সময়ৰ চিঠিৰ লেখক বেজবৰুৱাৰ
 'পতিকাই'ৰ অন্তৰ্গত চিঠিখনিৰ কথাও আমি নেপাহৰোঁ। ইয়াৰ
 অক্ষৰহিত পিছৰ চিঠিলৈ আহিলেই আমি 'পত্ৰলেখা'ত সন্নিবিষ্ট
 চিঠিবোৰলৈ আহিম।

স্বৰ্ভাৱন সংকলনৰ চিঠিৰেখণৰা বেজবৰুৱাৰ 'পতিকাই' বা 'পতিকাই'
 পৰিকল্পনাৰে ৰখা পত্ৰ। উত্তৰ পিতৃ-মাতৃৰ আৰম্ভণিৰ বিষয়ে 'অসমীয়া'

[illegible]

ফুলৰ সোণভ, জোমৰ পোহৰ, মৃদু যতাহৰ গতি, শিৱসাগৰৰ
 স্বপ্নপুখুৰীত বাতি জোমৰ পোহৰ পৰি চিকমিকু কৰা সৰু সৰু চৌৰ মাছৰ
 চাকিৰ' লেখীয়া^{১০} সাংসাৰিক জীৱনৰ প্ৰথম সন্তানটি তেওঁৰ ছিয়া ভাঙি
 ছিঙি ক'বালৈ আঁতৰি গ'ল। তিনি কুৰি চাৰি বছৰত তেওঁ অসমৰ
 গেজেটপনি ঘৰা হাবিত কঠোৰ কষ্ট কৰিব লাগে, 'মোৰ এই বয়সত এনে
 কাম, এনে হাবিত ঠিক কাৰ্য নহয়' বুলি^{১১} তেওঁ জানে। আৰ্থিক
 সম্বন্ধৰ মাজত তেওঁ বন্ধুৰূপৰা লৈ চাহ-পাত বেচাৰ উপায় অৱলম্বন
 কৰিবলগীয়া হয়।^{১২} 'মালৈ চিঠি লেখিবলৈ বহিলে মনটোতে আমলকী
 জাপক মাৰি উঠিছিল', ভেনে 'মহু কবি' ঘটক-ঘৰ্ঘটনাত জীৱনলৈ মূৰীয়া
 হোৱাৰ বাস্তৱি পাই সেইজনলৈ মনত পৰিলে বেজাবত মূখ স্তব্ধৰ আক
 হাতৰ কাপ কঁপিবলৈ ধৰে।^{১৩} সম্বন্ধপূৰব হাবিৰ হাত-কঁপোৱা জৱেৰে
 তিনি কুৰি বছৰীয়া বেজবককাই 'লজাই' কৰিবলৈ কঁকালত টাঙালি আটন
 লগীয়া হয়।^{১৪} বাৰ্ডৰ চাকৰীত অসমৰ পৰ্বতে পৰ্বতে ফুৰি-alleepor
 কবি। কবিৰ জগত, কবিতাৰ জগত চাব লাগে, বৰষুণৰ জগত, বৰষুণ
 উলফ-চাৰ্লছ ইজাৰ্দি' এককটো চিত্ৰিত কৰিব লাগে।^{১৫} 'এই ছবি কি

ভয়কৰ, ভালৈ গ'লেই কামোন ওলায়।^{১৯২} মাজে মাজে কলিক্‌ যিম, মাজে মাজে 'অবল লগত দস্তবমত struggle কবি তাক দ্বন্দ্বত বাধিব' বন্ধ, আৰু তাৰ মাজে মাজে হাবিত কাঠ কটাব কাম।^{১৯৩} তাৰ ওপৰত আকৌ কেতিয়াবা আপোনপেটীয়া^{১৯৪} ওপৰৱালাৰ আমনি।^{১৯৫} মন ভাগি বিক্লিষ্ট হৈ পৰে।^{১৯৬} এইবোৰৰ চিন্তাত তেওঁ বে-পৰোৱা হ'বলৈ বন্ধ কৰিছে।^{১৯৭} পাখে-প্ৰসাসে এবি অহা ঘৰৰ সকলোৰে চিন্তাতো আছেই। কিন্তু তেওঁৰ অগাধ বিশ্বাস আছে ঈশ্বৰৰ ওপৰত।^{১৯৮} মাজে মাজে তেওঁৰ অৱশ্যে আধা-আধি বিশ্বাস কৰিবৰ মন যায় ভাগ্যত।^{১৯৯} কিন্তু তেওঁ কোনো দিন আত্মবিশ্বাস আৰু আশা হেৰুৱাই পেলোৱা নাছিল। ছুৱা কবিক কেনেকৈ তেওঁ, অৰ্জুনক গীতাৰ কৃষ্ণ দৰে, উছাহৰ বাণী শুনাইছে 'Man should be striving all along to be the master of circumstances and not *their creature* Struggle up to the last for triumphing over all obstacles তুমি অমৃতৰ সন্ধান, তোমাৰ ভয় কি? Fight manfully If you even die in the battle, die like a hero Cheer up, my boy, cheer up।'^{২০০} বেজবৰুৱাই নিজকে বেন কৈ আছে, 'Cheer up, my boy, cheer up।' ছুৱা হেজাৰ হওক অলপ দুৰ্বল, তেওঁ জ্যোতিৰ আৰু জ্যোতিৰীৰ কাষত আত্মীয় ল'ব পাৰে। কিন্তু বেজবৰুৱাই জ্যোতিৰতকৈ ডাঙৰ বস্তুত বিশ্বাস কৰে 'মই কেতিয়াও জ্যোতিৰীৰে লেনদেন নকৰোঁ সেই দেখি। ঈশ্বৰহে স্মৃতি-স্মৃতিৰিঙতাৰ গৰাকী।'^{২০১} পৰজীৱিতৰ ওচৰ চুবুৰীয়াৰ, নিজৰ আপোন মানুহৰ গাৱনি সদায় আছে। এনে ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ মনোভাৱ *A Tale of Two Cities*-অৰ ছিডনি কাৰ্টুনৰ লেখীয়া: Nobody cares for me; and I care for nobody।^{২০২} ৭ কাঠকটীয়া ৰহুটী বাহিৰখনৰ ভিতৰত দৰা-সমতাবে জ্বৰা এখন স্নিক্‌ হৃদয় সোমাই আছিল —স্নিক্‌ জনৰ প্ৰতি, আগৰৱালা-ছুৱা আদি বন্ধুসকলৰ প্ৰতি, স্বদেশৰ

প্ৰতি। সেই জিহ্বাতোত জেওঁৰ শব্দই এটা উচ্চ আছিল। আৰু এই সকলোবোৰক ফেগল দ্ৰুতৰ্ভাৱে এটা চিৰন্তন হাঁহিত পৰিণত কৰিব খুজিছিল; সেয়ে জেওঁৰ জীৱনৰ দৰ্শন হৈ পৰিছিল। হাঁহি জেওঁৰ পাণ্ডালি নহয়, ক্ষীৰতায়ে। *many coast*, যেন তেনে একোৱে জীৱন ভবা কাণ্ডোৰক বোধ কৰি উঠ, চকু, কণ্ঠ, মন, সকলোতে হাঁহিৰ বাজ্য বিস্তাৰ কৰি লগে : এয়ে হ'ল জেওঁৰ বাবে জীৱনৰ মূলমন্ত্ৰ। অসুখত হাঁহি হাঁহি এনেই পাৰ, কথাই নাই, এনেই নেপালে মৰণ হ'লেও কিম্বা-কুটি ল'ৰা লগে। এয়ে *incorrigible* (নিৰ্ভৰ ?) হাঁহিৰাম বেজবৰুৱাৰ *trade secret* আনৰ ওপৰতো তেওঁ হাঁহি পোচাবৰ কাৰণে যত্ন কৰা নাছিল। যি জীৱনৰ সকলো দখল *bad melancholy*ৰ এৰি দিছিল ^{১০}, সেই ছুৱাৰ 'ওন্দোলাই অনা বেজাবৰ ডাৱৰ' সঁজাবৰ স্বত্ব তেওঁ লৈছিল, 'তোমালোকৰ কালে বেজাবৰ তাও ইমান সজা কিয় ? আমাৰ কালে হ'লে বৰ মৰণ — জুই-জুই। সেই দেখি আমি জেৱে বস্তু কিনিবলৈকে এৰি দিছোঁ। আমল-লাডুবোৰ কিন্তু এইকালে লম্বাই পোৱা যায়, বৰ সজাত। তাৰে এওঁৰা-দুওঁৰা কিম্বা আৰি থাই বেহা আছোঁ। ইমান সজা মে শুভায় পোৱা যেন লাগে। কবিতাৰ জগতৰপৰা দান পাইছে, বাগৰি বাগৰি পোৱাক। বৰষুণৰাই সজিমানলৰপৰা দান পাইছে, বাগৰি বাগৰি হাঁহক ^{১১}। বাগৰি বাগৰি হাঁহিৰ বগৰি জোলাই বেজবৰুৱাৰ যেন জীৱনৰ লক্ষ্য ! সন্নিলালিত হাঁহিৰ পৰাওহে হাঁহিৰ বজ্জি আটাইতকৈ সৰহ দেখা যায়। কিন্তু সন্নিলালিত বোলে ভুত-প্ৰেতৰে হাঁহিৰ ঠাই। গতিকে, সিহঁতৰ হাঁহিৰপৰা বাহুৱৰ হাঁহিৰ নিলগাই ব্যথিব পাৰিব লাগিব। *King Lear* আন্তৰ্বেকহুগিৰেব হাঁহিৰ মূৰে, নহ'লে সেই হাঁহি পৈশাচিক হ'ব, কিম্বা হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ হ'ব। আনৰ হুখৰ বেজা সাজনা কিউতে হাঁহি জোলা ^{১২}, প্ৰেৰ-নিৰ্ভৰনৰ বেজা 'হাঁহ-মুৰী'ৰ কথানে 'হাঁহি-খুনি' কৰা ^{১৩} আৰু আন, কি মিছা, চমকলৰ জগত

তুফান ধা মুকলি কবি চকুত চকু পানী বধি ইহা^{১০} ইহা^{১১} মানবী
 সাহসিকভাবে পবিচয়। সনানন্দ পুৰুষ গুণাভিৰাৱ বকরাই নিজৰ
 প্রাণপ্রিয় পুত্ৰ বিয়োগৰ আতুৰ বৃহত্তো আনৰ ইহি তোলাৰ কথা
 বেজবকরায়ে লেখি গৈছে। তেওঁৰ নিজৰ চিঠিবোৰ ‘হেলোমি’
 ‘ফাজলামি’ৰে ভৰা^{১২} কৰাত তেওঁৰ কোনো সঙ্কোচ নাই। আনক
 চকুপানী ওলোৱালৈকে জোকাই আনন্দ পোৱাটো তেওঁৰ শিশু-মূলভ
 ধেমালি। প্রজ্ঞাসুন্দৰী আৰু তেওঁৰ dear old soul ছুৰা কবি এই
 প্ৰায় নিষ্ঠুৰ ধেমালিৰপৰা সাৰি নগৈছিল। তেওঁ ‘দন্তু বিহীন জাত
 তুং’ বুঢ়া বায়ুণ হৈ ‘বুঢ়ী বায়ুণী’লৈ প্ৰেম পত্ৰ^{১৩} লেখে, আৰু
 সেইবোৰ চুৰ কুৰি পঢ়া বাবে জোৱায়েকক বেজিৰ ওপৰত থিয় হ’বলৈ
 আদেশ দিয়ে, আৰু বুঢ়ীলৈ চেনেহত পঠিয়ায় ‘এটা কাণমলা’।^{১৪}
 দুয়োৰে তেওঁৰ বিশেষ চিকাৰ আছিল জোকোবা বিষয়ত।^{১৫} লোকক
 নাম দিয়া তেওঁৰ জোকোৱা স্বভাৱে এটা অঙ্গ, তেওঁ ক’বাত পটুলা
 আৰু হাবলি নাম দি অকণা আৰু দীপিকাৰ কথা লেখিছে^{১৬},
 নিজৰ গুৱনী জীৱন্তীৰ কাৰণে স্থায়ীভাৱে ‘পৰি’ নামটো ঠিক কৰিয়ে
 লৈছে। প্রজ্ঞাসুন্দৰীলৈ লেখা চিঠিবোৰত তেওঁ কত ঠেও ধৰি সন্মোদন
 কৰিছে, ‘বলি ও বড বো’ (বোলো হেবা বৰঘৈণী), ‘বলি ও পটুলা
 মা, ‘হ্যা গা ফেলারাম-গিল্লি’, ‘বলি ও ব্ৰাহ্মণি’, ও আমাৰ সাধেৰ
 গিল্লি এবং নতুন গিল্লি ৰজা দেবীৰ মা’ ॥ এখন চিঠিতো এজনী
 পৰীৰ ছবিকে আঁকি দিছে ‘পৰি’ বুলি মতাৰ পৰিৱৰ্তে।^{১৭}
 প্রজ্ঞাসুন্দৰীলৈ দিয়া চিঠিবোৰৰ তলৰ চহীবোৰো ধেমেলীয়া : ‘তোমাৰ
 ফেলনা ফেলারাম’, ‘জীহাবলিৰ বাবা’, তোমাৰ দিনেৰ মিছি [রাম]
 ফেলারাম’, জীফেলারাম শৰ্মা’, ‘জীআমি শৰ্মা’, ‘জীবুড় বাঘুন,’
 ‘জীফেলারাম শৰ্মা’, তোমাৰ আমি’, ‘বিরহজনিত প্ৰেমানন্দ-ঘনীভূত
 বুঢ় ব্ৰাহ্মণ’, জীতোমাৰ চিন্তাৰিত বুড়’, ‘জীঘোড়ার ডিম’, ‘জী P + L
 (not Roy but Bezbaroa)’, ইত্যাদি ॥ এখন চিঠিতো ‘ফেল

বান্ধুনেৰ পৈতাম দৰকাৰ কি' বুলি চহীকে নকবিলে।^{১৭০} অকণালৈ দিয়া এখন চিঠিৰ তলৰ দস্তখত 'Papa, the Vicum of Tooth-ache,'^{১৭১} তুৰবালৈ তেওঁ 'অকলশবীয়া পছ হৈ থকাৰ কথা লেখি তলত চহী দিছে 'শ্ৰীহ ব লগীয়া খহুৱা'^{১৭২}, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীলৈ দিয়া এখন চিঠিৰ চহী 'Bez, the Banaprasthi'^{১৭৩}, সত্যত্ৰত জোৱাইলৈ বুলি দিয়া এখনত আকৌ চহী হ'ল 'তোমাৰ পিতাজীবন, আমাৰ নাতিবাবুৰ দাদাজীবন, আৰ অৰুণ মাৰ পাপাজীবন, এই তিন জীৱনেৰ সমষ্টি শ্ৰীনিজ্জীবন।'^{১৭৪} মুঠতে কোনো পৰিস্থিতিত গোমোঠা মুখ লৈ হাঁহি এটুকুৰা দলিয়াই দি নোঘোৱাকৈ তেওঁ কাকো সাৰি যাবলৈ নিদিছিল।

তেও নিতান্ত সাংসাৰিক মানুহ, শ্ৰী কণ্ঠা-জোৱাই-নাতিৰ প্ৰতি তেওঁ কিমান অমুৰক্ত, এই চিঠিবোৰে তাৰ সাক্ষ্য দিব। তেওঁ সহধৰ্মীক আৰু মাতৃভূমিক তুলাচনিখনৰ ছমূৰে সমান কৰিও ধৰি চাইছে।^{১৭৫} তেওঁক 'শত বাঁধন জড়ায় হে।' আপোন জনৰ ছখত তেওঁ কাতৰ। কিন্তু তেওঁৰ এই কাকণ্য ঘৰচীয়া চৰাই-পহুলৈকে, ময়নো-ভগৱতী নাম দিয়া গাইলৈকে বিয়পি পৰিছিল। আনকালে আনৰ চৰিত্ৰৰ বিশেষত্ববোৰত তেওঁৰ সহজে চকু পৰিছিল। এই বিষয়তে দীপিকাৰ^{১৭৬} বিষয়ে মন্তব্যকেইটি মন কৰিলেই হ'ব। বয়সৰ অগ্ৰগতিত তেওঁৰ যেন সদায় আপত্তি। এসময়ততো তেওঁ প্ৰস্তাৱেই গ্ৰহণ কৰিছিল, বয়স বহুবি বাঢ়িবলৈ নিদি কমাইহে নি থাকিব, আৰু সময়ত নাতিয়েকৰ লগ ধৰিবগৈ।^{১৭৭} কোনোবাই বুঢ়া বুলিলে সেই দেখি তেওঁ ভাল নাপাইছিল। জীৱনৰ শেহলৈকে তেওঁ অশুখৰ লগত হাঁহিমুখে যুজিছিল, আৰু ডাক্তৰে বিদায় দিলেও তেওঁ জীৱনৰপৰা বিদায় নিবিচাৰিছিল।^{১৭৮}

বহুতে ভাবে, দীপিকাৰ ধৰ্মাস্তবগ্ৰহণে তেওঁৰ জীৱনৰ শেহৰ খোজকেইটা খব কৰি তুলিছিল। কিন্তু ধৰ্মাস্তবকৰণেই তেওঁ দুখ পোৱাৰ প্ৰধান কাৰণ নহয়। সৰু জীৱনীয়ে আন ধৰ্ম লোৱাৰ মনস্থ কৰাত তেওঁ

বিষয় আখ্যাত পাইছিল, জীয়েক পিতৃ-মাতৃ আৰু আত্মীয়সকলৰ
অপকীৰ্ত্তিৰ স্নেহক অস্বীকাৰকৰি তেওঁলোকক এৰা দিবলৈ বিচৰাত। ১২০৯
বেজবৰ এই প্ৰথম খুন্দাত তেওঁ ডায়োচেছানৰ খ্ৰীষ্টানসকলৰ প্ৰতি কষ্ট
হৈ উঠিছিল। ১২১১ কিন্তু তেওঁৰ ধৰ্মৰ পথ সৰ্বোৰ্থ নাছিল। একমতে
বেজবৰাই নিজেই ধৰ্মাস্তৰ লৈ ব্ৰাহ্ম হৈছিল, ব্ৰাহ্মধৰ্মক মহাপুৰুষীয়া
ধৰ্মৰ সমপৰ্যায় কৰি ব্যাখ্যা কৰিছিল। সেইহে দীপিকাৰ নতুন ধৰ্মক
তেওঁ পিছলৈকে শত্ৰুৰূপে ভাবি থকা নাছিল। খ্ৰীষ্টধৰ্মও ঈশ্বৰক পাবলৈ
এটি পথ বুলি তেওঁ বুজিছিল। 'বাম, বহিম, যীশু, যাব দুৰ্ভাবসিয়েই
যাওক, আন্তৰিকতাই মানুহক গন্তব্য স্থান পোবাই দিবগৈয়ে। পৃথিৱীৰ
বন্ধনবোৰ ছুদিনীয়া আৰু সেইবিলাকেই প্ৰকৃত বস্তু নহয়। ১২১৫
বিলাতত থকা খ্ৰীষ্টিয়ান জীয়েকৰ বাবে তেওঁ সেই দেখি অতি আনন্দেৰে
গীৰ্জাৰ তুতিগীতৰ বঙলা অহুৰাদ কৰি দিছিল। ১২১১-১২ শেহবাৰৰ বাবে
দীপিকাক বেলেত ভুলি বিদায় দিয়াৰ বেলা তেওঁ ইমানকৈ মাথোন
উপদেশ দিছিল, তুমি যি পাইছা, তাক এৰি নিদিবা।' বেজবৰৰ যুত্থান
শিহুত সকলোটি সহজলুৰৰ স্বৰ্গলৈ যাওঁতে পুৰণি কাগজ পত্ৰৰ মাজত
ডাক্তৰ গোপালচন্দ্ৰ বেজবৰৰ হাতৰ চহীৰে এখনি বাইবেল ওলাই
পৰিছিল। দীপিকাই তাকে পৰম সম্পত্তি বুলি লগত লৈ আহিল।

ধৰ্ম-বিশ্বাসৰ বিষয়ত যেনেকৈ নতুন যুগে এক বন্ধনহীনতা আনি
দিছিল, খাড়াখাড়া-পেচাপেচৰ বিষয়তো তেনেকৈ সময়ে আমাক উদ্ধাৰ
কৰি তুলিছে। বেজবৰাই 'মোৰ মাতৃমুখ-দৰ্শন'ত জাহাজৰ খানচাহাৰ
বহিত বায়ুৰ ল'বাই টোকা লেখা বাবেই নৈতিক সমাজে 'চাহ-পানীৰ
টেকেলিত ধুয়া' সৃষ্টি কৰাৰ কথা লেখিছে। কিন্তু বেজবৰৰ কালতে
খাড়াখাড়া বিচাৰ উদাৰ হৈ পৰিছিল। ১২১৮-১২২১-১২৩১-১২৪০ ব্যক্তিৰ ওপৰত
পুৰণি সমাজৰ কাছোৱান আৰু আৰু কালবৰ্ণকাণ্ড জিয়া হৈ বা সুলকি
পৰিছিল। সামাজিক বিদ্বেষনৰ অনেক কথাৰ গম এই চিঠিখিনিসৰা
থকিব পৰা যায়। বেজবৰাই ঠাকুৰ-পৰিয়ালসকলৰ বিৰুদ্ধে হোৱাৰী

আনন্দটো ক্ৰিয়ম-ক্ৰিয়ম কথাকপে পৰিগণিত হৈছিল। আনন্দ-কটনোভা
আনন্দই, বেজবকৰাৰ নিজৰ দ্বাৰে তেওঁৰ অৱস্থা কটনিল হৈছিল। ৩০০
বেজবকৰাই বিলাসিত কৰিব কৰিব খৰ খৰাণেই চাফল্যৰ সৃষ্টি হয়। ৩০০
কটনোভা কলেজত পঢ়া হোৱালী কটনোভা হ'লে সমাজত কটনোভাৰ
সৃষ্টিৰ আশঙ্কা হৈছিল। ৩০০ ক্ৰান্ত আৰু আৰ্য-সমাজিক ৩০০ অৱস্থাত
সকলি হৈছিল। দামোদৰদেৱে শঙ্কৰদেৱৰ আশা লোৱা কথাটো থকা
বাৰে গোহাঞি বকৰাৰ বুজীৰ নিকটে ছবকাৰলৈ লেখা-লেখি
চলিছিল। ৩০০ এই প্ৰসঙ্গতে এনে মত লৈ 'সাঁহী'-প্ৰদীপিকা'ৰ মুদ্ৰণৰ
কথা সুবৰি পাৰি, তাৰ কথা আৰু সেই মুদ্ৰণ বীৰ বেজবকৰা-
কাকতিয়ে অৱলম্বন কৰা বণ কোশলৰ কথা উক্ত কাকতিৰ চিঠিখিনিৰপৰা
স্পষ্টকৈ জানিব পাৰি। ৩০ ৩০ ক্ৰান্ত-ক্ৰিয়-বৈষ্ণ-মুদ্ৰ লৈ হোৱা নতুন
খেলিমেলিৰ কথাও ছই-এখন চিঠিয়ে সোৱণাৰ। ৩০০ উক্ত কাকতিৰ
চিঠিত সেই সময়ত হোৱা পোঁসাই-বৰ্জন সভা-সমিতিৰ ৩০০ আৰু ক্ৰান্ত-মুদ্ৰ
আদিক লৈ উপস্থিত হোৱা সামাজিক সমস্যাৰ ৩০০ বক্তা পোৱা দ্বাৰ।
শিব ফুটা বেজবকৰা পৰিচালিত। নামা বিৱৰ্তন আৰু আলোড়নৰ ফুট
উঠিছিল, ৩০০ ৩০০ যদিও দীননাথ বেজবকৰা ডাঙৰীয়াই পূৰ্বি সমাজক
নতুনৰ ভেটিত নিজৰ গৰিমানে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। ভাৰ্য্য
কথা যে আৰ্হি আৰ্হি পূৰ্বিকলীয়া সমাজৰ অনেক লক্ষ ভাৰ আৰু
বিশেষকৈ নিকৰেগ সৃষ্টিৰে চাব পৰা হৈছে, উদাৰ বুলি চিনাকিও দিছে।
নিজৰ। কিন্তু পাব হৈ যোৱা এই যুগটোৰ এটি বস্তু এৰি আহি আমি
বহুত হেৰোৱা যেন অনুভৱ কৰিছো। সেয়া হ'ল চেনেহা-চেনেহি।

বেজবকৰা আৰু তেওঁৰ মহলৰ (circle) বা 'সজ্জন'ৰ ৩০০ বিষয়ে
বুজিবৰ বাবে এই চিঠিখিনি এটি সুন্দৰ উপায়। কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য
বেজবকৰাৰ 'লোপা-লোপে মৰমৰ, লোপে লোপে চেনেহা' হৰিকথ, ৩০
অপূৰ্ব 'অষ্টাবক-সহিতা'কাৰ, দাৰ্শনিক, বহুমানৱৰ স্বামী-স্বামী
স্বামী-ডাঙৰীয়া (এসময়ত স্বামীৰ কৰব্যৱহাৰত লগিছিল বুলি)। চৰকাৰ

আগববালা ?—‘তুমি জানা মোৰ কি বস্তু’^{১০}, কাৰণ এওঁৰ লগতে কলিকতাৰ বেজবৰুৱাৰ love at first sight হৈছিল বুলি ‘জীৱন সৌন্দৰ্য’ত কোৱা হৈছে, গতিকে ভেতিয়াবেপৰা ছয়ো হুইবো ‘অভিন্নহৃদয়।’^{১১} হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী বেজবৰুৱাৰ সদায় ‘গোসাঁই ডিয়েৰ’, যাৰপৰা লেখা নেপালে তেওঁ নিৰ্বিন্দে ঘোষণা কৰিব পাৰে যে মূৰ আৰু গাৰিৰ বিচ্ছেদ ঘটিব পাৰে বুলি।^{১২} কনকলাল বৰুৱা আৰু যনশ্ৰাম বৰুৱা—পিছত মজ্জী হোৱা এই ছয়োজন বেজবৰ পৰম সুহৃদ। আৰ্জ ল কলেজৰ শকত প্ৰিঞ্চিপেল জে বৰুৱা বেজবৰুৱাৰ সমজ্ঞাত নাতি, সম্বোধনত ‘জ্ঞান বোপা’ আৰু সজীয়া ভাষাত ‘ডেকা গোসাঁই (যিজনে আমাক, আমাৰ সজ্জৰ সমূহ বাপসকলক জ্ঞান দি আনন্দিত কৰে)।’^{১৩} আগববালা আঁক জ্ঞানদাভিৰামেৰে এই স্নেহ ধাৰ নিছিগাকৈ শেহলৈকে বৈ আছিল। ডক্টৰ কাকতি, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগববালা আদিও বেজবৰুৱাৰ মহললৈ আকৃষ্ট হৈ সোমাই পৰিছিল। যতীন্দ্ৰনাথ হুৰবাই বেজবৰুৱাৰ অন্তৰত বিশেষ এডুখৰি ঠাই অধিকাৰ কৰি বহিছিল।^{১৪} ২২ সম্বলপুৰত তেওঁৰ পোনতে আচহুৱা আচহুৱা যেন লাগিছিল, তাত এটা-এডোখৰ অসমীয়া মাত-কথা শুনিবলৈ নাই যবে পৰে, ‘অসম আৰু অসমীয়াৰ প্ৰভাৱবপৰা আঁতৰ।’^{১৫} কিন্তু অতি অলপৰ ভিতৰতে তেওঁৰ সম্বোধন ব্যক্তিত্বৰ চাৰিওফালে বেছ এটি বন্ধু চক্ৰ গোট খাই পৰিল। যোগেন্দ্ৰনাথ সেন, নীলমণি সেনাপতি, হামিদ, বমেশচন্দ্ৰ আদি ওখ খাপৰ বিষয়া আৰু আনসকল তেওঁৰ কথা-বতৰা, খোৱা-বোৱা, চিকাৰ-অভিনয়ত অল্পবস্তু সজী হৈ পৰিল। ইসকলৰ হুই-এজন যেতিয়া বদলি হৈ আঁতৰি যায়, বেজবৰুৱাৰ মনত বিবাদৰ হেঁচা পৰে।^{১৬} ১৯৩০ ‘মহানদীৰ কোলা’ তেওঁৰ কাৰণে আপোনৰো আপোন ঘৰ হৈ পৰে। বন্ধুসকলৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাৰ আসক্তি প্ৰৱল। যেতিয়া তেওঁলোক পৃথিৱীৰপৰাই আঁতৰি যায় মাইকেল মধুসূদনৰ বাৰ্ণাৱ ভাষাৰে তেওঁ ছয়ুনিয়াহ কাচে ‘কিন্তু একে একে শুখাইছে ফুল এবা, নিৰিছে

সেইটি ১৭১২ চক্ৰবৰ্তীৰ আগবৰ্তীৰ মৃত্যু যেন তেওঁৰ জীৱনৰ মঞ্চবন্দা।
বিদায়ৰে শেষ ইজিউ হ'ল। 'মই অকলশৰে পৰি ব'লো ১৭ ৩৪

ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগত বেজবৰুৱাৰ সম্পৰ্ক বন্ধ-ৰূপে আৰু ব্যৱসায়ৰ
অংশীদাৰৰূপে অতি গভীৰ আছিল। তেওঁলোকৰে বিচ্ছেদ হ'ব পাৰে,
এই কথা এদিন সপোনৰো অগোচৰ হ'ল। কিন্তু সিয়ে হ'ল। তাতে কুট
লোকে অনেক কথা গাৱৰ কাৰণে সুবিধা হৈছিল, বা এতিয়াও কোনোৱে
সেই সুবিধা এৰি দিয়া নাই। কিন্তু ব্যৱসায়ৰ ক্ষেত্ৰত দুইৰো মনোমালিন্য
আৰু এৰা এৰি হোৱাৰ পিছতো তেওঁলোকৰ সৌহাৰ্দ্য অটুট আছিল,
এইটিহে এই দুজনৰ মন অসমীয়াৰ মনৰ পৰিচয়। বিহাৰ-উৰিষ্যাৰ
হাবিত দুইজনৰ কাঠৰ কাৰবাৰ চলিছিল। বৰুৱা কেতিয়াবা বেজবৰুৱাৰ
ঘৰলৈও গৈছিল আন কাম-বন পেলাই থৈ। দিল্লীত বৰুৱাৰ সাংবাদিক
মটৰ দুৰ্ঘটনাৰ বতৰা শুনি বেজবৰুৱা লবি গৈছিল নিজৰ কাম এৰি।
জীৱনৰ শেষৰ সময়ত হাওড়াৰ ঘৰত বৰুৱা বোগ-শয্যা পৰি থকাত
বেজবৰুৱাই দেখা কৰিছে, স্মৃতিশক্তি হেৰুৱা বৰুৱাই বেজবৰুৱাক
কোনোমতে চিনি পাই চকুলো টুকিছে। দুদিনৰ পিছৰ বৰুৱাৰ মৃত্যুৰ
সংবাদ পাই বেজবৰুৱাই দিনলৈখাত টুকি থৈছে 'এজন বন্ধু আৰু মন
লোক হেৰাল।' পত্নী-কন্যাক সেই দুখৰ বাতৰি দি লেখিছে 'মোৰ এজন
ভাঙৰ বন্ধু আৰু আপদে-বিপদে সকলো সময়তে এক প্ৰধান সহায়
হেৰুৱালো ১৭৩৩১২ বৰুৱাই তেওঁৰ উইলত বেজবৰুৱালৈ পাঁচ হেজাৰ
টকা এৰি দায় ১৭৩৩ আজিৰ হিছাপত এই টকা তাকৰ যেন লাগিলেও
দুইজনৰ সৌহাৰ্দ্যৰ চিনস্বৰূপে তাৰ মূল্য তাকৰ নহয় কোনোমতে।

বেজবৰুৱাৰ চিঠিবোৰৰ মূল্য জীৱন কথাৰ দলিল বা সাক্ষ্য ৰূপেই
স্বাভাৱিক বেছি। কিন্তু আমাৰ আটাইতকৈ লাভ সেইবোৰত তেওঁৰ
সামান্য লাভ কৰিব পাৰোঁ, মাহুহজনক তেওঁৰ মন আৰু দুৰ্ঘলতাত চিনি
পাব পাৰোঁ। এই চিঠিবোৰ প্ৰকাশৰ কাৰণে লেখা হোৱা নাছিল
এইবোৰ সেই দেখি সাহিত্যিক opuscle নহয়। কিন্তু ঠায়ে ঠায়ে

সিৰোবৰ সাহিত্যিক সৌন্দৰ্য আৰু মূল্য আছে। সেইবাবেই চিঠিৰ একোটাও অংশ হিচাপে আনি ল'লে যুগ্মৰ একোটি সিদ্ধি-ভুল্য হ'ব ব'লা পোৱাৰ পৰা বাৰ। আমকালে এই চিঠিবোৰে এখন খোঁট লেখকৰ সাহিত্য-সৃষ্টিৰ পটভূমিটি আমাৰ আগত স্পষ্ট কৰি তুলিব। সমাজোচ্চকৰ সাহিত্য-বিচাৰত সিৰোবৰ মূল্য বিশেষতে তাৰ প্ৰকাশভঙ্গিৰাত বা বক্তা-শৈলীত। সৰ্বোপৰি বেজবৰুৱা মাদুহজনৰ স্পৰ্শ এইবোৰত পৰি আছে। দুহেজাৰ বছৰৰ আগতে লেখা ৰোমৰ চিন্তাশীল ব্যক্তি চিচেৰোৰ চিঠিবোৰত তেওঁ তেওঁৰ ঘৰুৱা কথা, টকা-পইছাৰ নাটনিৰ কথা, বিশ্বাসঘাতক বন্ধুৰ কথা, ওচৰ চুবুৰীয়াৰপৰা পোৱা আঘনিৰ কথা, বন্ধু-হুৱাৰ সজ্জা বা ৰেখামতিৰ কথা, নতুন কেলেকাৰী আৰু ভোজ ভাতৰ কথা আৰু সৰু-বুৰা আন এশ-এটা ঘটনাৰ কথা কৈছে। জীয়েক টুলিয়াৰ প্ৰতি চিচেৰোৰ স্নেহে চিঠিবোৰত এক বন্ধুৰ স্নেহমা দিছে। প্ৰবাসী জীৱনে তেওঁক ইটালীৰ প্ৰতি আসক্ত কৰি তুলিছিল। বেজবৰুৱাৰ চিঠিত এনে ধৰণৰ ব্যক্তিগত আৰু ঘৰুৱা জীৱনৰ আভাসেই খুঁই পাওঁ। চিচেৰোৰ এক শতিকাব পিছৰ বাইবেলৰ ছেইন্ট পলৰ epistleবিলাক যদিও epistle, প্ৰবন্ধ-জাতীয় বচন, তাতো মাদুহৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ অল্পভূতি আহি ভুগুকি গৈছে। আলেকজেন্ডাৰ পোপৰ চিঠিবিলাক প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগে ই-ৰাজী ভাষাত ব্যক্তিগত চিঠিৰ সাহিত্যৰ এটি অঙ্গ-ৰূপে স্বীকৃত হ'ল, আৰু সাহিত্যিকৰ ব্যক্তিগত সম্পৰ্ক আৰু অল্পভূতি আন সাহিত্যিক পাঠকৰ মুখাত মূলি গৃহীত হ'ল। পোপৰ অনোকৰ পত্ৰ-শৈলীয়ে (epistolary style) এই স্বীকৃতি সহজ কৰি দিছিল। বেজবৰুৱাৰ কলমতো সম্ভাৱন আছে ডব্লিউ কাকতিৰ ভাষাত, 'অতি সাধাৰণ কথা এটিও বেজবৰুৱাৰ ভাষাৰ সাজ পিন্ধিলে অনোদোহা হৈ উঠে।'

বেজবৰুৱাই প্ৰজ্ঞামূলকবীৰে আৰু বিজ্ঞৰ জীয়েকহঁতলৈ অলমীয়াত চিঠি নেলোৰি বঙলাতে লেখিছে। ঘৰতো 'সিনকলেৰে তেওঁ, কলিত

কৌতুহাবশ কৰা এনি, বঙলাতে কথা নাইছিল, মিলকনক অসমীয়া
কবি তুলিব যত্ন কৰা নাছিল। তেওঁ এটা বঙালী পবিত্ৰতাম্বা
ছোৱালী আনিলে, তেতিয়াবেশবা কোমোদিনে পবিত্ৰতা লৈ তেওঁ অসমত
থাকি মাগালে। এজনী ছোৱালী বাহিৰতে বিয়া দিলে, এজনী জন্মিয়া
অসমত পৰিগছি। কিন্তু বেজবন্ধা নিজে থাকিছিল কলিকতাৰ বঙালী
পৰিবেশৰ মাজত বা স্কুলৰ সহকাৰ্য্যত অধ্যাপনা কৰিছে, গতিকে স্ববন্দন
আই-বাই বঙালী বা বঙলা কথোৱা পবিত্ৰতাম্বা অসমতহে। গোখতেষ্ঠানুব
পবিত্ৰতাম্বা তেওঁক বোল অনায় বঙালী কবিতাৰ যত্ন কৰিছিল। বেজবন্ধাৰ
অসম-প্রেমকেবা দুৰ্লভ হোৱা হ'লে ভালৈ বেছি হয় মেলাগিজহেঁতেন।
কিন্তু ইতিমধ্যেই তেওঁৰ হাতত অসমীয়া ভাষাৰ হকে আমটোগেৰাজল
উঠি আহিছিল, আৰু তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ ক্ষতি হৈছে সকলো বঙলা প্রভাৱ
মাজতো সি তেওঁৰ হাতবন্দা নানামিল। অক্ষয়দেৱে বাহিব
সকলোকে একশৰীয়া কবিতাৰ যত্ন কৰিছিল, কিন্তু কালিনী আইৰ
মেতিতাম্বাকহে বেব চুৰুপৰা আত্মতা মোৱাবিছিল। বেজবন্ধাৰ
অসমীয়া-প্রাণতাই আমাক সকলোকে উদ্ধৃত্ত কৰিলে, আৰু বন্ধ
সাংস্কৃতিক প্রাসবন্দা অসমক সমস্ত বন্ধ কৰিলে, কিন্তু তেওঁৰ দমন
বঙালী হৈ থাকিল। বহুতে ইয়াতে বিষম দেখা পায়, আৰু বেজবন্ধাৰ
প্রাণৰ split দেখা পায়। তেওঁ নিজে নিজৰ দুৰ্লভতাৰ গল্প পাই সবল
ধুবন্দা দুৰ্ঘটনালৈ লেখে, "মই ইয়াত অধ্যাপনা কৰিছো। অসম আৰু অসমীয়া
প্রভাৱবন্দা আত্ম, গতিকে বুজিব পাৰিছো, মোৰ surroundings কি
একক তাঁৰ প্রভাৱ মোৰ উপকৃত কেনে হ'ব পাৰে। বহুতো আহুত,
মানুষৰ অভাৱ আৰু weakness অব হাত এবোতা কি টান ভাৰি গৰা।
চোৱাৰ চিঠি আৰু "অসমীয়া" কাকত, এই দুই বন্ধবেহে মোক অসম
কথাটো মনত ফেলাই "টেক্সটুৱাল কবে।" তেওঁ "পানী যে জীন
কল্যাণী" নামেৰে একে-তাপকট উক্তি আৰু উলিয়াই অনন্ত ধূমকটাম্বা
তেওঁ অসমীয়া-ধাৰ তত্ৰৈ লৈ অৱস্থি অৱস্থি কটকি থাকি আৰু কট

বাবায় তেওঁৰ প্ৰাণে ধৰ্ম পাই আমাক অসম, অসমীয়া, স্বাভাৱে, অসমীয়া
 সংস্কৃতি ধৰি বাখিবলৈ অন্তৰ্হীন উৎসাহ যোগায়। বড়কাত চিঠি লেখা
 যবত বঙলাত কথা কোৱা বেজবকৰাক বাদ দি এজন বেজবকৰা আৱিষ্কাৰ
 কৰি ল'ব নোৱাৰোঁ। 'বাপৰ বেটা' তেওঁৰ অসমীয়া 'বাব হাত জালৰ ডেব
 হাত কটা'ইদি 'বৌ-বৰালি সবকি গৈ' আৰি 'পুঠিখজিহনা পাছে পাছে
 ব'লো' কিয়, সিও কাৰবাৰ কাৰণে সাধবনেকি। এই চিঠিবোৰ ব্যক্তিগত
 আৰু গোপনীয় সম্পত্তি, সি আজি ৰাজহুৱা হ'ব বুলি জ্বা হ'লে তাৰ
 ফণেই বেলেগ হ'লহেঁতেন। আৰিও আজি অসমীয়া ৰন্ধু-বান্ধৱী আৰু
 ল'ৰা-ছোৱালীলৈ ইংৰাজী বা হিন্দীত চিঠি দি তৃপ্তি পাওঁ—কোনো
 আৱশ্যকতা নহ'লেও।

তেওঁ কি চমৎকাৰ বঙলা লেখে ! বঙলা সাহিত্যৰ অধ্যয়নো তেওঁৰ
 বিস্তৃত । ইতো দোষৰ কথা হ'ব নোৱাৰে, গুণহে । অনভ্যাসৰ বাবে
 ক'ববাত কেনেবাকৈ হস্তীৰ পাও পিছলিৰ পাৰে বুলি তেওঁ জানে ৷৷
 আৰু বঙালী লোকে স্তম্ভৰ বঙলাত চিঠি লেখা দেখিলেও তেওঁৰ 'লোভ
 হয়' । ৷৷ কিন্তু ঠায়ে ঠায়ে তেওঁ নিজেও জতুবা বঙলা আৰু ঠায়ে ঠায়ে
 প্ৰাদেশিক কথা ভাষা ব্যৱহাৰ কৰি বাহাহুৰি দেখুৱাবলৈ এৰা নাই ।
 আনফালে তেওঁৰ সৰে কেইজনে স্তম্ভৰ অসমীয়া শৈলী লেখিব পাৰে ?
 উদাহৰণ-স্বৰূপে, 'পত্ৰলেখাৰ' প্ৰথমৰ চিঠিখনিকে চাওক , তাত কেনেকৈ
 সত্ৰীয়া ঢা মনোৰমকৈ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে । তেওঁৰ ভাষা সদায় ক্ৰিয়াশীল
 আৰু ক্ৰীড়াশীল—অসমীয়াতে হওক, বঙলাতে হওক বা জ্ঞান কি
 ইংৰাজীতে হওক । সম্বলপুৰীয়া বেজবৰুৱাৰ ভাষাত ঠায়ে ঠায়ে ওফিলাব
 প্ৰভাৱো নপৰাকৈ থকা নাই । ৷৷ ১৭৭ ৷৷

দিনে-বাতি কাঠ কটা কামত ব্যস্ত বেজবকৱাৰ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ কেনে বহুল এই চিঠিবোৰৰ মাজৰ উদ্ধৃতি আৰু উল্লেখবোৰে আমাক সোৱবাই দিব। তেওঁৰ সংস্কৃতিশীল মনে তেওঁক পুথি-পত্ৰ আৰু বীত-অভিনয় আদিতলৈ সদায় টানিছিল জীৱনৰ শুকান কাষৰ মাজতো।

ইংৰাজী আৰু সংস্কৃত সাহিত্যৰ চৰ্চা তেওঁৰ শেহলৈকে আছিল। তেওঁৰ দিনলেখাৰ বহুবোৰৰ শেহৰ পাতবোৰত নানা ঠাইৰপৰা, বিশেষকৈ সংস্কৃত ভাষাৰ, উদ্ধৃতি টুকি খোৱাটো এটি অবিবল স্বভাবত পৰিণত হৈছিল। বৈষ্ণৱ পুৰাণ, ভক্তি সূত্ৰ, উপনিষদ আদি তেওঁ বিশেষভাবে অধ্যয়ন কৰিছিল। ইংৰাজী সাহিত্যৰ হিউমবিস্টনকলৰ (জ্যেৰাম কে জ্যেৰাম পৰ্যন্ত) তেওঁৰ পৰিচয় বৰ্তিছিল। বেলেগ বেলেগ পৰিস্থিতিত তেওঁৰ মনে স্মৃতিৰিছিল শঙ্কৰদেৱৰ বা ববীন্দ্রনাথৰ বা মাইকেলৰ কবিতাৰ শাবীবোৰ। তেওঁৰ বঙলা কবিতা চিঠিৰ মাজতো শঙ্কৰদেৱে আহি ভুমুকি মাৰিছে।

দিনলেখাত লক্ষীবাধৰ জীৱনৰ হ'ল

প্ৰথম পৃষ্ঠা

দিনলেখা শব্দটো মূলতঃ ইংৰাজী diary বা journal অৰ্থত
অসমীয়া হাইকী-সোৱাদিগৰ। তাৰ আৰি উলিওৱাৰ দৰে উলিওৱা হ'ল।
ইংৰাজী diary শব্দটো লেটিনৰ diarium (< dies, দিন) শব্দৰপৰা
হৈছে। journal শব্দটো আকৌ অৰ্বাচীন লেটিনৰ diurnal-শব্দৰপৰা
কৰাচী ভাৱৰ যোগে (য'ত journal মানে হ'ল দৈনিক) ইংৰাজীত
ওলাইছেহি। journal শব্দৰ অৰ্থ এতিয়া ব্যাপক, ডায়েৰি অৰ্থত সি
কেতিয়াবা ব্যৱহৃত হয়, কিন্তু সভাৰ কাৰ্যবিৱৰণি (Journal of the
House of Lords যেনেকৈ), গহীন শিক্ষা গৱেষণাৰ অমুঠানৰ পত্ৰিকা
(Journal of the University of Gauhati যেনেকৈ) অৰ্থত ইয়াৰ
ব্যৱহাৰ অধিক বহুল। প্ৰাচীন গ্ৰীকসকলেও দিনলেখা ৰাখিছিল।
তেতিয়া তাৰ নাম আছিল ephemerides পিছৰ কালত বোডশ
সপ্তদশ শতিকাৰ এজন ছুইছ পণ্ডিতে মাথোন এই গ্ৰীক শব্দটো দিন-
লেখা অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ডায়েৰিত এজন ডায়েৰিষ্টে দিনে দিনে
অভিজ্ঞতা লাভ কৰা বা স্তনা ঘটনা বা কাৰ্যৰ সৌবৰণ ৰাখি যায়।
*Encyclopedia Americana*ই কয় It describes matters
coming under the writer's observation, including those
gleaned from contemporary reports, correspondence
and conversations, with his personal comments. Not
all daily records kept by an individual are diaries in the
generally accepted sense of the term, connoting those
which have some biographical, historical or literary
value

ইউৰোপীয় পুৰুষীসকলৰ খেৰ পৰ্য্যন্ত দিনলেখাৰ সাহিত্যিক মূল্য হোৱা নাছিল। ইংলেণ্ডতে ভেৰ্ডিৱাৰদৰৰ বহুলভাৱে দিনলেখা কথা। ৰীতি হ'বলৈ ধৰে, যদিও সেইবিলাকে সবহবিধি কেৱলত প্ৰকাশৰ। উল্লেখ্যেৰে জন লোৱা নাছিল। সপ্তকলঃঅষ্টকলঃ অতিক্ৰম কৰাৰোপেৰে দিনলেখা চহকী, আৰু সিবোৰৰ প্ৰাৰম্ভিক সফলোপলব্ধি লেখকৰ যুগ্মত পিছত ছপা হৈ ওলায়। ১৬৩১বৰ্ষৰ ১৭-৬লৈ লেখা জন এণ্ডেলিকৰ ডায়েৰিয়ে কোভুৱল সৃষ্টি কৰি আৰু আন্দোল সি অৰ্হিছে। কিন্তু তাৰ জ্যোতি ম্লান কৰে হেৰু এল পেপিছৰ (১৬৩৩-১৭০৩) বিখ্যাত দিনলেখাই নাই। বিহৱৰ খবৰ আৰু বিশেষকৈ লেখকৰ অ-চৰিত্ৰাঙ্কনৰ বলত। ১৬৬০ৰ ১ জানুৱাৰীবৰ্ষৰ ১৬৬৯ৰ ২৯ মেইলৈকে তাৰ কথা লেখা হৈছে। পেপিছৰখনৰ পিছতে অদ্বুত চৰিত্ৰ এটাৰ আত্মচিত্ৰাংকন কোভুৱলোপলব্ধি বস্তু হ'ল জনাথান শ্বাইক্টৰ বিখ্যাত *Journal to Stella* পিছৰ মূৰৰ অৱলম্ব বিখ্যাত সাহিত্যিক আৰু চিন্তাাকাৰে ভেৰ্ডেলোকৰ দিনলেখা বাপ্তি গৈছে। ছান বাৰ্টলম্ভ ষ্টৰ (Journal, প্ৰকাশ ১৮২) নাম ইয়াৰে ল'ব লাগিব। আৰু ডব্লিউ ইমাৰ্ছ'মৰ *Voyage Round the World* দিনলেখাৰ আৰ্হিতে লেখা। *Journal of Katherine Mansfield* তাৰ মানৱীয় অৱতীৰ্ণৰ মনোময় প্ৰকাশৰ বাবেই অজ্ঞাত। কৰ্তকাল সমস্তৰ আশ্ৰয় কৰা দিনলেখা (*Journals*, ১৮৮৭-১৯৩৭) অতি উত্তম বস্তু। কবীপ্ৰকাশৰ 'লিথিয়াৰ চিঠি' আৱিষ্ট মতেজন জামৰবিমা আৰু ক্লিফাৰ্ড জিলিকি উঠিছে।

লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাই কেতিয়াকাল দিনলেখা কথা আৰম্ভ কৰে, সেই খবৰ জামৰ নাই। অসম সাহিত্য-সভাৰ প্ৰকাশিত ভেৰ্ড 'দিনলেখা'ৰ প্ৰথম খণ্ডত যিখিনি বস্তু সন্নিবিষ্ট আছে, সি ১৮৯৫বৰ্ষৰ ১৯০৩ লৈকে এইকেইটা বছৰ সামৰে। ১৮৯৫ৰ আগৰ দিনলেখা বোধ হয় নাছিলেই। লক্ষীনাথৰ দিনলেখাখিনিৰপৰা সিল্পনৰ যুগ্মত পিছত ভেৰ্ডৰ সহপাঠী প্ৰফাণ্ডদৰীয়ে ভেৰ্ড 'সাহিত্যিক লগত সিল্পাই চিত্ৰিত হৈ-পোৱাৰক সমাৱেশ

কৰিবলৈ আগ্ৰহৰ হৈ 'স্মৃতিলিপি' নামে এটি বস্তু নিৰ্মাণ কৰিবৰ কাৰণে
 যত্ন কৰিছিল। ডেৱী ১৮৯৫ৰ ১ জানুৱাৰীতেই কাম আৰম্ভ কৰিছে।
 বেজবৰুৱাৰ দিনলেখা সম্পৰ্কে তেওঁৰ 'স্মৃতিলিপি'ৰ চৌকাঙ বেজবৰুৱানীয়ে
 কৈছে, 'এই দিনলিপিৰ বাবে লেখিবৰ সময়তৰে তেখেতে কিবা আশা মনত
 ৰাখি লেখিছিল, সি নহয়। অৱশ্যে, প্ৰতি দিনৰ সৰু-সুৰা ঘটনাটিও লেখি
 ৰখা তেখেতৰ চিৰস্মৃত্তাৱসিদ্ধ হৈ পৰিছিল। ডাঙৰ ডাঙৰ ঘটনাৰ কথা-
 য়ে লেখা কোনো আশ্চৰ্যৰ বিষয়েই নহয়। মাজে মাজে তেখেতক কোবা
 শুনিছিলো, "এই ডায়েৰিৰ বাবে ভালকৈ ৰাখি থ'বা, পিছত কামত লাগিব
 পাবে।" কোনে জানে তেখেতৰ মনত ভাব আছিল নিজৰ জীবনী
 লেখিব? তেখেতে তেখেতৰ জীৱনস্মৃতি বেগী সোঁতত উটুৱাই দিছিল।
 কিন্তু মাজ নৈত পাল তৰা নাওখনি যেন হঠাৎ বৈ গ'ল। পালৰ কাপোৰ
 নামি পৰিল। সকলোৱে ক'লে, "চোৱাঁ, চোৱাঁ, মেলা নাও কত
 লাগিল।" দেখা গ'ল, সি এক বৰশিলত লাগিছে। সেই ঠাইবপৰা
 বৰশিলটো ঊঁতবোৱাও টান। তাক ঊঁতবাবলৈ হ'লে জীৱনস্মৃতিক
 সত্যবপৰা ভ্ৰষ্ট কৰা হ'ব। জীৱনীত অসামঞ্জস্য বৈ যাব। কিন্তু অলপদিন
 পিছত বন্ধুসকলৰ উদগনিত আকৌ নাও মেলা হ'ল। সেই দেখি ভাব
 হয়, নিজৰ জীৱনী লেখিবৰ সময়ত এই দিনলিপিৰ প্ৰত্যেক ঘটনা, ইয়াৰ
 প্ৰত্যেক তাৰিখ, প্ৰতিটি পাত পৰ্যন্তকৈ কামত লাগিব, এয়ে আছিল
 তেখেতৰ আশা।' আমাৰো সেয়ে ভাব। সেইহে প্ৰজ্ঞানুন্দৰীৰ এই
 অনুভূতি-ভৰা কথাখিনি ইয়াতে তুলি দিলো। বহুতেই প্ৰশ্ন কৰে,
 বেজবৰুৱাই জীৱন-সৌৱণ লেখা কাম পূৰ নকৰিলে কিয়? কি বহু
 সোমাই আছে তাত? জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা ডাঙৰীয়াই হেনো সেই
 বহু জ্ঞানিছিল। বৰুৱাদেৱে কেইবাদিনো আমাক সেই গোপন কথাটি
 ক'ম বুলি উচ্চপিচ্ কৰোঁতেই কেয়োদিন কোনোবা নহয় কোনোবা এজন
 আগত ওলায়হি। বহু বহু হৈয়ে থাকে। আমিও আনকালে
 বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ সকলোখিনি কথা তেওঁৰ কাপৰপৰা ওলোৱা অল্পতম

ভাৰ্য্যে শুনাৰপৰা বৰ্জিত হৈ বৰ্ত্ত। কিন্তু দেখা যায়, ১৯৩৫ ছনলৈকে বেজবৰুৱাই 'জীৱন-সৌবৰ্ণ' লেখি আছে। কালৈ সময় দিয়া হ'লে তেওঁ নিশ্চয় আৰু অগ্ৰসৰ হ'লহেঁতেন।

আমাৰ এই বৰ্ণনাৰ ক্ষতিপূৰণ হওক, এনে এটি ভাৱতে অসম সাহিত্য-সভাই বেজবৰুৱাৰ চিঠি আৰু দিনলেকখাখিনি চপাই উলিয়াবৰ মানস কৰে। এই কামটিষে শুদা শুদি বিধৰ নহয়, লুইতেহে জানিছে ব'ঠা কিমানলৈ বহিছে। ৮২৫বৰষা ১৯৩৮লৈ সম্পূৰ্ণ দিনলেকখাখিনি পোবা নাযায়। বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ যুত্যাৰ পিছত তেওঁৰ কিতাপ-কাগজ বহুতোখিনি জীয়েক জীমতী বজ্জা দেৱী আৰু জোবায়েক ৰোহিণীকুমাৰ বৰুৱাই ঙ্কিগডলৈ লৈ আহে। তাতেই বেজবৰুৱানীয়ে সিদ্ধোৰৰ আলমত 'স্মৃতিলিপি' বচনা কৰা কাম হাতত লয়। তাৰ পিছত আহিল ডিব্ৰুৰুবোৰা খহনীয়া। বৰুৱা বৰুৱানীৰ ঘৰো তাৰ ঢলে ঢোৰালে। বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ স্মৃতি স্বৰূপ বহুতো বস্তু আলাই-আখানি হ'ল। ফলত আগৰ থকাখিনিও এতিয়া পাবলৈ নোহোৱা হ'ল। জন্মশতবাৰ্ষিকীৰ কাম হাতত লৈ সাহিত্য সভাৰ সম্পাদক আদি গৈ খেলিমেলি হৈ থকা কাগজ পেৰাত ভৰোৱা হিছাপতে জীমতী বৰুৱাৰ হাতৰপৰা লৈ আহিল। তাৰ মাজৰপৰা বহুতোখিনি মূল্যবান চিঠি ওলাল বেজবৰুৱাই লেখা, বেজবৰুৱালৈ লেখা। সেইখিনি আমাৰ সম্পাদিত সাহিত্য সভাৰ প্ৰকাশন পত্ৰলেখা'ত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। উদ্ধাৰ কৰিবলৈ টান দিনলেকখাখিনি এৰি আমাৰ যোৰহাটৰ বন্ধুসকলে পোনতে বেজবৰুৱানীৰ 'স্মৃতিলিপি'খনিকে বঙলা আৰু অৰ্ধ অসমীয়াৰপৰা অনুবাদ কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল। কিন্তু শেহান্তৰত সেই কামৰ ভাৰ সিসকলে এৰি দিয়াত বেজবৰুৱাৰ জন্মশত-বাৰ্ষিকী পৰিচালনা সমিতিৰ ইচ্ছাত সি আমাৰ খণ কাছৰ ওপৰত পৰিলহি আৰু আমিও 'স্মৃতিলিপি'ৰ এটি অনুবাদ তৈয়াৰ কৰাত লাগি গলোঁ আৰু '৮৯৫-১৯০০'ৰ অংশটি ছপাখানালৈ পঠিয়ালো ১৯৬৮ৰ ছেপ্টেম্বৰতে। এনেতে সাহিত্য-সভাৰ প্ৰধান সম্পাদক হৰিপ্ৰসাদ

লোককল্যাণৰা বন পাল্লল, বেজবক্সাৰ নিম্ন ডায়েৰিয়েই, মোবাইল পল্লি
আছে। আৰু সেইখিনি নেওগবপৰা লক্ষ্যলক্ষ্যকৈ আনে, জীৱন্তী বহু
বকবাবপবাও হুই-এখনি খণ্ডিত ডায়েৰি পল্লি, আৰু জল বন বোৱা হ'ল
জাবি নতুনকৈ পুথিৰূপে প্ৰস্তুত কৰাত লগোঁ। ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ
হুটী। এক, বেজবক্সাৰ নিম্ন হাজৰ বস্ত্ৰখিনিহে প্ৰধানকৈ ওলাব লাগে—
লাগিলে সি বিমানেই অজুইগীয়া হওক, দ্বিতীয়, বেজবক্সাৰ 'স্মৃতিলিপি'
হুই-এঠাইত বেজবক্সাৰ দিনলেখাৰপৰা দেখেদেখকৈ বেড়াই পৰিছে।
গতিকে, পোনতে 'বেজবক্সাৰ পত্ৰলেখা আৰু দিনলেখা' নামত
কলিকতাত ছপা হ'বলৈ ধৰা পুথি ঘূৰাই অনা হ'ল, 'পত্ৰলেখা',
'দিনলেখা', এনে হুটী নামৰ দুখন পুথি প্ৰকাশ কৰাটো ঠিক কৰা হ'ল,
আমাৰ ভৰ্ত্তমাৰ পোনৰ হুথিলামান কাগজ মাহেকীয়া 'অসমীয়া'ৰ প্ৰথম
বছৰৰ মঠ সংখ্যাত (অক্টোবৰ ১৯৬৮) 'বেজবক্সাৰ দিনলেখাৰপৰা
দুপাতমান' শিতানেৰে প্ৰকাশ পাইছিল। এতিয়া দেখা গৈছে, 'দিনলেখা'
এখন পুথি কৰি উলিয়ানলৈ গ'লে বৃহৎকণী হ'ব। গতিকে, পোনতে
১৮৯৫-১৯০৩ক লৈ ছেদ পেলাই প্ৰথম খণ্ড কৰা হ'ল। মূল ডায়েৰিৰ
কেইবাখনিও পাবলৈ নোহোৱা হোৱাত প্ৰজ্ঞানন্দবীৰ 'স্মৃতিলিপি'খনি
কামত লগাব লগীয়া হৈছিল। প্ৰথম খণ্ডত ১৮৯৬ (১ এপ্ৰিলৰপৰা
মেৰলৈকে), ১৯০১ আৰু ১৯০২ৰ মূল বস্ত্ৰ নোপোৱাত এই 'স্মৃতিলিপি'ৰ
জাঙনি স্তব্ধ কৰা হ'ল। মূল ডায়েৰিৰ বহুতো অংশ ঢাল-পানীৰ
পানীয়ে চেলেকিছিল। বিশেষকৈ ১৮৯৯ৰ ডায়েৰি বহিৰ দুখনৰ এখনত
পাতবোৰ চনকা হৈ কাটি-ফুটি এৰাই গৈছিল। গতিকে সম্পাদনাৰ
সময়ক সঙ্কটে 'স্মৃতিলিপি'ৰ সহায় কৰা লগীয়াত পৰিছিলো। তথাপি
ঠায়ে ঠায়ে দিনলেখা ছেগা-চোৰোকা হৈ ব'ল।

বেজবক্সাই নিজেই দিখিছে, 'মোৰ ডায়েৰি (diary) লেখা অৰ্থাৎ
জীৱন-কাৰ্য্যক্ৰমিক কলিকত দিবৰ লেখা অভ্যাস বৰ চেলোপেজে।'।
১৯২৯ চনৰ দিনলেখাত মাথোন ডিচেম্বৰ হুটী দিনৰ টোকা আছে।

সেই বছৰত আৰু এখন বাহি তেওঁ বাখিছিল ফুলি ভাব নহয়। সন্তোষকৃত
বিজ্ঞান ব্যৱহাৰৰ কাৰণেহে ডায়েৰি বাখিছিল, নিবোধ সেইভাৱে প্ৰকাশ
পাব, এনে ভাব বোধ হয় তেওঁৰ নাছিল। প্ৰায় ঠাইতে সেইবোধ
বিস্ময়জনকৈও টোকাৰ আৰ্হিৰহে। সেইবোধ প্ৰায় ইংৰাজীত লেখা
হৈছিল। কিন্তু মাজে মাজে অসমীয়াও আছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, তেওঁ
১৮৯৫ চনত শেহবাৰলৈ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ চাবলৈ
আহোঁতে বাটতে লেখা ডায়েৰিবোধ অসমীয়াত লেখি গৈছে—তেওঁৰ
ভেজত থকা দিখো নৈবহে যেন ওভতনী সোঁত বৈছে, আকৌ শিব-
সাগৰত থাকি কলিকতালৈ ঘূৰি যোৱা কথা ওলোবাবপৰা তেওঁ হৈছে
পুৰুষ ইংৰাজী লেখা ছাহাব। ক'ৰবাত ক'ৰবাত আকৌ তেওঁ ইংৰাজী-
অসমীয়া মিহলি কৰি পেলাইছে, যেনেকৈ কলিকতাৰ বজাৰত আচাৰ
কিনিবলৈ যোৱাৰ কথা লেখোঁতে “I went to Barabazar to buy
আচাৰ. One আচাৰৱালা গালি পাৰি দিলে মিছাতে।” আকৌ
ইংৰাজী। এনে চিত্তৰ পথৰূপে আমি ডায়েৰিখিনি ছপাই উলিওৱা
দেখা হ'লে বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই কি ভাবিলেহেঁতেন ক'ব নোৱাৰোঁ।
বোধ হয় হিউমাৰ বুজা পুৰুষ হিছাপে তাক তেওঁ সম্বৰণ কৰি ল'লেহেঁতেন।

এই ডায়েৰিবিলাকে বেজবৰুৱাৰ কাৰ্যাৱলীৰ খবৰ বিমান দিয়ে, তেওঁৰ
মনৰ খবৰ সিমান নিদিয়ৈ। কাৰণ ইয়াৰ কথাখিনি চমু, ভাষা অনেক
সময়ত টেলিগ্ৰাফিক—পূৰ্ণ বাক্যৰ কাৰণে তেওঁৰ যেন সময়ৰ অভাৱ।
তদুপৰি এই টোকাবোৰে (jottings) তেনেভাৱেই আমাৰ আগত গা
দেখা দিবহি—সেইটি বোধ হয় বেজবৰুৱাৰ মনে ঘৰেও নাছিল। তথাপি
এই ডায়েৰিবোধে আমাৰ জ্যেষ্ঠ এজন সাহিত্যিকৰ, এজন চিন্তাশীল
লোকৰ, এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যক্তিত্বৰ জীৱন ইতিহাস আমাৰ আগত তেনেই
গুচাবপৰা দাঙি ধৰে—বিশেষকৈ সাংসাৰিক জীৱন যাপনৰ ক্ষেত্ৰত।
আজিও বেজবৰুৱাৰ পূৰ্ণ ব্যক্তিত্ব দাঙি ধৰা এখন পূৰ্ণাঙ্গ জীৱনীৰ অন্বেষণ
বৈ আছে। ডায়েৰি, চিঠিৰ দৰে উপকৰণ সবছীয়াতকৈ নহ'লে তেনে

জীৱন

জীৱনী লেখি উলিওৱা সম্ভৱ নহয়। গতিকে এইবিলাক প্ৰকাৰ কৰি অসম সাহিত্য-সভাই এটি অতি আৱশ্যকীয় কাৰ্যকে সম্পাদন কৰিছে।

বেজবৰুৱাৰ দিনলেখাবপৰা কলিকতাৰ সামাজিক জীৱন, ব্যৱসায়-জীৱন, অনেকৰে সম্বন্ধ পোৱা যাব। সেই জীৱনৰ পটভূমিত বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ চিত্ৰ ইবোৰে আমাৰ আগত দাঙি ধৰিব। ৰাম-কৃষ্ণ দুই ভাইৰ দৰে ভোলানাথ বৰুৱা আৰু লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সমিল-মিলৰ জীৱন আৰু ব্যৱসায়-ব্যস্ততা আমি ইয়াত দেখা পাওঁ। বেজবৰুৱাই যদি কাৰাবাক এপিটন দিয়াৰ কথা ভাবিছিল, বা কুকুৰে-কাঁইট নোখোৱাকৈ গালি পাৰিছিল তাৰো কথা ডায়েৰিত লেখি থৈছে। প্ৰজ্ঞানুন্দৰীৰে বহি 'নামঘোষী' আৰু *Midsummer Night's Dream* পঢ়া কথাও আছে। বেজবৰুৱানীয়ে বেজবৰুৱা, ভোলানাথ আৰু ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাৰ তৈলচিত্ৰ আঁকিছে। 'প্ৰজ্ঞাৰ ভৰি ঘিউ পৰি পুৰিলে। অলপমান।'—ইয়াকো লেখি ৰখা হৈছে আৰু তাকে স্বামীৰ মৃত্যুৰ পিছত দেখা পাই বেজবৰুৱানী পুলকিত হৈছে। কাৰবাৰৰ হিছাপ ৰখাৰ কামত আমনি পাই বেজবৰুৱাই কেতিয়াবা ভোলানাথৰ ওচৰত আপত্তি কৰিছে, কেতিয়াবা তেওঁৰ ওচৰত ভুল হিছাপ দি নিজে নিজে লাজ পাইছে, বৰুৱাই তিবন্ধাৰ কৰাৰ কথাও লিপিবদ্ধ কৰি থৈছে। তেওঁ নিজৰ দোষ অস্বীকাৰ নিজৰ আগত মুলুকুৱায়। ব্যবসায়ত ঘাটি পৰিলে, তাৰ বাবে বেজাবৰুৱাৰ কথাটি কয় ডায়েৰি বহিক। পুকুৰিয়া স্টেশ্যনত আৰিকাটিয়ে বহুৱা তিবোতা চিকাৰ কৰাৰ দৃশ্য দেখি তাকো বেজবৰুৱাই দিনলেখাত টুকি থৈছে। দিনলেখাত কৃপাবৰৰ প্ৰৱেশ নাই, কিন্তু বেজবৰুৱাই সৰু-মুৱাকৈ তাতো হাঁহিবৰ হেলু এৰা নাই, গোপীকৃষ্ণ পাল লেনৰ ঘৰত গৈ নিশা গোপী লগুৱাক নাপাই লেখি থৈছে 'No Gopi at Gopee Kusto।' গোপিনী নোহোৱাকৈ ব্ৰজবাস হ'ব পাৰেনে? *Hamlet without the Prince of Denmark* !

এই দিনলিখাবোৰ বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ এখন ডাঙৰ দলিল—ব্যৱসায়ী জীৱনৰ যেনেকৈ মাননীয় জীৱনৰো ডেনেকৈ। ইয়াত বেলেগেৰে, কঠ-কল্পনাৰ কাৰাবাৰ ছাহাব-চুহৰ আৰু মজালী ব্যৱসায়ীসকলৰ মাজত ভোলানাথ-লক্ষ্মীনাথৰ ব্যক্তিৰ উন্ন-গম বাকৈকৈ আছে। বিলাহ-সূত্ৰৰ দ্বাৰা সম্পৰ্কিত মহৰ্ষি দেবেন্দ্ৰনাথ ‘কৰ্ত্তামশায়’, ‘বৰিকাকা’ বৰীন্দ্রনাথ, ছাব আঙুতোৰ চৌধুৰী, প্ৰতিভা দেৱী, প্ৰমথনাথ চৌধুৰী, ইন্দিৰা দেৱীৰ লগত এই কালৰ বেজবৰুৱাৰ জীৱন ঘনভাৱে জড়িত। আনফালে কৃষ্ণ-সূত্ৰত লক্ষ্মীনাথক আবদ্ধ কৰা অসমৰ এটি শিৱফুটা পৰিয়ালৰ ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱা, ‘শিক্ষাবিদ’ গোবিন্দচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা, সেই দিনত বিলাতত জ্ঞানবি পঢ়ি দক্ষিণ এম্বেৰিকাত ডাক্তৰি কৰা গোলাপচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা আদিৰ জীৱনৰ কথাও ইয়াত সোমাই পৰিছে। বন্ধুতা-সূত্ৰত লক্ষ্মীনাথৰ জীৱনৰ লগত জড়িত হৈ পৰা কনকলাল বৰুৱা, আবদুল মজিদ, ঘনশ্যাম বৰুৱা, শুজ্ঞান বৰুৱা, বাধিকাবাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন-কথাৰ জিমিঙনিও আহি ইয়াত পৰিছে। ব্ৰাহ্মধৰ্মৰ বক্তৃতাবেপৰা ফুটবল খেল, থিয়েটাৰৰ অভিনয়লৈকে বহুল অনুৰক্তি থকা একালে সাউদ (L N Bezbaroa, Merchant), আনফালে কবি-সাহিত্যিক লক্ষ্মীনাথৰ জীৱনৰ চিত্ৰ তেওঁতকৈ ভালকৈ আনে আঁকিব নোৱাৰে। এই দিনলিখাবোৰ সেই চিত্ৰৰে আছিল মনোমোহা লেখনী আৰু বৰণ।

১৮৯৭ চনৰ ১২ জুনৰ বৰভূ ইকঁপৰ প্ৰায়স্কৰী ৰূপৰ আভাস ডায়েৰি-বোৰতে পোৱা যায়। লক্ষ্মীনাথৰ জীৱনৰ ভূইকপৰ ৰূপনিও সিৰোৰতে আছে। যোৰা শতিকাৰ শেহৰ বছৰ ১৯০০ সেই ভূইকঁপে ‘ইয়াতে মাৰিলে টিপা,’ কিন্তু ‘গড়গাঁও পাবলৈ শিপা’ সবহদিন নেলাগিল। ভোলানাথ-লক্ষ্মীনাথৰ ব্যৱসায়ী কৃতিত্ব যেতিয়া কলিকতাৰ আকাশৰ মূগ্ধ ছোওঁ ছোওঁ হৈছিল, সেই সময়তে ১৮৯৯ চনৰ শেহৰ কালে হাওড়াৰ ৩৭ নম্বৰ ডবছন বোডৰ এক একৰ মাটিৰ বাগান-বাড়ী তেওঁলোকে লোৱাৰ ঠিক কৰিলে—লক্ষ্মীনাথৰ ফালৰপৰা বিশেষ অনুপ্ৰেৰণা হ’ল তেওঁৰ

সেয়েহে কণকাসি কৰা কৰা পুৰণি হাতকাত থকা হেপাহ। ১১০ ব
১ জাহাজীয়াত ঘৰটোৰ গৰাকী শ্রীমতী ডিক্‌ছনে ডোলাৰাখৰ দ্বাৰা ঘৰটো
বেজিটাৰী লগিল কৰি দিলে। ৫ মাৰ্চত ১২৭ কলকাতাৰ ৫৫ শ্রীমতী
বেজিটকৰা স কৰা-পৰিবাবে তালৈ উঠি আহিল। ১২০০-০০ ব বেজিটকৰা
ডায়েৰিয়ে সাফল্য দিব কেনেকৈ 'ব'দ বতাহ মূৰত লৈ চোৰ্ত দিলে-মুঠিয়ে
পৰিচয় কৰি আনন্দ মনেৰে সেই পুৰণি ঘৰ-বাৰী আধুনিক ধৰণে 'স্মা
পুল্লী' কৰি পোলাৱাত উল্লীকৃত হৈ লাগি গৈছিল আৰু 'মোৰ জীৱন-
সৌন্দৰ্য'ত আৱেগৰ ভৰত লেখা কথাখিনিতো আমি এই আশা পঢ়ি
প্ৰত্যয় দাম : 'আজিলৈকে সেই ঘৰৰ গাত, বাহিৰে-ভিতৰে, যি সৌন্দৰ্য
বৰ দেখনিয়াৰ বস্তু আছে, সেই সকলোবোৰতে মোৰ হাতৰ এই পাঁজোটা
আঙুলিৰ সাঁচ আছে, আৰু পোটেইটো ঘৰ জগতি চুৰ্চুৰ্চৈ বৰবালৈকে
সঁচ নমৰে।' বেজিটকৰাই নিজেই 'জন্মমতী কুঁৱৰী'ত গাইছে : 'মুখৰ
লাগিয়া এ ঘৰ বাঁহিৰু অনলে পুৰিয়া গেল।' ডবছৰৰ বোডৰ কথাখিনিল ,
কিন্তু 'মোৰ-বাহিৰেতো-আৰু-কোনো নাই' অবিবাহিত বি বৰবালৈ
সংসাৰ পভাৰ আশাৰ যি 'সোণৰে সজাতে পখীটি বাখিলে, সিও উৰি উঠি
গ'ল।' পুনৰ 'জীৱন-সৌন্দৰ্য'ৰ জাহাজ : ১২০৩ 'বছৰৰ শেহৰ ফালে বি
বৰা আৰু মোৰ ভিতৰত কলি প্ৰবেশ কৰিলে। তুইকৈপৰ গুৰুগুৰনি
এই ১২০৩ ছনৰ শেহৰ ডোখৰত শুনিগৈ আৰু ১২০৪ খ্রীষ্টাব্দত ডাৰ
জোকাৰত ইমান দিনৰপৰা মই মনে-পতা ঘৰটো জাগি পৰিল। ১২ ৪
খ্রীষ্টাব্দত লেখা মোৰ ডায়েৰিৰ পাত ইংৰাজীত ক'বৰ দিচিৰা dismal
reading অৰ্থাৎ শোকাৱহ।' সেই শোকৰ তুইকৈপৰ পাতাল-ফুটা
গুৰুগুৰনিৰ অলপমান হয়তো প্ৰথমখণ্ড দিনলেখা'ৰ শেষৰ ফালে ক'বাত
কাৰবাৰ কাণত বাজিব পাৰে। কিন্তু নিতান্ত dismalটোৰ আশঙ্কে
আমি সেই খণ্ডটি সামৰিবলৈ ভাল পালো।

দ্বিতীয় খণ্ড

পুনৰ জীৱন-সৌন্দৰ্যৰ বাত : ১২ ৩ বছৰৰ শেষৰ ফালে বি বৰুৱা আৰু যোব ভিতৰত
কিদি প্ৰৱেশ কৰিলে। দুইজনৰ জন্মদিন এই ১২ ৩ হৰণ শেষৰ ভোজৰত শুৱিলো আৰু ১২ ৩
শ্ৰী সান্ধ্য ভাৰতীয়া কাৰণ ইয়াৰ দিনৰপৰা এই কাম পতা খবৰটো জানি পৰিল। ১২ ৩ শ্ৰী সান্ধ্য
লেন। মোক ভাৱেই পাৰ ই বাজীত ক বৰ বিচিন। *dismal road* অৰ্থাৎ 'দেহকপাৰ' সেই
শোকৰ দুইজনৰ পাৰত লুট। শুভমনিৰ অলপমান হৰতো আমাৰ এইখণ্ড বিনলেশাৰ শেষৰফালে
ক বৰাত কাৰোবাৰ কাৰত বাজিব পাৰে। কিন্তু নিতান্ত *dismal* টাৰ আগতে আৰি খণ্ডটো
সাধকিগৈ ভাঙ পালে।

এই কেইআমাৰ কথাৰে 'বেজবৰুৱাৰ বিনলেশাৰ' প্ৰথম খণ্ডৰ
ভূমিকাৰ সামৰণি মাৰিছিলো। পিছত কিন্তু আমি নিতান্ত দুখেৰে
বেজবৰুৱাৰ *dismal* ভাৱেৰি পাৰবোৰেৰে দ্বিতীয় খণ্ড আৰম্ভ কৰিব
লগীয়াত পৰিছিলো। ভোলানাথ বৰুৱা আৰু লক্ষীনাথৰ মাজত প্ৰৱেশ
কৰা কলিঙ্গ লীলাৰ কথা সঁচায় শোকাৱহ। দুইজনেই আমাৰ দেখব
কৰণত পুৰুষ। আমাৰ বিশ্বাস, দুইজন আগৰ দৰে 'বাম কৃষ্ণ দুটি ভাই'ৰ
নিচিনাকৈ একেলগে থকা হ'লে কলিকতাত অসমৰ বণিজ্য অতি
মৰোবম আৰু অতি বৃহৎ ৰূপ ল'লেহেঁতেন আৰু হৰতো আৰুও সি
উত্তৰাধিকাৰীসকলৰ হাতত প্ৰৱলভাৱে চলি থাকিলেহেঁতেন। কিন্তু সি
হ'ব লগীয়া নছিল। যিভাবেই যি কাৰণেই আৰু বাৰ উচৰ্চনিত হওক,
দুইজনৰ মাজত অত্যন্ত ভুল বুজা বুজিব সৃষ্টি হ'ল আৰু সেই ভুল বুজা-
বুজিবপৰাই শেষত বেজবৰুৱাৰ ভাৰত 'কাম কৃষ্ণ দুটি ভাই'। তালৈ
ভাৱনা উঠকি যায়।' বিনলেশাৰপৰা বেজবৰুৱাই কি কৰিছিল, কি
ভাবিছিল, কি জানিছিল, কি পাইছিল-নাপাইছিল, সেই কথা আমি
জানিব পাৰিছোঁ; ভোলানাথে একে পৰিস্থিতিত কি কৰিছিল, কি
ভাবিছিল, কি জানিছিল, কি পাইছিল-নাপাইছিল, তাৰ কথা কোৱা
ক'তো পৰামলৈ লৈকে থৈ ধোৱা নাই। লক্ষীনাথৰ জীৱনৰ পাৰত অনেক

ঠাইত ককণ-কাতৰ হৈ উঠিলে, অনেক ঠাইত হৈছিল তিষ্ঠ। এইখিনিতে আমি সম্পাদনাৰ চুৰিখন প্ৰয়োগ কৰিব লগীয়া হৈছিল। ১৯০৪ চনৰ দিনলিখাৰ অনেক শুল্ল ঠাই এনে সম্পাদনাৰ ফল। পিছৰ বছৰবোৰৰ দিনলিখা আৰু বেজবকৰাৰ চিঠিৰপৰা দেখা যায়, ১৯০৪ চনত হোৱা ঘটনাবলী আনে সৃষ্টি কৰা ভুল বুজা-বুজিব ফল, ১৩ বছৰ একেলগে কাম কৰাৰ পিছত দুইবোৰ মাজত কটা-ছিঙা হোৱাৰ পিছত সেই ভুল বোধ হয় আঁতৰিছিল। দুয়ো দুইবোৰ ঠাইলৈ আহ সাহ নেবিছিল, সন্ধাৰ সম্প্ৰীতিৰ আদান প্ৰদানো দুয়ো কৰিছিল। ১৯১২ চনৰ ১২ ডিচেম্বৰত ভোলানাথে লক্ষ্মীনাথক মাতি পঠিয়াইছিল। দুইবোৰ দেখা-দখিৰ পিছত লক্ষ্মীনাথে দিনলিখাত লিখি থৈছে সবলভাৱে I hope this will be our renewal of friendship of old relation ১৯১৪ চনত দিল্লীত ভোলানাথৰ মটৰ দুৰ্ঘটনা হৈ আশ্পাতালত পৰি থাকিব লগীয়া অৱস্থাত লক্ষ্মীনাথ কলিকতাৰপৰা গৈ কেইবাদিনো তেওঁৰ লগত আছিল। ১৯২৩ চনৰ ২৮ মেইত লক্ষ্মীনাথে ভোলানাথক অন্তিম শয্যাতে দেখা কৰিছেগৈ আৰু দুদিনপিছতে ভোলানাথৰ মৃত্যু-সংবাদ পাই ভায়েক-বহিত লেখি থৈছে A great man & my friend gone প্ৰজ্ঞানন্দৰী আৰু অকণালৈ লেখা চিঠিতো একে গভীৰ দুখৰ প্ৰকাশ পৰি বৰুয়া ৩০ তাৰিখে ২-৩০ morning-এ মারা গেলেন। আমি ২৮ তাৰিখ টোকে দেখতে গিয়েছিলুম। আমাকে প্ৰথমে ততটা চিনতে পাবেন নি, তাৰপৰে চিনে চোখ দিয়ে জল বেৰল। যাক, আৰ আমাৰ একজন বন্ধু ও প্ৰধান সহায়—আপদে বিপদে সব সময়ে—চলে গেলেন। মন বড় খাল্লাপ হয়ে গেছে। কোনো কোনো কুকচিহ্ন লোকে ভোলানাথ-লক্ষ্মীনাথৰ বিবাদৰ অন্তৰালত চৰিত্ৰত চেকা লগোৱা কাৰণ আৱিষ্কাৰ কৰিছে। তাতোকৈ আচৰিত কথা—ছপা কিতাপত সেই কথা লিপিবদ্ধও কৰিছে !!

ভোলানাথ-লক্ষ্মীনাথৰ কলিকতীয়া যুটীয়া কাৰখানাৰ কথা আৰু

দুইবো এৰা-এবিৰ কথা বেজবকৰাই ‘মোৰ জীৱন-সৌন্দৰ্য’ত আৰু ‘মোৰ মৃগয়া’ প্ৰবন্ধটোতো বৰ্ণনা কৰিছে। ইয়াৰ গিছৰ বেজবকৰাৰ স্বাধীন জীৱন সংগ্ৰামৰ কথা এই দিনলেখাই ক’ব। তেওঁ ভোলানাথেৰে চেপ্তন কাঠৰ ব্যৱসায়ত সম্বন্ধ ৰাখি আৰু নিজৰ ‘আসাম বেংগল স্টোৰ্ছ’ চলাই আৰু আন দুই-এটি কাৰবাবেৰে জীৱন চলাইছিল। ১৯১৪ ছনত আবন্ত হোৱা মহাযুদ্ধই কলিকতাৰ ব্যৱসায়ীসকলৰ মাজত হাহাকাৰৰ সৃষ্টি কৰিলে, কাৰণ বহুতে ভাবিছিল, এইবাৰ ব্ৰিটিশ সাম্ৰাজ্যৰ পৰাজি পৰিল। সবহীয়া ধনৰ ব্যৱসায়ীসকলে ব্যৱসায় চলাই থাকিল। কিন্তু বেজবকৰাৰ লেবীয়াসকলৰ দুৰ্গতি হ’ল। তেওঁ লেখিছে, ‘এই লেখকৰ ধনৰ মোনা দৌখল নাছিল, গতিকে তেওঁ শোটমোচ খাই পৰিল। এবছৰমানৰ ভিতৰতে তেওঁৰ ব্যৱসায়ৰ কল অচল হ’ল। তেওঁৰ গাড়ী ঘোঁৰাকে আদি কৰি ঘৰ-সংসাৰ চলোৱা আঁতৰৰ আগৰ দৰেই সমানে থাকিল অথচ ঘৰৰ চাকিত ভেল চুকাল। মনত আছে, একো একো দিন পুৰণি স্টেটছমেন খবৰ কাকত বেচিছে তেওঁ বজাবৰ খৰচ চলাব পাৰিছিল।’ অবস্থা ৰেগতিক দেখি লক্ষ্মীনাথে ১৯১৬ ছনত কলিকতাৰ বাৰ্ড্‌ এণ্ড কোম্পানিৰ চাকৰি লয়, ১৯১৬-১৭ ছনত কোম্পানীৰ কামত কলিকতা-সম্বলপুৰৰ মাজত ঘূৰা-স্থি কৰি ১৯১৭ ছনত তেওঁ সপৰিবাৰে সম্বলপুৰলৈ উঠি যায়।

কলিকতাত থকাছোৱা জীৱন তেওঁৰ আছিল বিচিত্ৰ। ইণ্ডিয়া ক্লাবত ৰোগ দিয়া, ছেভয় হোটেলত, হোটেল চিচিলত, ডবছন বোডৰ ঘৰত বিলিয়াৰ্ড খেলা, ৱাৰেন্‌ছ চাৰ্কাছ চোৱা, কাৰ্জন থিয়েটাৰলৈ যোৱা, কৰিষ্টিয়ান থিয়েটাৰত টেব্ৰ’ চোৱা, শালপতি জাষ্টিচ মিস্টাৰ আন্তজোৰ চৌধুৰীৰ ঘৰত ‘ৰাষ্ট্ৰীক-প্ৰতিভা’ৰ অভিনয়ত যোগ দিয়া, খাহজাহানপুৰলৈ গৈ খুলশালি স্কন্ধাশাৰ ঘৰত থাকি তাৰ গেৰিছন থিয়েটাৰত সপৰিয়ালে ‘ৰাষ্ট্ৰীক-প্ৰতিভা’ৰ অভিনয় কৰা, গাৰ্ডেন পাৰ্টি আৰু জোড়াসাঁকোৰ ঠাকুৰ পৰিয়াল আৰু আনসকলৰ ঘৰৰ বিয়াৰ উছৰত যোগ দিয়া, টেম্‌টন,

Abstract

টকা, ফেল্ডেস্ট আদি সেইদিনৰ উচ্চ কেৰিৰৰ গাড়ী বাধি নৰা জাহাজ
নাৰাধৰণৰ খোৱা-ঘূৰী বাধি টেনাই ভাত বিহাৰ কৰা আদি এশ এটা
কাম ব্যৱসায়ৰ কামৰ লগে লগে চলিছিল। ইয়াৰ উপৰি মাজে মাজে
অন্যবৈধ মেজিস্ট্ৰেটকপে হাওড়া কাচাৰীত শোধ ল'বগৈ লগে। এই
সকলোৰে মাজত থাকি তেওঁ ১৯৩৬ পিছত কলিকতাত থকা কল
কেইটাত তেওঁৰ জীৱিত কালত কিতাপ আকাৰে ওলোৱা প্ৰায়
সকলোখিনি লেখা ৰচনা কৰিছিল, কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অসমীয়া
এণ্ট্ৰেঞ্চ কোৰ্ছ সংকলন কৰি উলিয়াইছিল আৰু উইক্লি ট্ৰেননিং'ত যদি
অসমীয়াক নিম্ণা কৰি কিবা লেখা ওলাইছিল, তাৰ প্ৰতিবাদ কৰি
পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ 'বন্তি'লৈ প্ৰবন্ধ পঠিয়াইছিল। বঙলা 'ভাস্কৰী'
পত্ৰিকাৰ 'বৈজ্ঞানিক ইতিবৃত্ত'ত যদি কিবা উভহা উঠা কথা ওলাইছিল,
তাবো তেওঁ সেই পত্ৰিকালৈ প্ৰতিবাদ দিয়াইছিল। শিক্ষাগৰা আৰু
বোৰহাটৰ বৈজ্ঞানিক স্কুলৰ বাবে কলিকতীয়া বঙালী শিক্ষকক নিয়োগ
দি শিবসাগৰ-বোৰহাটলৈ চালান দিছিল। মুঠতে, কলিকতাত তেওঁ
ডাঙৰৰ সঙ্গত 'হাই লাইফ' উদ্যাপন কৰিছিল। এই সময়তে তেওঁ
উচ্চ জীৱন'ৰ লগৰীয়া সুখ-পানত ধৰিছিল, তাৰ বাবে প্ৰজ্ঞানুসৰী
দেৱীৰ, শাহ আইৰ নিম্ণ স'হব লগীয়া হৈছিল আৰু নিজেও সেয়া কৰা
কাম হৈছে তাৰি 'আৰু তেনে নকৰোঁ' বুলি মাজে মাজে সংকল্প
কৰিছিল। কিন্তু পিছৰ জীৱনতো সেই অভ্যাস বৈ গৈছিল বিশেষকৈ
কোষ হয়, চিন্তাৰ হেঁচা পাতলাবলৈ। ১৯৩৬ চনত জীৱক বয়সলৈ পোৱা
এখন চিঠিত যোগাৰি কৈ লেখিছে 'না হয় সন্ধ্যাৰ সময়ে একটোটা
গজাভা—কাৰ নাম হুইকি—খাই, সেইজন্য কি আমি অসুস্থ হৈ
নোৱাৰে?' সকলপ্ৰকৃত থাকোঁতেও তেওঁৰ পৰম বন্ধু বাগুৰুদেৱ বহিৰাত
লক্ষীনাথৰপৰা কেতিয়া ধৰ্মতত্ত্ব-ধৰ্মৰ কথা শুনিবলৈ হেঁপাহ কৰিছিল
কিন্তু তেওঁ কোনো আগতে কোনো প্ৰেৰণা কৰাৰ লিখিত
কৰা, কৰা অসমীয়া চলা সময় জাহাজ আৰম্ভ কৰিছিল। 'Sundarban'ৰ

প্রস্তুত Syrup Elixir of Life'-এ (পঞ্চমস্কন্ধ, ১২৮ পিঠি) কোর্টক ৩৩ বছর বয়সকালে 'চাকী' কবি ছিলেন। কঠোর জীবনব মাক্তত :

কলিকতাত থকা কালছোৱাত লক্ষ্মীনাথৰ শহুৰৰ ঘৰ মহৰ্ষি দেবেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ পৰিচালনৰ লগত ঘনাই তেওঁৰ অহা-যোৱা চলিছিল। 'জৈন জীৱন-বোদ্ধবণ'ত উল্লেখ আছে যে লক্ষ্মীনাথৰ বিয়াৰ সময়ত (১৮৮১) মহৰ্ষি জীৱিত আছিল আৰু তেওঁ নিজা ঘৰ ছোড়াগাঁকোতে নাথাকি পাৰ্ক ষ্ট্ৰীটৰ এটা ভাঙৰ ঘৰ কেবেয়া কৰি আছিল। তেওঁৰ লগতে আছিল বৰপুতেক বিজ্ঞাননাথ ঠাকুৰ, 'অশ্বমজী', 'সৰোজিনী' আদি নষ্ট-প্ৰেৰণা আৰু কলিকতাত পোনপ্ৰথম বদেশী জাহাজ চোৰ্ণাৰ্তা পৰ্বত পুত্ৰ জ্যোতিৰিন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ আৰু মহৰ্ষিৰ বিধৱা বৰজী সৌদামিনী দেৱী। জোড়াগাঁকোৰ ঘৰত আছিল মহৰ্ষিৰ ছুমলীয়া ল'ৰা বিশ্বকবি ববীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, চতুৰ্থ পুত্ৰ বীৰেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ (বনেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ পিতৃ) আৰু তৃতীয় পুত্ৰ হেমেন্দ্ৰনাথৰ (১৮৪৪-৮৪) বিধৱা পত্নী আৰু লক্ষ্মীনাথৰ শাহ নীপমত্ৰী দেৱী তেওঁৰ তিনি পুতেক হিতেন্দ্ৰনাথ (লক্ষ্মীনাথৰ দাদা), কিতীশনাথ (লক্ষ্মীনাথৰ মেজদাদা) আৰু স্বতেন্দ্ৰনাথ (ছোট দাদা), আৰু ইতিমধ্যে বিখ্যাত বাকিটোৰ আৰু শিহুত হাই কোৰ্টৰ জজ আশুতোষ চৌধুৰীৰে বিয়া হৈ যোকা প্ৰতিভাদেৱীক (মৃত্যু ৮ জানুৱাৰী ১৯২২) এৰি প্ৰজ্ঞানসুন্দৰী, অভিজ্ঞা, মনীষা, শ্ৰোত্ৰনা, অনুভূতা, সুবৰ্ণা, সুবৰ্ণিকা (কৃতপ্ৰৱেশৰ পণ্ডিত জালাপ্ৰসাদৰ পত্নী) আদি সন্তানসকলী জন্মগ্ৰহণে, সৌদামিনী দেৱীৰ পুতেক সত্যপ্ৰকাশ গাংগুলী, মহৰ্ষিৰ এজন জেঁটাই বহুনাথ বুৰ্খাজি, মহৰ্ষিৰ পৰিচালনৰ পদনেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, বিখ্যাত কলাকাৰ অন্নদাশ্ৰনাথ ঠাকুৰ, ভাৱেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ। মহৰ্ষিৰ মাকু পুতেক সত্যেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ আইডি এছ. কাল কবিছিল বিৰিকতাৰ এটা প্ৰকাণ্ড কাত। সত্যেন্দ্ৰনাথৰে কন্যা ইন্দিৰা দেৱীৰ বিয়া হৈছিল প্ৰমথনাথ চৌধুৰীৰ লগত।

এই মহাশয়হোৱাক লক্ষ্মীনাথৰ আৰু এটা মাজৰক পৰিচালন ঘন

সৰ্বস্বৰ কথা দিনলৈখাই ক'ব। ১৮৯০ হনত ৩১ মাৰ্চত শুশাভিৰাম বৰুৱাই কামবপৰা অৱসৰ লয়, আৰু সেইদিনাখনেই কলিকতাত তেওঁৰ একমাত্ৰ জোৱাই ডাক্তৰ নন্দকুমাৰ বায়ৰ মৃত্যু হয় আৰু মৰমৰ জী স্বৰ্ণলতা অকালতে বিধৱা হয়। ইয়াৰ পিছৰপৰা শেহলৈকে বৰুৱাদেৱ কলিকতাত থাকে। ১৮৯২ হনত তেওঁৰ পত্নী-বিশোগ ঘটে, ১৮৯৩ হনত বৰুৱাৰ কৰ্মসম্বন্ধৰ মৃত্যু ঘটে, ১৮৯৪ হনত ২৫ মাৰ্চত স্বয়ং বৰুৱাদেৱ জন্মকৃত হয়। পুত্ৰ কমলাভিৰাম, জ্ঞানদাভিৰাম তেতিয়াও ল'ৰা মাজুহ। নন্দকুমাৰ বায়ৰ ককায়েক বজ্জনীনাথ বায়ে তেওঁলোকক স্বৰ্গৰে সৈতে তেওঁৰ বিটটি বোলা দৰলৈ লৈ যায়। কিছু দিন পিছত স্বৰ্গক কৰ্মবাসিঃ শ্ৰীটব ব্ৰাহ্ম গাৰ্গছ স্কুল আৰু কমলা-জ্ঞানক ব্ৰাহ্ম বইজ্ বোৰ্ডি হাউছত থোৱা হ'ল। কমলাও অনুখত পৰি নানা চিকিৎসা সম্বন্ধে ১৮৯৪ৰ শেহভাগত মৃত্যুৰ মুখত পৰিল। এতিয়া থাকিল স্বৰ্গ আৰু জ্ঞান। পিছৰ বছৰ সম্পৰ্কীয়সকলে লগ লাগি জ্ঞানদাভিৰামক বিলাতলৈ পঠালে, তেওঁ ত'ৰপৰা ১৮৯৮ত কলিকতালৈ ঘূৰি আহে। ইয়াৰ অলপ পিছতে হুগলী কলেজৰ আৰু পিছত কটকৰ বেভেনছা কলেজৰ প্ৰিন্সিপেল কীৰোদচন্দ্ৰ বায়চৌধুৰীৰ (আমাৰ কটন কলেজৰ একালৰ সন্দৰ্ভ ইংৰাজী অধ্যাপক প্ৰফুল্লচন্দ্ৰ বায় বা বাজুৰ পিতৃ) লগত স্বৰ্ণলতাৰ পুনৰ্বিৱাহ হয়। ১৯০৬ হনত দ্বিজেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ মাজু পুতেক অৰুণেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ বৰজী লতিকা দেৱীৰে জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱাৰ ব্ৰাহ্ম প্ৰথমতে বিয়া হয়। ১৯০৮ হনত জ্ঞানদাভিৰাম ভোলানাথ বৰুৱাৰে একেলগে বিলাতলৈ যায় আৰু এইবাৰ বেবিস্টাৰি মহলাত উঠি ১৯০৯ হনৰ ডিচেম্বৰত কলিকতালৈ ঘূৰি আহে। কলিকতাত কিছু দিন বেবিস্টাৰি কৰাৰ পিছতহে জ্ঞানদাভিৰামে ই এ চি কাম লৈ অসমলৈ আহে, আৰু তাৰো কিছু দিন পিছতহে আৰ্গ ল কলেজৰ বিখ্যাত প্ৰিন্সিপেল জে বৰুৱাত পৰিণত হয়।

ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগত ব্যৱসায়-সংক্ৰান্তে অনেক লোকক লগত

লক্ষ্মীনাথৰ মন আৰু পাতল সৰসৰ বাঁটিছিল। বিনোদনাথ ভেওঁলোকৰ
 কুৰীয়া সেই অঞ্চলতে আছে। সিসকলৰ দুই-এজনৰ পৰিচয় সেই দেখি
 ইয়াতে সূচনা কৰা উচিত হ'ব। কলিকতাৰ 'জোনাৰী' চলি থকা
 কালতে ভোলানাথে নিজৰ বংশৰ গোপীনাথ বৰুৱাক নি কলিকতাত
 লগত ৰাখিছিল, এওঁ 'জোনাৰী'ৰ প্ৰকাশক নামো পাইছিল দুমাহমান।
 পিছত ভোলানাথে তেওঁক বেংগল নাগপুৰ বেলেগৰে গুইলকেবা আৰু
 মনোহৰপুৰৰ ব্যৱসায়ৰ বাবে লৈ যায়। কাঠৰ ব্যৱসায় টনকিয়াল হৈ
 উঠিলত বি বৰুৱাই সম্বীয়া জাৰিন (বলিনাবায়ন বৰাৰ ভায়েক)
 মহীনাৰায়ণ বৰাক কলিকতালৈ আনে। তেওঁক পিছত মনোহৰপুৰলৈ
 পঠিয়া হয়। সেই সময়ত কাঠৰ, বিশেষকৈ চেণ্ডন কাঠৰ প্ৰায়
 একচেটিয়া ৰেপাৰ কৰা গিৰীশচন্দ্ৰ বোসৰ লগত চিনাকি হৈ বি বৰুৱাই
 কাঠৰ ব্যৱসায়ত হাত দিছিল, তেওঁৰ লগত ভোলানাথ-লক্ষ্মীনাথ দুইবে
 ঘনিষ্ঠতা বাঢ়ি যায়। গিৰীশ বোলে পোনতে কালীকৃষ্ণ প্ৰামাণিকৰ
 ফাৰ্মত সামান্য চাকৰি কৰিছিল। প্ৰামাণিকৰ আন কাৰাবাৰৰ লগতে
 জাহাজ মেৰামত কৰা কেলিডনিয়া ডক নামৰ ডকটো আছিল, তাৰ
 মেনেজাৰ এজন ইউৰোপীয়, এছিষ্টেণ্ট মেনেজাৰ অতুলকৃষ্ণ বোৰ নামৰ
 এজন 'গুখ মনৰ অসাময়িক আৰু পৰোপকাৰী' বঙালী। বুঢ়া কালীকৃষ্ণ
 প্ৰামাণিক আৰু তেওঁৰ তিনি ডেকা পুত্ৰ আশুতোষ, প্ৰমথ আৰু মন্থ
 প্ৰামাণিকৰ লগতো ভোলা-লক্ষ্মীনাথৰ বন্ধুত্ব গভীৰ হৈছিল আৰু
 ব্যৱসায়ৰ সম্পৰ্কও হৈছিল। কোম্পানীৰে মানুহ বৰোৱাত পঢ়ি ভোলানাথে
 বেংগল টিষ্টাৰ ষ্টেডি কোম্পানিৰ ফৰেষ্ট মেনেজাৰ মিস্টাৰ হুইকিনৰ
 সন্তোষ লগাই কোম্পানীৰ স্পিণাৰ-যোগদীয়া হৈ ল'লে। কলিকতাৰ
 জাভিন কিনাৰ্, এণ্ড কোম্পানি বেংগল টিষ্টাৰ কোম্পানিৰ মেনেজি
 ষ্ট্ৰেণ্ট্‌ছ। কলিকতাত বেংগল টিষ্টাৰ বৰুৱাহাৰ হ'ল জি আব
 ক্ল'ৰ্ড। বেংগল টিষ্টাৰে এতিয়া বি বৰুৱা কোম্পানিক হাবি দোৱা
 আৰু স্পিণাৰ-কটা আদিৰ ব্যৱকাৰীসকল কৰিবলৈ ধৰিলে। চাৰজনগৰক

পটভূমি

কৃষ্ণকান্ত শাস্ত্রী নামৰ এজন কৰ্মজৰ ঠিকাদাৰ বি বৰুৱা কোম্পানিৰ ঐতিহাসিক হ'ল আৰু আনো সৰু ঠিকাদাৰৰ বোলে কাঠৰ কাৰখানাখন দপ্টৰ বাটি আছিল। বটু বাবুৰে বিশেষ কাম কৰিছিল উক্তিকাব ফিউৰেচৰি ষ্টেট গাৰ্ভাৰৰ বজাৰ জৰিয়ত। বজাৰ বৰপুৰেক যুৱবাহক বোলা হয় ঠিকালে, তাৰ পিছত মাজু চুহু, তুলকু চুহু আৰু বহুত চুহু হ'ল বজাৰ কোঁৱৰ। এওঁলোকক লক্ষ্মীনাথ কলিকতালৈ আহিলেই আলো-আখোঁক কাৰিৰ লাগিছিল। ভোলানাথ-লক্ষ্মীনাথ দুয়ো ভৰ্ত্ত হেৰুৱাই, মেকেন্জি লায়ল আদি বৰ বৰ কোম্পানিৰ অধিকৃত ঘূৰুটিয়াই কুৰিৰ লগিছিল। লক্ষ্মীনাথৰ নামে ফ্ৰেণ্ডিট ষ্টি লায়ল, মেচনেল বেৰু, কেলকাটা বেৰু, হিন্দুস্থান বেৰু, হৰু এণ্ড বাহাই বেৰু কৰ্পোৰেচন্ আদি বৰ বৰ বেৰুত বি বৰুৱা কোম্পানিৰ পুঞ্জি পৰিচালিত হৈছিল। এই জৰুৱাৱৰময় অৱস্থাত কালীকৃষ্ণ প্ৰামাণিকৰ ফাৰ্মত কাম কৰা আৰু কলিকতাৰ ব্যৱসায়ী মহলত সকলোৰে ঐচ্ছাৰ পাত্ৰ অতুলকৃষ্ণ বোৰে লক্ষ্মীনাথৰ কুছলিয়নিত বি বৰুৱা কোম্পানিত যোগ দিলেহি প্ৰামাণিক-সকলৰ অস্থায়িতবে। ইতিমধ্যেই ভেওঁলোকৰ চেপ্তন কাঠৰ বিতৰণত কাম কৰা কিশোৰীৰোহন সিংহ বৰুৱা কোম্পানিলৈ আহিছিল। কামসময় কামত যোগ দিছিলহি ভোলানাথৰ আচোন মাজুৰ কুছনচৰ বৰুৱা বা কান্টাৰ—বি উন্নয়নচৰ বৰুৱা নাম লৈ 'বাঁহী'ত অগ্ৰদণ কৰিছিল লিখিছিল আৰু বাক অগ্ৰদণ ভোলানাথৰ পুত্ৰ-ক'প গ্ৰহণ কৰিছিল, গোলোকচৰ বৰুৱা আৰু তহানীচৰণ বৰদলৈ আৰু লক্ষ্মীনাথৰ সৰু আই হৰিনাথ—বি বেৰুৱাৰ কেলকাটা ব্ৰিহ্মেনাথ কোঁৱৰ, আলো বেৰুৱা কোঁৱৰ চলাইছিল আৰু বেৰুৱাৰ লগত মৈ বাক কোম্পানিৰ কাম কৰিছিল সমলপুৰত ১৯২১ৰ অক্টোবৰ পৰ্যন্ত।

এই দিনলিখৰ পোনেৰে ভাগৰ পাভৰোৱত বেৰুৱাৰ বন্ধু আৰু দেৱৰ বৰুৱা পুৰুষ অনেককে লগ পোৱা কৰি—লক্ষ্মীনাথ বৰুৱা, কামিনীচৰ বৰুৱা, মাজু চুহুৰ বৰুৱা, কামললৈ বৰুৱা, গুৱাহাটী বৰুৱা

(শিৱসাগৰ), স্বৰ্ণকান্ত স্বৰ্ণকান্তী, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা (মৃত্যু ২ মাৰ্চ ১৯৩৮), ছেৰচন্দ্ৰ গোস্বামী (মৃত্যু ২ মেই ১৯২৮), বেনুৰ বৰ্জবোৰা, সত্যনাথ বৰা, আকুল মজিদ, বাৰানাথ মুকন (যোৰহাট), কৰ্মেন জলদুৰ আশি আহমদ (আজিৰ বাহিনীত কৰকজিন আহমদৰ পিতৃ), চন্দ্ৰনাথ বৰুৱা, যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা (ই এ চি, পিছত জজ) ভূৰনাম দাস (দায় হাহাৰ), কৃষ্ণকুমাৰ বৰুৱা (যোৰহাট), আগৰৱালা বংশীৰ বিজ্ঞানসদ আৰু পৰমানন্দ (জ্যোতিপ্ৰসাদৰ পিতৃ), বেজবৰুৱাৰ ককাইদেৱক গোৱিন্দচন্দ্ৰ (যোৰহাট), জীনাথ (গোলাঘাট, মৃত্যু ৬ ডিচেম্বৰ ১৯১৮), বিনন্দ (শিৱসাগৰ), জগন্নাথ (ডিব্ৰুগড়, মৃত্যু ৪ জুলাই ১৯৩৫), অক্ষক (ডিগৰৈ, মৃত্যু ১৬ আগষ্ট ১৯১৮) ভায়েক বিধিকি (ডিব্ৰুগড়)। পণ্ডিত গোঁস্বামীৰ মিশ্ৰ বিস্তাভূষণে জীনাথ বেজবৰুৱাৰ ছোঁৱালী বিয়া কৰিছিল।

১৯১৭ চনত বেজবৰুৱা কলিকতা এৰি সফলপুৰলৈ উঠি যায়। ইয়াৰ পূৰ্বেতে তেওঁ মাদ্ৰাসৰ কামত সফলপুৰলৈ ঘৰাই অহা-যোৱা কৰিছিল আৰু প্ৰায়ে ছবকাৰী অধিবক্তা যোগেন্দ্ৰনাথ সেনৰ ঘৰত আছিলগৈ, কাৰণ সেন আৰু তেওঁৰ কবি আৰু প্ৰবন্ধকাৰী সহযোগী সৰোজকুমাৰী দেৱী (মৃত্যু ২৫ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯২৬) আৰু পুত্ৰ বড়ু আৰু ছোটকু (জ্যোৎস্নানাথ, মৃত্যু) কলিকতালৈ আহিলে বেজবৰুৱাৰ ঘৰত বৈছিলহি আৰু ল'ৰা দুজন কলিকতাত পঢ়াত বেজবৰুৱাই আছিল অতিভাৰক। এতিয়া বাৰ্ড কোম্পানিয়ে সফলপুৰত থাকি লক্ষ্মীনাথক উদ্ভিগ্ৰাৰ জন্মলভ কাম কৰিবলৈ দিৱাত তালৈ গৈ হৰ্ছবোৰা নামে কোঁনোবা পাণ্ডুৰীৰ এটা ঘৰত ছবকাৰী অধিক আৰু তাৰ পিছত ১৯২০ চনৰপৰা আন এটা ঘৰ (বৰ্তমান পূজাৰী নামৰ এজন ডাক্তৰৰ ঘৰ) কোঁৱৰ কৰি থাকি শেহত মহানদীৰ পাৰত মাটি লৈ নিজৰ ঘৰ সজাই লয় (১৯২৪), আৰুসাগৰত তেওঁ এটা ঘৰ কৰাইছিল আৰু মেমৰী, বৰদীপ জাদিত কামৰ সুবিধাৰ বাবে বঙলা ৰাখিছিল। বেজবৰুৱা

আৰু মেন, প্ৰজ্ঞানুশীৰী আৰু সৰ্বোজ্ঞানীকে কেন্দ্ৰ কৰি সৰ্বস্বত্ব
নতুন এখন সমাজ গঢ় লৈ উঠিল। সম্বলপুৰলৈ অহা সকলো উচ্চপাঠ
বিদ্যালয় আভাৱিকতে সেই সমাজৰ সদস্য হ'ল। স্থানীয় মেজিষ্ট্ৰেট
বালকৃষ্ণ বহিৰাৰ, আই চি এছৰ বিদ্যা নীলমণি সেনাপতি আদি
পৰিয়ালো তাতে সাঙোৰ খাই পৰিল। মেজিষ্ট্ৰেট প্ৰবোধচন্দ্ৰ মজুমদাৰ,
ছাৰ্ভিনেট জজ প্ৰিয়লাল মুখাৰ্জি, পুলিচ ছাহাব শুকপ্ৰসাদ দাস, চিভিল
ছাৰ্জন ডাক্তৰ কৰ আৰু ডাক্তৰ টি এন্ মিত্ৰ, এছিসেণ্ট চিভিল ছাৰ্জন
ডাক্তৰ বল, এছ্ ডি ও. মুকুটবিহাৰী সিংহ, অৰোধ্যা প্ৰসাদ আৰু
প্ৰবোধচন্দ্ৰ মজুমদাৰ, একচাইজ্ ছুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট দুৰ্গা বাবু, ছেইলমেন্ট
বৰহাছাব হামিদ (যাক 'মোৰ যুগয়া'ত ভূবি প্ৰশংসা কৰা হৈছে),
ডি এফ্ ও মুলিয়াৰ, ডেপুটি কমিছনাৰ এফ্ চি ইংলেছ, এম্ এম্
বায়, খান্সগীৰ হেমেন্দ্ৰলাল, আইবি শ ভদ্ৰলোক কেছি, ওড়িয়া ক্ৰীষ্টিয়ান
ডিক বাউত আৰু তেওঁৰ ভ্ৰাতৃ এছ্ কে বাউত, অসমৰ বাগিচালৈ বহুৱা
সংগ্ৰহ কৰা ছাহাব আৰু সম্বলপুৰ মিউনিচিপেলিটিৰ চেয়াৰমেন হোমছ,
ওড়িয়া ব্যৱসায়ী দুৰ্গা মিশ্ৰ আদিয়ে বেজবক্ৰাৰ বন্ধুৰ মহল যথেষ্ট বহল।
সেই উচ্চ মহলত তেওঁৰ আৰু তেওঁৰ পত্নী-কন্যাৰ দৰে গুণী আৰু উচ্চ-
কচি-সম্পন্ন এটি পৰিয়ালৰ কদৰ সকলো সময়তেই।

সকতে ঘৰত বান্ধিবলৈ বুলি আনা জীয় ৭ কাঠৈ মাপ্তৰ মাহ খে তেলাই
মৰাটোও সজু কৰিব নোৱৰা, হাঁহ-পাৰ-ছাগলি মৰাৰ নামকে স্তম্ভনা
মহাপুৰুষীয়া মানুহৰ ঘৰৰ ল'ৰা লক্ষ্মীনাথে কেনেকৈ প্ৰথম মহাপুৰুষৰ
আবিস্তানিত চোৰৰ ভয়ত বন্দুকত হাত দিব লগীয়াত পৰিছিল আৰু
সম্বলপুৰৰ হাবিত কাম কৰিব লগীয়া হোবাত কেনেকৈ এটা ছনলীয়া বন্দুক
আৰু এটা ৪০৫ উইনচেষ্টাৰ বাইকল কিনি লৈ 'এখোজ ছখোজকৈ যুগয়া-
নামক ব্যসনত আলস্য হ'ল' তাৰ কাহিনী 'মোৰ যুগয়া'ত লক্ষ্মীনাথে
বলালকৈ বৰ্ণনা কৰিছে। শোনতেহুঠেডীয়া ছাইঠা, বন-কুসুমা, হাঁহ, ডাঙৰ,
দাঙলি চিকাৰ কৰি হাত পকাই লৈ তেওঁ লাহে লাহে সক পহু (দাঙলি-

ডিয়েল), শব-পছ, হায়েনা, বনবীয়া য়েখোন, ঈতাল বস্তববাহ মাৰি বীৰ্য
কৰিব পৰা হৈছিলগৈ। তেওঁৰ এই যুগ্ম-পৰিক্ৰমা আৰু যুগ্মাব বসাল
কৰ্মনা মিলাই অধ্যয়ন কৰিব লগীয়া। ১৯১৭ৰ ছেপ্টেম্বৰপৰা তেওঁৰ
স্বলপুৰত স্থায়ী স্থিতি, ৮ আৰু ৯ নবেম্বৰত চিকাৰপৰা শুদা মুখে ঘূৰি
১০ তাৰিখে ছুটা হাঁহ ধৰিলে। ১৯১৯ৰ জানুৱাৰীৰ ২৪ত কেইটামান
বাহুলি আৰু পিছদিনা হাইঠা, ফেব্ৰুৱাৰীৰ ১৪ত এটা হাঁহ, এটা কপৌ,
ছটা বাহুলি আৰু মাৰ্চ ১৯ত কেইটামান চবাই মাৰি এপ্ৰিলৰ ১৮ত
তেওঁৰ 'চাৰিঠেঠীয়া জন্তু-বধৰ প্ৰথম অধ্যায়'ত 'mouse-deer' অৰ্থাৎ
এন্দুৰ নিচিনা এবিধ সৰু পছ' বধ কৰিলে, সি সহজে ছুপ্ৰাপ্য কিন্তু
তাৰ মণ্ডহ ভক্ষ্য। তেওঁৰ জীৱনৰ প্ৰথম ট্ৰফি অৰ্থাৎ চিকাৰ চিন স্বৰূপে
তাৰ ছালখন বহুত দিনলৈ আদৰ্শকৈ লক্ষ্যনাথে ৰাখি থয়। এই এন্দুৰ
যেন নাওমান পছ মৰাৰ পিছতে ১৯২০ৰ ২৮ ডিচেম্বৰত তেওঁৰ সৰ্গৰ
ঘোষণা I killed a deer at Pramanpur আৰু তাৰ চাৰি দিনৰ
পিছতে জামৰা-হীৰাকুদৰ ধামা হাবিত এক 'প্ৰকাণ্ড বৰা আৰু ভীষণ
ঈতাল'ৰ নিধন-পৰ্ব সংঘটিত কৰি 'লগবীয়া চিকাৰীসকলৰ কংগ্ৰেছেলচন
অৰ্থাৎ আনন্দ-প্ৰকাশৰ অভিনন্দন আনন্দ মনেৰে' গ্ৰহণ কৰে, মাথোন
সিদিনাৰ 'বনভোজনৰ লগবীয়া মহিলাসকলৰ ভিতৰৰ ললনা এজনাই'
(প্ৰবাল বোলা এজনীৰ পত্নী) 'যেই শুনিলে তেওঁৰ চিকাৰী স্বামী সেই
বৰাহৰ অস্তক নহয় সেই হৰিণাক্ষীয়ে মুখখন এপাচিমানকৈ ওকোন্দাই
ছুৰোৰ ৰোহ পাতি' হৰিষাদত বিবাদ সৃষ্টি কৰিছিল। ইয়াৰ পিছত
চিকাৰী বেজ অনেক দিনেই শুদা মুখে ঘূৰিব লগীয়া হৈছিল। ১৯২১ৰ
জানুৱাৰীৰ ১৬ত বৰগড়ত মাথোন এটা ডাউক আৰু ডিচেম্বৰ ২৯ত
লামডুগ্ৰিত ছুটা হাঁহ তেওঁৰ চিকাৰত পৰে, এপ্ৰিলৰ ২৩ত লগবীয়া
প্ৰবালে ঘিছামুৰাত এক বস্ত্ৰ বৰাহ বধ কৰে মেইৰ ১৯ত বেজে এটা
ভালুকৰ গাত চেৰা-গুলী লগায়, কিন্তু তেওঁ ভালুক আৰু বাঘ বধ কৰি
নেপালে। ১৯২৪ জানুৱাৰীৰ ৭ত লক্ষ্যনাথে হামিদ নামৰ আলিগড়-

খিকিও বন্ধুৰ লগত গৈ বিছামুখৰ ওচৰৰ শুৱকৰী সঁহাৰত এক প্ৰকাৰে
 তেখেত চিকাৰ কৰে, 'আমাৰ গুলি একটা bull bison-এৰ ফুৰাৰ ভেদ
 কৰে চলে গেল, আৰ বোচাৰা তৎক্ষণাত পড়ে গেল। আমাৰ আৰ আমাৰ
 সঁহাৰৰ হানি নহে—আনন্দে excitement-এ আটখানা হুৱে গেলুম।
 ২০টা কুলিতে bisonটা বৰে আনতে পায়েল না দেখে একটা মন্ত
 buffalo cart-এ তাকে আমাদেৱ camp-এ আনা হ'ল। তখন ২০টা
 ১০টা। পাঁচখানা গ্ৰামেৰ লোক এসে সেই জানোয়াৰটো কেটে পৰ্বতাকাল
 মাস নিয়ে গেল, আৰ ২টা পৰ্যন্ত তাৰে ৰাগডা কাছাকাছি চলতে
 লাগল। তাৰ পৰদিন সন্ধ্যাপুৰ কিলে এসে মাখাটা আৰ hide-টা
 Cawnpore-এ পাঠিয়ে দিলুম mount কৰতে। এই তো আমাৰ
 বিকাৰেৰ ইতিবৃত্ত' (পত্ৰলেখা, পিঠি ১২২-৩০)। এই যুগ্ম-কোঁজিব
 পিছত বহুত দিন নিস্তৰুতা পাৰ হৈ আছিল এইবাৰ বন্ত-ববাহ-বৰ ১২৩০ৰ
 ৯ কেত্ৰবাৰীৰ দিনা বিছামুখৰ অবশ্যত। তাৰ পিছদিনাই তেওঁ তেওঁৰ
 'মাই ভিয়েৰ' কৰি ফুৰালৈ লিখিছে 'বাঁহীৰ সম্পাদকেই সেই
 সম্পাদকীয় গুৰুভাৰ' (দৈতাল কথা-নিধন) 'বহন কৰিছিল। দৈতাল
 বৰাৰ মন্ত্ৰ বন্তশুকৰ-মাসভোজীসকলৰ ভিতৰত ভগাই দি সম্পাদক-
 প্ৰেমেৰে নিজৰ নিমন্ত্ৰণেও কিছু ৰাখিছিল, কাৰণ বন্ত শুকৰ-মাস-ভোজন
 যে অবিধি নহয়, এই বিধান তেওঁ বৰকৈ মানে। আজি পুৰাৰপৰাই বুঢ়ী
 জাফলী শুকৰ-মাসক হেম বেকনত পৰিণত কৰা কাৰ্যত ত্ৰুতিনী' (পত্ৰলেখা
 পিঠি ২১)। ১২৩ ৰ ১ আগষ্টৰ দিনা 'আৱাহন'লৈ পঠিওৱা 'মোৰ যুগ্ম'
 প্ৰেক্ষত এই সকলোবোৰৰ কথাই আছে। ইয়াৰ পিছত যুগ্মাশীল বোৰ-
 কপে বেজে আৰ বিশেষ কীৰ্তি সংস্থাপন কৰা নাই, যদিচ সেই ব্যসনো
 কলসৰ বাবে তেওঁ পৰিত্যাগ কৰা নাছিল।

লক্ষীনাথৰ সন্ধ্যাপুৰত বসতি হৈছিল বাৰ্ড কোম্পানিৰ চাকৰিৰ
 বাবে। ১২১৬ ছনৰ ২২ আগষ্টত তেওঁ বাৰ্ডৰ ডিপাৰ্টমেন্টল অফিচৰ
 কাৰ্কপেট্ৰিকৰ সৌজন্তত কোম্পানিৰ মাই বৰাহাব আইবনছাইডৰপৰা

জেন ৭ টকা দৰ্মহাৰ মকৰ-পত্ৰ লাভ কৰে। ১৯১৬-১৭ ছনত তেওঁ কোম্পানিৰ কলিকতা অফিচত কাম কৰিছিল আৰু বগ, বিহাৰ উৰিষ্যা নানা ঠাইত টাকুৰি ঘূৰি ঘূৰিছিল। ১৯১৭ ছনৰ শেষৰফালে সম্বলপুৰৰ বাৰ্ড কোম্পানিয়ে বিহাৰ-উড়িষ্যা ছবকাৰবপৰা পাঁচ বছৰৰ নিমিত্তে বন্দবস্ত কৰি জব্বল ল'লে আৰু লক্ষ্মীনাথৰ দৰ্মহা ছলৈ ফুলি ঘৰৰ কেৰেয়া, লগুয়া-চাপৰাটী ওপৰকি দি সম্বলপুৰলৈ পাচিলে। সেইমতে ছেপ্টেম্বৰ-অক্টোবৰত তেওঁ কলিকতাৰপৰা তলৈ উঠি গ'ল। ইয়াৰ ছমাহমানৰ পিছতে লক্ষ্মীনাথৰ ওপৰৱালা কাৰ্কশ্ৰেট্টিকে ইঞ্জিনিয়াৰিং ডিপাৰ্টমেণ্টৰ অফিচৰ ডাকৰ লগত লৈ গৈ তেওঁৰ কাম চাই দৰ্মহা তিনি শলৈ বঢ়াই দিছিল আৰু ১৯২১ৰ জুলাইত দৰ্মহাৰ একেকোৰে এশ টকা বৃদ্ধি দি পাঁচ ৭ টকাৰ বনাছ দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। মুঠতে তেওঁ কামত অত্যন্ত পাবদৰ্শিতা দেখুৱাইছিল আৰু ইয়াৰ পিছত দৰ্মহা ৪৫০ লৈকে আৰু আন সুবিধাৰ বৃদ্ধি লাভ কৰিছিল। বাৰ্ডৰ কামত তেওঁ সম্বলপুৰত প্ৰায় এবাৰ বছৰ আছিল। ইয়াৰে শেষৰ ভাগত ১৯২৭ৰ অক্টোবৰপৰা তেওঁক অসমৰ হাবিত কাম কৰিবলৈ দিয়া হয়। শ্বিলং, নংপো, বৰ্ণিহাট, লাইলাক, নংগ্ৰাম, উমলিং, কুকুৰমাৰা আদি ঠাইত তেওঁ সুবিধা লগীয়া হৈছিল কাঠৰ সজ্জানত, আৰু বিহাৰৰ নেপাল সীমান্তৰ যোগবৰিলৈ যাব লগীয়া হৈছিল ঘনাই নেপালী কৰতীয়া যোগাব কৰিবলৈ। এই সময়ত তেওঁ গুৱাহাটীত প্ৰায় প্ৰিক্সিপেল জে বৰুৱাৰ ঘৰত আছিলহি আৰু কোম্পানি বাগান ৰোডত দণ্ড কৰিছিল। কিন্তু অসমৰ হাবিয়ে তেওঁক একেবাৰেই মুগ্ধজিলে, নিজ ঘৰতে তেওঁৰ হ'ল 'বনবাস' (পত্ৰলেখা পিঠি ৬৭)। তথাপি কোম্পানিৰ ছাহাবসকলে তেওঁক হাবিতহে থাকিবলৈ কয়, গুৱাহাটীত নহয় (বিনলেক্ষা, পিঠি ১৪৮, পত্ৰলেখা ৬৯)। অথচ গাড়ী নাই, ঘোঁৰা নাই, জব্বলত বাতি পৰ্যন্ত কাম কৰিব লাগে। এদিনমে একেবাৰেই আধামৰা অৱস্থা! তেওঁৰ মন একেবাৰেই ভাগি পৰে। তেওঁ পত্ৰলৈ লেখে ১৯২৮ৰ জানুৱাৰীৰ শেষত 'আমি Hebray

৫ March, ৩ April-এৰ ১৫ দিন কাটিয়ে দিৱে কোনও অস্ত
স্বৰ্গলীপুৰ কিৱে যোত পাবলৈ ভগবানকে শতসহস্ৰ প্ৰশ্ন। এককম
জৰ্জৰে থাকি অসম্ভৱ (পত্ৰলেখা ৭৩)। কেন্দ্ৰবাহীৰ শেষত জনাইছে,
১ মাৰ্চৰপৰা দুটা মঞ্জুৰ হৈছে। 'ভালৰ ভালৰ এককম এই ভাৰ
Andaman-এৰ স্তায় জললৈ যোকে বেরিয়েছি' (পত্ৰলেখা ৭৭)।
শিহুৰিমা অৰ্থাৎ ২৮ ফেব্ৰুৱাৰীত মাৰ্চ নামৰ ছাহাবক কাৰাগাৰ গতাই দি
১ মাৰ্চৰ দিনাখনেই কলিকতাইদি সহস্ৰপূৰলৈ লব মাৰিলে স্বস্তিৰ নিশ্বাস
কাটি। ইয়াৰ শিহুত তিনিফুৰি চাৰি বছৰ বয়সত তেওঁৰ 'স্বামী
ব্যবসায়ৰ' পাতনি। তেতিয়া বেহা-বেপাৰত উন্নতি লাভ কৰিব
জোখাবে কিমান শক্তি আৰু উৎসাহ থাকিব পাৰে? মাজে মাজে মন
একেবাৰেই মৰি আহে, বৰজীলৈ তেওঁ লেখে 'এবাৰ আমাৰ bus-mess
একেবাৰেই খাপ। ডিপোতে কাঠেৰ প্ৰকাণ্ড গালা, অথচ বিক্ৰি নাই।
খদ্দৰে খৰ্চগছ। ভাবছি জোঁমান কাছে গিয়ে শুয়ে শুয়ে বাকী দিন কটু
কাটিয়ে দেব। একমুঠো ভাত খেতে দিও—আৰু সব ছেড়ে দেব। একটা
ছোটখাট বক্স নীচেৰ তলাৰ ঘৰ ৰেখে দিও—একটা দড়িৰ খাটীয়া
হালৈ হাব' (পত্ৰলেখা ১১২)। বয়সৰ জগ লগে জুখেও পীড়া কৰে
বেছিকৈ, 'মই বুঢ়া, বৈণীজনী বুঢ়ী। ডাক্তাৰ-কব্বাজ ইয়াত কেদা'
(পত্ৰলেখা ২৫)। সংসাৰৰ আঘাতৰ বাবেতো বুকু পাণ্ডি ব'বই
লাগিছিল।

সাংসাৰিক জীৱনৰ প্ৰথম ভাগতে তেওঁ এটি ডাঙৰ আঘাত পাইছিল
প্ৰথমা কণ্ঠ। সুবভিৰ মৃত্যুত "জীৱনত প্ৰথমেই আমি এই দৰ্শন শোক
পালোঁ। মাকৰ আৰু মোৰ ছিয়া ভাগি টুকুৰাটুকুৰ হ'ল। বাতি-শৰটে
কোনে নি নিৰ্মলতা ঘাটত পুৰিলেগৈ আজিলৈকে মই ক'ব নোৱাৰোঁ,
কাৰণ মোৰ তেতিয়া একপ্ৰকাৰ অজ্ঞান অৱস্থা" (মোৰ জীৱন বীৰবৰণ)।
আন ভিটটি কণ্ঠা আজিও জ্বলিল—শ্ৰীমতী অৰুণা মুখাৰ্জি, শ্ৰীমতী
কণ্ঠা বৰুৱা আৰু ছিটাব দীপিকা। ১৯২০ৰ নবেম্বৰত কলিকতাত

অৰ্দ্ধশতাব্দী আৰু ১৯২৮-ৰ নবেম্বৰত সম্বলপুৰত বঙ্গীয়সীক প্ৰগতিবাদী কৰ্মী হুই, জী-জীৱাই আৰু জীৱ স্বামীয়া নাতি-নাতিসীক লৈ বেজবৰুৱা সদায় সুখী। তিনিওগৰাকী ছোৱালীকে তেওঁ কলিকতাত পাব পৰা আধুনিক উচ্চ শিক্ষা দান কৰিছিল। তিনিও সৰুবেশৰা বাঙালী স্বভাৱৰ আছিল। ১৯২৬ত দীপিকাৰ সৰুকৈ বেজবৰুৱাই লেখিছিল : 'দীপিকাক কি নকুলে, কি funny ই হৈছে। সেদিন কেঁ বেতে ভেঙেছিলুম। দীপিকা এক ঘণ্টা ধৰে তাদেৰ আমোদ দিৱে গুলজাৰ কৰে ৰেখেছিল' (পত্ৰলেখা ১১)। আকৌ 'জানই তো তাত পড়াত বাতক ? তিনি-সত্যব্ৰত বা লিখেছে তা ঠিক—কি একটা হোমৰা চোমৰা blue-stockings হবেন বোধহয়, আৰু ভালপাতাত সেপাইৰ মত পুচকে মেয়েটা, তাত জিদ্দেৰ কথা আৰু কি কলা যায় ? অবশিষ্ট ভাল বিষয়ে জিদ্দ বলাতে হুই এটা, তাই ভাল। আবার স্কুলেৰ boarding-এৰ পঢ়া মাছ, পঢ়া মাংস, আধাৰিক ভাল তৰকাৰি খেয়ে টিংটিঙে হুই আসতে সাধ হুইছে। স্বাক্ কি কৰব' (পত্ৰলেখা ১০৩) ? লাহে লাহে দীপিকাৰ মনৰ ভিতৰত ঘৰৰ মোহঁপৰা আঁতৰৰ আদৰ্শ শিপাবলৈ ধৰিলে। ১৯৩২ৰ ১৫ জুনৰ দিনা মাক-বাপেকে সম্বলপুৰৰপৰা কলিকতালৈ ওলোৱা তেওঁক বেলত তুলি দিলেগৈ, কিন্তু বেজবৰুৱাৰ মনত এটা কথাত তোলপাৰ লাগিল - 'Dipika went away without even শ্ৰাধা কৰ to us. Why ? God only knows what is in her mind' (দিনলেখা ১৬৯) সেই বছৰেই দীপিকাই এংলিকান সম্প্ৰদায়ত খ্ৰীষ্টধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে। অবশ্য হ'ল Dipika's little storm বেজবৰুৱাই ২ জুলাইত বৰজোঁবাই সত্যব্ৰতলৈ লেখিলে I have become worse than a woman Can you do something to rescue the girl from the clutches of these so-called Christian devils (পত্ৰলেখা, ১৩৪) ? হয়তো লক্ষ্মীনাথৰ ককায়েক ডাক্তৰ গোলাপচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাৰ খ্ৰীষ্টিয়ান ধৰ্ম-গ্ৰহণে দীপিকাৰ মনত ফিৰা কৰিছিল, হয়তো

ডেওঁ ভাবিছিল ডেওঁৰ প্ৰতি আপোনসকলৰ ভাল পোৱা নাই। হতভম্ব পিতাই কতালৈ ১৪ জুলাইত লেখিছে। ‘তুমি তোমাৰ ছদ্মনা চিঠিতে তোমাৰ জ্যাঠাৰ ধৰ্মান্তৰ গ্ৰহণৰ কথা লিখেছ, তাৰ কোন ইতিহাস জান না বুলেই লিখেছ। আমৰাও বলি নি, কাৰণ বিষয়টো বড় কষ্টকৰ। ডাক্তাৰ বেজবৰুৱা টীকা-কড়িৰ অভাবে খ্ৰীষ্টান হুৱেছিলেন, ভালবাসাৰ অভাবে নহয়। তোমাৰ খ্ৰীষ্টান হুৱাৰ ইচ্ছা হুৱেছে টীকাকড়িৰ অভাবে নহয়, কিন্তু মনে পাতা ভালবাসাৰ অভাবে। তোমাৰ বিভ্ৰান্ত মন মনে কৰছে, তোমাৰ বাৰা না বোন এবং ভগ্নীপতিৱা তোমাকে কেউ ভালবাসে না। তুমি সংসাৰে একলা’ (পত্ৰলেখা ১৪৫)। দীপিকা একোতেই জুখুৰিল। ১৯৩৫ৰ জানুৱাৰীত নান্ বা সন্ন্যাসিনী হৈ ছেপ্টেম্বৰত বিলাতলৈ যাত্ৰা কৰিলে। বেজবৰুৱাই শেহলৈকে চিঠি-পত্ৰৰ আদান প্ৰদান কৰিছিল। ১৯৩৮ ছনৰ ডায়েৰিত ১৩ জানুৱাৰীত ছিষ্টাৰ দীপিকা বিলাতৰপৰা ঘূৰি বোম্বাই পোৱাৰ, ১ ফেব্ৰুৱাৰীৰ মাজনিশা কথু পিতৃক চাবলৈ আহি ডিব্ৰুগড় পোৱাহিৰ কথা আৰু ২১ ফেব্ৰুৱাৰীৰ পূৰ্বতী নিশা ডিব্ৰুগড় এৰাৰ কথা লিপিবদ্ধ হৈছে। মুণ্ডিতকেশা সৰ্বশুদ্ধান্তৰণ কপত বিলাত-ফেৰ্তা জুয়লী জীক দেখি পিতৃ-মাতৃৰ মনত কেনে লাগিছিল, তাৰ অভিলেখ আমি পোৱা নাই। কিন্তু তিনিচুকীয়াত ৰেলত তুলি বিদায় দিয়া মুহূৰ্ত্তত হেনো পিতৃয়ে ধৰ্মান্তৰ গ্ৰহণ কৰা কথাক কৈছিল, ‘বা নিয়েছো তা ছেছো না।’ বেজবৰুৱাৰ মৃত্যুৰ পিছত ডেওঁৰ কন্যাসকল সখলপুৰৰ ঘৰলৈ যাওঁতে পুখি-পত্ৰৰ মাজত গোলাপ বেজবৰুৱাৰ বাইবেল এখনি ওলালত তাকে দীপিকাই পৈতৃক সম্পত্তি-ৰূপে গ্ৰহণ কৰি লৈ আহিছিল।

সখলপুৰত থকা কালছোৱাতহে যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰাৰ লগত বিশেষ ঘনিষ্ঠতা গঢ় লৈ উঠিছিল। যহু কবি ‘বাঁহী’য়ে গঢ়া, ‘বাঁহী’ৰ কবি। তাতে আকৌ ডেওঁৰ ঘাই ঘৰ বেজবৰুৱা-চুবুৰীতে লগা। ডেওঁৰ মাকক লক্ষ্মীনাথে সৰুতে কপালত বেঘা-লোৱা চাৰিচকুৱা মেকুৰী পোৱালি এটা আৰু ভাটৌ-পোৱালি দুটা দিছিল। ‘বাঁহী’ৰ ল’ৰাকালতে যতীন্দ্ৰনাথ

কলিকতাত বেজবৰুৱাৰ আপোন হৈ পৰিছিল। ১৯১৪-১৫-১৬ ছনত তেওঁ 'বাহী'ৰ প্ৰথম আদি চোৱা কাম কৰিছিল কলিকতাত থাকি। পিছৰ বছৰত তেওঁ ডিব্ৰুগড়ৰ ত্ৰীনীলমণি ফুকনৰ জৰ্জ ইনষ্টিটিউচনত মাষ্টৰি কৰিবলৈ গ'ল আৰু তাত কেইবছৰমান থাকিল। ১৯২৪ কি তাৰ আগৰপৰা তেওঁ পুনৰ কলিকতা-বাসী হ'লহি আৰু গুৰুৰ লগত তেওঁৰ কনিষ্ঠতা বাটিল। সেইবছৰ বেজবৰুৱাৰ অসম সাহিত্য-সভাৰ অভিভাষণখন ছদ্মবাহী সম্পাদনা কৰিছিল আৰু অমিয়কুমাৰ দাস, লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সহায় লৈছিল সেই কামত। ১৯৩২ ছনত কলিকতাত কবিৰ এক সাংঘাতিক মটৰ-দুৰ্ঘটনা হয়। এই খবৰ পাই বেজবৰুৱা exceedingly upset হৈ পৰিছিল (বিনলেন্থা ১৬৪)। এবছৰৰ পিছত তেওঁ কবিলৈ লেখিছিল 'তুমি যমৰ দুবাৰ মুখৰপৰা আহিলা ঠিক। স্বৰ্গীয়া হৈ থাকিলেও, ঈশ্বৰে তোমাক আকৌ আমাৰ হাতলৈ আনি দিলে। মোৰ জীৱনত অতি বৰ শোকৰ ভিতৰত তোমাৰ নিমিত্তে পোৱাটো 3rd' (পত্ৰলেখা ২৫)। দুবৰা ইয়াৰ আগত পাছত মাজে মাজে সন্মলপূৰ্বলৈ যায়, কেতিয়াবা কেইবাদিনো, আন কি তিনি সপ্তাহ পৰ্যন্ত, থাকেগৈ। বেজবৰুৱাক গুৰুও জোকাই থাকিবলৈ মানুহ এটি লাগে। দুবৰা কাষত থাকিলে তেৱেঁ চিকাৰ হ'ব লগীয়া হয়। একোদিন জোকোৱা ইমান বেছি হয় যে কবিয়ে উচুপি কান্দিবলৈ ধৰে। একোদিন 'প্ৰে'ক্টিকেল জোক'ৰ কোবত তেওঁৰ গাত বাণ্টিৰে পানী ঢালি দিয়া হয়। যিহু কলিকতাত থাকোঁতেও তেওঁ বেজবৰুৱালৈ সোনামুগ, ফুলকবি, মটৰ মাহ, শুড়, কিবা নহয় কিবা এটা কটকী পালেই পঠায়। বেজবৰুৱা সাহিত্য-সভাৰ সভাপতি হৈ অসমলৈ আহোঁতে দুবৰাও আহিল হাঁৰ দৰে। ১৯৩০ ছনত বেজবৰুৱা আহিছিল পত্নী আৰু কনিষ্ঠা দীপিকাৰে 'মাড়-মুখ দৰ্শন' কবিলৈ, সেই তীৰ্থ-ভ্ৰমণৰ মাজতে 'যিহু কবি ভটং কৰে ডিব্ৰুগড় ওলাইছিলগৈ, সম্ভৱত' চুখৰ টানত, আৰু সেই চুখকডোখৰো সম্ভৱত' ময়েই' বুলি বেজে নিজেই বুজিছিল।

সময়পূৰ্বে উঠি ঘোঁড়ার সঙ্গে সঙ্গে জোড়ারীকোর লগত সড়কত
পায়েলি লম্বাইবলৈও ধৰিলে, বহিও কলিকতাত পঢ়ি থকা ছোৱালী
মিলিগবাকীয়ে সেই সময়ত বাখিছিল, লক্ষ্মীনাথ-প্ৰজ্ঞানুভবীও মাজে মাজে
জোড়াসাঁকোত আহিছিল। ঋতেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ বন্ধাৰ নিয়াৰ উপলক্ষ্যত
হৰকৃষ্ণৰ আগবঢ়াৰ দৰে সময়পূৰ্বত উপস্থিত আছিল (১৯২৮)।
১৯২৯ত বৰীজনাথ ঠাকুৰৰ পক্ষী সময়পূৰ্বত কেইদিনমান আছিলগৈ।
কিন্তু বাবুৰ ঘৰতে অকণাব বিয়া পতা হৈছিল। পিছৰ বছৰ ঋতেন্দ্ৰনাথ
লক্ষ্মীনাথক কুকুৰে কামোবাত খিলঙৰ পাৰ্টুৰ্ ইনষ্টিটিউটত চিকিৎসা
বাবে তেওঁ বন্ধাৰে আহি বন্ধু আব্দুল মজিদৰ ঘৰ 'থলেজ্ঞান'ত মজিদৰ
কক্ষী শ্ৰীমতী বহুমানৰ আদৰ সমাদৰত থাকোঁতে বৰি কাকা মনোৰাৰ
খিলঙৰ ঘৰ 'জিতজুনি'ত আছিলগৈ। খিলঙত বন্ধাৰ জ্বৰ হোৱাত গুৰুদেৱে
হোমিওপেথিক দৰব দিছিল আৰু তেতিয়া তালৈ অহা বিধান বায়েও
তেওঁক চিকিৎসা কৰিছিল। ১৯২৪ ছনত বেজ অসম সাহিত্য-সভাৰ
সভাপতি হ'বলৈ গুৱাহাটীলৈ অহাৰ বাটত ছুৱৰা আৰু কলিকতায়ী
অসমীয়া ছাত্ৰসকলে স্টেশ্যনৰপৰা আগ বঢ়াই নিবলৈ আহোঁতে
বৰীজনাথো আগ বাঢ়ি গৈছিল স্টেশ্যনলৈ। ১৯২৬ ছনত লক্ষ্মীনাথ
কলিকতাৰ এ এছ্ এল্ ক্লাবৰ এখন সভালৈ আহোঁতে দ্বাৰকানাথ
ঠাকুৰ ছোনত থকা বৰীজনাথৰ ঘৰতে বৈছিল। লক্ষ্মীনাথৰ মৃত্যুত
বৰীজনাথে গভীৰ শোক প্ৰকাশ কৰি বাণী প্ৰকাশ কৰিছিল।

অসম সাহিত্য-সভাৰ সভাপতিসকলৰ ভিতৰত বন্ধা-অজিতাবণ
বিৰুদ্ধা হ'ল বেজ। সেইবাৰ কিন্তু সভাপতি হ'বলৈ তেওঁক যত্নে
জুটুৱি থাকিব লাগিছিল। গুৱাহাটীত সম্মিলন হৈ যোৱাৰ পিছত
কৰিয়ে তেওঁৰ গুৰুলৈ লেখিলে 'এইবাৰ conference সৰ্বাংগসুন্দৰ
হৈছে, ডাঙৰ আৰু সন্দেহ নাই। মই ম'লৈকে গৈছো তাতই
ইয়াৰ সফলতা। মুঠে পূৰ্বত ই এটা huge success। কৰ্ম কৰণ
আপুনিয়ৈ। তেওঁ নেবাওঁ নেবাওঁ কৰে' (পত্ৰলেখা ২৫৫)। ইয়াত

বীৰেন্দ্ৰনাথ গিহত ১৯২৬ৰ ১২ আৰু ২০ অক্টোবৰত ধুবুৰীত বহা সন্মিলনলৈ
বেজবৰুৱা আহিছিল। প্ৰথমদিনা পতা সভাপতি শ্ৰেণীবাজৰ বাজখোৱাৰ
স্বাক্ষৰাৱলীক কটাই হৈ স্থানীয় বঙালীসকলে গিহদিনা প্ৰতিবাদ সভাকে
পাতিছিল। সেইদিনা সন্মিলনত বেজবৰুৱা আৰু তৰুণৰাম ফুকনে
হাত-বন্ধনৰ বন্ধতা একোটি দি দিঙ অৱস্থা আৱদ্ধাৱন কৰে।
সেইদিনা ৰাতিয়েই তেওঁ ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ নাটৰ অভিনয় উপভোগ
কৰিছিল। শিৱসাগৰত তেতিয়াও আধৰুৱা কালীপ্ৰসাদ ভট্টনত ১৯৩ ব
২৭-২৮ ডিচেম্বৰত বগেশ্বৰনাৰায়ণ চৌধুৰীৰ সভাপতিত্বত আসাম সাহিত্য
সভাৰ সন্মিলন ৰহে। গিহদিনা একেঠাইতে বেজবৰুৱাক অভিনন্দন
কৰোঁৱা হয়। হালধীয়া নাৰ্জী ফুলৰ মালা আৰু এশাবী শৰাইৰ
পাঁছকালে বহি থকা সাহিত্যবথীক (সেইদিনাই এই বিজ্ঞপ্তিৰ
স্বাক্ষৰপাত্ৰ) সাহিত্যিকসকল আৰু নিজ ককায়েকসকলে আগুৰি ধৰি
থকা দৃশ্য এই কিতাপৰ লেখকৰ এতিয়াও চকুত জিলিকি আছে।
ছাতীদাঁতৰ সঁফুৰাত সাঁচিপাতত লেখা অভিনন্দনখনি স্মৃতিবাই শৰাইকৈ
সাহিত্যবথীলৈ আগ বঢ়াই দিয়া হৈছিল (পত্ৰলেখা ৩ ৫- ৭, ১৯৮)।
১৯৩৪ চনৰ ভেজপুৰ সন্মিলনলৈ সাহিত্যবথীক সভাপতিকৈ আনিবৰ কাৰণে
কায়কৰ্তাসকলে বৰ যত্ন কৰিছিল। তাৰ বাবে দুবাৰকৈও তেওঁ সভাপতি
নিৰ্বাচনত নিৰ্বাচিত হৈছিল, which he twice refused! বৰং তেওঁ
‘আমাৰ সকলোৰে প্ৰজ্ঞাভাজন পণ্ডিতাগ্ৰগণ্য ডাক্তৰ বাণীকান্ত কাকতী’ৰ
শুণ-গৰিমা বথানি তেওঁকে সভাপতি কৰিবলৈ ‘দৈনিক বাতৰি’লৈ এখন
ফুকলি চিঠি লেখি কোনো কোনোৰ কেঁচা গালি খাব লগীয়াত পৰিছিল
(পত্ৰলেখা ৩৫৬-৫৭)।

বিলাতৰ ৰেখফিয়েৰিয়ান ছোচাইটিৰ লেখীয়াকৈ বেজবৰুৱাৰ বিস্তৃত
সাহিত্য-কৃতি অধ্যয়ন কৰিবৰ উদ্দেশ্যে আগত ৰাখি কলিকতাত থকা ডেকা
সাহিত্যিক কেইজনমানে ১৯৩০ৰ আদি ভাগতে এখন বেজবৰুৱা সমিতি
গঠন কৰে। ইয়াৰ উদ্যোক্তাসকলৰ প্ৰধান আছিল ডেকা বিৰিঞ্চিকুমাৰ

বকরা আৰু বোহীকাস্ত বকরা (শেহত দুইজন গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ
প্ৰাধ্যাপক হৈছিল), লগত আছিল ত্ৰিভুৱৰ শৰ্মা আদি। কিন্তু
ডেকাসকলৰ এই বড়বড়ৰ পিছতযে বেজবকৰাৰ ‘ডিয়েব্, ৬৬ হ’ল’ বহু
কবি আছিল, গবাকীয়ে ঠিক বুজিছিল ‘কলিকতীয়া ডেকা-ল’ৰাখনৰ
অৰ্ধৰ কুৰ্মৰ বিষয়েও অলপ অৱগত হ’লো। তুমি বিহকে কোৱা, মোৰ
মান ধৰিছে, তুমি পাভৰ আৰত লুকাই থকা খাল পুৰীয়া কঁঠাল।
তোমাৰ কঁঠাল ছবুলি টোকা-পকবাহে বুলিবৰ মন গৈছে, কিন্তু
অন্যহাতে ভুললোকক টান মাত দি বেজাৰ দিয়া উচিত নহয় বুলিহে
পিছৰবাৰ ছবুলিলো। তোমাৰ সমিতিৰ সেৱায়েৎসকলক ক’বী যে, বাক
লৈ তেওঁলোকে আজোৰ পি জোৰ কৰিবলৈ গৈছে, তেওঁ আৰু হাবিবপৰা
নোলায়, হাবিতে টেপা খাই পৰি থাকিববহে মনোগত কৰিছে। তেওঁ
অসমীয়াৰ সং এৰি এইখিনি পাইছিলহি, আৰু পিছত মানুহমাত্ৰকৰে লগ
এৰি চতুৰ্পদ জন্তুৰ লগ ল’ব। এনে এটাক তাৰ আগভোখৰ কালৰ কাৰ্য
বা অকাৰ্যবোৰৰ কথা লৈ মেল পাতি থকা-সৰকা কৰিবলৈ গ’লে
তেওঁলোকৰ কোনো পুণ্যয়ে নহয়েই, পোকষো প্ৰকাশ পাবৰ সম্ভৱ নাই’
(১০২৩ , ছবুলি, পত্ৰলেখা ২০-২৩)। শুক যেনে, শিষ্টাণ্ড ভেনে
চতুৰ, তেওঁ যেন ক’বই নোবাবে ক ত কি হৈছে ‘কলিকতাৰ অসমীয়া
ল’ৰাবোৰে বেজবকৰা সমিতি নে বেজবকৰা পৰিষদ কিবা এখন পাতিব
খুজিছে। তেওঁলোকে আহি আপোনাৰ সম্বন্ধে মোৰ কিবা লিখা
আছিল নে নাই বুলি শুধিছিল। আপোনাৰ সম্বন্ধে কি লেখিব লাগে,
মোক কওক, আপুনি নিজে লেখি দিয়ক, মই চহী কৰি দিম’ (পত্ৰলেখা
২৭৫)!! বড়বড় কিন্তু পকি উঠিল, আন কি, দুৰৰ অধ্যাপক বাণীকাস্ত
কাকতিকো বেজবকৰা সম্বন্ধে প্ৰবন্ধ লেখাত লগালে। ১৯৩ ব নবেম্বৰত
সমিতিৰ পোনপ্ৰথম অধিৱেশন বহিল আৰু নাছোড়বান্দা হৈ থকা
বেজবকৰাক আনি অভিনন্দনো যাচিলে। ১৯৩১ চনৰ ৭ মাৰ্চ তাৰিখে
আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় বিজ্ঞানত বহা সমিতিৰ আন এখনি অধিবেশনতো বেজবকৰা

উপস্থিত আছিল। বেজবৰুৱাৰ অতুল দানৰ স্বীকৃতি এই সমিতিৰ কাৰ্য
অৱশ্যে ইয়াৰ পিছত সোনকালেই বন্ধ হৈ গ'ল। তেনে আন এটি
স্বীকৃতি আছিল চিত্ৰলেখা যুজিটোন কোম্পানিৰ 'জয়মতী' ফিল্ম।
কলিকতাত তাৰ প্ৰথম প্ৰদৰ্শনলৈ আহিবলৈ খাটনি ধৰি জ্যোতিপ্ৰসাদে
লেখিছিল "জয়মতী"ক প্ৰথম দিনাই যেন আপুনি বাইজক চিনাকি কৰি
দিয়ৈহি আৰু আপোনাৰ ডালিমীক আশীৰ্বাদ দি ৰায়হি" (চিত্ৰলেখা
২৮১)। ১৯৩৫ৰ ১০ মাৰ্চৰ পুৱা ৯ বজাৰ লগত বেজবৰুৱাই বাওনাক
মহল চিনেমা-ঘৰত অসমীয়া ভাষাতে বক্তৃতা এটিৰে 'জয়মতী' উদ্বোধন
কৰে আৰু বোলছবিখনি চাই অপাৰ সন্তোষ লাভ কৰে, বিশেষত তেওঁৰ
সপোনৰ ডালিমীক তেজ মণ্ডহৰ ৰূপত দেখা পাই (দিনলেখা ১৭৪)।

মাতৃভূমি অসমৰ বাহিৰতো বেজবৰুৱাই জীৱৎকালতে স্বীকৃতি লাভ
কৰিছিল। চেনেহৰ জোবাই সত্যভৰত ঘৰলৈ গৈ তেওঁ ববোদাৰ
মহাৰাজাক নিজৰ প্ৰতিভাৰে মুগ্ধ কৰা আৰু স্বয়ং গাইকোৱাড়ৰ দ্বাৰা
ৰাজদৰবাৰত বক্তৃতা দিবলৈ অমুকদ্ধ হোৱাটো এটি ডাঙৰ সন্মান।
ইয়াৰ পূৰ্বতে ছাৰ চন্দ্ৰশেখৰ বেংকট ৰায়ন, গুৰুদেৱ ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ
দৰে দেশৰ প্ৰিয়োভূষণসকলেহে ববোদাৰাজ বক্তৃতামালাৰ পাঠ শোভিত
কৰিছিল। বেজবৰুৱাৰ এই গৌৰৱত অধ্যাপক বাণীকান্ত কাকতিৰ দৰে
আমিও সকলোৰে উৎফুল্ল হ'ব পাৰোঁ। 'আপোনাৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ
বক্তৃতা মনৰ ইচ্ছা পূৰণ কৰি পঢ়ি আনন্দত আপ্ত হ'লোঁ। It is so
beautiful & penetrating in its simplicity — ক'তো অনৰ্থক
কথাৰ আডম্বৰ নাই, ক'তো ভাবৰ ইয়াময়া খেলিমেলি নাই, সকলো যেন
আত্মাৰ অমুক্তভাৱপৰা ওলাইছে— বাইবেলৰ সবল আৰু গূঢ় কথাৰ দৰে।
নহ'লেনো অস্তাচলৰ দেশী বজাই উঠি আহি সন্তোষ জনায়নে? মোৰ
অকণি পুথিখনিত যি অকুট বা কুঁৱলিয়ৰ আছিল, আপুনি সকলোকে
অমুক্তভাৱে মুক্ত পোহৰেৰে জ্যোতিৰ্ময় কৰি তুলিছে। আমাৰ কাকভে-
পত্ৰে আপোনাৰ বহুখিনি প্ৰতিভা উঠিছে, তাৰ ভিতৰতে মোৰো স্বীকৃতি

কৰ্মকৰ্মি জাহে' (পত্রলেখা ২৩৪-৩৫) । ১৯৩২ হনব ২০ ডিসেম্বৰে বেজবকরাই বনোদা-অভিমুখে সম্বলপুৰ এৰে আৰু তাত সম্বলপুৰ-সম্বলপুৰীৰে জোৰা খাই ১১ কেব্ৰুৱাৰীতহে সম্বলপুৰ-মুবা হয় । ডেজিয়াই কৰ্মাকৰ নিমন্ত্ৰণ লাভ কৰি ১৯৩৩ ৭ আৰু ২৬ ডিচেম্বৰ তাৰিখে জাহাজৰ মৈয়দা-ধৰ্ম ইতিহাস আৰু বাঙ্গালীয়া সম্পৰ্কে দৃষ্টি বৃদ্ধি দিয়ে । কৰ্মাকৰৰ শিক্ষা বিভাগে দুখনি পুস্তিকা কৰি তাক হুণাই ইলিয়াইছিল আৰু দুইটি এতিয়া আমাৰ সম্পাদিত *The Religion of Love and Devotion*-অত সন্নিৱিষ্ট হৈছে । ১৯৩৪ ১০ জানুৱাৰীত বেজবকরায়ে জাহাজৰ বাহৰ অল ইণ্ডিয়া ওবেটকিয়েল এছোচিয়েচনৰ নিমন্ত্ৰণকমে *The Cowherd of Brindavan*-শীৰ্ষক এটি বক্তৃতা দিয়ে । ইও বাহিৰত তেওঁৰ ব্ৰশস্তা বৰ্ধন কৰে ।

বেজবকরা সম্বলপুৰত থকা কালছোৱাত তব ভিক্টোৰিয়া টাউন হল (১৯০৫ হনতে স্থাপিত) তেওঁৰ তথা সম্বলপুৰীয়া 'এলিট'ৰ সকলো এৰাৰ বাজহুৱা কৰ্মৰ কেন্দ্ৰ আছিল আৰু সেই কৰ্মত বেজবকরা আৰু তেওঁৰ সংগীতজ্ঞ পৰিয়াল আছিল সদায় আগবণুবা । কোনো নাট্যিক উন্নয় তেওঁলোকক বাদ দি হ'ব নোৱাৰে । টাউন হলত এওঁলোকে আনন্দকলমে দুবাৰো ববীন্দ্রনাথৰ 'বাঙ্গালী-প্ৰতিভা'ৰ অভিনয় কৰিছিল , আৰু ববীন্দ্রনাথৰ প্ৰযোজনাত কলিকতাত হোৱা নাটকখনিৰ অভিনয়ত দুয়ো ছৰ্গাৰ হোৱা লক্ষ্মীনাথ সেই ছৰ্গাৰ এবিধ লক্ষীয়া নহৈছিল । ব'তে থাকক, বেজবকৰাক সদায় নাটকে আকৰ্ষণ কৰিছিল—জাণিগে সি যেনে নাটকেই হওক ।—ওড়িয়া থিয়েটাৰত আমাৰ কুকুৰীকাৰ কাছিনীৰ দৰে 'স্বৰ্ণবাজ' নাট, কৰিছিয়ান থিয়েটাৰত 'মধুৰ মূলী নাট', ঝাড়ুলোগড়ৰ 'মেবাৰ-পতন', 'শাজাহান', জোড়াসাঁকোৰ 'স্বপ্ন' নাট — সকলো তেওঁৰ ছখাত । তেওঁ নিজে 'পকুড়িয়া' টেৰ' কৰিছে, 'জগু' প্ৰহসন কৰি আনক ইহুৱাইছে । লক্ষ্মীনাথ লক্ষ-কৰ সকলো ক্ষমত সকলোৰে প্ৰিয়পাত্ৰ । তেওঁ হাহাকৰ লক্ষত হাহাব, মৌলীৰ লক্ষত মৌলী,

বন্ধুত্বৰ লগত বন্ধুতা, চিকাৰীৰ লগত চিকাৰী, মজলিছত মজলসৰ । এইটো একো আচৰিত কথা নহয় যে তেওঁ সম্বলপুৰ পৌৰসভাত অমূল্যত সম্পাদক হৈ মনোৱীত সন্তুষ্ট আছিল, কাৰণ তেওঁলোকৰ সুখ-দুখ বুজা হৃদয়ৱান লোক আছিল তেওঁ । আমাৰ অমূল্যত হয় যে সন্মিলনীত 'জীৱন-সৌৱৰ্ণ'ত ১৯০৩ৰ পিছৰ জীৱন-কাহিনীলৈ নাছিল । সেই বাবে দ্বিতীয় খণ্ড দিনলেখা সাৰ্বকল্যাণৰ্থ এখন দলিল হিছাপে আমি ল'ব লাগিব । 'মোৰ মৃগয়া'ত তেওঁ সম্বলপুৰৰ বিশেষকৈ চিকাৰী-জীৱনৰ কথা লৈছে , কিন্তু তাতে তেওঁ সন্মিলনী চিকাৰীসকলৰ নাম কিবা কাৰণত বাদ দি গৈছে । মেঘপাল, জামৰা, প্ৰমাণপুৰ, দুৰ্গাপালি, চামুণ্ডাৰি আদি ঠাইৰ ছাৰিৰ ছাৰি তেওঁৰ নথি দৰ্শনত । সেই ছাৰিৰ প্ৰজ্ঞাসকলৰ মাজত তেওঁৰ জাঘাত 'ল এণ্ড্‌ অৰ্ডাৰ'ৰ সন্মান ৰক্ষা কাৰ্যত আতংকৰ সৃষ্টি কৰাৰ কথা সেই প্ৰবন্ধই ক'ব । কিন্তু তেওঁৰ আন এক জ্যেষ্ঠীৰ লেখা আছে য'ত ঐতিহ্যৰ মানৱীয় চিত্ৰ দাঙি ধৰা হৈছে । সেয়া হ'ল তেওঁ সম্বলপুৰত থকাৰ লেখা গল্পখিনি , তাৰে প্ৰায়খিনি 'কৈহোকলি' পুথিত সোমাইছে অধ্যাপক হাজৰিকাৰ যত্নত । 'খন্', 'মাজ্জাৰী', 'মগনিয়াৰ বুঢ়া', 'দচম্বন্ধ', 'মাবীচোৱা' আৰু 'ভৈবা'ত গল্পিকৰ কল্পনাতকৈও প্ৰকৃত জীৱনৰ সঁচ বক্তাৰ বেছি । ভৈবাৰ নাম এই দিনলেখাৰ পাতে পাতে লগ পোৱা যাব । গত কিন্তু বেজবৰুৱাৰ লগুৱা ভৈবাৰ দমহাৰ হিছাপহে আছে । আচল মানুহকি জীৱন্ত ৰূপত গল্পটিতহে ধৰা দিছে । বেজবৰুৱাই ফুল আৰু গুটি লগা গছৰ বাৰী কৰি সুখ পাইছিল আৰু তাৰ বাবে মালী বাখিছিল এজনৰ পিছত এজনকৈ । তেওঁৰ সেই 'মালী-মালীৰ দুটি ফুল' আমাৰ সম্বন্ধত দাঙি ধৰিছে 'মাবী-চোৱা'ত । বেজবৰুৱাৰ লগুৱাসকল তেওঁৰ পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত । সম্বলপুৰত তেওঁৰ বহুতদিনীয়া খানচান্দা কটকৰ সোলাপ আৰু বাছনি-লগুৱা ভালু গুৰুকে বালুকুন্দই সপৰিৱৰ্তে তেওঁৰ চিঠি আৰু বৰবৰালী প্ৰবন্ধত আদিবৰ স্থান লাভ কৰিছে । গোৱালপাৰ লখা-হোৱালী সোনা গোৱা আন্ধিৰে সংগঠিত মোহন সোণামীৰ গীত

“চাল চাল চাল কুঞ্জে কুঞ্জবগামিনী” আদি গীত চৰ্চা কৰা সংগীত-সংঘৰ সংবাদ বেজবৰুৱাৰে পত্ৰালাপীসকলে আৰু ডেওঁৰ পাঠকসকলে পাই আছিল। ভক্ত, বনমালী, আদি, মেঘু আদিৰ কথা দিনলেখা আৰু পত্ৰত ভূমুকি মাৰিছে।

পোহনীয়া চবাই আৰু জন্তুৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাসকলৰ এক মোহ সদায় দেখা যায়। এনে গাই, কুকুৰ, চবাইক বিশেষ বিশেষ নাম দি লোৱা হৈছিল। ডবছন বোডৰ ঘৰপৰা আঁতৰি যাওঁতে বিশেষ মৰমৰ খবলী নামৰ গাইজনী প্ৰায় এবিধ লক্ষীয়া হোৱাত লক্ষ্মীনাথে মনতে বৰ ছুখ পাইছিল। ৮ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯২১ৰ চিঠিত বন্ধাৰ কোমল অন্তৰৰ কথাৰ প্ৰসঙ্গত বেজবৰুৱাই লেখিছে ‘মিনি, ব্ৰেকি, মিকা, ময়না, ভুৱাজ এইগুলি ছেড়ে যেতে ওৱ প্ৰাণকাঁদছে’ (পত্ৰলেখা ২৩-২৪)। ইয়াৰ অব্যৱহিত পিছৰ ২৬ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে ব্ৰেকি নামৰ কুকুৰজনী হঠাতে এটা চিঞৰ মাৰি মৰি থাকিল। দিনলেখাত টোকা *Extremely sorry! Many years’ friend!* পিছৰ ৯ অক্টোবৰত পোহনীয়া ভাৰ্ণীটো (ভুৱাজ?) পকুৱাৰ কামোৰত মৰিল। লক্ষ্মীনাথৰ পুৰণি বিবাদ উক দিছে *He was constant companion for twenty-seven years. He was talking “Radha Krishna” when our eldest Surabhi was an infant of six months Surabhi darling left us in her fifth year when our second daughter Aruna was only a fortnight old* তাৰ পিছত ১৯ অক্টোবৰৰ দিনা ময়নালী নামৰ গাইজনী সাদিনমান নোহোৱা হোৱাৰ পিছত এটা খালৰ ওচৰত মৰি পৰি থকা পোৱা গ’ল। এই কথা বন্ধা-দীপিকাই চিঠিত লিখিবলৈ ছাক দিয়া সন্ধেও লক্ষ্মীনাথে প্ৰজ্ঞানুশীলকৈ ছুখ কৰি নেলেখি নোৱাৰিছিল (পত্ৰলেখা ৫৩, দিনলেখা ১০০)। ঘৰৰ মানুহৰ খবৰৰ জৰেই গৰু-গাইৰ বাতৰিও ঘৰৰ মানুহলৈ লেখাটো ডেওঁৰ অভ্যাস হৈ পৰিছিল। গতিকে ডিব্ৰুগড়ত থকা পত্নীক এবাৰ জনাব লক্ষীয়া

হৈছে, পাই 'ভগবতীৰ বাহা হুয়নি' (পত্ৰলেখা ১৫)। ১৩ ছেপ্টেম্বৰ ১৯৩০ৰ ভাৱেৰিত আছে এইটো অবিচুৰি ' Zed, our dog, died tonight Very sorry এই পোহনীয়া প্ৰাণীবোৰ, বাৰীৰ ফুল-ফুলখিৰা সকলো লৈয়ে যেন বেজব ডাঙৰ বক্ৰা সঙ্গাবখন।

১৯২৮ জনত অসমৰ সেমেকা হাবিত কাম কৰাৰ পিছৰপৰাই লক্ষ্মীনাথৰ মন লাহে লাহে পৰি আহিবলৈ ধৰে যদিও বাহিৰত তেওঁ সময় আৰু অৱস্থাৰ লগত যুজিয়ে আছিল সদা-সৰ্বদা। বয়সৰ হাত যেন তেওঁৰ পিঠিত লাগি আছে—এনে ভাব তেওঁ জোকৰি পেলাব পৰা নাছিল। ১৯৩৩ৰ এখন চিঠিত সেই দেখি 'যেৱকমভাবে "একে একে নিবিছে দেউটি"—আমরা past generation অন্ধকাৰ গৰ্ভে দ্ৰুতবেগে চলছি মনে হচ্ছে' (পত্ৰলেখা ১১৫)। তেওঁৰ মাজে মাজে ইটো সিটো অসুখ লাগি থাকিবলৈ ধৰে। শেহত ১৯৩৭ৰ প্ৰথম ভাগত কলিক্ বেদনাই বৰ কষ্ট দিবলৈ ধৰে। তেওঁ মাহ-বছৰীয়াকৈ নবিয়া পাটাত পৰি থাকে। বন্ধাই বাবে বাবে ডিক্ৰগড়লৈ মাতি পঠিয়ায় আৰু টকা পঠিয়াব বুলি জনায়। বেজবকৰাই বস্ত্ৰ-বাহানি বন্ধা-কোন্ধা কৰে, কিন্তু অলপ ভাল পায়ে টকা পঠাবলৈ হাক দিয়ে। আনকালে বিলাতত থকা দীপিকালৈ চিঠি দিয়ে 'কবে ফিৰে আসবে (আমাদেৱ দেশে) বলতো। খুব দেখতে ইচ্ছে করছে' (পত্ৰলেখা ১৫২)। শেহত ১৮ আগষ্টৰ দিনা তেওঁ ডিক্ৰগড় বুলি সম্বলপুৰ এৰে আৰু ১৯ তাৰিখে কলিকতা পাই ২১ তাৰিখে পুনৰ ডিব্ৰু-মুৱা হয় আৰু ২২ তাৰিখে ডিক্ৰগড় পায়গৈ। গুৱাহাটী বেল স্টেশনত মই গুৱাহাটী এ এছ এল ক্লাবৰ সম্পাদক-ৰূপে শেৱালিৰ মাল্য পিন্ধাবলৈ গৈছিলো। তেওঁক চাবলৈ যোৱা বাইজক সমুখি তেওঁ এআবাবো কথা ক'ব নোৱাৰিলে। গলগলীয়া মাতেৰে প্ৰিঞ্চিপেল জে বকৰাইহে বেজবকৰাৰ হৈ বাইজক দুআবাব ক'লে। জোৱাই বোহিগীকুমাৰ বকৰাৰ লগত থাকি তেওঁ ১৯৩৭ৰ শেহৰ ফালে শৰীৰৰ অলপ সকাহ পালে আৰু ২ নবেম্বৰৰ দৈনিক

লগীয়া

‘বাৰ্ভি’ৰে বোম্বে নকিয়াব ভূ-বাতৰি লোৱা বাবে বাইজক কুতজ্ঞতা জন্মিলে। ১৯৩৮ৰ ১৩ জানুৱাৰী তাৰিখে দীপিকা এতিয়া হিষ্টাৰী দীপিকা নামেৰে বিলাতত পৰা জ্বলি আহি বোম্বাই পোতাৰ পৰা পোৱা গ’ল, ১ ফেব্ৰুৱাৰীত তেওঁ ডিব্ৰুগড় ওলালহি। ১৩ ফেব্ৰুৱাৰীত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বাহিৰত বাহিৰত থাকিলে গৈ গৰুখি লক্ষ্মীনাথে আকৌ বিহুনা ল’ব লগীয়া হ’ল। ২৮ ফেব্ৰুৱাৰীত দীপিকা কলিকতালৈ ঘূৰিল, এতিয়া বেজবৰুৱাই ঠিক কৰিলে ১৮ মাৰ্চত ডিব্ৰুগড়লৈ সফলপূৰ্বে বাওনা হ’ব আৰু সেইমতে অকণা আৰু যত্নলৈ চিঠিও দিলে। কিন্তু তেওঁৰ অৱস্থাটো চাই বন্ধা আৰু কোহিনীকুমাৰে সেই তাৰিখত যাবলৈ নিদিলে। ২ মাৰ্চত তেওঁৰ অভিন্ন-হৃদয় চন্দ্ৰকুমাৰৰ মৃত্যু হয়। ১৫ মাৰ্চত অকণালৈ দিয়া চিঠিত অকলশৰীয়া অকলশৰীয়া ভাবত সেই দেখি তেওঁ লেখিছে ‘চন্দ্ৰকুমাৰ আগন্তুকোৱালা সেদিন মারা গেলেন। আমিই একলা পড়ে রইলুম’ (পত্ৰলেখা ১২২)। কিন্তু তেওঁ আৰু সবল পৰ পৰি থাকিব লগীয়া নহ’ল। ২৫ মাৰ্চৰ পুৱা মহাকালে তেওঁক সাৰটি তুলি ল’লে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ সময়-বেধা

- ১৮১৩: শিশু লক্ষ্মীনাথৰ জন্ম
- ১৮৩২ দীননাথৰ বিয়া ॥ দীননাথৰ পুৰুষসন্নিহিত স্বৰ্গদেৱৰপৰা
বেজবৰুৱা-বিষয়-প্ৰাপ্তি ॥' দীননাথ কোঁজদাৰী ছিবস্তাদাৰ
- ১৮৩৫ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ জন্ম
- ১৮৩৯ দীননাথ কোম্পানিৰ দেৱানী মহাফেজ, পিছত ছিবস্তাদাৰ
- ১৮৪৪ দীননাথৰ 'বেজবৰুৱা-বংশাবলী'-বচনা
- ১৮৬১ দীননাথ মুন্সিফ নগাঁৱত; লগতে ডেপুটি কলেক্টৰ
- ১৮৬৪ দীননাথৰ বৰপেটালৈ বদলি ॥ ১৬ নবেম্বৰ, লক্ষ্মীনাথৰ
জন্ম নগাঁও জিলাৰ' আহিতপুৰিত
- ১৮৬৯: দীননাথৰ উত্তৰ লক্ষ্মীমণ্ডলৈ বদলি
- ১৮৬৭ দীননাথৰ তেজপুৰলৈ বদলি
- ১৮৭১: দীননাথৰ গুৱাহাটীলৈ বদলি ॥ মাৰ্চ, মহৰ্ষি দেবেশ্বৰনাথ
ঠাকুৰৰ তৃতীয় পুত্ৰ হেমেশ্বৰনাথৰ দ্বিতীয় কন্যা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰ
জন্ম
- ১৮৭৩ দীননাথৰ ৰাজকাৰ্যৰপৰা অৱসৰ আৰু শিৱসাগৰত খিতাপি
- ১৮৮১ দীননাথে কম্পেৰ্ণেৰনিয়েছ চিফিংসা কৰে
- ১৮৮৪ মহৰ্ষি দেবেশ্বৰনাথৰ তৃতীয় পুত্ৰ হেমেশ্বৰনাথৰ মৃত্যু
- ১৮৮৬ শিৱসাগৰ উচ্চ ইংৰাজী পঢ়াশালিৰপৰা লক্ষ্মীনাথৰ এণ্ট্ৰেন্স-
উত্তৰণ ॥ কলিকতালৈ শিক্ষা বাত্ৰা
- ১৮৮৮ শিৱসাগৰত বেজবৰুৱাৰ পঢ়াশালিস্থাপন ॥ লক্ষ্মীনাথৰ
ফাৰ্ট' আৰ্টছ পৰীক্ষা উত্তৰণ ॥ অ জ উ সা সভাৰ
প্ৰতিষ্ঠা
- ১৮৮৯ 'জোনাকী' কাকতৰ জন্ম ॥ 'জোনাকী'ত 'শিতিকাই'-প্ৰকাশ
- ১৮৯০ লক্ষ্মীনাথৰ বি এ পৰীক্ষা-উত্তৰণ

লক্ষ্মীনাথ

- ১৮৯১ ৭ ফেব্রুৱাৰী, ভাই লক্ষ্মণৰ মৃত্যু ॥ মাৰ্চ, প্ৰজ্ঞানুশীলবীৰে
লক্ষ্মীনাথৰ বিয়া
- ১৮৯২ ভোলানাথ বৰুৱা আৰু হৰিবিলাস আগৰৱালাৰে সহবাস
শোভাবাস বসাক লেনত
- ১৮৯৩ ভোলানাথৰ ব্যৱসায়-আৰম্ভ
- ১৮৯৪ ভোলানাথৰ লগত সপত্নীক লক্ষ্মীনাথৰ ১৪১১ গোপীকৃষ্ণ
লেনত বসতি
- ১৮৯৫ ৫ জানুৱাৰী, বি এল পৰীক্ষাত অকৃতকাৰ্যতাৰ খবৰ ॥
২৭ মেই, দীননাথৰ মৃত্যু ॥ ২৮ মেই, ডাক্তৰ গোলাপচন্দ্ৰৰ
এম্বেৰিকাৰপৰা প্ৰত্যাহ্বৰ্তন ॥ ২৬ জুন, লক্ষ্মীনাথৰ প্ৰথম
কন্যা সুৰভিৰ জন্ম ॥ বঙ্গলাল লক্ষ্মীনাথায়ণ কোম্পানি-গঠন
- ১৮৯৬ ১২৭ বলবাম দস্ত লেনত বসতি
- ১৮৯৭ লক্ষ্মীনাথৰ কলিকতা মিছেলেনিয়াছ ষ্টোৰ্'ৰ পাতনি
- ১৯০০ জানুৱাৰী, হাওড়াৰ ৩৮ ডবছন বোডৰ ঘৰ-ক্ৰয় ॥ ৫ মাৰ্চ,
ঘৰ লোৱা ॥ ১৭ নবেম্বৰ, দ্বিতীয়া কন্যা অৰুণাৰ জন্ম ॥ ৪
ডিচেম্বৰ, সুৰভিৰ মৃত্যু
- ১৯০১ 'লিটিকা' পুথি প্ৰকাশ
- ১৯০২ হাওড়াৰ অনবেবি মেজিস্ট্ৰেট নিয়োগ
- ১৯০৩ ভোলানাথেৰে এৰা-এৰিব বন্দবস্তি ॥ জুলাই, ভাই হৰিনাথে
কলিকতা অকিচত যোগ দিয়ে ॥ ১৬ নভেম্বৰ, তৃতীয়া কন্যা
বঙ্গালীৰ জন্ম ॥ 'কামত কৃতিত্ব লভিবৰ সঙ্কেত'
- ১৯০৪ ১৬ জুন, ছফ্ট গোলা বোডত বসতি ॥ ১৯ আগষ্ট,
বোজমেৰি লেনৰ 'লবেল্ছ' ঘৰ ক্ৰয় ॥ ২৮ আগষ্ট,
নতুন ঘৰ লোৱা ॥ ১৩ ছেপ্টেম্বৰ, ডাক্তৰ গোলাপচন্দ্ৰ
বেজবৰুৱাৰ বিয়া প্ৰেছৰিটে-বিসান গিৰ্জাত। 'কৃপাবৰ
বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা'

- ১৯০৫ 'পছম কুঁৱৰী'
- ১৯০৬ ই মাৰ্ছডেনৰ 'ভাৰতবৰ্ষৰ বুৰঞ্জী'ৰ আত্মবাদ
- ১৯০৭ ডাক্তৰ গোলাপচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাৰ মৃত্যু
- ১৯০৮ ৪ নবেম্বৰ, চতুৰ্থা কল্যাণীপিকাৰ জন্ম
- ১৯০৯ 'বাঁহী'ৰ জন্ম ॥ 'ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱন-চৰিত', 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওত্ততনি', 'শ্রুতি'
- ১৯১০ 'সাধুকথাৰ কুঁকি'
- ১৯১১ ছেপ্টেম্বৰ, ভোলানাথেৰে চেণ্ডন কাঠৰ ব্যৱসায়ত শেষ বন্দবস্তি ॥ 'শঙ্কৰদেৱ'
- ১৯১২ ভাই হৰিনাথে লক্ষ্মীনাথৰ আসাম বেজল স্টোৰ্ছ এৰে ॥ লালবাজাৰ ষ্ট্ৰীটলৈ স্টোৰ্ছৰ স্থানান্তৰকৰণ ॥ লবেল্ছ বন্ধকত দিয়া ॥ 'বুঢ়ী আইৰ সাধু' ॥ 'বাস্মিকি-প্ৰতিভা'ত অভিনয়
- ১৯১৩ 'জোনবিৰি', 'ককাদেউতা আৰু নাতিলা'ৰা', 'জুয়ুকা' 'কদমকলি', 'নোমল', 'পাঁচনি', 'চিকৰপতি নিকৰপতি'
- ১৯১৪ 'মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ' ॥ ফেব্ৰুৱাৰী, দিল্লীত ভোলানাথ বৰুৱাৰ মটৰ দুৰ্ঘটনা
- ১৯১৫ 'বাখৰ', 'চক্ৰধ্বজসিংহ', 'শ্ৰীভগৱৎকথা', 'জয়মতী কুঁৱৰী', 'বেলিমাৰ'
- ১৯১৬ বাৰ্ড এণ্ড কোম্পানিৰ কলিকতা অফিচত মকৰৰ ॥ ডিচেম্বৰ, গুৱাহাটীত প্ৰথম অসম ছাত্ৰসন্মিলনৰ সভাপতি
- ১৯১৭ ছেপ্টেম্বৰ সম্বলপুৰত থাকিবলৈ লোৱা
- ১৯১৮ জুলাই, লবেল্ছ-বিজয়ী ॥ ছেপ্টেম্বৰ, ঝাৰসোগৰাত ঘৰ-ক্ৰয়
- ১৯২০ ১৭ নবেম্বৰ, অৰুণাৰ বিয়া ॥ ডিচেম্বৰ, ঝাৰসোগৰাত নতুন ঘৰ-নিৰ্মাণ
- ১৯২১ নীপময়ী দেৱীৰ মৃত্যু ॥ অক্টোবৰ, হৰিনাথে বাৰ্ড কোম্পানিৰ কাম এৰা

- ১৯২৩ এপ্রিল, কুকুৰে কামোৰাত ষ্টিলডুত চিকিৎসা ॥ ৩০ মেই,
ভোলানাথ বৰুৱাৰ মৃত্যু
- ১৯২৪ ২৭ ডিচেম্বৰ, আসাম সাহিত্য-সভাৰ সাহিত্য-সম্মিলনীৰ
সভাপতি ॥ 'জপু' প্ৰেছন
- ১৯২৫ ২২ আগষ্ট, বার্ড কোম্পানিৰ দ্বাৰা ছেনিটেৰি ইঞ্জিনিয়াৰিং
ডিপাৰ্টমেন্টৰ এছিষ্টেণ্টৰূপে নিযুক্তি
- ১৯২৭ ডিচেম্বৰ, গুৱাহাটীৰ পথত যোগবনিলৈ ॥ কেব্ৰৱাৰী
নিজাকৈ ফোৰ্ড গাড়ী-ক্ৰয়
- ১৯২৮ জামুৱাৰী, গুৱাহাটীক কেন্দ্ৰ কৰি অসমৰ হাবিত কাম ॥
২৮ কেব্ৰৱাৰী, বার্ড কোম্পানিৰ কামবপৰা ইস্তফা ॥ মেই
স্বৰ্ণলগ্নৰত নিজা ব্যৱসায়-আৰম্ভ ॥ ২ মেই, হেমচন্দ্ৰ
গোস্বামীৰ মৃত্যু ॥ ২২ নবেম্বৰ, বজাৰ বিয়া
- ১৯৩০ ছেপ্টেম্বৰ অক্টোবৰ, অসম ভ্ৰমণ অনুষ্ঠান বাবে ॥ কলিকতাত
বেজবৰুৱা সমিতি-গঠন
- ১৯৩১ ২৯ ডিচেম্বৰ শিৱসাগৰত আসাম সাহিত্য সভাৰ অভিনন্দন-
প্ৰদান
- ১৯৩২ নবেম্বৰ, দীপিকাৰ ধৰ্মাস্তবগ্ৰহণ ঐংলিকান সম্প্ৰদায়ত ॥
এপ্ৰিল, যতীন্দ্ৰনাথ ছুৱাৰ মটৰ দুৰ্ঘটনা
- ১৯৩৪ বৰোদা আৰু আহমদাবাদত বক্তৃতা
- ১৯৩৫ জামুৱাৰী, দীপিকা সন্ধ্যাসিনী হয়, ছেপ্টেম্বৰ, বিলাতলৈ
যায় ॥ ১০ মাৰ্চ, 'জয়মতী' বোলছবি মুকলি কৰা
- ১৯৩৭ ১৮ আগষ্ট, শেষ অসম-যাত্ৰা
- ১৯৩৮ জামুৱাৰী, দীপিকা বিলাতবপৰা ঘূৰি আহি ডিব্ৰুগড়লৈ
যায় ॥ ২ মাৰ্চ, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ মৃত্যু ॥ ২৬ মাৰ্চ
পুৱা ৪ বজা, লক্ষ্মীনাথৰ মৃত্যু

প্ৰজ্ঞানুসৰীৰ 'স্থিতিলিপি'ৰ দুপাতমান

বেজবৰুৱাৰ চিঠি আৰু ডায়েৰিখিনি সংগ্ৰহ আৰু সম্পাদন কৰি উলিয়াবৰ বাবে অসম সাহিত্য-সভাই মোক ভাব দিছিল। 'বেজবৰুৱাৰ দিনলেখা' আৰু 'পত্ৰলেখা' নামত এই সংগ্ৰহখিনি সংকলিত আৰু মুদ্ৰিত হয়। বস্তুটি যুগুত কৰিবলৈ কাম হাতত লওতে বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ জীৱন, কাৰ্য্যৱলী আৰু সাহিত্যকৰ্ম সম্পৰ্কে অনেক লাগতিয়াল কথাই আমি পাইছোঁ। বেজবৰুৱাই নিজৰ দিনলেখা সম্পৰ্কে 'জীৱন সৌৱৰণ'ৰ এঠাইত লিখিছে, "মোৰ ডায়েৰি(diary) লেখা অৰ্থাৎ জীৱন-কাৰ্য্যৰ সংক্ষিপ্ত বিৱৰণ লেখা অভ্যাস বৰ চেলোংপেতে।" দেখা যায়, কোনো বছৰৰ ডায়েৰিত মাথোন দুই-চাৰি দিনৰ টোকা আছে, তাৰ বাহিৰে বাকী পাত সকলোবোৰেই উদং বুকুৰে পৰি আছে। তেওঁ ডায়েৰিখিনি প্ৰায় ইংৰাজীতে লিখিছে। কিন্তু মাজে মাজে অসমীয়াও আছে। উদাহৰণ-স্বৰূপে, তেওঁ ১৮৯৫ ছনত শেহবাৰ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ চাংলৈ আহোঁতে বাটতে শেখা ডায়েৰিবোৰ অসমীয়াত লিখি গৈছে যেন তেওঁৰ তেজত থকা দীৰ্ঘোৰ ওভতনি বৈছে, আকৌ শিৱসাগৰত থাকি কলিকতালৈ যুৰি যোৱা কথা ওলোৱাবপৰা তেওঁ হৈছে পুনৰ ইংৰাজী লেখা ছাহাব। কৰবাত তেওঁ ইংৰাজী-অসমীয়া মিহলি কৰি পেলাইছে, যেনেকৈ কলিকতাৰ বজাৰত আচাৰ কিনিবলৈ যোৱাৰ কথা লেখোঁতে "I went to Barabazar to buy আচাৰ One আচাৰৱালা গালি পাৰি দিলে মিছাতে ।' আকৌ ইংৰাজী, এই ডায়েৰিখিনি সম্পৰ্কে প্ৰজ্ঞানুসৰী দেৱীয়ে পিছত এটি টোকাত লিখি থৈ গৈছে, "এই দিনলিপি লিখিবৰ সময়ত যে তিনি কোন আশা কৰিয়া লেখেন, তাক নহে। তৰে তাঁৰ প্ৰতি দিনেৰ ছোট সামান্য ঘটনাটিও

লিখিয়া রাখা চিহ্ন-স্বভাব-সিদ্ধ হইয়া পড়ে। বড় বড় ঘটনা তো লেখা কিছুই আশ্চৰ্য্যের কথা নহে। মাঝে মাঝে বলিতে শুনিয়াছি ‘ডায়েরিগুলো ভাল করিয়া রেখে দিও, পরে কাজে আসিতে পারে।’ কে জানে তাঁর মনে ছিল নিজের জীবনী লিখিবেন।’ কিজানি মনে মনে বেজবকরাই আমি আটাইখন গোট খাই তেওঁৰ দিনলেখাবপৰ। আমাৰ আশ্বাত্ত বস্তু সংগ্ৰহ কৰিম বুলিয়ে ভাবিছিল, তাকো ক’ব নোৱাৰোঁ।

প্ৰজ্ঞানুন্দৰী দেৱীয়ে বেজবকৰাৰ দিনলেখাবপৰা, নিজৰ স্মৃতিৰ পিঞ্জৰ দ্বাৰ খুলি’ মণিকূটৰপৰা সমল গোটাই ‘স্মৃতিলিপি’ এখনি লেখাৰ কথা বোধ হয় চিন্তা কৰিছিল। সেই অৰ্থে তেওঁ স্বামীৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ পিছত কত সুখে-দুখে ভৰা স্মৃতি ৰোমন্থন কৰি এটিৰ পিছত এটাকৈ বহীৰ পাত ভৰাই গৈছিল। পোনতে বঙলা ভাষাতে সেই কম আবস্ত কৰিছিল। শেষত কিবা এটি ভাব মনত খেলোৱাত অসমীয়া ভাষালৈ তেওঁ গতি সলাই লয়। অৱশ্যে সাহিত্যবথীৰ পত্নী অসমীয়া লেখাত বৰ অভ্যস্ত নহয়। গতিকে অনেক সময়ত তেওঁ নিজৰ ভাব সুন্দৰকৈ প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাই, ভাষা আড়ষ্ট হৈ গৈছে ঠায়ে ঠায়ে। তথাপি এজন মহৎ লোকৰ পত্নীৰ এই লেখাখিনি এখনি প্ৰমাণযোগ্য আৰু আদৰ্শীয় অভিলেখ হৈ থাকিব।

আমি বেজবকৰাৰ ডায়েৰিখিনি পোৱাৰ আগতে প্ৰজ্ঞানুন্দৰী দেৱীৰ এই ‘স্মৃতিলিপি’কেই পাইছিলো আৰু তাৰ অসমীয়া তৰ্জমাতে লাগি গৈছিলো। পিছত মূল বস্তুটি পোৱাত অনুবাদ কাম ত্যাগ কৰিলো। আমাৰ তৰ্জমাৰপৰা ১৮৯৫ ছনৰ প্ৰথমৰপৰা ১৯ ফেব্ৰুৱাৰীলৈকে আমাৰ অনুবাদ পাঠকসকললৈ আগ বঢ়ালো। এই সময়ত বেজবকৰা সদাগৰ ভোলানাথ বকৰাৰে কাঠৰ কাৰবাৰত ব্যস্ত। গতিকে বকৰাৰ নাম ডায়েৰিৰ পাতে পাতে। ইয়াৰ আগতে তেওঁ জোড়াসাঁকোৰ ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ হেমেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ দ্বিতীয়া কন্যা প্ৰজ্ঞানুন্দৰীৰে বিয়া হৈ

গৈছে। প্ৰজ্ঞানুশীৰ অন্ধা নাম পৰি (পৰী)। বিয়াৰ আগতেই তেওঁৰ শিঙী বৈকুণ্ঠী হৈছে। তেওঁৰ ভায়েক প্ৰতিভা দেৱীৰ বিয়া হৈছিল পিছত উচ্চ জ্ঞানালয়ৰ জ্ঞানান্বীত ছাৰ আন্তভোৰ চৌধুৰীৰ লগত। প্ৰতিভা (লেডী চৌধুৰী) আৰু প্ৰজ্ঞাৰ পিছত হেমেন্দ্ৰনাথৰ মূঠ আঠটি কস্তাৰ বাকীসকল হ'ল ক্ৰমে অভিজ্ঞা (অভি), মনীষা, সুনুভা, শোভনা, সুৰমা আৰু সুদক্ষিণা। দিনলেখাত উল্লিখিত দাদা, মেক্সদা, ছোটদাদা হ'ল লেডী চৌধুৰীৰ (দিদি) ভায়েক আৰু প্ৰজ্ঞানুশীৰ ককায়েক হিতেন্দ্ৰনাথ, ক্ষিতীেন্দ্ৰনাথ, আৰু ঋতেন্দ্ৰনাথ। এটা কথা মন কৰিব লগীয়া যে 'ৱবীশ্ৰ বচনাবলী' আদিত ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ বংশলতা আঁকোতে হেমেন্দ্ৰনাথৰ কস্তা প্ৰতিভা আৰু স্বামী আন্তভোৰৰ নাম দিয়া হৈছে, কিন্তু প্ৰজ্ঞা আৰু লক্ষ্মীনাথৰ নাম হ'লে দিয়া হোৱা নাই। এই সময়ত বেজবৰুৱাৰ লগৰীয়া অসমীয়া বন্ধু হ'ল কনকলাল বৰুৱা, বমাকান্ত বৰকাকতী শিৱবাম বৰদলৈ বেণুধৰ বৰকাকতী (?) আদি। গান্ধীপুৰৰ বজা বাজকুমাৰৰ কথা জীবন-সৌৱৰণ'ত বহুলকৈ দিয়া আছে। ১১ কেত্ৰবাৰীৰ ভায়েকিত উল্লিখিত বেজবৰুৱাৰ ভায়েক নন্দৰ বিয়াৰ নিষত ক'ব লগীয়া—নন্দনাথৰ বেজবৰুৱানী ১৯৬৭ ছনতহে ঢুকায়।

॥ স্মৃতিলিপি ১৮৯৫ ॥

॥ ১ জাহ্নৱাবী, মংগলবাৰ ॥ আজি ই.বাজী নতুন বছৰ। মেক্সদাদা (ক্ষিতীেন্দ্ৰনাথ) দুপৰীয়া আহি আমাৰ লগত ভাত খালে। আবেলি চাৰি বজালৈকে তেওঁৰ লগত ভাষা সম্বন্ধে, কিতাপ-পত্ৰ ইত্যাদি বিবিধ বিষয়ে আলোচনা হ'ল। 'অসমীয়া ভাষা' প্ৰবন্ধটো আগতে লেখা আছিল। সেইটো আজি বিয়লি ভালকৈ শুধবোৱা হ'ল, বহুতা দিবৰ উপযোগীকৈ ঠিক কৰি পেলালো।

॥ ২ জাহ্নৱাবী ॥ পুৱা বমাকান্ত বৰকাকতীৰ লগত দেখা কৰি

আলম ভ্রমণ' শূন্যই দিলো। তেওঁক ক'লো, 'অনিবার্যে চাউন চাৰি বজাত
অ জা উ সা ত মই বক্তৃত্য দিব পাৰিম। সকলো স্তিম-মৈক কথিব
কাৰণে তেওঁক অসুৰোধ কৰিলো। ইতিয়া ক্লাবলৈ গলো। তাৰপৰা
মুঠকাফ্ হ'ললৈ। ঘৰলৈ ঘূৰি আহোঁতে টেবিটি বজাবপৰা খোৱা বস্তু
কিনি আনিলো। বাতি নহি বহি অলপমান বক্তৃত্যটো নকল কৰিলো।

॥ ৪ জাহ্নৱাবী ॥ কালিৰপৰা শৰীৰ ভালে নথকাত ঘৰতে আছো।
বক্তৃত্যটো নকল কৰি শেষ কৰিলো।

॥ ৫ জাহ্নৱাবী ॥ আজি মোৰ বি এল্ পৰীক্ষাৰ ফলাফল ওলাল।
পৰীক্ষাত মোৰ সূফলৰে আশা কৰিছিলো। খবৰ শুনি মনটো অলপ
দমি গ'ল। তাৰ পিছত জানিব পাৰিলো মোতকৈ অনেক ভাল ভাল
ছাত্ৰবিলাকে ফেলু মাৰিছে। শুনি যে অবাৰ হৈ গলো। আমাৰ
সকলোৰে নিজৰ ওপৰত এটা বিশেষ বিশ্বাস আছিল। সন্ধিয়া বেলিকা
অ জা উ সা ত 'অসমীয়া ভাষা'ৰ প্ৰথম বক্তৃত্য দিলো। বক্তৃত্য শুনি
সকলোৱে ৰং পালে সঁচা। কিন্তু মোৰ মনত যেন ক'ববাত কিবা এটা
উজ্জ হৈ বৈ গ'ল। মনে মনে ঠিক কৰিলো, আৰু এটা বক্তৃত্য দিব লাগিব।

॥ ৬ জাহ্নৱাবী ॥ যোৱা বাতি মিস্টাৰ বৰুৱা মফছলৰপৰা
কলিকতালৈ আহিছে। ছপৰীয়া খাই বৈ আমি বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ লগত
লৈ জোডাসাঁকোলৈ গ'লো। তাৰপৰা দাদাক (হিতেন্দ্ৰনাথ) লগত লৈ
আমি বোটানিকেল গাৰ্ডেনলৈ যাবলৈ ঠিক কৰিলো। নাৱেৰে পাৰ হৈ
তালৈ গলো। মতলব, তালৈ গৈ পিকনিক খাম। একো বান্ধিব লগীয়া
নহ'ল। মোৰ গৃহিণীয়ে ঘৰৰপৰা লুচি চিতল মাছৰ কোলখিৰ ভজা,
মঙহৰ আঞ্জা, পদিনাৰ চাটনি ইত্যাদি লৈ গৈছিল। গাৰ্ডেনত বহি আমি
সকলোৱে মনৰ আনন্দত খালো। সন্ধিয়া সাতমান বজাত ঘৰলৈ
ঘূৰিলো। আকৌ বাতি খাই বৈ উঠি ন বজাৰ সময়ত বেংগল থিয়েটাৰত
এজন গ্ৰীক প্ৰাফেছৰৰ মেজিক চালোঁগৈ। তেওঁ অনেক ধৰণৰ যিৰোৰ
দেখুৱালে, আচৰিত যেন লাগিল।

॥ ৭ জাহ্নুৱাবী ॥ আজি সোমবাৰ। লৰালবিকৈ এঘাৰ বজাৰ আগতে ভাত খাই অফিচলৈ গ'লো। জাৰ্ডিন খিনাৰ অফিচলৈ গৈ এখন ডাঙৰ চেক ভাঙি ইণ্ডিয়া ক্লাবত যি বকুৱাৰে দেখা কৰিলো। তাত অনেকজন মানুহৰ লগত সাক্ষাৎ হ'ল। গল্প শুদ্ধ কৰি সন্ধিয়া বেলা ঘৰলৈ সুবিলো।

॥ ৮ জাহ্নুৱাবী ॥ আজি ভোলানাথ বকুৱাৰ লগত গৈ অনেক অফিচৰ বৰ ছাহাবসকলৰ লগত দেখা কৰিলো। আমাৰ কাম হ'ল মাছৰ তেলেৰে মাছ ভজা। এইবোৰ অফিচৰপৰা অসমলৈ টকা আনি স্পিণাৰৰ কাৰবাৰ চলাব লাগে। বটু বাবু আমাৰ ডাঙৰ ঠিকাদাৰ, তেওঁৰ টকা দিব লগীয়া আছিল। হাওৰাত আমি তেওঁক মই আৰু বকুৱাই বাতিৰ বেলেত তুলি দিলো।

॥ ১০ জাহ্নুৱাবী ॥ মনোহৰপুৰৰ ফালে একো ভাল খোৱা বস্তু পোৱা নগৈছিল। বকুৱাৰ কাৰণে নানাবিধ শাক পাচলি আৰু ফল মিলাই দুপাৰ্শ্ব পাৰ্চেল কৰি পঠালো। দেওবাৰ, অফিচ নাই। আন ঠাইত খোৱাৰ নিমন্ত্ৰণ আছে। নিৰ্ভাৱনাত তালৈ যোৱা হ'ল।

॥ ১৮ জাহ্নুৱাবী ॥ এই কেইদিন কামৰ হেচাত সময় নাছিল। ইমান দিনৰ মূৰত আজি সময় পাই 'অসমীয়া ভাষা'ৰ দ্বিতীয় বক্তৃতাটো লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰিলো।

॥ ১৮ জাহ্নুৱাবী ॥ আজি অফিচৰ বিশেষ কাম নাই। দিনৰ দিনটো ঘৰতে বহি বক্তৃতাটো লিখিলো।

॥ ২০ জাহ্নুৱাবী ॥ পুৱাতে বেণুধৰ বৰকাকতীয়ে ৪/৩ সংখ্যাৰ 'জোনাকী'খন আনি দিলে। তেওঁক ব্ৰহ্মোৎসৱৰ টিকট লাগে। মই পঠিয়াই দিম বুলি ক'লো। তেওঁ মোৰ ব্ৰাহ্মধৰ্মৰ কিতাপখন ভালকৈ পঢ়িবৰ নিমিত্তে লৈ গ'ল। আজি গোটেই দিনটো ঘৰতে আছো। বক্তৃতাটোৰ কিছু অংশ লিখিলো।

॥ ২১ জাহ্নুৱাবী ॥ আজিও বক্তৃতাটোৰ অলপ লিখিলো।

॥ ২২ জাম্বুদ্বীপী ॥ জোড়াসাঁকোত মহর্ষিৰ ঘৰত ১১ মাঘৰ দিনা সন্ধ্যাৰ ত্ৰয়োৎসৱ হয়। তেওঁৰ আদেশ অনুসৰি উৎসৱৰ দিনা দুপৰীয়া আৰু ৰাতি মহাভোজৰ আয়োজন থাকে। সেইদিনা ঘৰত সকলো ঐক্যৰ আশিৰ্ব আহাৰ নিৰিদ্ধ। দুপৰীয়া মঙা ডাইলৰ ছুনি খিচিৰি, ছানাব কালিয়া আৰু তাৰ লগতে শাক-পাছলিৰ আঞ্জা, পৰমায়ত শেষ হয়। ৰাতি লুচি, জলপানৰ বিশেষ আয়োজন থাকে। ঘৰৰ ল'ৰাহোৱালীহঁতে তিনি-চাৰিদিন আগবেপৰা আত্মীয়-স্বত্ৰুসকলৰ ঘৰে ঘৰে আহি নিমন্ত্ৰণ কৰি যায়। সেইদৰে আজি শোভনা আৰু হৃদয়ঙ্গম আমাক নিমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ আহিছে। ইয়াৰ বাহিৰে উৎসৱ সমাপন হৈ গ'লে বাহিৰৰ অনিমন্ত্ৰিত লোকসকলক এনেয়ে খাবলৈ মতা হয়।

॥ ২৩ জাম্বুদ্বীপী ॥ আজি মই জোড়াসাঁকোৰপৰা টিকট আনি স্নোৰ বন্ধুসকলৰ মাজত বিলাই দিলো। শুনিছো, আগেয়ে ত্ৰয়োৎসৱত মহৰ্ষিৰ ঘৰত সাজৰ বেলা ইমানেই মানুহৰ ছেচা টেপা লাগে যে অনেক তাতে মূৰ্ছা যায়। সেইকাৰণে তাৰ পিছৰপৰা মানুহক টিকট দি নিমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। ঘৰত প্ৰায় দুহেজাৰ লোক সময়েত হয়। ঘৰৰ প্ৰাংগণ প্ৰকাণ্ড। তাৰ উপৰি চাৰিওফালে, ওপৰে তলে বাৰান্দাত উপচি পৰে। ছাদৰ ওপৰতো মানুহৰ শাৰী। ক'তো ভিলমাত্ৰও লুপ্ততা নবয়।

॥ ২৪ জাম্বুদ্বীপী ॥ ১১ মাঘ ॥ আজি মাঘোৎসৱ। পুৱা আজি ব্ৰাহ্মসমাজত উপাসনা-সংগীত। সন্ধিয়া মহৰ্ষিৰ ঘৰত ত্ৰয়োৎসৱ। বেণুধৰ, কনক, বমাকান্ত আদি বন্ধুহঁত গৈছিল। উৎসৱ হৈ যোৱাৰ পিছত তেওঁলোকক খুৱাই-বুৱাই বিদায় দিলো।

॥ ২৯ জাম্বুদ্বীপী ॥ বেংগল বেকৰপৰা এখন গধুৰ চেক ভঙাই আনিিলো। প্ৰত্যেক নোটৰ নম্বৰ টোকাতেই মোৰ বহুত সময় গ'ল।

॥ ৩০ জাম্বুদ্বীপী ॥ নিউ মাৰ্কেটত এটা ঘৰ বিচাৰি ঘূৰিলো। আবহুস শোভনে এক আলোচনী-সম্ভাৰ এটা টিকট দিলে। তেওঁ ডাঙৰ

অসমৰ। মোক এই কৰ্ম কৰে। মই ভাঙ-পানী খাই ঘাতি ন বজাব
সমৰত টাউন হলব সেই সজালৈ গ'লো।

॥ ৩১ জাহ্নৱী ॥ আমাৰ গৃহীণীয়ে আজি মোৰ পোৰ্ট্ৰেইট চিত্ৰ
আঁকিবলৈ আবন্ত কৰিছে।^১

॥ ১ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ আজি পুৱা ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগত বহি বহুত
জিটি পত্ৰ লেখা হ'ল। পাঁচ দিন হ'ল গাজপুৰৰ বজা আৰু বাজকুমাৰ
কলিকতালৈ অহাৰ। তেওঁলোকৰ কাৰণে কালীঘাটৰ ফালে এটা ঘৰ
বিচাৰি ঠিক কৰি দিছিলো। তাত আহবাব আদি স্থিৰ এণ্ড কোম্পানীৰ
আইছাৰবৰ দোকানবপৰা ভাৰাত আনি সজাই দিয়া হয়। এই কেইদিন
তালৈকে আমাৰ অহা-যোৱা চলিছে। বজা আৰু বাজকুমাৰে (টিকায়ং)
মোক কম ভাল পায়। আজিও আবেলি তালৈ ক'থাব লগীয়া হ'ল।
তেওঁলোক বি. বৰুৱাৰ লগত কথা বতৰা হ'বলৈ লাগিল, মই ৫১
পদ্মপুৰৰ ৰোডত স্বৰ্ণহঁতক চাবলৈ গ'লো। স্বৰ্ণহঁতৰ লগত বহুত দিন
দেখা হোৱা নাছিল।

॥ ২ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ কাম কাজ শেষ কৰি ঘৰলৈ ঘূৰি আহিলো।
খাই বৈ বৰুৱা গুলৈগৈ। মই মোৰ খোটালিত বহি দ্বিতীয় বক্তৃতাৰ
অঙ্গণ লিখিলো।

॥ ৩ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ আজিও আবেলি বজা বাজকুমাৰৰ ওচৰলৈ
গ'লো। লগ নেপাই ঘৰলৈ ঘূৰি আহিলো।

॥ ৪ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ ভাত খায়েই ক্লাবলৈ গ'লো। ভাৰপৰা মিলৰ
'অটোবায়গ্ৰাফি' আৰ 'ব্লেক এণ্ড হোৱাইট' কাগজখন আনিলো।

১ প্ৰজাহত্যাৰী দেৱাৰ টোকালিপি এই বিনপঞ্জীত লেখা দেখিছে মোৰ
মনত পৰিল মই কেতিয়া তেখেতৰ পোৰ্ট্ৰেইট আঁকিবলৈ ধৰোঁ। কাৰণ আমাৰ
স্বাধীনৰ ওপৰেদি কত বিপদেই যোৱা নাই। মই ইয়াৰ আগতে পোৰ্ট্ৰেইট
আঁকি নাই। এই মোৰ প্ৰথম প্ৰচেষ্টা।

॥ ৫ ফেব্রুৱাৰী ॥ গ্ৰীষ্ম গোট্টেই দিন বন্ধৱৰ লগত ঘৰতে আছোঁ।
কিমান যে গণ্ডা গণ্ডা চিঠি লেখিব লগীয়া হৈছে আজি।

॥ ৬ ফেব্রুৱাৰী ॥ আজিও চিঠি লেখাৰ পাল্লা। সন্ধিয়া সময়ত
ইণ্ডিয়া ক্লাবলৈ ফুৰিবলৈ গলো।

॥ ৭ ফেব্রুৱাৰী ॥ মেজদাদাই নতুনকৈ শ্ৰীমন্তগৱদগীতা সম্পাদিত
কৰি ছপাইছে। মোক এখন দিলে। বন্ধৱাকো এখন দিলে। ডাক্তৰ
বেজবৰুৱা আহিব বুলি শুনি তেওঁলৈকো দিলে। আৰু এখন দি ক'লে
দেউতালৈ পঠিয়াবলৈ।

॥ ৮ ফেব্রুৱাৰী ॥ আজি বজা-বাজকুমাৰ গ'লগৈ। বন্ধাও
তেওঁলোকৰ লগতে গ'ল। তেওঁলোকৰ ভাৰাঘৰটো এবি দিলোঁ।
আছবাব-পত্ৰ আঁখ এণ্ড কোম্পানিক ঘূৰাই দি বাকী টকা লৈ
আহিলো।

॥ ৯ ফেব্রুৱাৰী ॥ গোট্টেই দিনটো ঘৰতে আছোঁ। বক্তৃতাৰ অলপ
লেখিলো।

॥ ১০ ফেব্রুৱাৰী ॥ আজি দেওবাৰ। বহুত মানুহ আহিছিল।
চুই এজন খবৰদাৰৰ লগত দেনা-পাওনা নিকাছ হ'ল। আবেলি মনীষা
আৰু সুনীতা আৰু অলপপৰ পিছত ছোটদাদা (ঋতেশ্বৰনাথ) অহাও
সময়খিনি ভালদৰে কটোৱা গ'ল।

॥ ১১ ফেব্রুৱাৰী ॥ আজিও অলপমান লেখিলো। সন্ধিয়া বেলিকা
বমাকান্ত বৰকাকতী আৰু শিৱৰাম বৰদলৈ দেখা কৰিবলৈ আহিল।
তেওঁলোকৰ লগত 'জোনাকী'ৰ বিষয়ে আৰু অসমীয়া ভাষা সম্বন্ধে
অনেক কথা বাৰ্তা হ'ল। তেওঁলোকে আৰু এটা বক্তৃতা দিবলৈ অনুৰোধ
কৰিলে। মইয়ে আগতেই সেইটো লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছোঁ, সেই
কথাটো তেওঁলোকে নেজানে।

॥ ১২ ফেব্রুৱাৰী ॥ বমাকান্ত আৰু শিৱৰামক কাইলৈ বাতি আমাক
ঘৰত খাবলৈ মাতি চিঠি লেখিলো। 'আইজানহো'খন অলপ পাঁচিলো।

॥ ১৩ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ মই নিউ মাৰ্কেটৰপৰা বহুত কিবাকিবি বজাৰ কৰি অনিলো। প্ৰজাই ৰাখিলে। মিস্টাৰ বৰুৱাই ভাল বজা খাই ভাল পায়। 'তেওঁ' মফছলৰপৰা আহি পোৱাত মই বৰ ৰং পালো। বমাকান্ত আৰু শিৱবামো আহিল।

॥ ১৪ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ কাৰেঞ্চিৰপৰা নোট ভাঙি মোনাত স্মুৱাই এহেজাৰ টকা আনিলো। এখন ভাৰা-গাড়ী ধৰি ন অনা পইচা দি আহিলো। সন্ধিয়া কুৰিবলৈ ওলালো। বৰবাজাৰলৈ নেমুটেঙাৰ আচাৰ আদি কিৰিবলৈ গলো। মাবোবাৰী দোকানীয়ে মই দৰোৱা দেখি মিছামিছি টান কথা কৈছিল। তেওঁ মই আচাৰ কিনিিলো।

॥ ১৫ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ বটু বাবুৰ এহেজাৰ টকা দি ধৈ আহিলো। স্বৰ্গীৰ্ত্তি 'আইভানহো' পঢ়িলো।

॥ ১৬ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ প্ৰজাক কোৱাত তেওঁ আজি বি বৰুৱাৰ এখন তৈল চিত্ৰ আঁকিবলৈ ধৰিছে। মোৰ গাড়ী-ঘোৰা নাই। মইতো বাইচাইকেলতে উঠি ঘূৰোঁ। সেই কাৰণে দিদি (মিছেছ চৌধুৰী) আহি প্ৰায়েই মোৰ পৰিবাহক কুৰিবলৈ লৈ যায়। আজিও আহি লৈ গ'ল। আজি তেওঁৰ লগত বি বৰুৱাৰ কথা হোৱাই দিলো।

॥ ১৭ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ আজি পুৱা অসমীয়া মেছত শিৱ, মথুৰ কনক, বৰকাকতী আৰু উপেন্দ্ৰক লগ পালোগৈ। পিছবেলা বক্তৃতা লেখিলো।

॥ ১৮ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ গোটেই দিনটো ঘৰতে আছে। 'অসমীয়া ভাষা' অলপ লিখিলো।

॥ ১৯ ফেব্ৰুৱাৰী ॥ এইবিলাক বাহ্যিক সা.সাৰিক কামৰ মাজত সাহিত্য-চৰ্চা কৰা মজিল। আৰু ভাষাৰ বিষয়ে হুৰা-মুৰাতকৈ যেনে তেনে লেখিবও নোৱাৰি। সি বিহণক, ইমান দিনৰ মূৰত বক্তৃতাটো লেখি শেষ কৰিলো। দেউতাই নন্দৰ বিয়াতলৈ মাতি মোলৈ চিঠি দিছে। ২০ কান্তনন্দ ভাৰ বিয়াৰ দিন ঠিক হৈছে।

লক্ষ্মীনাথ আৰু বাণীকান্তৰ ভাষা বিচাৰ

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই (কৃপাতৰ বৰুৱা) টেট্ট টেট্ট কবি চণ্ডিমাৰুই কুৰা এবাহমান কবি-পোৱালি দেখা পাইছিল। বেজবৰুৱাৰ ভাষাৰ প্ৰশংসা কৰি ওৰ মোপোৱা ডক্টৰ কাকতিয়ে মন্তকবি যশপ্ৰাৰ্থীসকলৰ নাম দিছিল কবি টিলিকা। আমি আকৌ দৰ্শন কৰিছো নগৈ-গড়পাঁৱৰ-বাতৰি-কোৱা, নপটি হুৰুজি-ভৈলা পণ্ডিত ছই-এক জাৰাতাখিক-টিলিকাক। আখ্যাটোৰ গুৰু-চণ্ডালী চৰিত্ৰ আপোনালোকে ক্ষমা কৰিব। আমাৰ এই অভূত দৰ্শন হেতুকে বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰূপে স্বৰণ কৰিছো। ত্ৰাহাৰ স্বৰণে আৰম্ভৰ হোক সিদ্ধি।

আজিৰপৰা তিনিকুৰি বছৰ আগতে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই ‘বাঁহী’ উলিয়াবলৈ লৈয়েই তাৰ প্ৰথম সংখ্যাতে আপত্তি কৰিছিল “আজিকালি দেখা যায় যে অসমীয়া লেখকৰ সবহজাগে অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ, বৰ্ণবিজ্ঞান আৰু বাক্যৰচনাৰ ভংগীলৈ বিশেষ চকু নাৰাখি লেখে।” এনে আপত্তি আজি তিনিকুৰি বছৰৰ পিছতো সদায় উঠি আছে। ৰাজনীতি, সমাজনীতিয়ে যেনেকৈ কিছুমান নিয়ম মানি চলে, ভাষাৰ অভিধান আৰু ব্যাকৰণো তেনেকৈ কিছুমান নিয়মৰ গৰিলা লৈ চলে। ৰাজনীতি, সমাজনীতিত যেনেকৈ কিছুমান চুক্তি থাকে আৰু সেই চুক্তিকে সকলোৱে মানি চলে আৰু তাকে নামানিলে যেনেকৈ দোষ হয় ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো সেইদৰে লেখকসকলৰ মাজত লিখিত বা অলিখিত কিছুমান চুক্তি থাকে আৰু তাক নামানিলে ভাষা দুষ্ট হয়। আধুনিক অসমীয়া ভাষাই হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধানকে প্ৰায় ক্ষেত্ৰত তেনে কিছুমান চুক্তিৰ সমষ্টি বুলি মানি লৈছে। ইয়াৰপৰা এইটো হুৰুজি যে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই সকলোৰে মত লৈ তেওঁৰ নীতিবোৰ নিৰ্ধাৰণ কৰিছিল বা তেওঁৰ নীতিবোৰ ভাষাবিজ্ঞানৰ ফালৰপৰা চাই আমি সৰ্বগুৰু বুলি

ক'ব পাৰোঁ। উদাহৰণস্বৰূপে হেমচন্দ্ৰই অসমীয়া শব্দৰ দৃষ্টান্ত মুখৰ্ণ্য, হৃষ-
দীৰ্ঘ নিৰ্ণয় কৰোঁতে মূল সংস্কৃত শব্দৰ দৃষ্টান্ত-মুখৰ্ণ্য, হৃষ-দীৰ্ঘ অনুসৰি
চলিছিল। সংস্কৃত আৰু অসমীয়াৰ মাজত যে প্ৰাকৃত অপভ্ৰংশ আদিৰ
স্তৰ আছিল, এই কথা এই ক্ষেত্ৰত সম্পূৰ্ণৰূপে অৱজ্ঞা কৰা হৈছে।
অসমীয়া শব্দৰ ৰূপ নিৰ্ণয় কৰোঁতে সংস্কৃতৰ ৰূপলৈ নাচাই অসমীয়া
শব্দটোৰ নিকটতম পূৰ্বৰূপলৈহে চোবা উচিত আছিল। এনে বৈজ্ঞানিক
বিচাৰৰপৰা চালে হেমকোষখন লুটিয়াই আৰু হেমচন্দ্ৰৰ সময়ৰেপৰা
এতিয়ালৈকে সৃষ্ট সকলো লেখকে পৰিৱৰ্তন কৰি লিখিব লগীয়া হয়।
ইতিমধ্যেই সকলোবোৰ আভিধানিক আৰু বৈয়াকৰণিক ৰূপে usage
অৰ্থাৎ বলৱত্তা লাভ কৰিছে। গতিকে এটা জীবন্ত ভাষাত পৰিৱৰ্তনৰ
আৱশ্যকতা স্বীকাৰ কৰি লৈ আমি মূল নীতি হিছাপে হেমচন্দ্ৰকে মানি
চলিব লগীয়া হয়। সকলো পৰিৱৰ্তনৰ দ্বিতীয় নাম প্ৰগতি বুলি
ভাষাসকলৰ বুদ্ধি বৰ প্ৰখৰ নহয়। আৰু liberty is not licence
বেজবৰুৱাই নীতিহীনতাকে প্ৰগতি বুলি ভবা ছুৰ্বুদ্ধিসকলৰ ফালে লক্ষ্য
কৰি লিখিছিল (সম্পাদকৰ চ'বা, বাঁহী, ১ম বছৰ, ৪ৰ্থ সংখ্যা, ফাগুন
১৮১১) “হেমকোষ ওলাবৰ আজি কত বছৰ হ'ল। তাৰ বাহিৰে
অসমীয়া ভাষা লেখকসকলে অনেক পৰিভ্ৰম কৰি বৰ্ণবিভাগৰ এটা প্ৰণালী
খিয় কৰিছে। এনেদৰে তালৈ চকু নিদি মইমতভাৱে লেখাৰ মান্বে কি
আমি বুজিব নোৱাৰোঁ। লেখক হ'বলৈ গলে পৰিভ্ৰম কৰিব লাগিব,
তাকে নকৰি সন্তাত কাম চলাবলৈ গলে চলিব কেনেকৈ? লেখকৰ
মনৰ ভাববোৰ মূল্যবান হলেও সেইবোৰ বৰ্ণবিভাগ আৰু ব্যাকৰণৰ আন
নিয়মবোৰৰ শাসনৰ তলতীয়া হৈ নোলালে সেইবোৰ ভাষা-আইনৰ চাৰি
চাপৰপৰা বহিষ্কৃত ‘আউট-ল’ৰ শাৰীতহে পৰিবগৈ।” বেজবৰুৱাৰ
দিনতো আগশাৰীৰ লেখক অনেকেই এনেকৈ আইন অমান্ত কৰি
চলিছিল। কিন্তু বহুতেই বেজবৰুৱাৰ চেকনিৰ কোঠলৈ তুল কৰি কলম
ধৰোঁতে হাতখন পোনকৈ ধৰি চলিছিল। সেই কালত স্কুল-পঢ়াশালিৰ

শিক্ষকসকলো নিষ্ঠাৱান আছিল বাবে বহুত লেখকে পুত্ৰশালিতে ভাষাৰ শুদ্ধতা আহৰণ কৰিছিল। এতিয়া আমাৰ অৱস্থা ‘জ্ঞানভূমি’ পৰিৱৰ্ত্তিত। মুঢ়া অন্ধোনেৰ নীৰমানা: যথাক্কা।’ সংস্কৃত ভাষাৰ জ্ঞানো আমাৰ লেখকসকলৰ পৰি আহিছে। আমাৰ দেশত শিক্ষাবিদৰ সংখ্যা ইমান বাঢ়িছে যে আমাৰ ভাষা-সংস্কৃতিৰ গুৰি সংস্কৃত ভাষা-সাহিত্য স্কুল কলেজৰ পাঠ্যক্ৰমৰপৰা লাহে লাহে অপসাৰিত হব লাগিছে। আনফালে আজিৰ এই ‘অংগ্ৰেজী হটাও’ৰ আৰু গুৱাহাটীত লোকতন্ত্ৰ দিৱসৰ দিনা ইংৰাজীত লিখা ছাইনবোৰ্ডত বং ঘৰাৰ যুগতো আমি ইংৰাজীৰ প্ৰতি আত্মগত্যা ৰাখিছো। এই কাৰ্য মই নিন্দা কৰা নাই। কিন্তু ইংৰাজী লেখোঁতে অভিধান-ব্যাকৰণৰ দোষ হ’লে যিসকলে ধৰি-বাক্তি কিলাবলৈ ওলায়, সেইসকলেই যদি অসমীয়া লেখোঁতে অভিধান-ব্যাকৰণৰ দোষ দেখিও তাক লীলা বুলি কৌৰ্তন কৰে, তেওঁলোকৰ মনোভাৱগিৰ অসামঞ্জস্য দেখি আমাৰ হাঁহি মুঠিৰ কেলেই? আনফালে এম্ এ ডিগ্ৰী এটা লৈ ভাষাত আধা পকা হৈ বৈ অধ্যাপক-গিৰি কৰি অভিধান-ব্যাকৰণ তহিল, কৰাসকলৰ ভুল আঙুলিয়াই দিলে সিসকলে খঙত টিকচি-বিকচি উঠি আধা-কৈচা অকথ্য গালি পৰা দেখি আমি আমোদ লাভ নকৰিম কিয়? বেজবকৰাই এইসকলৰ কথা বৰ্ণাই গৈছে “এলাহু কলীয়া তেল-চিকটীয়া, ফটা আৰু অলেখ জাপলি মৰা চুৰিয়া পিকি যেনেকৈ ভাল মানুহ বোলাই সমাজত ওলোৱাটো হাঁহিয়াতৰ কথা, বৰ্ণাশুদ্ধি দোষেৰে ভয়কাফুসীয়া ৰচনা লেখি বাহিৰলৈ উলিওবাটোও সেইদৰে দোষৰ কথা। কোনো ইংৰাজে ইংৰাজী ‘স্পেলিং’ আৰু ‘গ্ৰামাৰ’ৰ নিয়ম নামানি ইংৰাজী লেখিবলৈ গলে যেনেকৈ সি অশুদ্ধ হয় অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু বৰ্ণাশুদ্ধি নামানি বা নাজানি কোনো অসমীয়াই অসমীয়া লেখিলেও সেইদৰে সেই লেখা অশুদ্ধ হয়। ইংৰাজ হ’লেই ইংৰাজী লেখিব নোৱাৰি, অসমীয়া হলেই অসমীয়া লেখিব নোৱাৰি।” ভাষাৰ ভুল ধৰিলে গালি পঢ়া লোকলৈ চাই বেজে বিহলঙনি দাঙি কৈছিল “ঢিলা-সোলোকাটক

জ্যেষ্ঠবলৈ বোৱাটো দোষ আমাৰ ন লেখকসকলে এবিধই লাগিব, এই কথা আমি বাবে বাবে কম, সেইবাবে তেওঁলোক আমাৰ প্ৰতি কষ্ট হলে আমি নিকপায়।”

অসমীয়া ভাষাত যথেষ্ট শব্দ নাই বুলি যিসকলে বিনাই থাকে, তেওঁলোকক বেজবকৰা ডাঙৰীয়াই “অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে আৰাবচেষ্টাক কথা” প্ৰবন্ধত (বাঁহী, ১ম বছৰ, ১ম সংখ্যা, আৰ্দ্ৰমাণ ১ ৩১, ২৭ পিঠি) কৈছিল “অসমীয়া ভাষাৰ অভিধান হেমকোষৰ পাত এটা মেলি চালেই দেখা যাব যে তাৰ এপাতত থকা চাৰিভাগৰ এভাগ শব্দৰ মানে আমি বুজ নাপাওঁ, আৰু সেইবোৰ ব্যৱহাৰ কৰিব নাজানো। এনেকুৱা বিজ্ঞ হৈছে? সম্ভৱ নালাগে ২০১০ বছৰৰ ভিতৰতে আমি আমাৰ ভাষাত আগৈয়ে প্ৰচলিত থকা ইমানবিলাক শব্দ হেৰুৱালে। যে ভাষিলে জ্বৰ লাগে। সহস্ৰলোচন ভাষাৰ এটা এটা শব্দ একোটা একোটা চকুৰ বিচনি। ইমান বেগাবেগিকৈ যদি এটা এটাকৈ নিজৰ চকুবোৰ হেৰুৱাই আছে, তেন্তে অলপ কালৰ ভিতৰতে সি অন্ধলা হৈ খালত পৰি প্ৰাণত্যাগ কৰিবৰ সম্ভৱ, আৰু তেতিয়া আমি সুপুত্ৰসকলে গোট খাই তেওঁৰ দহা-কাজ আভ্যবেৰে সমাপন কৰি বঙলা ভাষাৰ ব্ৰাহ্মণসকলক ব্ৰাহ্মভোজনৰে কৰাব পাৰিম এইটো ধুকপ। আমি অসমীয়া ভাষা নিশিকোঁ, আলচ নকৰোঁ, চৰ্চা নকৰোঁ, আৰু কও তাত একো নাই। নাই মানে আমাৰ মূৰত নাই, মনত নাই, বুদ্ধিত নাই অসমীয়া ভাষাত নহয়।” কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যই তেওঁৰ ‘অষ্টাবক্ৰ-সংহিতা’ৰ নিচিনা সকলো দৰ্শনৰ আলোচনাৰ পুথিতো সাধাৰণ গম উমান, সঁহাৰি আদি শব্দকে একোটা দাৰ্শনিক ভাষণৰ দি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। আনফালে নানা ভাষাৰ শব্দ অসমীয়া ভাষাই গ্ৰহণ কৰি আহিছে। এই শব্দ গ্ৰহণৰ বেগ আধুনিক যুগত বেছি হৈছে, কাৰণ আমাৰ জ্ঞান আৰু চিন্তাৰ দিগন্ত প্ৰসাৰিত হৈছে, নানান লোকৰ লগত নিবন্ধৰ সংস্পৰ্শ হৈছে আৰু লেখকৰ আৰু লেখকৰ সংখ্যা ঘন হৈছে। গতিকে শব্দবোৰৰ গুৰি-গোষ্ঠীৰ বিচাৰবপৰা

ভাষাৰ শুদ্ধতা বিচাৰ কৰিব নোৱাৰি। ভাষাৰ সৌষ্ঠৱৰ বৃদ্ধি হয় নান্দক চিন্তা-অনুভূতি আদিৰ প্ৰভুল প্ৰকাশৰপৰা। নতুন চিন্তাই নতুন শব্দ দাবী কৰিবই। আনফালে লেখকৰ মানসিক আলস্তৰ বাবে সকলো সময়তে আগব কি আছে, তাক নিবিচাৰি আজি এজন এটা শব্দ, কাইলৈ আনজনে আন এটা শব্দ প্ৰয়োগ কৰি গৈ থাকিলে ভাষা ই যি এটা rolling stone, আৰু সি ভাষা গুচি হ'ব এটা jargon

অজ্ঞ ভাষাৰ শব্দ ধাৰ কৰাটো দুৰ্বলতাৰ চিনো নহয়, অপজ্ঞানৰ কথাও নহয়, আৰু এটা অনাৱশ্যকীয় কামো নহয়। বেজবৰুৱাই একেটি প্ৰবন্ধতে (পিঠি ২৯-৩০) লিখিছিল “কোনোটো ভাব কোনোটো চিন্তা আমাৰ ভাষাৰ শব্দেৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিলে, সহজে বুদ্ধি বিদেশী ভাষাৰ শব্দ ধাৰকৈ আনি সেই কাৰ্য্যৰ নিমিত্তে তাৰ সহায় ললে ভাষাৰ মংগলৰ বাহিৰে অমংগল নহয়, আৰু ভাষাৰ জাতো নাশায়। আজিকালি পৃথিৱীৰ ভিতৰত সকলো ভাষাতকৈ উন্নত ভাষা ইংৰাজী ভাষাত কত দেশৰ শব্দ সোমাই তাক চহকী কৰিছে তাৰ অন্ত নাই। কিন্তু সেইবোৰ অনাৱশ্যকত বা অদৰ্কাৰত ধাৰে লোৱা হোৱা নাই, নাইবা ইংৰাজী ভাষাৰ অনিষ্ট সাধন কৰিবৰ মনেৰে গাৰ বলেৰে সেইবোৰ তাত প্ৰৱেশ কৰা নাই দেখি অনধিকাৰ প্ৰৱেশ দোষত সেইবোৰ জগৰীয়া নহয়। সেই শব্দবোৰ ‘ডমিচাইল’ অৰ্থাৎ ঘৰুৱা হৈছে ইংৰাজী ভাষাত সোমাইছে। সিহঁতে থাকিবলৈ ইংৰাজী ভাষাৰ দেশত ‘গ্ৰামাৰ’ অৰ্থাৎ ব্যাকৰণৰ বস্তি মাটি একোচমকা পাইছে, ‘স্পেলিং’ অৰ্থাৎ বৰ্ণবিজ্ঞানৰ কাপোৰ একোডোখৰ পাইছে, আৰু সকলো বিস্মৃতে সেইবোৰ ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰজাস্বৰ ভোগ দখল কৰিবলৈ পাইছে। কলত সিহঁতৰ জাৰ ইংৰাজী ভাষাৰ সম্পদ বাঢ়িছে, টুটা নাই।”

বহুতে ভাবে (তেওঁলোকৰ ভাববোৰ কিমান শিক্ষিত বা অনুশাসিত আমি নাজানো), বৰ্ণানুচ্চিৰ বিষয়ে কোনেও কেতিয়াও একো কোৱা উচিত নহয়, কাৰণ ভাষা হৈছে বোৱঁতী সৃষ্টি। তেওঁলোকে বৰ্ণানুচ্চিক

বিষয়ে হুজনে আলোচনা কৰা দেখিলেই ‘কুপাবৰ বকৱাৰ সামৰণি ৰ
‘মুৰল-পৰ্ব বা ঢেঁকি-খোৰা পৰ্ব’ আৱৃতি কৰি থলকনি লগায়, “কনিষ্টবল !
কনিষ্টবল ! পুলিচমেন ! পুলিচমেন ! এই ছটাই চম্পবিন্দু হুশ-উকাৰ
দীৰ্ঘ-উকাৰ আদি সাংঘাতিক অস্ত্ৰ (dangerous weapon) লৈ যুদ্ধ
কৰিছে। এতিয়াই খুনাখুনি হব। ইহঁতক ধৰি লৈ যা। পাকোৰ !
পাকোৰ ! পাকোৰ” (বাঁহী, ১৯)। কাৰণ অহুশাসনহীনতাৰ
প্ৰেমিক জগতত বিবল নহয়।

আন এক শ্ৰেণীৰ লোকে ভাবে, অসমীয়া ভাষাটো যেতিয়া
তেওঁলোকৰ মাতৃ-ভাষা আৰু আন কিতাপ পত্ৰও হজম কৰিব
পাবুক-নোৱাৰক কিছু পঢ়িছে, তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষাক যেনি
বাট বোলাব খোজে, সেইপিনেই সি বুলিব লাগিব। এইসকল
হল ‘কা কা-কাইব-বিশাৰদো-হ’, তেওঁলোকৰ ‘এটি ঘোষণা শুনক’

শুনা শুনা শুনা শুনা মোৰ বচন,
কাব্যবিশাৰদ মই, (এই) মন্ত খবৰ,
পণ্ডিতৰ ধুমকেতু,
ভাষা-সংস্কাৰৰ হেতু
ধৰিছোহি পৃথিৱীত নব-জনম,
(অহা) কাব্যবিশাৰদোহ।

ল’ৰাশিক্ষা জ্ঞানোদয়
আদি যত শাস্ত্ৰচয়
পঢ়ি চিৰা চিৰে ফালি, কবি খতম,
বন্ধমালা মেলি চালে।
হুপাততে তহু পালে।
ভিমানতে তুলি থলো কবি প্ৰণাম,
(অহা) কাব্যবিশাৰদোহ।

এই কাব্য বিশাবদসকলে অসমীয়া খণ্ড-বাক্য এটাৰো অৰ্থ নাপাওক, তেওঁলোকে যিমান পাৰে ব্যাকৰণৰ অভিধানৰ মূৰ খাওক, 'তাবোপৰি - দৈন্তৃত্য' আদিকে লিখি থাকক ডক্টৰ কাকতিৰ ভাষা-শাস্ত্ৰৰ এটা ছত্ৰৰ অৰ্থকো ঢুকি নাপাওক, কিন্তু ভাষাতত্ত্বৰ পথাৰত হাল বাই চহাই তাত wild oats কবৰ কাৰণ তেওঁলোক বন্ধপৰিকৰ। assimilation, dissimilation তেওঁলোকৰ বুজিবৰ আৱশ্যক নাই, বিভক্তি আৰু post-position অৰ পাত্ৰকাৰ তেওঁলোকে নামেই মুগুনক, সিবোৰৰ নাম শুনিলেও তেওঁলোকক গা চেংচেঙক, কিন্তু যিহেতু তেওঁলোকৰ ঘৰ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা বা বাণীকান্ত কাকতিৰ পিৰালিৰ চুকতে, তেওঁলোকে ভাষা-সংস্কাৰৰ হেতু ধৰিছোহি পৃথিৱীত নব জনমং' বুলি নিজে নিজেই সাব্যস্ত কৰি বহি আছে। আন নহলেও, তেওঁলোকৰ কি পৰোৱাই !! ভাষা বিচাৰৰ এই vulgarisation দেখা পাই 'কাৰনো মুঠে মূৰৰ বিষ, কাৰনো মুঠে হাঁহি, খজুৱতি তোলা এনে দেখি বালিচাহী ?' এওলোকক লৈ ব্যস্ত হ'বৰ কোনো কাৰণ মই দেখা পোৱা নাই। কাৰণ, যুক্তিৰ মূৰ খাই ঢেঁকিশালতো ৰাজনৈতিক স্লোগান গোবাসকল সদায় আমাৰ আগেদি আহি গৈছে আছে। তেওঁলোকে 'হেমকোষ'ৰ বা *Assamese—Its Formation and Development* অৰ দোহাই দিয়ক, কিন্তু আমি জানো, সেয়া তেওঁলোকৰ বাবে মাথোন নজনাব গলগ্ৰহ, বা the devil cites the scriptures !! তেওঁলোকলৈ মাথোন এটি উপদেশ আগ বঢ়াব পাৰোঁ—তেওঁলোকৰ মূৰৰ ছুৱাৰখন মেল নোখোৱালৈকে তেওঁলোকে হেমচন্দ্ৰ বাণীকান্তৰ পুথি আঙৰাই থাকক। হেমচন্দ্ৰ বাণীকান্তই অজ্ঞান আৰু অৰাজকতা বিচাৰিছিল বুলি যদি তেওঁলোকে কয়, তেওঁলোক কোন স্বৰ্গত আছে আমি কৈ দিব পাৰিম !! তেওঁলোকৰ অজ্ঞান আৰু মিছা গৰ্বৰ হেতুকে fools rush in কৰাৰ ধুটতা বা বুজিব নোৱাৰি কৰা বৈজ্ঞানিক বিচাৰৰ কদৰ্থৰপৰা আমি আমোদ লাভ কৰাৰ বাহিৰে কৰিব লগীয়া বা আছে কি ? বহুতোবোৰ উদ্ধৃতি আৰু জাক

জাক পাদটীকাই পাণ্ডিত্য স্তুবুজায়। ডক্টৰ কাকভিয়ে তাহানি সাধাৰণ কবিতা প্ৰতিযোগিতাত বৰ্ণ বিজ্ঞাস-বিভাট দেখি লিখিছিল, “They bristle with spelling mistakes,” আৰু কৈছিল, “হেবা, অসমীয়া শব্দকেই শুদ্ধকৈ লিখিব নোৱাৰে! এইবোৰ দিয়াহুলাই কাঠী এটা মাৰি পুৰি পেলাব নোৱাৰানে?” নতুন পণ্ডিতসকলৰ লেখাবোৰ আমি কৰোঁ কি?

এটা কথাত মই কিছু দিনৰপৰা আচৰিত নামানি পৰা নাই কেইজনমান ভাষা নায়ক ওলাইছে যাৰ ভাষা শৈলী-ব্যাকৰণ অভিধান-ভাষাতত্ত্বৰ জ্ঞান নাই, অথচ তেওলোকে সকলোৰে ওপৰত হুঁদাৰি কুৰি ফুৰিবৰ স্বাধীনতা দাবী কৰে। যিসকলে নীতি বা যুক্তিৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা ৰাখি চলে, তেওঁলোকৰ ওপৰতো এই হুঁদাৰসকলে নি সংকোচে হাত চলাই যায়। অথচ তেওঁলোক কি কাব্য-বিশাৰদ, আমাৰ জানিবৰ একো থল নাথাকে! তেওঁলোকৰ দৃঢ় মত ‘ভাষা-সংস্কাৰৰ হেতু ধৰিছোহি পৃথিৱীত নব-জনমঃ।’ তেওঁলোকৰ কি কি মন্ত একোটা হৈছে যুক্তি যেনে—বহুতে ‘নেৰায়ণ’ ক’লেও সকলোৱে ‘নাৰায়ণ’হে লেখে, কাৰণ ‘নেৰায়ণ’ অশুদ্ধ, একে গতিকেই ‘নেলাগে’ অশুদ্ধ, নালাগে’ মাথোন শুদ্ধ, ‘নেৰাবি’ অশুদ্ধ, ‘নাৰাবি’ মাত্ৰ শুদ্ধ, ‘নেৰানেপেৰা’ অশুদ্ধ, ‘নেৰা-নাপেৰা’ হে শুদ্ধ, ইত্যাদি, অতএব ‘তুলীয়া ককাইহঁত, তুলীয়া ছেৱকে বজ্জাব নেজান’ বুলি নাগাৰাঁ, ‘নাজান’ বুলি মুখখন বহলকৈ মেলি দিবাঁ, গোপিনী আইসকল, ‘নেজানি সোমালো আইৰে ফুলেবাৰী’ নাগাৰাঁ, আয়ে দায় ধৰিব, ‘নাজানি’ বুলি বেঁত মেলচোন।

কোনো কোনো যশ প্ৰাৰ্থী মন্দ লেখকে ভাষাতত্ত্ব তেওঁলোকৰ যশ আৰ্জেনৰ এটা সহজ পথ বুলি ভাবে। সেই বাবেই ভাষাতত্ত্বক বোলা হয় এটা most abused science, সিযে এক বিজ্ঞান, এই কথা তেওঁলোকে নেজানে বা সুবিধা বুজি পাহৰি যায়। সিওযে কিছুমান নীতি মানিহে চলিব পাৰে, সেই কথা বুজিবলৈ তেওঁলোকে

লক্ষ্যনাথ

আজকাল পায়। বহুতে ভাষাতত্ত্বতো নানা দুদিনীয়া বাজ্জনৈতিক 'বুলি' আঙবাৰৰ সুবিধা লয়। যেনে, আজিকালি বাজ্জনৈতিকসকলৰ বক্তৃতাব এটা অপৰিহাৰ্য্য বিষয় হ'ল national integration, বাঙীয় সংহতি। অল্প দিন আগতে আমাৰ এখন খংৰ কাগজত এজনে লিখা মনত আছে, কেঞাবন, কেঞা-কঠাল কেঞা-আঙুলি আদিৰ 'কেঞা' অংশটো বোলে বাজ্জনানী লোকসকল অসমলৈ আহোঁতেহে আমাৰ ভাবলৈ আহিছে, আক বোলে তখন প্ৰদেশৰ মানুহৰ মাজত মিলনৰ ইও এক নিদৰ্শন। ক'ত মৰা, ক'ত ভৰা॥ যোৱা ২৬ জানুৱাৰীত যদি জনতাৰ এনে ধৰণৰ ভাষাতত্ত্বৰ ভূ থাকিলহেঁতেন, গুৱাহাটীৰ বাটত বহুতোখিনি অশান্তি নহ'লহেঁতেন। ডক্টৰ কাকতিয়ে ১৯৪১ ছনতে প্ৰকাশিত তেওঁৰ গৱেষণা গ্ৰন্থত খাছি ভাষাৰ শব্দৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সামঞ্জস্য আঙুলিয়াই দিছিল। কিন্তু পাৰ্বত্য নেতা সম্মিলনে জানো তেওঁলোকৰ বাজ্জনীতিক কাকতিৰ পুথিৰ সূত্ৰেৰে অনুশাসন কৰিছে? আক কাকতিৰ কিতাপ পটি বুজা মানুহেই বা আমাৰ হৈছে কিমান? তেওঁতো খাছি ভাষাৰপৰা বা বডো ভাষাৰপৰা অমুককেইটা শব্দ অসমীয়ালৈ আহিল বুলি তাত চাব-মোহৰ মাৰি খাটাকৈ থৈ যোৱা নাই, কাৰণ তেও আছিল ভাষা-বৈজ্ঞানিক, ভোট বিচাৰি নেতা হ'বলৈ বিচৰা লোক নহয়। তেওঁৰ ব্যৱহৃত আখ্যাবোৰ চাওক Khasi correspondences (ছেদ ৬১), Mundari correspondences (ছেদ ৬৬), Santali correspondences (ছেদ ৬৭), parallel forms (ছেদ ৭২) words of suspected Bodo origin (ছেদ ৭৫)। ধেই দাও বুলিয়ে মণিকুট পোবা লেখকে কিন্তু স্বপ্ন দেখিয়ে পেলালে, কাকতি ডাঙৰীয়াই এইবোৰ শব্দৰ বডো-মূল শিলত কাটি থৈ গৈছে॥ ডক্টৰ কাকতিৰ চৰণত শিক্ষালাভ কৰাৰ ভাগ্য আমাৰ সামান্যভাৱে হৈছিল। তেও কৈছিল, "বাণু গৱেষণাৰ বিষয়ত 'ময়ে শেষ কথা কৈ পেলাম', এনে

মনোজ্ঞগিকে পৰিহাৰ কৰিব লাগিব। এয়ে বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গি।” এতিয়া সেই কাকতিয়েই অমুকটো গৱেষণা কৰি খাটাং কৰি কৈ গৈছে বুলি কোৱাটো কোনো তৰ্কবাগীশৰ সন্তীয়া বণ-কৌশল মাথোন হ’ব পাৰে। তাৰ মূল্য হ’লে নাই। কাকতিয়েই আই, আতা, আমৈ, কোঙা, গচক আদি শব্দৰ সম্ভাৱ্য আৰ্থ আৰু অনাৰ্থ দুইবিধ উৎপত্তি নিৰ্দেশ কৰা নাই জানো? সাধাৰণ খং শব্দটোকে তেওঁ কেই ঠাইত দেখুৱাইছে? তেওঁ অসমীয়া কিংখাপ (সিংখাপ) শব্দৰ লগত খাছি কেম খাপৰ যোগ দেখুৱাইছে। কিন্তু এই শব্দটো আৰু সি বুজোৱা বস্তুটোৱেই মূলত চীন দেশৰ বুলি আজি পণ্ডিতসকলে কৈছে। ফাৰ্চী ভাষাতো শব্দটো (কিংখাপ) আছে। এটা শব্দ পৃথিৱীৰ দহোটা ভাষাত থাকিলে ক’বপৰা কোনে পালে তাক নিৰ্ণয় কৰা টান, কাকতিয়েও সেই কাম তেওঁ লোৱা সকলো শব্দতে কৰি গৈছে বুলি কোৱা নাই। কাকতিৰ পুথিৰ দ্বিতীয় সংস্কৰণতে কিমান পৰিৱৰ্তন ঘটছে, খবৰ বখাসকলে জানিব। কাকতিৰ নামৰ দোহাই দি ভাষাতত্ত্ব মহতিওৱা লেখকৰ বিলাই দেখি তেওঁ আমাক কোৱা এটা গল্পলৈ মনত পৰে—এজন তেনে লেখকে কেনেকৈ অসমীয়া প্ৰায় সকলো শব্দকে বিশেষ এটা ভাষাৰ ফালে পোনাই গৰ্গৰাইছিল, আৰু কেনেকৈ তেওঁৰ প্ৰতিবাদ উঠিলেই আন্তিন কৌচাই লৈছিল। আমালৈ জানিবা কোনেও এতিয়ালৈকে আন্তিন কৌচোৱা নাই॥ ডক্টৰ কাকতিৰ ভাষা গ্ৰন্থখনি ধলোৱাৰ পিছত অষ্ট্ৰিক, ভোট ব্ৰহ্ম (Tibeto-Burman) আদি ভাষা গোষ্ঠীৰ নাম কোৱা কোনো লোকৰ এটা ফেশ্যনেই হৈ পৰিছিল—লাগিলে অষ্ট্ৰিক কোনটি, সম্ভৱিক কোনটি বুজি পাবৰ ক্ষমতা তেওঁলোকৰ থাকেই বা নাথাকেই। আজিও দেখা যায় মৰিলেও নেৰয় সেই ধনঞ্জয় বায়ু। কিন্তু ডক্টৰ কাকতিয়েয়ে অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতাত্ত্বিক আৰু ধ্বনিতাত্ত্বিক (ব্যাকৰণ আদি) প্ৰায় সকলো কথাই সংস্কৃত ভাষাৰপৰাহে বুজাইছে, সেই কথা এই ভাষা-দাৰ্শনিকসকলে বুজিব কেতিয়া? ইয়াকে কয়

অল্পবিজ্ঞা ভয়ংকৰী !! অসমীয়া ভাষা এটা New Indo-Aryan language। ইয়াত দুই এটা অস্ত্ৰ গোষ্ঠীৰ শব্দ বা ৰূপ থাকিলেও (তেনে বস্তু সংস্কৃততো সোমাইছে) ইয়াৰ ৰূপভাস্বিক আৰু ধ্বনিতাস্বিক পৰিৱৰ্ত্তনবোৰৰ অধ্যয়নত Old Indo-Aryan সংস্কৃত আৰু Middle Indo-Aryan পালি-প্ৰাকৃত আদিৰ সহায় অপৰিহাৰ্য। তাতে যিজন আশ্চৰ্য্যান্বিত হয়, তেওঁকহে আচৰিত বস্তু বুলি মানিব লাগিব। অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত এই Aryan-অৰ বাহিৰৰ প্ৰভাৱ মূল স্ত্ৰুতিৰ বস্তু নহয়। ৰাজনীতিৱাদাৰ ইচ্ছাত ভাষাতত্ত্ব নচলে।

তাৰ এটা বৈজ্ঞানিক ভিত্তি আছে। ভাষাতত্ত্ব সোপায়ে নম মন্ত্ৰ নহয় যে কোনোবা ৰাজনৈতিক বা ভোটটোৰ দলক সন্তোষ লগাবলৈ আমি কাকতিৰ কিতাপখনত দেখুওৱা অসমীয়া শব্দৰ সংস্কৃত ব্যুৎপত্তিবোৰ খচাখচ কাটি নতুন এখন কিতাপ লিখিম। ছুখৰ বিষয়, অসমীয়া ব্যাকৰণ বহুতেই লিখিছে যদিও সকলোবে সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ ঠাঁচতহে তাক ঢালিছে। তেওলোকক পুতৌ কৰিব খোজা সকললৈহে পুতৌ ওপজ্জ, যদিও আমি জানো অসমীয়া ব্যাকৰণে সংস্কৃত ব্যাকৰণ শত কিমান ভাগ মানে।

ভাষাতত্ত্ব আৰু এক 'বুলি'ৰ অবতাৰ হৈছে, তাৰ নাম উদাৰতা। অভিধান লেখা ব্যাকৰণ লেখা মাহুহক কোনেও উদাৰ নোবোলে। তেওঁলোক কোনো অৰ্থত জনপ্ৰিয় হ'ব নোৱাৰে। কাৰণ তেওঁলোকে নাভাৰে যে গধূলি গোহালিত দামুৰিকেইটা পৰা লগাই নথলে বা গাইজনীয়ে বাতি বান্ধৰপৰা মূৰ পোলোকা দিলে বাতিপুৱালৈ কঁৰিয়াত ফেন উঠাকৈ গাখীৰ খীৰাবলৈ পাব। অভিধান ব্যাকৰণত নিয়মৰ নিগড় থাকিবই যদিহে কোনোবা পণ্ডিতে তাক লেখে, 'কণ কমাৰ বগীবাম শলাগিব পাৰে মানে'—এনে উদাৰ ধৰণৰ ব্যাকৰণ-অভিধান কৰবাত আছে যদি নাজানো। গণতন্ত্ৰ ৰাজনৈতিক 'বুলি', ব্যাকৰণ-অভিধানৰ সূত্ৰ নহয়।

জয়মতী কুঁৱৰী নাটকৰ চৰিত্ৰ

নাটক বুলিলে মুঠতে দুটা কথা বুজায়—চৰিত্ৰ অঙ্কন আৰু চৰিত্ৰৰ ক্ৰিয়াৰ পৰিচিত্ৰণ। ইয়াৰ ভিতৰতে সোমাই যাব যৌগিক মৌলিক নানা বিশ্বৰ উপাদান। চৰিত্ৰ-অঙ্কন অৱশ্যে নাটকৰ একচেতীয়া সম্পত্তি নহয়। উপাশাস বা কাব্যতো তাৰ আৱশ্যক আৰু ব্যৱহাৰ আছে। কিন্তু কেইবাটাও চৰিত্ৰ আঁকি সিহঁতক একে ঠাইতে একে সময়তে কথা-বতৰা পাতিবলৈ আৰু কাৰ্য কৰিবলৈ দিয়াতেই নাটকৰ বৈশিষ্ট্য। এখন উপাশাসত লেখকে ইচ্ছামতে একোটা চৰিত্ৰৰ ওপৰত নিজৰ মন্তব্য ছটিয়াই যাব পাৰে। নাটকৰ সেইখিনি সুবিধা নাই। নাটকীয় চৰিত্ৰৰ মুখেদি আৰু সিবোৰৰ কাৰ্যেদি একোখন মানৱ-হৃদয় পৰিস্ফুটভাৱে চিত্ৰিত কৰিব পৰাতে প্ৰতিভাশালী নাট্যকাৰৰ পৰিচয়। মানৱ হৃদয়—সি একবাৰতে ব্যক্তিগত আৰু বিশ্বজনীনো। মানুহৰ হৃদয়ৰ আদিম আৰু সবল উপাদানবোৰ মূলত একে। ল'ৰাৰ সবলতা আৰু সংসাৰীৰ কুটিলতা কোটিকলীয়া কথা। উদ্ভিন্ন-যৌৱন ডেকা-গাভৰুৰ মিলন আকাজক্ষা আমাৰ বনৰীয়া গীতবোৰত যেনেভাৱে প্ৰকাশ পাইছে, বিলাতৰ পুৰণি ঘৰুৱা গীত-মাতবোৰতো ঠিক সেইদৰেই প্ৰকাশ পাইছে। কিন্তু এইযে সনাতন স্বভাৱ, এইযে বিশ্বজনীনতা, তাক লৈও মানুহৰ ভাব অনুভূতি, কাৰ্যকলাপৰ কিছু ভেদ হয় জাতীয়তা ভেদে। প্ৰতিভাশালী সাহিত্যিকৰ চৰিত্ৰত মানৱ হৃদয়ৰ বিশ্বজনীনতা আৰু তাৰ ওপৰত জাতীয়তাৰ প্ৰভাৱ দুয়োটাকৈ স্পষ্টকৈ দেখা যায়।

বেজবৰুৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ নাটক “জয়মতী কুঁৱৰী”ৰ চৰিত্ৰতো অসমীয়া মাতৃ-কথা আৰু জাতীয়তাৰ চাব আৰু বিশ্ব মানৱৰ সাধাৰণ অনুভূতি, উভয়ৰে সৈতে আমাৰ সাক্ষাৎ হয়। নাৰীৰ হৃদয় কুসুমকোমল হোৱা সত্ত্বেওযে সতীৰ হৃদয়ে স্বামীৰ আৰু দেশৰ কাৰণে বজ্জকঠোৰ হৈ

অকাতৰে শাৰীৰিক কষ্ট সহ্য কৰিব পাৰে, তাকেই বেজবকৰাই এই নাটকৰ ভিতৰেদি ফুটাই তুলিছে—অৱশ্যে সি নাটকখনৰ উদ্দেশ্য নহ'বও পাৰে। এজনী সামান্য যবাচী ছোৱালী জোৱান ডাৰ্কেও আমাক এই একেটি সত্যকে পতিয়ন নিয়াইছিল। তিবোতাই অপৰিসীম বুদ্ধি শক্তিয়ে আমাৰ চকুত চমক নলগাবও পাৰে, কিন্তু অপৰিসীম কাৰ্শক্তি আৰু ভ্যাগশক্তিয়ে যুগে যুগে নাৰীৰ নাম পৱিত্ৰ কৰি ৰাখিছে। এই বিবাট বিশ্বজনীন সত্যযেবাই “জয়মতী কুঁৱৰী” নাটকৰ মূল গাঁঠি। ইয়াৰ বলত নানা চিৰকলীয়া সত্য আৰু সকলো দেশৰ সকলো মানুহৰ সাধাৰণ সম্পত্তি মহৎ প্ৰৱৃত্তিবোৰে নাটকীয় চৰিত্ৰৰ বুকুদি ভুমুকি মাৰিছে আৰু সেই মহত্বৰ লগত মানুহৰ নীচতা আৰু হিয়াৰ দীনতাৰ সংঘাতত জীৱনৰ কি একোটা ট্ৰেজেডিৰ সৃষ্টি হয় আমি তাকে দেখা পাইছো। প্ৰেম, দয়া, মৃণা, কপট সকলো ঠাইতে, সকলো দেশতে আছে। সিহঁতৰ খেলিমেলিতেই নাটকৰ উদ্ভব। বৰ্তমান নাটকখনিতো সিবোৰৰ হৈ চৈ আমি দেখোঁ, কিন্তু এই সকলো মানৱৰে সাধাৰণ সম্পত্তি অহুভূতিবোৰৰ প্ৰকাশৰ ভিতৰেদিও বেজবকৰাই আমাৰ আপোনাৰ দেশ আৰু আমাৰ ‘মুৰীয়া মাত’, আমাৰ দেশৰ বতাহ পানীৰ কথা পাহৰি যাবলৈ দিয়া নাই। “জয়মতী কুঁৱৰী” নাটকৰ যিটো বায়ুমণ্ডল, সি সম্পূৰ্ণ অসমীয়া। এই বায়ুমণ্ডলত উটি ফুৰিছে অসমৰ প্ৰাণৰ গীত মাতবোৰ—শ্ৰীকৃষ্ণ মাধবৰ বৰগীত, অসমীয়া বুঢ়ী আইহঁতৰ নিচুকনি নাম আৰু বায়তীহঁতৰ বিয়া নামৰ স্মৃতি। এই মণ্ডলৰ বায়ুকে সেৱি ডাঙৰ হৈছে বাহুবলী পুৰুষ গদাপানি, ল'ৰা মতীয়াচুলিকফা কোঁৱৰ, চাণক্য নীতিৰ বুঢ়াগোহাঁই আৰু বৰপাত্ৰগোহাঁই, উৰাৰ ৰাজনীতিৰ দৰগোহাঁই ডাঙৰীয়া, পৱিত্ৰ মাতৃ-হৃদয়েৰে ৰাজমাও দেউতা, অতিমানৱী জয়মতী, প্ৰকৃতিৰ বুকুৰ সবলতা সনা বুঢ়া গাম, গামনী আৰু ডালিমী আৰু স্বাধীন অসমৰ কোলাৰ এৰ্জবা-এবুৰি ল'ৰা-ছোৱালী। অসমীয়াই সৱাতো শ্ৰেষ্ঠ বুলি মানে ছবিৰ ‘অধৰিটি’—ৰজা-ঘৰ আৰু গুৰু-ঘৰ। ৰজা ঘৰৰ বেমেজালিত গুৰু-

স্বৰভয়ে চাকল্য সৃষ্টি হ'ব, এই কথা দক্ষিণপটীয়া গোঁসাঁইৰ মুক্তিয়ার আৰু ভকতৰ হতুৱাই আমাক সোঁৱৰাই দিওৱা হৈছে।

চৰিত্ৰ-অঙ্কনত বেজবৰুৱাৰ হাত কিমান শ্ৰেণী আৰু দৃঢ়, সেই বিষয়ে দুটিমান কথা এইখিনিতে উল্লেকিয়াই থওঁ। বজা-ৰাজকুঁৱৰীৰেপৰা লগুৱা-চাংমাইলৈকে সকলো চৰিত্ৰকে পৰিপাটিকৈ অঁকা হৈছে আৰু প্ৰত্যেকটো চৰিত্ৰৰে স্বকীয় ব্যক্তিত্ব ফুটি উঠিছে। পেন্দুকণা ল'ৰা লাই লেচায়ে বেজবৰুৱাৰ তীব্ৰ দৃষ্টিৰপৰা হাত সৰা নাই। লাই লেচাই ৰাজকৈদৰ ল'ৰা, গতিকে বাঘ আৰু ধেমু কাঁড়েৰেহেয়ে ধেমালি কৰিব, ই অতি স্বাভাৱিক।

সকলো চৰিত্ৰৰ ভিতৰত নেনাই চমুৱা আৰু লিটিক চিপাদাৰ, কমল লগুৱা আৰু খুছটীয়া শম্মা, প্ৰত্যেকটোৱেই একাটা বেলেগ বেলেগ মানুহ। নেনাই চমুৱাই কথাৰ ডাল পাত জোৰা দিবলৈ বিচাৰে আৰু দিব পাৰেও, গতিকে মুখখন বৰ চোকা, তাৰ ইটো কথাই সিটো কথাৰে নিমিলিলেও সি ইমান দৰে কথা কয় যে বুঢ়াগোহাঁইৰ নিচিনা আঙুলিৰ-মাজে পানী নসৰকা লোককো পতিয়ন নিয়াব পাৰে। লিটিকৰ এইফেৰা বিজ্ঞা নাই। সি ঢোলৰ লগত টেমেকা হৈ নেনাইৰ কথাৰ লগতে মাত্ৰ উজনি দিয়ে, “নহয়নো কি আকোঁ।” বুঢ়াগোহাঁইয়নীৰ ঘৰৰ কমল এটা ‘টিপিকেল’ অসমীয়া লগুৱা। সি পাৰিলে ঘৰলৈ অহা ফকীৰণীৰ জেঙা মৰাতকৈ কঁকালৰ জোৰা লৰাম বুলি চকু খুৱাই খেদা বুলিলেও চেষ্টা কৰে, তাকে কৰিব নোৱাৰি ফকীৰণীয়ে বুঢ়াগোহাঁইয়নীৰ লাই দিয়া মাত পোৱা দেখি ভোটভোটাই একাষৰীয়াও হয়। খুছটীয়া শম্মা পণ্ডিতক কথা পতা দেখিলে খেজপিয়েবৰ নাটকৰ বিদূষকবোৰলৈ মনত পৰে। তাৰ কথাৰ মাজৰ হাস্যই অনেক সময়ত, খেজপিয়েবৰ প্ৰিয় দ্ব্যৰ্থবোধক pun-অৰ দৰে, শব্দ ওলাট পালট কৰাৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰে। বোঁকাভাৱে লোকক কথাৰে আক্ৰমণ কৰা, লগতে এবাৰ কঁকৰা বা গীত আওৰাই কথাৰ সামৰণি মৰা স্বভাৱটোও একেজন ই.ৰাজ

নাট্যকাৰে বিদূষকবোৰৰ নীতি। কিন্তু খুহুটীয়া পণ্ডিত সম্পূৰ্ণ অসমীয়া বামুণ। হাতৰ কঁকালৰ বিষত উঠিব নোৱৰা হোৱাতোৱেই তাৰ এক প্ৰমাণ। অনেক সময়ত খুহুটীয়াৰ কথা, বুঢ়াগোহাঁয়ে কোৱাৰ দৰে, ‘বহুৱালি’ৰ ওপৰৰ হাত্তলৈ উঠিব পৰা নাই। কিন্তু পণ্ডিত বৰ নোম-টেঙৰ। সি সাধুকথাৰ ছলেৰে ৰাজপাটত বহি থকা ৰজাকো আক্ৰমণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে (পঞ্চম অঙ্ক, ষষ্ঠ দৰ্শন)। কোনোবা এখন দেশৰ ৰাণীৰ মূৰত পুৰীষোৎসৰ্গ কৰা বাবে আকাশেদি উৰি যোৱা মইনা চৰাই এটিক আদালতত দণ্ডনীয় কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা বাবে, তেনে কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা লোকক তীব্ৰোতা বুলি ধৰা হৈছে—এয়ে বামুণৰ সাধুটোৰ তাৎপৰ্য। সাধুটোৱে হয়তো জয়মতী কুঁৱৰীক ধৰি বান্ধি শাস্তি কৰা ল’ৰা ৰজাকো ছোৱেগৈ। কিন্তু ৰজাই জানিব। তাকে ধৰিব নোৱাৰি বা নধৰি খুহুটীয়াক ‘মূৰত অলপ বলিয়াৰ চিটো আছে সঁচা’ বুলি একাষাৰ গীত গাবলৈ কৈছে। কিন্তু তাৰ গীততো সেই একে ‘এছিডে ই—

সোণৰ শ’ল-মাছ টুৰুঙাই সাৰিলে

বগলী অতি সিয়ান।

হাতৰ পাঁজি লৈ ঢেকীয়াপতীয়াক

হাঁহচোৰে বিহে বিধান ॥

এই গীতআধাৰে গদাপাণি, গদাপাণিক ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰা ৰজাৰ মানুহ, ‘ঢেকীয়াপতীয়া’ গদাপাণিক শাস্তি বিহিবলৈ চেষ্টা কৰা ‘হাঁহচোৰ’ ল’ৰা ৰজা সকলোকে সামৰে। তাৰ বাবে যে খুহুটীয়াৰ আঁঠুৰ ঘিলা কটা নহ’ল, এয়েহে আচৰিত কথা।

গদাপাণি আৰু জয়মতীৰ উদাৰ প্ৰণয়ৰ কাষৰতে পিথু চাংমায়ে তৰবৰীৰ লগত ‘কোৰ্টশ্বিপ’ চলাইছিল। পিথু স্বাধীন অসমৰ স্বাধীন, উদাৰ বতাহ লগা ডেকা। সি যদিও চাংমাই শালৰ যোগানৰ কাৰণে দিনো হাঁহ পাৰ, কুকুৰা ছাগলী ঘেচ্ ঘেচ্ কৈ কাটিব লাগিছে, তথাপি তাৰ ভটিয়াল হৃদয়ৰ একোণত তৰবৰীৰ প্ৰতি একেবাৰে স্নেহ লোমাই

আছিল। জয়মতীক একুৰি শকত মানুহৰ সহায়েৰে পিচাচৰ অভ্যাচাৰ-পৰা সৰুৱাই নিবলৈও সাজু হৈছিল। তৰবৰীয়ে কিন্তু তাৰ হাতত জীৱৰ বিলৈ দেখি তাৰ প্ৰেম প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে। ‘বাঘে-খোৱা, তই আগৈয়ে যমৰ ঘৰলৈ যা, তাৰ পিছত তোৰে সৈতে তৰবৰীৰ বিয়া হ’ব।’ ইয়াৰ উত্তৰত পিথুৱে ডেঙ দিহে উঠিল,—

লগ নাই, কোনেৰে গোবিন্দ, গোৱিন্দ ঐ।

যাবা ঐ মনুৰাই ? গোবিন্দ, গোৱিন্দ ঐ।

তৰবৰীৰ লগেৰে যাম ঐ, যাম ঐ, বাম গোঁসাঁই।

পিথুৰ প্ৰেমখন ঠিক অসমীয়া বড়িয়াল ডেকাৰ প্ৰেম ধেমালি। পিথুক আটীকাৰে নাটৰ সামৰণিৰ সময়তো পাহৰা নাই। এফালে জয়মতী মৃত্যুৰ কোলাত হলি পৰিছে, আনফালে পিথুৱে এটা চাউডাঙৰ বুকুত কটাৰী বহুৱাইছে আৰু কেইটামান নীহ পশুৰ হাতত প্ৰাণ হেৰুৱাইছে। তাকে দেখিহে তৰবৰীয়ে তাইৰ প্ৰেমিকৰ আচল মোল বুজিছে আৰু সিপুৰীত বিয়াখন পাতিবলৈ আশা কৰিছে। তৰবৰী এজনী পাৰ্কেত লিগিৰীও। জয়মতী নোহোৱা সময়ত তাই লাই লোচাইক যিদৰে প্ৰবোধ দি ৰাখিছে, শলাগিব লগীয়া।

যি তিনিজন গোট খালে বজাকো ভঙা পতা কৰিব পাৰে, সেই তিনিজন ডাঙৰীয়াৰ চৰিত্ৰ অঙ্কনতে বেজবৰুৱাৰ চৰিত্ৰ অঙ্কন শক্তি সৱাতো সুন্দৰ হৈ ধৰা পৰিছে। খেজপিয়েৰৰ চৰিত্ৰ অঙ্কনত এটি কৌশল লক্ষ্য কৰা যায় যে, তেওঁ অনেক সময়ত কিছুমান চৰিত্ৰৰ স্বাভাৱিক অমিল দেখুৱাই প্ৰত্যেকটোকে পৰিস্ফুট কৰি তোলে। বৰগোহাঁই, বুঢ়াগোহাঁই আৰু বৰপাত্ৰগোহাঁইৰ চৰিত্ৰ অঙ্কনতো এই একে কৌশলকে প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। তিনিজন ডাঙৰীয়াৰ কথাত যেনে মিল নাই, স্বভাবতো তেওঁলোকৰ তেনে বহুত অমিল। বৰগোহাঁই উদাৰ, স্বাধীন-মনা, অত্যাৱ দেখিব নোৱৰা ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষ—পিছৰ যুগৰ বিচক্ষণ পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ শাৰীৰ লোক। তেওঁ জয়মতীৰে সৈতে একে ফৈদৰ লোক

কিন্তু সেই বুলিও তেওঁৰ কাৰণে বাঞ্ছনীতিহে আগ। এটা ডাঙৰ কৈদৰ জীয়ৰী আৰু এটা ডাঙৰ কৈদৰ বোৱাৰী জয়মতীক বাজ-সভালৈ অনা আৰু মুকলি পথাৰত শাস্তি দি লম্বু কৰা তেওঁৰ উদাৰ চিতে সহিব নোৱাৰিছিল, তাৰ বিৰুদ্ধে তেওঁ যৎপৰোনাস্তি যুজিছিলো। কিন্তু তেওঁৰ চেষ্টা ল'ৰা মতীয়া চুলিকফা, বুঢ়াগোহাঁই আৰু বৰপান্নাগোহাঁইৰ কুটনীতিৰ বাবে ফলৱতী নহ'ল। জয়মতীৰ কৰুণ কাহিনীৰ কালিকা আছিল বুঢ়াগোহাঁইৰ স্বাৰ্থপৰতা। এইজনী ডাঙৰীয়াৰ বাজনেতিক স্বাৰ্থপৰতাত তেওঁৰ যুগৰ বৈশিষ্ট্য বোল কলাই আছিল। তেওঁৰ চকুৰ আগতে কেইজনী কোঁৱৰক বাজপাটৰপৰা খহাই মৃত্যুৰ মুখলৈ বগবাই দিয়া হৈছিল, কেইজনী বজা হ'ব লগা কোঁৱৰক জনমলৈ ঘূঁয়া কৰা হৈছিল। স্বাৰ্থপৰ বুঢ়াগোহাঁই ঠিক এই যুগৰে সৃষ্টি। তেওঁ বজাক উচটাই এজনৰ পিছত এজনকৈ কোঁৱৰৰ গাত খুত লগাইছে লোকক দেখুৱাই, ল'ৰাৰজাৰ কাৰণে বাজ্য নিকটক কবিবৰ কাৰণে, ভিতৰি, তেওঁৰ দুৰভিসন্ধি। নাট্যকাৰে কেইটিমান ছলিলকি বা আত্ম সম্ভাষণৰ ভিতৰেদি বুঢ়াগোহাঁইৰ অন্তৰৰ হলাহল আমাৰ আগত উবুৰিয়াই দিছে।

বুঢ়াগোহাঁই—(বজাৰ ফালে আঙুলিয়াই) “এই বাচ্ছাটিক সম্প্ৰতি মোক লাগে। ইয়াৰে মোৰ অনেক মতলব সিদ্ধি হ'ব। (নিজৰ বুকুলৈ আঙুলিয়াই) অমুকাই, তই নিৰাশ নহ'বি। বুকুত ভালকৈ আশা বান্ধ, এদিন তোৰ আশা ফলিযাবই। তই এই কাৰে, এই বাজপাটৰ গৰাকী—কোনে জানে? অসম্ভৱেই বা কি? (নিজৰ মূৰত হাত দি) মুৰাই! তই মাথোন পৰিষ্কাৰ হৈ থাক, হিছাপত যেন ভুল নকৰ।

বুঢ়াগোহাঁই নিমৰমিয়াল, হিছাপী লোক—cold calculator তাতে আকৌ জয়মতীৰ নিচিনা এজনী মগ্ৰাশী তিৰোতা। অসহুৰ। তাইৰ ওচৰত হৰিব নোবাৰি, “বৰগোহাঁইয়ে মোলৈ চাই চাই পোঁকৰ তলাতে সম্ভাষণ যি মিচিকিয়া হাঁহি মাৰিব, দেখি মই সহিম কেনেকৈ?” এই

অহঙ্কাৰৰ বাবেই বুঢ়াগোহাঁইয়ে ৰাজ্যৰ ক্ষুখ্যাতি মাতি আনিলে। বৰপাত্ৰগোহাঁই বৰগোহাঁইৰ দৰে উদাৰপন্থী ৰাজনৈতিক পুৰুষো নহয়, বুঢ়াগোহাঁইৰ দৰে কূটনীতিবিদ তলে পুতল ৰাজমন্ত্ৰীও নহয়, তেওঁ মাত্ৰ বঙাই-বগাইৰে লগৰ এজন সাধাৰণ মানুহ, ভাগ্যৰ ক্ষেত্ৰত বৰপাত্ৰগোহাঁইৰ খিতাপৰ অধিকাৰী হৈছে। তেওঁৰ হিয়া নীচ বিধৰ গোলাম-মতীয়া, servile-minded বজাৰ লগত কথা পাতিতে 'বন্দী' শব্দটো মুখবপৰা নুগুচেই। বন্দীয়ে ক'ব পাৰো, বন্দীয়ে জানো, বন্দীৰ গাত আন গুণ নাথাকিলেও এইক্ষেৰা গুণ আছে যে, বন্দীয়ে ততালিকে মানুহ চিনি পেলাব পাৰে। স্বৰ্গদেও, বন্দীৰ বিয়াদপি মাফ কৰিব, বন্দীয়ে কবলৈ বাধ্য হৈছে যে, বন্দীৰ কথা বাহী হলেহে গ্ৰাহ্য হয়। বন্দীৰ ছবদৃষ্ট স্বৰ্গদেও, ছবদৃষ্ট।—মুঠতে, বৰপাত্ৰগোহাঁইৰ only tongue, তেলে বুৰাজিভাৰগাত বহুতো পাক। তেওঁ বৰগোহাঁইৰ বিৰুদ্ধে বজাততো লগাবই, পাবিলে বজাক ভালৰি বোলাবলৈ গৈ ৰাজমাওকো বজাক 'পলিটিক্স'ৰ উপদেশ দিয়াবপৰা ঐতৰাই পঠিয়ায়। "নহয়নো কি ৰাজমাও দেউতা, আপুনি ভিতৰলৈ যাওক, বন্দীয়ে কাবোঁকৈ মাতিছো" (দ্বিতীয় অ.ক, দ্বিতীয় দৰ্শন)।

নাট্যকাৰে তিনিজন ডাঙৰীয়াৰ প্ৰভেদ মূলক চৰিত্ৰ অঙ্কনতেই স্ফাৰ্ত্ত হোৱা নাই। ৰাজমাওৰ কথাত 'সতাইনাৰকী' বুঢ়াগোহাঁই আৰু ধৰ্ম্মপ্ৰাণা বুঢ়াগোহাঁইয়নীৰ মাজত প্ৰভেদৰ বেখাডালো চিকুণকৈ আঁকি দেখুৱাইছে (পঞ্চম অঙ্ক, প্ৰথম আৰু চতুৰ্থ দৰ্শন)।

বেজবক্ৰাৰ ল'ৰাৰজাৰ শকত ব্যক্তিত্ব নাই, বয়সৰো নিৰ্দেশ নাই, কিন্তু ৰাজমাওৰ চকুত চুলিকফা 'অজলা ল'ৰা', গতিকে নিজৰ বিৱেচনাৰ ওপৰত ভৰ দিয়াৰ শক্তি নাই কাৰণে বুঢ়াগোহাঁই আৰু বৰপাত্ৰগোহাঁইৰ হাতৰ পুতলা হৈ পৰিছে। ৰাজপাটৰ মমতাই এই দুজন ডাঙৰীয়াৰ বশীভূত কৰিছে, নকৰিব লগীয়া কামো কৰাইছে, মাড়-হৃদয়ৰ হিত-চিন্তাকো দলিয়াই পেলোৱাইছে। বাহু-বলী গদাপাণিৰ পৰাক্ৰমৰ ভুতটোৰ তাপত শোৱন-খালন নাইকিয়া কৰিছে।

There is none but he
Whose being I do fear and, under him,
My Genius is rebuked , as, it is said,
Mark Antony's was by Caesar

গদাপাণি পলোৱা শুনি বেচেৰাই একেবাৰেই মূৰ হেৰুৱাই পেলাইছে।
“(চক খাই) কি ! গদাপাণি পলাল। কোনে ক’লে ? কি সৰ্বনাশ।
মই এতিয়া যাওঁ ক’লৈ ? কৰোঁ কি ?”

We have scotch'd the snake, not kill'd it—
She'll close and be herself, whilst our poor malice
Remains in danger of her former tooth

বুঢ়াগোহাঁয়ে আঙুলি টোৱাবলৈহে পালে, জয়মতীক ৰাজসভালৈ
অনাৰ আদেশ -হ’লেই। বৰগোহাঁয়ে কুলস্বৰূপ অপমান ৰাজপাটৰ
মানহানিকৰ বুলি দেখুৱালেও, ৰজাৰ আপোনপেটীয়া উত্তৰ হ’ল “মোৰ
প্ৰাণৰ বৈৰীৰ প্ৰতি সন্মান দেখুৱাবৰ আৱশ্যক বুলি মই নেভাবো। মোৰ
ইচ্ছা।।” এই ইচ্ছাৰ আলম হ’ল বুঢ়াগোহাঁই। ৰাজমাবে সাবধান
কৰি দিবলৈ অহাত তেওঁ, সাধাৰণ ছুষ্ট ডেকাৰ দৰে, আঁসৈ মাতিলে
“আইদেউতা, তোমাক এইবোৰ ডাল পাত জোৰোৱা মিছা কথা লগাই
কোনে আমনি কৰিছে ক’ব নোৱাৰোঁ।” ইফালে গদাপাণিৰ ভয়ত
মূৰটোয়ে সদায় ফাটি যাওঁ ফাটি যাওঁ। বেজবকুৱাৰ মধ্যম নাৰায়ণ
তেলেও চিন্তা-জৰ গুচাব পৰা নাই। তেওঁ স্বপ্নতে গদাপাণিক দেখি
পাটমাদৈৰ পালেঙৰ তল সোমাইছে (তৃতীয় অঙ্ক, প্ৰথম দৰ্শন)। পিছৰ
ডোখৰলৈ বুঢ়াগোহাঁইৰ যিদৰে, ৰজাৰো সেইদৰেই জয়মতীক শাস্তি
দিয়াৰ অভিপ্ৰায়টো গদাপাণিৰ বাতৰি উলিওৱাতকৈ এজনী তিবোতাৰ
ওচৰত হাব নমনাৰ সৰুৱাতহে পৰিণত হৈছেগৈ।

ৰজা—এজনী অৱগবৰী তিবোতাই, তিনিজন ডাঙৰীয়াৰে
সৈতে অসমৰ ৰজাক এইদৰে এটা কথাতে হকুৱাৰ লাগিলে
অপমান ৰাখিবলৈ ঠাই নোহোৱা হ’ব।

বৰপাত্ৰগোহাঁই—হয় স্বৰ্গদেও, তেতিয়া হলে আমি
সকলোৱে চুৰিয়া এৰি মেখেলা পিন্ধিব লাগিব।

বৰপোহাঁই—(স্বগত) এতিয়াই পিন্ধা উচিত।

বুঢ়াগোহাঁই—কথাটো মিছা নহয়।

প্ৰতিভাশালী নাট্যকাৰৰ লেখনীৰ এই একেটা কোবতে বজা আৰু
তিনিজন ডাঙৰীয়াৰ চৰিত্ৰ ফুটি ওলাইছে।

বেজবৰুৱাৰ ৰাজমাও এগৰাকী আদৰ্শ অসমীয়া আই। তেওঁ ঈশ্বৰ-
ভীক, ঈশ্বৰে পুতেকৰ অস্থায়ী বিধানৰ প্ৰতিবিধান কৰিব, এই ভয়ে তেওঁক
খাই মাৰিছে। মহাভাৰত ৰামায়ণৰ কথা তেওঁৰ আঙুলিৰ আগত।
জয়মতী কুঁৱৰীক ৰাজসভাত অপমান কৰাৰ কথা, হুশাসনে ৰাজসভাত
দ্রোপদীক লগু কৰাৰ লগত তুলনা কৰিছে আৰু তাৰ ফলত ভীমে
হুশাসনৰ তেজ পিয়া সুৱৰি চঁক খাই উঠিছে। হেৰেমত থাকিও তেও
ৰাজ্যৰ বাতৰি দাঁড়ে দাঁড়ে পাই থাকে। পুত্ৰৰ হিতচিন্তা, সোণৰ
জখলাইদি নামি অহা আহোমৰ ৰাজস্বৰ মৰ্যাদাৰ চিন্তা, দুয়োটা কাম
ৰাজমাওৰ একেলগেই হয়।

জয়মতী চৰিত্ৰ আগডোখৰত বঙ্গ সাহিত্যিক দ্বিজেন্দ্ৰলালৰ
‘সাজাহান’ নাটকৰ পিয়াৰা নহয়, জয়মতীয়েইহে। দ্বিতীয় আৰু তৃতীয়
দৰ্শনত জয়মতীৰ মনৰ ট্ৰেজেডিৰ মাজেদিও বাংলালী প্ৰকৃতি ওলাই
পৰিছে। তেওঁ জানে গদাপাণিৰ জীৱন বিপদ-সঙ্কুল। এই বিপদৰ কলা
ডাৱৰচটা, তাৰ দাঁতিত বিবিড়ি উঠিছে জয়মতীৰ সৎ হৃদয়ৰ সুবিলল
হাঁহিটি। গদাপাণিয়ে কৈছে, “তোমাৰ হাঁহিযুখ, সুমধুৰ সুৰ, সুন্দৰ
গীতেইতো মোক সকলো বিপদত, সকলো কষ্টত জীয়াই ৰাখিছে।” ই
অকৃত্ৰিম প্ৰণয়ৰ প্ৰাণ ভৰি উঠা উচ্ছ্বাস। এই প্ৰণয় আকৌ কৰুণতাবে
আৰ্জ্ৰ একো বস কৰণ এৱ। এই বসতেই নাটকখনিৰ সৃষ্টি। এই
বসতে তিতি জয়মতীয়ে বিচ্ছেদৰ থাপনি পাতি গাইছে শব্দবদনৰ মধুৰ
কবিতা এটি,—“উকল বজু হে, মধুপুৰী ৰহল যুৱাৰি কাহে?” সৰুৰেপৰা

মাক নোহোৱা মাউৰী হৈ 'পতিব্ৰত গতি' কৰি জয়মতীয়ে গদাপাণিক সেনা কৰি আহিছে। কিন্তু কেয়োফাল এক অজ্ঞানশীল যুগৰ মায়াজাল। জয়মতীয়ে বজাঘৰীয়া ফন্দিৰ বাতৰি পৰিষ্কাৰ কাণেৰে সকলো সময়তে শুনি আছে। সদায় তেওঁ সতৰ্ক। তেওঁ মহীয়সী তিব্বাত—স্বামী প্ৰেমেৰে আৰু স্বদেশ প্ৰেমৰ হকে স্বাৰ্থ ত্যাগেৰে। তেওঁ গদাপাণিক প্ৰাণ হাতৰ মুঠিত লৈ পলাই যাবলৈ কৈছে, কাৰণ তেওঁ জানে, সেই প্ৰাণৰ মূল্য কিমান। "আপোনাৰ জীৱনৰ মোল বৰ বেছি, জয়াৰ পক্ষে তো নিশ্চয়কৈয়ে—অসম দেশৰ পক্ষেও। জন্মভূমিয়ে আপোনাক এই সময়ত হেৰুৱাব নোৱাৰে।" "জয়াই নিজৰ সুখ, নিজৰ সুবিধা বিসৰ্জন দিব জানে।" তেওঁ জীৱনৰ ব্ৰত কৰি লৈছে ত্যাগৰ—"স্বাৰ্থত্যাগ কৰিব লাগিব, কৰিব পাৰিম, কৰিম।—থাকিম।—থাকিম। জয়াই বঙতো হাঁহিব পাৰে, বিপদকো হাঁহিৰে সামৰি ল'ব পাৰে। জয়াই নাকালে। কান্দিলেও জয়াৰ চকুত কোনেও নেদেখে।" কি ত্যাগ আৰু কি সাহস। তেওঁ নিজৰ আত্মাৰ শক্তিয়ে স্নেহ দুৰ্বল গদাপাণিৰ হৃদয়ত পলায়ো প্ৰাণ বন্ধা কৰাৰ সাহসিকতা দিছে। তৃতীয় দৰ্শনত, য'ত জয়মতী আৰু সখী সেউতীয়ে প্ৰাণ খুলি কথা পাতিছে, জয়মতীৰ দুখৰ ডাৱৰত সহজ সুখী স্বভাৱৰ পোহৰ পৰি বামধনুৰ বচনা হৈছে। বন্ধুজনৰ আগত সহানুভূতিৰ আশাৰে দু আৰাৰ ক'লে বেজাৰে যেনেকৈ দ সোঁত লয়, তেনেকৈ সেই দ সোঁতৰ গতি বেগী হৈ মন পাতলো লাগে। জয়মতীয়ে বৈষ্ণৱ কবিৰ সুবত প্ৰাণৰ হুমুনিয়াহ এৰি দিছে,—“সুখেৰ লাগিয়া এঘৰ বাঁধিহু অনলে পুৰিয়া গেল।” জয়মতীয়ে স্বামী আৰু দেশৰ কাৰণে বাজচ'ৰাত মুখ দেখুওৱা আৰু উদং পথাৰত শান্তি ভোগা ছয়োটাকে অকাতৰে যুৰ পাতি ল'লে। তেওঁ সজ্জাস্ত পৰিয়ালৰ জীয়ৰী আৰু বীৰ-পত্নী। স্কু-চক্ৰী বুঢ়াগোহাঁইক “আহোমৰ কুল-কলঙ্ক, নবাধম” বুলি তিব্বতৰ কবিবলৈ জয়মতীৰ কুঠা নাই। বৰগোহাঁয়ে গৌৰৱেৰে কৈছে, “আই জয়মতী, তই আমাৰ বংশৰ পদ্মকুল। তোৰ পুণ্য জীৱনে তোৰ

শিঙুফুল আৰু শঙ্কৰৰ ফুল, এই দুই ফুলকে পৱিত্ৰ কৰিলে।” অসম-
ভূমিও সেই একেটি পদ্যকে বুকুত লৈ চিৰপৱিত্ৰ। চাউডাংইতে শাস্তি
বিহি ভাগবি পৰিছে, কিন্তু ত্যাগৰ প্ৰতিমূৰ্তি জয়মতী অচলা, নিৰ্বিকাব,
মাখোন মনত চিকানন্দ ত্যাগৰ মহিমা। মুখত কুটি উঠিছে উদাৰ
ভকতীয়া গীতবিলাক। কিন্তু গদাপানিক কাষৰ চণা দেখিও যেতিয়া
নিৰ্বিকাব চিন্তে আত্মগোপন কৰিবলৈ অল্পবোধ কৰিছে, তেতিয়া
সতী-পৰীক্ষাৰ চৰম অগ্নিকুণ্ড জলি উঠিছে। এই ত্যাগৰ প্ৰতিমূৰ্তিৰ
কাষত মাতৃ জয়মতী কিছু নিশ্চিন্ত, কিন্তু য’ত য’ত সেই ছবি পাইছো,
সি সুস্পষ্ট।

গদাপানিৰ চৰিত্ৰ প্ৰথম দৰ্শনতে পিথু চাংমাইৰ মুখেদি অৱতৰণ
কবোৱা হৈছে—বলী খাৱৈয়া হিছাপে, স্বামী জীব মিলাপ্ৰীতিৰ বিষয়েও
এটি সঙ্কেত দিয়া হৈছে, “মই দেখিছো কোঁৱৰে আইচু দেউতাৰ কথা
শুন” (পিথু)। দ্বিতীয় দৰ্শনত গদাপানিক এই সঙ্কেতকে বহুলাই
জয়মতীৰ উপযুক্ত স্বামী গুৰু-কপে পাও। তেওঁ জয়মতীৰ যুক্তি বুজে,
“এইদৰে পলাই প্ৰাণ বন্ধা কৰি ভৱিষ্যতৰ নিমিত্তে শক্তি সঞ্চয় কৰাটো
অৱশ্যে অল্পচিত নহয়”, কিন্তু বাহুবলী কোঁৱৰে তাৰকৈও বেছি বুজে
argument of the blow, হাতৰ মুঠিৰ যুক্তি, “শক্তি অল্পসাবে শত্ৰুৰে
সৈতে যুক্তি প্ৰাণত্যাগ কৰাই জেয়।” তাৰ উপৰি পত্নী আৰু পৰিজ্ঞানৰ
বিচ্ছেদ! কিন্তু শেষত সতী বলবেই জয়! গদাপানি পলৰীয়া। অকল
সেয়ে নহয়, যি নিষ্ঠুৰ বাস্তৱৰ নিষ্পেষণত পৰি এনে হ’ব লগীয়াত পৰিছে,
গদাপানিয়ে সেই বাস্তৱকো পাহৰি নগা পৰ্বতত উঠিয়ে হৈ পৰিছে
প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্যৰ উপাসক কবি। তেওঁৰ কবিতা—আকাশ, বায়ু, ফুল,
ফল, গছ, লতা আৰু সিৰোবৰ সকলোৰে ভনীজনী যেন ডালিমী। তেওঁ-
নিবৰজিৱ এক কল্পনা-বাহ্যত—তাত গদাপানি যন্ত্ৰযুক্ত। কিন্তু কল্পনাৰ
মাধুৰীৰ মাজতো মনত পৰেহি নিষ্ঠুৰ বাস্তৱৰ বুকুৰ এক স্বৰ্গীয় মাধুৰী সনা
একপ্ৰহান ঠাইলৈ—“জয়া, মোৰ ছখুনী জয়া, মোৰ একপ্ৰকাৰে মাউৰা

লাই-সেচাই।” তৃতীয় অঙ্ক, দ্বিতীয় দৰ্শনৰ ওপৰত বহি থকা প্ৰকৃতিবৃত্ত
 গদ্যপানিৰ স্বগতোক্তিটিত সুন্দৰ মনস্তত্ত্ব-অধ্যয়ন প্ৰকাশ পাইছে। আৰু
 সেই প্ৰকৃতিৰ বুকুৰ এচমক। সৌন্দৰ্য যেন ডালিমী। তাইৰ প্ৰতি জয়মতীৰ
 স্বামী গদ্যপানিৰ ই কি স্নেহ? পাৰ্থিৱ? কেতিয়াও নহয়। ডালিমী
 বগা গাম্বৰ জীয়েক নহয়, তাই প্ৰকৃতিৰ বুকুৰ ফুল এপাহেই, নে
 পাত এটিয়েই, নে জুৰিৰ বুকুৰ সৰু চোঁ এটিয়েই নে প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্যৰ
 এটি ফুল পৰ্য্যাসেই, এনেকুৱা কিবা এটিহে। সেই দেখিহে তাইত
 গদ্যপানিৰ প্ৰেমাশক্তি নাই। যেন “বজকিনী ৰূপ কিশোৰী স্বৰূপ, কাম
 গন্ধ নাহি তায়।” আছে এটি স্নেহ, ফুলৰ কাৰণে, পাতৰ কাৰণে,
 জুৰিটিৰ চোঁৰ কাৰণে—যিটি কবিতাময় স্নেহ, য’ত “grief thad’s
 beauty’s canker” নাই। এই কবিতাময় স্নেহৰ তলে তলে গদ্যপানিৰ
 বুকুত চিৰকাল বাজিছে ভৈয়ামৰ বাজনীতিৰ জয়তোল, চিৰকাল জিলিকিছে
 সতীৰ দুখৰ কাহিনী। দেশৰ আৰু প্ৰাণ-সমা পত্নীৰ চিন্তাইয়ে সকলো
 সময়তে তেওঁৰ গতি নিকপণ কৰিছে, এই কথাটো নাট্যকাৰে পঞ্চম অঙ্কৰ
 দ্বিতীয় দৰ্শনৰ স্বগতোক্তিৰ ভিতৰেদি স্পষ্ট কৰি দেখুৱাইছে। বাস্তৱৰ
 টানটোৱেই বীৰৰ কাৰণে আচল টান। গদ্যপানিয়ে আকৌ জানে,
 ডালিমী “ছোৱালী নহয়, সুখৰ সমাজিক”হে, গতিকে বাস্তৱৰ কঠোৰ
 আঘাতত সেই সমাজিক চুবমাৰ হ’বই লাগিব। গদ্যপানিৰ বীৰত্বই
 কবিত্বৰ ওপৰত নিজকে পুনঃপ্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। গদ্যপানিৰ কৰ্মপথ
 ভৈয়ামেদি। তেওঁৰ আগতে জয়মতীৰ ভৱাৱহ স্বপ্না, ইয়েই হ’ল
 গদ্যপানিৰ কাৰণে অতি বিপদ-সঙ্কুল অৱস্থা, অতি trying moment
 কিন্তু সতীৰ আত্মবলবেই পুনৰ জয়—গদ্যপানিয়ে আকৌ কাপুকৰৰ দৰে
 জীৱ দুৰ্গতি চাই থাকিল। কিন্তু গদ্যপানিৰ আত্মবিশ্বাসৰ টাৰতালো
 শকত হৈয়ে ব জি ব’ল—“গদ্যপানি কাপুকৰ নহয়।” “গদ্যপানি স্বাৰ্থশৰ
 নহয়।” “গদ্যপানি ভয়াতুৰ নহয়।” আৰু জয়া? গদ্যপানিৰ চকুত
 জয়মতী বীণ্ডব্ৰীষ্টৰ ত্যাগৰ মহিমাৰিত্ত অৱতাব। এই বিশ্বাসটোৱেই

গদাপানিৰ হতুৱাই জয়মতী হেন পত্নীকো ত্যাগ কৰোৱাইছে। এই ত্যাগতেই গদাপানিৰ আচল বীৰত্ব। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ গদাপানি বীৰ ঋতুৰীকতকৈও মানসিক আৰু নৈতিক কাৰণবপৰায়ে অধিককৈ, পৰিজন-বিচ্ছেদ, পত্নী-ত্যাগৰ কৰুণ মানসিক দুখকো বাদ দি দেশপ্ৰেমৰ নৈতিক বলেৰে গদাপানিয়ে একপ্ৰকাৰ বঁৰাগী হৈ শূন্য জীৱনত অকাতৰে দিন কটাইছে। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ সেই চৰিত্ৰৰ আচল কৈশিষ্ট্য —“One impulse from the vernal wood”, কেনেকৈ ভেৰ্ত্তৰ গাতে প্ৰতিফলিত হৈছে, তাক দেখুওৱাত, ডালিমী গদাপানিৰ এনে এটি শবীৰ বিশিষ্ট “impulse”হে।

অসমীয়া সাহিত্যত লক্ষ্মীনাথৰ লখিমী-হাডৰ লখিমী-মুঠি

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক বিভিন্নজনে বিভিন্নভাৱে জানিবৰ যত্ন কৰিছে। সাহিত্যত তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব ইমান বহুমুখী যে সাহিত্য বখী, বসৰাজ, বিশ্ববাসিক আদি বহুল একোটা বিশেষণেৰে বিশেষিত কৰিবলৈ বিচৰা হৈছে। এনেও সমালোচক আছে, যিসকলে ভাবে সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ কৃতি বিশেষ নাই, কিন্তু তেওঁৰ ব্যক্তিত্বই জনহনৰ দৰে এটি কেন্দ্ৰ দিছিল আৰু সেই কেন্দ্ৰৰ চাৰিওফালে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ নানা গতিপথবোৰ ঘূৰিছিল। বেজবৰুৱাত প্ৰতিভা দেখা নোপোৱা সমালোচকো আছে। গুৱাহাটীত তেওঁৰ মূৰ্ত্তি এটি সাজি প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ বাবে ধন গোটাৰৰ বেলিকা হেনো এজন নেতা সাহিত্যিকে খাৰাংখাছ প্ৰশ্নই কৰিছিল,—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাইনো আমাৰ কাৰণে কি কৰিলে যে তেওঁক এইদৰে পূজা কৰিব লাগে? গতিকে ‘দেখে দৃশ্যকপে’ লক্ষ্মীক ‘সিবেলাত’ কৰিবৰ অৱসৰ কোনো কোনোৱে পাইছে আৰু পাব। ইয়াৰ মূল কাৰণ বোধ হয় এয়ে যে সাহিত্যৰ কোনো এটা ৰূপত তেওঁৰ ৰচনা পৰ্য্যৱসিত নহয়। তেওঁ নাট্যকাৰনে? নহয়। তেওঁ কবিনে? তেওঁ গান্ধিকনে? নহয়। তেওঁ উপস্থাসিকনে? নহয়। তেওঁ প্ৰবন্ধকাৰনে? নহয়। কিন্তু তেওঁ এইবোৰ সকলো আৰু তাতোকৈ কিবা অলপ বেছি। হ’ব পাৰে তেওঁৰ সকলো সৃষ্টি সমপৰ্যায়ৰ নহয়, কিন্তু প্ৰতি পৰ্যায়তে তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ কৃতি আছে। দুই-এক সমালোচকে ক’ব খোজে যে বেজবৰুৱাই “প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত” সাহিত্য সৃষ্টি কৰা হেতুকে সেইবোৰৰ মূল্য নাই। অপ্ৰয়োজনীয় সাহিত্যৰ মূল্য কি নাজানো, কিন্তু প্ৰয়োজনবশত কোনোৱে অধ্যাপকগিৰি কৰিছে, সমালোচকগিৰিও কৰিছে, তাৰ মূল্য কি? আলোচনী আৰু কিতাপ

প্ৰকাশ কৰাৰ প্ৰয়োজনতে আমাৰ প্ৰেৰ্ত সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈ আছে। অনেক সময়ত বেজবৰুৱাৰ সমালোচনাই বেজবৰুৱাক ভুল বুজি বহি থকাও আমি দেখিছো। স্ত্ৰী স্বাধীনতা সম্বন্ধে তেওঁ কোনো প্ৰবন্ধ লেখাৰ প্ৰতিপ্ৰতি কাকো দিয়া নাছিল, তাতে যদি কোনো এটি বচনাৰ শিৰত সমালোচকে সেই শিৰোনামা দি লৈ, বেজবৰুৱাই কিয় স্ত্ৰী-স্বাধীনতাৰ বিষয়ে ভাল প্ৰবন্ধ লিখিব নোৱাৰিলে বুলি নিজৰ বাক্যতে নিজে পৰে, আমি নিম্মা-প্ৰশংসা কোনটো কৰিম? বেজবৰুৱাৰ প্ৰতি বুকুৰ ভিতৰত উমি উমি জ্বলি থকা বিৰোধেও অনেক সময়ত সমালোচকসকলক ভ্ৰান্ত কৰাটো স্বাভাৱিক। বেজবৰুৱা সদায় বহুতো বণৰ বপুৱা আছিল, আটাইবোৰ বণেই তেওঁ জিকিছিল। বণত ঘটাসকলৰ পো-পোৱালি বা ঠাল-ঠেঙুলিয়ে তেওঁক সতকাই ভাল বুলিব পাৰে জানো? অৱশ্যে যদি সাহিত্যৰ বসোপলদ্ধি বা চিন্তাৰ নিৰপেক্ষতা মিসকলৰ থাকে, বেজবৰুৱাক ভাল পোৱাৰ কাৰণ নিশ্চয় তেওঁলোকেও বিচাৰি পাব। অসমীয়া সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ বহুমুখিতাক যদি আমি মাথোন dissipation বুলি ভাবোঁ তেওঁৰ অন্তৰত বৰ্তমান আৰু অনেক কথা প্ৰকট কলাকাৰজনক অৱমাননা কৰা হ'ব। এই দৃষ্টিৰেহে বোধ হয় তেওঁৰ ওচৰ চপা যুগুত হ'ব।

বেজবৰুৱা যেনেকৈ সাহিত্যৰ এজন যুগ-প্ৰৱৰ্তক, তেৱোঁ তেনেকৈ এটি যুগৰ সৃষ্টি। লক্ষীনাথৰ বাল্যকালৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাই কেনেকৈ সাহিত্যবৰ্জীজনক নিৰ্মাণ কৰিলে, সেই কথা অধ্যয়ন কৰিবলৈ আমি যত্ন কৰিছিলো, “বেজবৰুৱা মানুহজন” (১৯৬৮) নামৰ স্টেচি, আঁজ্জো মৰোঁজাৰ ধৰণৰ বেজবৰুৱাৰ বাল্যজীৱনীত। তাত আমাৰ বক্তব্য আছিল বেজবৰুৱাৰ এইছোৱা জীৱন (১৮৬৪ৰ পৰা ১৮৮৬ ছনলৈকে, জন্মৰপৰা স্কুলীয়া জীৱনৰ সমাপ্তিলৈকে) অধ্যয়ন কৰিয়েই বুজিব পাৰি যে এই কালডোখৰেই তেওঁৰ মনোবৃত্তিক যি গঢ় দি তুলিছিল, সি বিদেশীৰ পিছনি লাগি অধিক চক্ৰকোৱা আৰু ল-নীহে হৈছিল মাত্ৰ।

লক্ষ্মীনাথ

বিদেশত জীৱনৰ সবহুতাগটিয়েই কটায়ে অসমীয়া জীৱনৰ চিত্ৰবোৰ
নাপাহবা আৰু অসমীয়াৰ মাতৃ-কথা সাহিত্য-কৃতিৰ ভিতৰেদি ফুটাই
তোলা লক্ষ্মীনাথৰ বিশেষত্ব হয় কিন্তু তাত আচৰিত মানিব লগীয়া একো
নাই। He saw Assamese life, and saw it whole সকলোতে
অসমৰ নৈ পৰ্বত বগাই লক্ষ্মীনাথ অসমৰ সাত বিহুৰ সৈয়া কণী হৈ
পৰিছিল। বংপুৰৰ ধূলি মাকটিৰ বুকুত কহু গুটি, হৈ-গুহু, টাং-গুটি
খেলা লক্ষ্মীনাথ অসমীয়া ধৰণৰ পাকৈত স্পোৰ্টছমেন। চকুৰে দেখি কথা
বুজিব পৰা হোৱাবেপৰা বৰপেটাৰ কীৰ্তন ঘৰৰ লগত সম্বন্ধ, ডাঙৰ
হোৱাৰ লগে লগে কমলাবৰীয়া তাওনা আৰু বাজহুৱা আৰু ঘৰুৱা নাম
কীৰ্তনৰ লগত শকত মিতিৰালি। দিনৰ চাৰি প্ৰসঙ্গৰ মাজেদি
লক্ষ্মীনাথ যেনেকৈ এক puritanic atmosphere, ধাৰ্মিক বায়ু-
মণ্ডলৰ বতাহ পানী শুহি উঠিছিল, আনফালে বাৰীৰ বৰপুখুৰী আৰু
বায়ুণ পৰি মৰা গৰাৰে দোকোল ডাকাল ভৰবাৰিষাৰ পানীৰে দিখোৰ
বুকুত সঁতোৰ আৰু হৈ হুহু টাং গুটিয়ে সেই ধাৰ্মিক বায়ু মণ্ডলেৰে
যোগ হৈ এক শকত healthy atmosphere, স্বাস্থ্যকৰ মনোমণ্ডল
গটি লক্ষ্মীনাথৰ শৰীৰ আৰু মন উভয়কে পোহ মনাইছিল। নাম
কীৰ্তন, চৰিত-তোলা, ভাগৱত-পাঠ আদিয়ে সৰুৰেপৰা লক্ষ্মীনাথৰ মনক
শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, শ্ৰীমাধবদেৱ আৰু ভাগৱত-পুৰাণ আদিৰে সাঙুৰি
পেলাইছিল। এইখিনিতেই শঙ্কৰদেৱ, মাধবদেৱ, কৃষ্ণ কথা, তত্ত্ব কথা
আদি কথা লেখোঁতা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ অঙ্কুৰটিয়ে পোখা মেলিবলৈ
সুবিধা পাইছিল। সন্ধিয়া বহি সাধু কোৱা ৰবি ককাকো আমি
পাহৰিব নোৱাৰোঁ। মুঠতে অসমীয়া জীৱনটোৰ লগত লক্ষ্মীনাথৰ
এই কালডোখৰাত সুন্দৰ চিনাকি হৈছিল। এইভাবে অসমীয়া জীৱনৰ
লগত নিবিড় কুটুস্থিতা আৰু অসমীয়া ভাষা, সাহিত্য আৰু ধৰ্মৰ পছাত
তেওঁৰ inoculation এই কুহলীয়া বয়সতে হোৱা কাৰণে সি গাঢ়
আৰু স্থায়ী হৈছিল। যিমানে তেওঁ চেনেহী শিৱসাগৰৰ, আপোনৰো

আপোন অসম্ভৱপৰা আঁতৰি দূৰপৰা বিদূৰলৈ গৈছিল, সিমানে তেওঁৰ মনৰ চীনাংগুৰ পতাকাখনি জীৱনৰ ধ্বজদণ্ডৰ পিছফাললৈ চটকটাই চটকটাই উৰি আহিছিল। (গচ্ছতি পুং শবীৰ ধাৱতি পশ্চাদ্ সংস্থিত চেত। চীনাংগুকমিৱ কেতো প্ৰতিৱাজ নীয়মানস্ত ॥) তেওঁৰ insular patriotism, প্ৰবাসী প্ৰেমে অসম বোলা মাটিচপৰা মাৰুট মাৰি ধৰিছিলহি, আৰু বহিঃশত্ৰু আৰু অন্তঃশত্ৰুৰপৰা নিজৰ ভাষা, সাহিত্য আৰু ধৰ্মক বৰ্দ্ধা কৰা বাঞ্ছা হৈ উঠিছিল প্ৰৱলৰপৰা প্ৰৱলতৰ। সমস্ত বঙলা ভাষাতে বন্ধন-প্ৰণালীৰ বিঘ্নত বাটকটীয়া “আমিৰ ও নিৰামিৰ আহাৰ” পুথি লিখা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰী দেৱীৰ শুভলা হাতৰ দেশী আৰু বিদেশী দিহ পাতি খায়ো তেওঁৰ চাট চাটকৈ মনত পৰিছিল দিখো পাৰব টেকেয়াৰ পানীত উঠি ফুৰা পুঠি মাহুৰ আজ্ঞালৈ, কাছদি আৰু খাবলিলৈ। বাহিৰৰ অসঙ্গত পাৰিপাৰ্শ্বিকতাই তেওঁৰ মনত split, বিৰোধ সৃষ্টি কৰা নাছিল।

বেজবৰুৱাৰ বাল্যকালৰ, যৌৱনৰ সময়খিনি অসমৰ এক বিৱৰ্তনৰ যুগ। এফালে অসমৰ পুৰণি ধৰ্মনৈতিক সঙ্কতি, আনফালে বঙালীয়া আৰু ইংৰাজীয়াৰ নতুন ‘চাল’। লক্ষীনাথৰ ঘৰত এক ধৰ্মমুখৰ পৰিৱেশ। “বঙলা আতাৰ থান কমলাবাৰী পিতৃ-দেৱতাৰ প্ৰাণ, আৰু কমলাবাৰীৰ গোসাঁই ভকতসকল বুকুৰ সখল আছিল”, তেওঁ কেইবাহাইলৈ। দূৰতে নাৱৰপৰা কমলাবাৰী সজ্জৰ ওখ গছ দেখি ল’ব। তিৰোতা সকলোৰে সৈতে নাৱৰ চৰখত আঁঠু কাটি সেৱা জনায়। ঘৰত সদায় ভাওনা সৰাই নাম-গুণ, পূজা-সেৱাৰ প্ৰসঙ্গ। দীননাথ পুৰন্দৰদিত্ৰ বজাই পতা বেজবৰুৱা, তেওঁৰ সদায় চিন্তা কেনেকৈ বৰ্দ্ধগত এই আয়ুৰ্বেদৰ বিজ্ঞা বংশত বৈ যায়। পুৰণি ধৰ্ম কৰ্মৰ এই টানৰ পৰিৱৰ্তে ডেকাসকলৰ মাজত ইংৰাজী শিক্ষাৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ। “বঙলা ভাষা, বঙলা গান, বঙলাৰ নিচিনা চুলি কটা চুৰিয়া-চোলা পিন্ধা, মুঠতে বঙালী ফেশ্বন (fashion) আৰু everything Bengali অৰ্থাৎ

দীননাথ

যি কি নহওক সকলো বঙালী আমাৰ অসমীয়াতকৈয়ে জ্যেষ্ঠ, এই বোণে ধতেতিয়াৰ ডেকা তবপৰ গাত ভালকৈয়ে ধৰিছিল।” আনফালে পুৰণি খাড়াখাড়া-বিচাৰৰ ওপৰত আঘাত পৰিল, ‘হিন্দুৰ অখাণ্ড চৰাই-কুকুৰা ভোজন কৰে’ বুলি ভব্য ধৰৰ কাৰো কথা ওলাল। বঙলুৱা যাত্ৰা গানৰ বাধাৰ মান-ভঞ্জনৰ পালা আদিয়ে পুৰণি গীত-ভাওনা সকলোৰে যেন মান-সন্মান হৰণ কৰি লৈ যোৱাৰ উপক্ৰম কৰিলে। ইয়াৰ ওপৰত আকৌ অসমৰ মাজ-বুকু শিৱসাগৰতে কলিকতীয়া ব্ৰাহ্ম-ধৰ্ম-প্ৰচাৰকৰ বঙলা বক্তৃতাৰ জাঁউবিয়ে খলক লগাই পেলাইছিলহি। তাৰ বোধ যেন অবাস্তৱ হৈ পৰিল। ইফালে বিত্তাৰ্থী ল’ৰাহঁতৰ আদৰ্শ বঙ্গ-বিজ্ঞা-লয়ত ‘কাল কাক ভাল নাক’ আওৰাওঁতে জ্ঞান-বুদ্ধিৰ আধা পাব। এবাৰ “হেড পণ্ডিত বাবুৰ বক্তৃতাৰ অন্তত মোৰ মনত খেলাইছিল যে কি লাজৰ কথা, কি ‘শৰমত মবিবৰ’ কথা, যে আমি অসমীয়া-বোৰে কোমল-চাউল খোৱাৰ নিচিনা অসভ্য কাম কৰোঁক।” এইদৰে আত্ম-গ্লানিৰ ভাব এটা সৰু-বৰ সকলো ক্ষেত্ৰতে উটি-বুৰি ফুৰিবলৈ ধৰিছিল। নিজৰ যি আছিল, যি আছেও ‘তাৰ দুষ্টগো নলওঁ গম’, সেই থকাবোৰ যেন আপোনা আপুনি লাজকুৰীয়া হৈ পশ্চাৎভূমিলৈ অপসৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিবলৈ আগ বাঢ়ি আহিল ইংৰাজী বঙালী আদৰ্শৰ এটা মিহলি জীৱন। এই নতুন ‘প্ৰগতি’ যিমান বেগেৰে আবস্ত হৈছিল, সিমান বেগেৰে সি স্থায়ী ক্ৰিয়া কৰা হ’লে অসমীয়া জাতি সোনকালেই কোনোবা বৰিৰ জোন হৈ পৰিলহেঁতেন। কিন্তু জাতিটোৰ আত্মাই সেই বেগক বোধ কৰিলে। আৰু শিৱসাগৰতে সেই বোধ আবস্ত হ’ল বিশেষকৈ আমেৰিকাৰপৰা অহা বেন্টিস্ট ক্ৰীষ্টিয়ানসকলৰ সৌজন্তত। তত্পৰি, শিৱসাগৰ হ’ল ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱা, কালীপ্ৰসাদ চলিহা, গজাগোৱিন্দ ফুকন, ফণীধৰ চলিহা আদি ডাঙৰীয়া নামৰ উপযোগী পুৰুষসিংহসকলৰ ঠাই। সেইসকলেই হ’ল সেই সময়ৰ অসমীয়া সমাজৰ ধৰণী। সি সকলৰ প্ৰভাৱৰ ক্ষেত্ৰও আছিল

সেইদৰে বহুল। সিসকলে নতুনৰ বিবোধতকৈও আগৰ ঐতিহ্যৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰাৰ পছা গ্ৰহণ কৰিলে।

এতিয়া নতুন যিখন অসমীয়া সমাজ, যিটি অভিনৱ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিকাশ হ'বলৈ হ'ল, তাৰ ভিত্তি প্ৰাচীন অসমীয়া হলেও তাক বলিষ্ঠতা দিবলৈ আৰু বহুগ বোলাবলৈ পাশ্চাত্যৰ স্পৰ্শ লগা হ'ল। দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই লখীমপুৰত ইংৰাজী স্কুল পাতিছিল, তেওঁৰ পুত্ৰসকলেও শিৱসাগৰ, যোৰহাট, গোলাঘাটত ইংৰাজী স্কুল স্থাপন কৰিছিল। ইংৰাজী শিক্ষাৰ আৱশ্যকতা এইভাৱে বহুল ৰূপত লক্ষ্মীনাথৰ ঘৰতে স্বীকৃত হৈছিল। গুৱাহাটীতে ১৮৩৫ চনত আবন্ত হৈ চৰকাৰী ইংৰাজী বিদ্যালয় এটি-ছটিকৈ প্ৰতিষ্ঠাপিত হৈছিল। আনন্দবাহু বৰুৱা, উজনিৰ জগন্নাথ বৰুৱাই ইংৰাজীৰ যোগে উচ্চ শিক্ষাৰ আদৰ্শ সকলোৰ আগত দাঙি ধৰিছিল। আৰু “অকনোদই” কাকতে নতুন অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ চৰ্চাৰ পোন প্ৰথম বাট কাটে। এই সময়তে অসমীয়া ভাষাত বিলাতী শুব এটি সোমাই তাক মোহনীয় কৰি তোলে। তাৰ পিছত আহিল হেমচন্দ্ৰ গুণাভিৰামৰ যুগ। লক্ষ্মীনাথ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘আসাম নিউজ’ৰ একান্ত আগ্ৰহশীল পাঠক। তেওঁ স্বীকাৰ কৰিছে, “এই কাকতখন পঢ়ো’ বুলিলে ঠিক কোৱা নহয়, গিলো বুলিলেহে ঠিক হ’ব। বাস্তবিকতে আসাম নিউজ পঢ়ি তাৰ অসমীয়া লিখাৰ গঢ়ৰ ফালে ভালকৈ মন দিহে প্ৰথমতে মই অসমীয়া ভাষাত ৰচনা লিখিবলৈ শিকোঁ।” এইটো কথাও বোধ হয় ক’ব পাৰি যে হেমচন্দ্ৰৰ ভাষাৰ বাহুবলৰ লগতে লক্ষ্মীনাথে হেমচন্দ্ৰৰ সামাজিক চিন্তা আৰু সামাজিক সমালোচনাৰ প্ৰকাশৰ ধাৰাটো গ্ৰহণ কৰিছিল। বেজবৰুৱাই আকৌ কৈছে, “এইটো ক’বই লাগিব যে অসমীয়া ভাষাৰ মহাবতীৰ্ঘ্যৰ আসাম নিউজে আৰু আসাম বন্ধুৱেই আধুনিক আৰ্হিত অসমীয়া গল্প আৰু পত্ৰ সাহিত্য সৃষ্টিৰ অৰ্থে spadework, কোৱাৰ কাম কৰে, অৰ্থাৎ মাটি ফুৰি

চহাই দিয়ে । অসমীয়া ভাষাত সকলো অসমীয়াৰ মনোবঞ্জন কবি, মূলমিত্ত, সবল, বসাল অথচ ওখ শাৰীৰ গম্ভ-বচনায়ে হ'ব পাৰে, এইটো আসাম নিউজ আৰু আসাম বন্ধুৱেই প্ৰথমতে দেখুৱালে ।' বেজবৰুৱাই বোধ হয় আসাম নিউচত লিখা নাছিল, কিন্তু আসাম-বন্ধুত তেওঁৰ কবিতা ওলাইছিল, আউনীঅটীয়া "আসাম ভাৰা" তো তেওঁৰ বচনা প্ৰকাশ পাইছিল । এইদৰে জোনাকী-মুগব অব্যৱহিত পূৰ্বৱৰ্তী হেমচন্দ্ৰ গুপ্তাভিৰামৰ যুগত তৰুণ লক্ষ্মীনাথে সাহিত্যৰ বিকাশৰ ফালে চকু-কাণ সজাগ ৰাখিছিল । তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ অৰ্থে এই এটি গাচ প্ৰভাৱ । সেয়ে তেওঁৰ সৃষ্টিৰ দুৱাৰ মুকলি কৰিবৰ নিমিত্তে যথেষ্ট হলহেঁতেন । কিন্তু তেওঁ অসমৰপৰা আঁতৰি কলিকতাত ভৰি দ্বিয়াৰ লগে লগে তেওঁৰ হিয়াত আচলকৈ ডেকাধনি লাগিল, সাহিত্যৰ বহুল জগতখনৰ বা বতাহে তেওঁক ধুৱাই পেলালে নৱ নৱ সূৱাসেবে । তেতিয়াহে তেওঁ ক্ৰান্তিকাৰী সাহিত্য সৃষ্টি কৰি এক নৱযুগ প্ৰৱৰ্তন কৰিবলৈ প্ৰকৃতপক্ষে সক্ষম হ'ল । ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ ডেৰ দশকৰ কলিকতা নানা-বৰগীয়াজনৰ স্থান, নানা ৰাজনৈতিক সামাজিক প্ৰভাৱৰ সংঘাতৰ স্থল । সাহিত্য, দৰ্শন, ৰাজনীতি অৰ্থনীতিৰ সিংহপুৰুষ অধ্যাপকসকলে কলিকতাক পৃথিৱীৰে এটি উজ্জল বিন্দু কৰি তুলিছিল । আগ শাৰীৰ ইংৰাজী বঙলা বাতৰি কাকতবোৰে তৰুণসকলক জগতৰ নানা চিন্তা ধাৰালৈ আহ্বান জনাইছিল, তেওঁলোকৰ সুপ্ত প্ৰতিভাৰ দুৱাৰত টুকৰিয়াই মাত দিছিল, "মেলাহে দুবাৰ নৱীন পথিক ।" এই নানা আলোকৰ সাদৰী আহ্বানৰ মাজত পৰি লক্ষ্মীনাথৰ তৰুণ মনে মাজে মাজে বাট ভুল কৰিবৰে প্ৰয়াস পাইছিল, নিজে অসমীয়াইনে, কলিকতীয়া বঙালীয়েইনে, 'ইংৰাজী পকা তেলত সিঁজা' ছাহাবেই, ঠিক কৰিব নোৱাৰিছিল । অসমীয়া, বঙলা, ইংৰাজী, তিনিও ভাষাৰে প্ৰেমৰ কবিতাৰ কচৰতত তেওঁ লাগি গৈছিল, তেওঁলাৰ চালত অকলৈ অকলৈ ভৰি চলাই

জাত লগাই ইংৰাজী গান ধৰিছিল—‘Her hands are white as snow’ মাজে মাজে তেওঁক দৰ্শনৰ চিন্তাই কোনোবা ধুবুৰী পোৱাইছিলগৈ। “ঈশ্বৰ আছে যদি য’তে মন ত’তে থাকক, তেওঁক আমাক নেলাগে বুলি সিদ্ধান্ত কৰি ওফোন্দ পাতি কুৰিবলৈ ধৰিলোঁ।” ইয়াতোকৈ সাংঘাতিক, কলিকতা হেন ছহৰৰ জহান্নাম নামৰ খাৱৈও তেওঁ চকুৰ আগত দেখা পাইছিল। “কিন্তু শ্বখৰ বিষয়, ঈশ্বৰৰ অমুগ্ৰহত মই খাৱৈ-বাৰৰপৰা অনেক আঁতৰত আছিলোঁ। আচল কথা, গুৰিডাখৰত অটল চৰিত্ৰদ্বান পিতৃদেৱতাৰ কটকটীয়া নীতি আৰু ধৰ্ম শিক্কাৰ বান্ধোনে মোকো উলামুলা পছোৱা কুকুৱাই লুৰাব নোৱৰা কৰি থৈছিল।” তেওঁৰ ক্লাছৰ অধ্যাপকৰ পাণ্ডিত্য, উচ্চ জ্ঞানালয়ৰ অধিবক্তাসকলৰ যুক্তি আৰু কথাৰ চাতুৰ্য, স্টাৰ, বেঙ্গল নেশ্যুনেল থিয়েটাৰৰ নাট্যমোদ আৰু অসমীয়া বঙালী ইণ্টেলেক্চুৱেল বন্ধুসকলৰ সাহচৰ্য—এইবোৰৰ মাজতে নিহৰ তৃপ্তিৰ প্ৰয়াস আৰম্ভ ৰাখিলে। বন্ধুসকলৰ ভিতৰত এজন তেওঁৰ কাৰণে হিমালয় চূড়াৰ দৰে উত্তুল্ল, উচ্চল, হৃদয়হৰণ হৈ উঠিল যেন হঠাতে। সেইজন হ’ল ডাঙৰীয়া (মন কৰিব ‘ডাঙৰীয়া’) হৰিবিলাস আগৰৱালাৰ মাজিও পুতেক চন্দ্ৰকুমাৰ। শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ মিলন যেনেকৈ শঙ্কৰদেৱৰ যুগৰ সমাজ আৰু সাহিত্যৰ প্ৰাণদাতা মণি কাকন স.যোগ, লক্ষ্মীনাথ আৰু চন্দ্ৰকুমাৰৰ এই আন্তৰিকতম মিলনো অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক ৰূপ-সৃষ্টিৰ হকে এক যুগ প্ৰৱৰ্তক ঘটনা। কাৰণ, সেই মিলনৰ ফল অ ভা উ সা সভা ‘জোনাকী’, জোনাকী যুগ আৰু আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ নৱজাগৰণ নবধাৰা। এই যুগ প্ৰৱৰ্তনত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আদি অনেকজনে যোগ দিলে, কিন্তু নৱজাগৰণ প্ৰকৃত প্ৰাণটোৰ বিকাশ চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাতে সকলোতকৈ মনোৰমভাৱে প্ৰকাশ পাই ব ল আৰু লক্ষ্মীনাথ এই যুগটোৰ অধিনায়ক ৰূপে আপোনা-আপুনি প্ৰতিষ্ঠিত হৈ পৰিল। আমি কেনেবাকৈ ভুল কৰোঁ বুলি বেজবৰুৱাই বাৰে বাৰে সোঁৱৰাই দিছে, “ভুল-

কলেজত মই a boy of mediocre ability” কিন্তু চাৰিওফালৰ হেঁচাত মাথোন mediocre ability প্ৰদৰ্শন কৰা লক্ষ্মীনাথে চাৰিওফালৰ বিশ্বপৃথিৱি পাঠ হ’ত যেনেকৈ গ্ৰহণ কৰিব লাগে, তেনেকৈয়ে গ্ৰহণ কৰিছিল, দহজন লগৰ লোক গোটি খালে তাৰ মাজত তেওঁ জাকত জিলিকা বা কেন্দ্ৰীয় মানুহটো হৈ পৰিছিল। এই ব্যক্তিস্বই তেওঁক টানি নিলে জোড়াসাঁকোৰ মহৰ্ষি দেবেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ পৰিয়ালৰ মাজলৈ। তাৰ শেষ ফল হ’ল মহৰ্ষিৰ তৃতীয় পুত্ৰ হেমেন্দ্ৰনাথৰ দ্বিতীয়া কন্যা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰে তেওঁৰ শুভ বিবাহ আৰু তাৰ আনুষঙ্গিক ৰূপে বেজবৰুৱাৰ হাতৰপৰা অসমীয়া কাপ একবাই তেওঁক বঙালী কবিবৰ বিকল চেপ্টা। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ ঘৰুৱা জীৱনত কলিকতা আৰু ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ পৰিবেশৰ কাৰণে বঙলা ভাষাৰ প্ৰয়োগ থাকি গ’ল, বেছ বাহাৰুৰি থকা বঙলা ভাষাতে তেওঁ বেজবৰুৱানী আৰু জীয়েকহঁতলৈ চিঠি-পত্ৰ লিখিছিল আৰু কেতিয়াবা ববীন্দ্ৰনাথৰ ‘বাল্মীকি প্ৰতিভা’ৰ ভাওনাত ভাও দিছিল, বেজবৰুৱানী আৰু বিদ্যুতী জীয়েক কেইগৰাকীয়েও সঙ্গীত অভিনয় আদিত যথেষ্ট পাৰ্গতালি দেখুবাইছিল। এইবিলাক নিতান্ত পাৰিবাৰিক কথা বুলি ধৰিলেও ববীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰভাৱ বেজবৰুৱাৰ লেখাত ক’বাত গল্পত বা কাচিং প্ৰবন্ধৰ মাজত উদ্ধৃতিত দেখা পোৱা যায়। তাত আচৰিত মানিব লগীয়াও একো নাই। ববীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰভাৱ আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যত ব্যাপক, ‘বৰি কাকা’ৰ সান্নিধ্যই জোৱাই-ল’ৰাকষে মোহিত কৰিব, সি স্বাভাৱিক কথা। মুঠতে অসমীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ উদাৰ প্ৰভাৱৰেপৰা আধুনিক জগতৰ এটি বৃহৎ কেন্দ্ৰ কলিকতাৰ নব্য, উদাৰপন্থী আৰু পাশ্চাত্য-শিক্ষা-প্ৰণোদিত আধুনিকতালৈকে এই বহুল মানসিক বায়ুমণ্ডলটো বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-সৃষ্টিৰ সুৰমা। তেওঁ সেইদৰে এক নৱ অভিনৱ সংস্কৃতিৰ ধ্বজাবাহক। এই নৱসংস্কৃতিৰ আধাৰ-শিলা-স্থাপন কাৰ্য কলিকতাতে হৈছিল, ইংৰাজী নৱজ্ঞান বঙ্গৰ হেমচন্দ্ৰ, নবীনচন্দ্ৰ, মধুসূদন, বঙ্কিমচন্দ্ৰ, দ্বিজেন্দ্ৰলাল আদিৰ মাজেদি কলিকতাত থকা

ডেকাসকলৰ মনোমুৰ্খত বেনেভাৱে প্ৰতিকলিত হৈছিল, তেনেভাৱেহে সি আহি অসমীয়া সাহিত্যত ধৰা দিছিল।

বেজবৰুৱা অসমীয়া সাহিত্যৰ এক সাহিত্যিক ব্যক্তি মাথোন, এনে নহয়। তেওঁ এটি আন্দোলন। বেজবৰুৱাৰ বিকাশ সেই আন্দোলনত, আৰু সেই আন্দোলনেই আকৌ তেওঁৰ সাহিত্য প্ৰচেষ্টাক দিশ দিলে, মহত্ব দিলে। আন্দোলনটিৰ দুটি ৰূপ অ ভা উ সা সভা আৰু ‘জোনাকী’ কাকত। দুইটি ৰূপে জন্মৰ বছৰ হ’ল ১৮১০ শক। মাহ পৱিত্ৰ ভাদ (২৫ আগষ্ট ১৮৮৮) আৰু উত্তৰায়ণৰ মাঘ (১৮৮৯ চন)। দুইটি অমুঠানৰে উদ্যোক্তাসকল হ’ল ডেকা ছাত্ৰ। কিন্তু এই চৰাইকেইটি মক হ’লেও তেওঁলোকৰ হোলোং-গহতহে বাহ। তেওঁলোকৰ আছিল স্পষ্ট ধাৰণাৰ প্লেন আৰু প্ৰোগ্ৰেম। অ ভা উ সা ৰ জন্মৰ ইতিহাস সভাৰ কাৰ্য বিৱৰণৰপৰাই লওঁ “পৃথিৱীৰ ইতিহাসলৈ চকু দিলে দেখিবলৈ পোৱা যায় যে এই জগতত যতবিলাক ডাঙৰ ডাঙৰ কাৰ্যৰ অমুঠান হৈছে প্ৰায় সকলোবোৰৰ উৎপত্তিৰ সূত্ৰপাত এনে সৰু কাৰ্য বা ক্ষুদ্ৰ ঘটনাৰপৰা হৈছে। বিলাতী পণ্ডিত জনহন এডিছনৰ দিনৰ ককি হাউছ ইউৰোপ এছিয়া আৰু আমেৰিকা জুৰি পৰা বহুত ডাঙৰ কথাৰ ওপজা ঠাই। এতিয়াও অসমীয়া ভাইসকলৰ এই নগন্য টি পাৰ্টিৰপৰা গজালি মেলা পুলি অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভাৰ ডাল-পাত যে কালক্ৰমত প্ৰকাণ্ড আকাৰ ধৰি এশ যোজন ব্যাপি পৰিবৰ সম্ভৱ তাক কোন অসমীয়াৰ ওখ আশাৰে চপ্‌চপীয়া হিয়াই লুই কৰিবলৈ আগ বাঢ়িব পাৰিব? ১৮১০ শকৰ ভাদ মাহত (ইংৰাজী ১৮৮৮ চনৰ ২৫ আগষ্ট তাৰিখে) ৩৭ নং মিৰ্জাপুৰ ষ্ট্ৰীটৰ বহাত হোৱা টি পাৰ্টিত অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিবৰ অৰ্থে এখন সভা কৰিবৰ প্ৰস্তাৱ হৈ সেই প্ৰস্তাৱ কাৰ্যত পৰিণত হোৱাৰ কল স্বৰূপ অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভাৰ জন্ম হয়।” সভাৰ উদ্দেশ্য আৰু কাৰ্যক্ৰম ‘কেঁচুৱা মাতৃভাষা কেনেকৈ ডাঙৰ দীঘল হ’ব, কেনেকৈ সি পৃথিৱীৰ আন আন ধনী আৰু উন্নতিশীল ভাষাৰ

সন্ধান হৈ আপোম গৌৰৱ-বেলিৰ পোহৰ চাৰিওফালে পেলাই দৃষ্টিয়া আৰু এক্কাৰ আসামৰ মুখ পোহৰাৰ পাৰিৰ , কেনেকৈ সি দুৰ্ব্বল, কণীয়া আৰু জীৰ্ণ অৱস্থাৰপৰা সৱল হুহু আৰু শকত অৱস্থা পাব, তাৰ উপায় সাধমেই এই সভাৰ উদ্দেশ্য ।

‘এই উদ্দেশ্য সাধন কৰিবলৈ সভাই অসমীয়া পুথিবিলাক একে ঠাইতে গোটাবলৈ যত্ন কৰিছে । পুৰণি পুথিবিলাক যাতে নষ্ট বেপায় আৰু ক্ৰমে হুলা হৈ প্ৰকাশিত হয়, সভা তাকো চেষ্টাও আছে । আসামৰ সকলো বিখ্যাত পঢ়াশালিতে যাতে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলিত কৰা হয়, আৰু অসমীয়া ল’ৰা-ছোৱালীয়ে যাতে নিজ নিজ ভাষা সুকলমে পঢ়িবলৈ পায়, তাৰ নিমিত্তে আসামৰ শিক্ষাবিভাগৰ অধিকাৰসকলৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰা লেখা-পঢ়া কাৰ্যত অশুদ্ধ ব্যাকৰণ, অশুদ্ধ বৰ্ণবিন্যাস ক্ৰমে লোপ কৰি তাৰ স্থলত পৰিষ্কাৰ ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ পঢ়াশালি আদিত দৃষ্টি পুথিৰ সলনি শুদ্ধ ভাষাৰ পুথি চলাবৰ নিমিত্তে আন্দোলন কৰিবলৈ , খ্ৰীষ্টব কন্দলি, শঙ্কৰদেৱ আদি পুৰণি গ্ৰন্থকাৰ আৰু কবিসকলে লিখা পুথিবিলাকৰ টান টান ভাগৰ টিকা-টিপ্পনী লেখিবলৈ আৰু দোষ গুণ আলচ কৰিবলৈ , আমাৰ ভাষাত নোহোৱা লাগতিয়াল পুথিবিলাক সংস্কৃত বা আন ভাষাৰপৰা অনুবাদ কৰি সংক্ষিপ্ত সাৰ সংগ্ৰহ কৰি আমাৰ ভাষালৈ আনিবলৈ , আসামৰ আগৰ দিন বা এতিয়াৰ যিবিলাক ধৰ্ম্মনীতি, সমাজনীতি, বাজৰনীতি, আৰু খেল, মেল, গাওঁ ভূঁইব আনুপূৰ্ব্বিক বৃত্তান্ত আছে, তাক সংগ্ৰহ কৰি এখন প্ৰকৃত বিস্তৃত বুৰঞ্জী লেখিবলৈ, দেশৰ ইতিব-সাধাৰণ সকলো জ্ঞেয়ৰ মানুহৰ ভিতৰত যাতে লেখা-পঢ়াৰ চৰ্চা হয়, তাৰ নিমিত্তে উজু উপায় উলিয়াবলৈ , বাতৰি কাকতৰ প্ৰতি লোকৰ আগ্ৰহ বঢ়াবলৈ , আৰু সকলো অঞ্চলতে এটা মাত্ৰ লিখিত ভাষাৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ সভাৰ যত্ন থাকিব ।’ অ ভা উ সা সভা ক্ৰমাৎ নোহোৱা হৈ গ’ল , কিন্তু সভাই আৰম্ভ কৰা কাৰ্য আন আন অনুষ্ঠানে কান্ধ পাতি ল’লে । ‘জোনাকী’ চন্দ্ৰকুমাৰ

আগৰুৱালৰ উদ্ভাৱন, ‘একাধাৰে সম্পাদক, কাৰ্য্যক্ষম আৰু স্বাধিকাৰী’ হৈ তেওঁ তাৰ নিমিত্তে অশেষ পৰিশ্ৰম কৰিলে কিমান ডাঙৰ আকাঙ্ক্ষা লৈ ‘নকৈ উঠি অহা অসমৰ নিমিত্তে আমাৰ আটাই শক্তি ব্যৱ কৰিম। এই পাছপৰি থকা আন্ধাৰ দেশলৈ অলপ জোনাক সূৰুৱাব নোৱাৰিলেও, যদি নিজে নিজেও যত্নৰ ফিৰিঙতিৰ পোহৰত বাট বিচাৰি পাওঁ, তেনে আমাৰ শক্তিৰ মিছা ব্যৱ হোৱা নাই বুলি ভাবিম। আমি যুক্তিবলৈ ওলাইছোঁ আন্ধাৰৰ বিৰুদ্ধে। উদ্দেশ্য দেশৰ উন্নতি, জোনাক।’ এই জোনাক সন্ধানী ‘জোনাকী’ৰ চাৰিওফালে তেতিয়াৰ অসমৰ ইণ্টেলেকচুয়েল ডেকা শক্তি গোট খালে। চন্দ্ৰকুমাৰৰ অভিন্নহৃদয়’ বেজবৰুৱাই সকলো কথাতে আগ ভাগ ল’লে। ‘জোনাকী’ত তেওঁ প্ৰহসন, কৃপাংকী প্ৰবন্ধ, উপন্যাস, গল্প আদি লিখিছিল অক্লান্তভাবে। তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ বছৰত বেজবৰুৱা কাকতখনিৰ সম্পাদক হৈছিল। এইদৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ নবতম ৰূপবোৰৰ তেওঁ পথ-প্ৰদৰ্শক আৰু সাহিত্য আন্দোলনৰ প্ৰধান সংগঠকৰ ভূমিকা সাদৰে গ্ৰহণ কৰিছিল। ‘জোনাকী’ৰ আন্দোলনত হাত উজুৱাইছিল কৃষ্ণপ্ৰসাদ ভূঞাই আৰম্ভ কৰা ‘বিজুলী’ আলোচনীয়ে (১৮৯০-৯২, ১৯০২)। ইয়াৰ পিছত কিছু দিন লেখত ল’ব লগীয়া কোনো আলোচনী নোহোৱাত সামূহিক সাহিত্য-প্ৰচেষ্টা নোহোৱাৰ দৰে হৈছিল। ১৯০৭ ছনত পদ্মনাথ বৰুৱাৰ ‘উষা ওলোৱাৰপৰা এটি নতুন সাহিত্য কেন্দ্ৰৰ সৃষ্টি হ’ল আৰু ১৯০৯ ছনত বেজবৰুৱাই নিজে ‘বাঁহী উলিয়াবলৈ লোৱাত পুনৰ তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ মহাবতীৰূপে সেই সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰীভূত ব্যক্তি হৈ পৰিল তেওঁৰ লেখনীৰ বলত। তেওঁৰ সাহিত্যিক ব্যক্তিত্বই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যক ঐক্য প্ৰদান কৰিছিল আৰু নিজৰ মনোৰম লেখাবোৰৰ যোগে সেই সাহিত্যক এটা পেটাৰ্ন দিছিল। তেওঁ একালে যেনেকৈ ধৰ্ম, দৰ্শন, থলুৱা স্বৰাজনীতি আদি চৰ্চাৰ যোগেদি আমাৰ চিন্তা নেতা হৈছিল, আনকালে সেইদৰে অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ শত্ৰু দমন কৰাৰ বেলিকা সকলোৱে তেওঁক নেতা ৰূপে পাইছিল। ভাষা

বা আন সিদ্ধান্তৰ বিষয়ত ডেওঁলৈকে সকলো সাহিত্যিকে অল্পশ্ৰেণী আৰু অল্পশাসনৰ বাবে যুঁজু ডুলি চাইছিল। যদি কোনোবাই ডেওঁৰ অল্পশাসন অমান্য কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল, ডেওঁৰ ওপৰত সেই অল্পশাসন কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে কঠোৰ হৈ বৰ্তিছিল। ১৮৮২বৰ্ষৰ ১৯৪০ ছনলৈকে এই আশাশতিকা কালক সেই দেখি মই বেজবৰুৱাৰ যুগ নাম দিছোঁ। কিন্তু এই পাঁচ দশকৰ শেষৰ কেইবছৰতে বেজবৰুৱাৰ প্ৰভাৱ ক্ৰমে কমি আহিছিল আৰু ১৯৫৮ ছনত তেওঁৰ মৃত্যু অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি পৰিৱৰ্তনৰ সঙ্কেতৰ দৰে হৈ পৰিছিল।

বেজবৰুৱা দুটি সোণালী যুগৰ মাজৰ সাকো, সংযোগ-সূত্ৰ। শঙ্কৰদেৱৰ যুগ অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম গৌৰৱৰ যুগ। এই যুগত অসমীয়া সাহিত্যই এক আন্দোলনৰ ৰূপ ধৰি বিস্তাৰ লাভ কৰিছিল। আৰু মধ্যযুগৰ ভাৰতীয় সাহিত্যৰ লগত একাত্মীয়তা স্থাপন কৰিছিল। সেই সময়ৰ সাহিত্যৰ লক্ষণ ত্ৰিটি শব্দ আগমন আৰু দেশ অধিকাৰ পিছলৈকে বিয়পি পৰিছিল। Every age is the child of the past and parent of the future. জোনাকী যুগত যি নতুন নৱশাস আন্দোলন গঢ় লৈ উঠিল, সি বহুলভাৱে বহিমুখী, বাহিৰৰ প্ৰভাৱগ্ৰাহী। অৱশ্যে অ ভা উ সাৰ প্ৰোগ্ৰেচিভ পুৰণি সাহিত্যৰ সংৰক্ষণ আৰু উদ্ধাৰৰ চেষ্টা সন্নিৱিষ্ট হৈছিল। কিন্তু সি বিশেষ কাৰ্যকৰী হোৱা বুলি আমি নাজানো। অৱশ্যে সত্যই পুৰণি পুথিৰ তালিকা সংগ্ৰহ কৰিছিল আৰু ‘জোনাকী’ কাকতে শঙ্কৰদেৱ আদি সম্বন্ধে দুই এটি প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ কৰিছিল। ‘বাঁহী’ কাকতত তেনে প্ৰবন্ধ লাহে লাহে ঘন হৈ আহিল আৰু শঙ্কৰদেৱৰ নাম শুনিলে গা বিজ্বলি জোৰা একজোৰী লোকৰ বিৰোধ হেতুকে বেজবৰুৱা লাহে লাহে শঙ্কৰদেৱৰ আৰু শঙ্কৰী আন্দোলনৰ আলোচনাৰ মাজত সোমাই পৰিল আৰু দুইটিৰে প্ৰধান exponent, ধৰ্ম-বাহক আৰু প্ৰতিবন্ধকাৰক-ৰূপে খিয় দিব লগীয়াত পৰিল। সেই বন্ধকেইটি আছিল ডেওঁৰ

আবেগৰ হৃদয়ত আৰু চিন্তাৰ শীৰ্ষত গুৰিবেপৰা। তেওঁ শঙ্কৰদেৱৰ হৈ যুজ্জাটো এক প্ৰকাৰ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ হৈ যুজ্জাৰ সমাৰ্থক। কাৰণ ডাঙৰীয়া আছিল শঙ্কৰদেৱ-প্ৰাণ, বৈষ্ণৱ-প্ৰাণ, কমলাবাৰী-প্ৰাণ। শঙ্কৰী ধৰ্ম সংস্কৃতিৰ বিচাৰৰ বেলা অনেক ক্ষেত্ৰত পিতৃদেৱতাৰ মুখ নি স্মৃত বাগী আৰু সিদ্ধনাথ আচাৰ পদ্ধতি লক্ষ্মীনাথৰ কাৰণে প্ৰামাণ্য স্বৰূপ হৈছিল, কাৰণ সেই বিষয়ত দীননাথৰ কাৰ্য আৰু বাক্য আছিল পৰম আনুষ্ঠানিকতাপূৰ্ণ। দীননাথ বেজবৰুৱাৰ টোলৰ নৈষ্ঠিক বৈষ্ণৱ পৰিবেশে লক্ষ্মীনাথক এক গভীৰ জ্ঞান আৰু আত্মপ্ৰত্যয় দিছিল। আনফালে কলিকতীয়া পাশ্চাত্য শিক্ষা আৰু সাধাৰণ বায়ু-মণ্ডলৰ হেতুকে তেওঁ মাথোন revivalist বা পুনৰুত্থানবাদী নহৈ পুৰণি যুগটিক তাৰ প্ৰকৃত perspective অত objective ভাবে চাবৰ শক্তি পাইছিল। আধুনিক আলোচনা পদ্ধতিৰ ফালৰপৰা আমাৰ বাবে এইটি এটি মহালাভ। তেওঁ যেতিয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু দৰ্শন ব্যাখ্যা কৰিছে, তেতিয়া তাৰ প্ৰচাৰক ৰূপে সেই কাৰ্য কৰা নাই। সেই ধৰ্ম আৰু দৰ্শনৰ তেওঁ অধিৱক্তা বা গ্ৰাহকী, তাৰ বাদী নহয়। তেওঁৰ ওকালতিৰ মাজত উচ্ছ্বাস আছে, কাৰণ তাত প্ৰাণ আছে আৰু প্ৰেম আছে। কিন্তু সেই উচ্ছ্বাসত তেওঁ উটি যোৱা নাই। তেওঁ বহুতবোৰ প্ৰশ্নৰ সন্মুখীন হৈছিল। ‘বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদ পত্ৰিকা’ত ওলোৱা হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ ‘আসামে ক্ৰীচৈতন্ত’ প্ৰবন্ধৰপৰা সমস্যা ওলাল অসমৰ মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম চৈতন্তপন্থী নেকি ? ‘মুদ্গমৰ্কা বোষ্টমৰ বীবিয়নি’ উঠিল শঙ্কৰ অদ্বৈতাচাৰ্যৰ শিষ্য, মায়াবাদী সন্ন্যাসীৰ গোষ্ঠীৰ। মহাপুৰুষীয়া, দামোদৰীয়া, হৰিদেৱীয়া— এইবোৰ একে নহয়নেকি ? এফালে বঙালীৰ খোৱা-কামোৰা, আনফালে ‘অসম প্ৰদীপিকা’ জাতীয় ঘৰ শত্ৰুৰ আক্ৰমণ। ইয়াৰ মাজৰপৰা শঙ্কৰদেৱ পোনা পোৱালিটিক উদ্ধাৰ কৰাৰ দায়িত্ব যেন বেজবৰুৱা বোলা ‘অকলশৰীয়া পছ’টিবহে। কিন্তু তেওঁৰতো হটিবৰ নাই। তেওঁ ৰণত আগহে বাঢ়ে, পিছ গুৰি নহয়। তেওঁৰ শানিত অজ্ঞ শঙ্কৰী সাহিত্য,

ভাগৱত-উপনিষদৰ জ্ঞান আৰু home thrust দিব পৰা 'হাঁহিৰ কিল গুলুলা গুলুলা।' হাঁহিৰ একোটা ঠাট্টাতে তেওঁ বিপক্ষৰ কূপাচাৰ্য কৰ্ণ একোজনক ধৰাশায়ী কৰে। তাতে আকৌ 'বাঁহী'-প্ৰদীপিকাৰ মহাবৰণৰ বেলা ভৱানন্দ পাঠক নামৰ বৰ্ম পিঙ্কি বাণীকান্ত কাকতিও তেওঁৰ পক্ষ হোবাত এজনে বাক্য বাণ, এজনে যুক্তি বাণ, ওপৰা উপৰিকৈ নিক্ষেপ কৰি বিপক্ষক পৃষ্ঠভঙ্গ দিয়ালে। তেতিয়াৰপৰা সিপক্ষ বৰলৈ আগ নঘটা হ'ল আৰু বিপক্ষৰ ঘাই সেনাপতিয়ে হেলাবঙে বেজবৰুৱাৰ পক্ষত যোগ দিলে। অসমীয়া সাহিত্যত এইখন বৰ কুক্লেত্ৰৰ দৰেই বিখ্যাত হৈ ব'ল। শঙ্কৰদেৱৰ নিজৰ সময়ৰেপৰা আজিলৈকে অনেক বিপক্ষী লোক ওলাইছে, সকলো কালৰ বুকুত আপোনা আপুনি লয় পাইছে, কিন্তু শঙ্কৰদেৱ আৰু তেওঁ গঢ়া সংস্কৃতি অঢ়ল অটল জিৱান্তাবৰ দৰে থিয় দি থাকি ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক মানচিত্ৰত অসমৰ স্থান নিক্ষেপ কৰিছে। বেজবৰুৱাই সেই সংস্কৃতিকে আধুনিকভাবে ব্যাখ্যা কৰাৰ নতুন পথ নিৰ্দেশ কৰি গ'ল।

ই.বাজী সাহিত্যৰ নৱজ্যোত্সৱ পুনৰুত্থানৰ যুগত যেনেকৈ কোলাবিজ, ডি কুইঞ্চি, চাৰ্লছ লেম্বৰ বক্তৃতা আৰু প্ৰবন্ধই প্ৰথম নৱজ্যোত্সৱ যুগক নতুন সকলৰ লগত চিনাকি কৰি দি গ'ল, বেজবৰুৱাৰ আলোচনাখিনিয়ো শঙ্কৰদেৱৰ সাহিত্য আৰু তাৰ দাৰ্শনিক চিন্তাধাৰাক আনি নতুন ৰূপত আমাৰ আগত থিয় কৰিলে। বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ প্ৰতি তেওঁ আধুনিকসকলৰ সমাদৰ সৃষ্টি কৰিলে। সেই অৱসৰতে তেওঁ আমাৰ সমালোচনা সাহিত্যৰ পথপ্ৰদৰ্শক হ'ল। তেওঁৰ 'শঙ্কৰদেৱ' পুথিৰ 'কল্পিত হৰণ' কাব্যৰ আলোচনা গুণগ্ৰাহী সমীক্ষাৰ এটি প্ৰথম 'মা নিবাদ' বাণী। তেওঁৰ এনে সমালোচনা আলোচনীবোৰত সি চৰতি হৈ পৰি আছে। অসম সাহিত্য-সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণখনি উচ্চ মানবোধ থকা এজন সমালোচকৰ এটি সুন্দৰ কৃতি। তাত পুৰণি সাহিত্যৰ মূল্যায়ন আৰু নতুন সাহিত্যৰ সমীক্ষাৰ লগতে সাহিত্যৰ চিৰন্তন সৌন্দৰ্যবোধৰ দিক্‌নিৰ্ণয়ৰ যত্ন দেখিবলৈ

পোৱা যায়। সমালোচনাৰ বাবে পোৱা নতুন প্ৰকাশনৰ বিষয়ে বেজবৰুৱাৰ সাময়িক মন্তব্য অনেকখিনি আধুনিক অসমীয়া সমালোচনাৰ ঐশ্বৰ্যপূৰ্ণ অঙ্গ বিশেষ হৈ পৰিছে। এনেভাৱে সমালোচনাৰ যোগেদি সাহিত্যৰ গতি পথ নিৰ্দেশ কৰাত বেজবৰুৱাৰ কৃতিত্ব প্ৰকাশ পাইছে।

স্বাভাৱিকতে বেজবৰুৱা অসম আৰু অসমীয়াৰ অনিযুক্ত অভিভাৱক হৈ পৰিছিল। স্বদেশপ্ৰেম এই অভিভাৱকত্বৰ আছিল ভিত্তি। জোনাকী আৰু অ ভা উ সাৰ দলটি কেনেকৈ ভাষা সাহিত্য আদি বিষয়ত অসমৰ উন্নয়ন সাধন কৰিব পাৰি সেই চিন্তাৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈছিল—এই কথা তেওঁলাকৰ উদ্দেশ্য-ব্যাখ্যাপৰাই আমি ধৰিব পাৰোঁ। অসম আৰু অসমীয়াৰ স্বাৰ্থ-ৰক্ষাৰ এই হকৰ বিষয়ে তেতিয়া সকলোৱেই চিন্তা কৰিছিল। যেতিয়া সেই দলৰ সকলো বিক্ষিপ্ত হৈ পৰিল আৰু তেওঁলোকৰ মাজৰ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা বোলাজনেই যেতিয়া ‘বাহী’ৰ সম্পাদকগিৰি কৰি অসমীয়া স্বাৰ্থৰ প্ৰতিপালকৰ দৰে হৈ থাকিল, তেওঁৰ ওপৰতেই বাহিৰৰ আক্ৰমণ প্ৰতিৰোধ কৰাৰ পাল পৰিল। ‘বাহী’ৰ জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভতে দেখা গ’ল অসমত থকা প্ৰবাসী বঙালী কেইজনমানে আৰু অসমৰ বাহিৰৰো বঙালী পণ্ডিত দুই-এজনে অসমীয়া ভাষাক বঙলাৰ প্ৰাদেশিক সংস্কৰণ বুলি ঘোষণা কৰি কিবীলি পাৰিবলৈ ধৰিছে। অসমৰ গোঁৰৰ গোঁৰীপুৰৰ বজা বাহাদুৰ প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সৌজন্যত গোঁৰীপুৰত বহা প্ৰবাসী বঙ্গ সাহিত্য সন্মিলনৰ সুযোগত ‘কামৰূপ-শাসনাবলী’ৰ পণ্ডিত পদ্মনাথ ভট্টাচাৰ্য বিজ্ঞাবিনোদ আদিয়ে যোৱা শতিকাৰ আগভাগত অসমীয়া ভাষা আদালত পট্টাশালিত হোৱা দুৰ্দশাৰ পুনৰাবৃত্তিৰ মানসে অসমীয়া ভাষাৰ বিৰুদ্ধে নানা অযথা মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিলে। এইদৰে জোকাই ল’বলৈহে পালে, বেজবৰুৱাই প্ৰথম বছৰৰ ‘বাহী’ত ‘অসমীয়া গোঁৰীপুৰত বঙলা সাহিত্য সভা’ নামে এলানি প্ৰবন্ধ লিখি তেওঁলাকৰ যুক্তি ভাষা-তত্ত্বৰ ফালৰপৰা মহটিয়াই পেলালে আৰু ‘বিজ্ঞাবিনোদ ভায়া’কো বাককৈয়ে এসেকা দিলে। এইখন বৰণ সামৰিবলৈ পাওঁতে নো

লক্ষ্যনাথ

পাণ্ডেই কটক নিরাসী বঙালী অধ্যাপক এজনে 'মৃগয়ী' নামে আলোচনীত একে পৰ্যায়ৰ আৰু এখন যুজৰ খণ্ড-শিঙা বজালে। বেজবৰুৱাই 'বাঁহী'ত ওলোৱা তেওঁৰ প্ৰবন্ধ এটাৰ অনুবাদ এটা 'মৃগয়ী'লৈ পঠিয়ালে, ভুবনচন্দ্ৰ বৰুৱাই (যাৰ সাহিত্যিক নাম উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱা, যাৰ বিখ্যাত ৰচনা 'একগমনি ছোৱালীকণ তই') এটি ভেজী প্ৰতিবাদ সেই কাকততে প্ৰকাশ কৰালে আৰু বেজবৰুৱাই দ্বিতীয় বছৰ 'বাঁহী'ত 'অসমীয়া ভাষা আৰু বঙ্গালীৰ চকুত টোপনি' বুলি প্ৰবন্ধ লিখি 'মৃগয়ী'ৰ লেখক যোগেশচন্দ্ৰ ৰায় বিজ্ঞানিধিৰ ফপহতা যুক্তিবোৰ খণ্ড-বিখণ্ড কৰি পেলালে। বিজ্ঞানিনোদ বিজ্ঞানিধিসকলৰ বিজ্ঞাৰ 'টুৰি-বাজী উৰুৱাই দিয়া বেজবৰুৱাৰ প্ৰবন্ধৰ কল্যাণত 'সেই যে বিদেশী প্ৰভাৱৰ কোবত প্ৰবাসীয়ে আৰু বেছি দিনলৈ মূৰ দাঙিব নোৱাৰিলে।' এনে ধৰণৰ সমস্যা অৱশ্যে মাজে মাজে পিছতো উক দি আছিল আৰু হাতত কাফ'ই লৈ বেজবৰুৱাই ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ নিক্ষেপ নকৰিলেও দুই-এটা বাটলুগুটিকে মাৰিছিল।

অসমীয়া ভাষাক যে তেওঁ পৰম শত্ৰুৱপৰাই ৰক্ষা কৰিব লগীয়া হৈছিল এনে নহয়, সেই ভাষা অশুদ্ধকৈ লেখাসকলৰ লগতো মাজে মাজে তেওঁৰ খণ্ডযুদ্ধ সংঘটিত হৈছিল। জোনাকী যুগৰেপৰা অ ভা উ সা ৰ ডেকা সাহিত্যিকসকলে বিশেষ যত্ন কৰিছিল অসমৰ 'সকলো অঞ্চলতে এটা মাত্ৰ লিখিত ভাষাৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ।' পিছৰ লেখকসকলেও এই চেষ্টা ত্যাগ কৰা নাছিল। কিন্তু মাজে মাজে সাহিত্যত আঞ্চলিক প্ৰয়োগৰ যত্ন হৈছিল আৰু তেতিয়াই একোটা অশ্লীলকৰ পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হৈছিল, কিন্তু বেজবৰুৱাই সেই পৰিস্থিতিতো calling spade a spade কৰাৰপৰা নিবৃত্তি নিবিচাৰিছিল আৰু তেনেকৈয়ে পৰিস্থিতিক জয় কৰিছিল। মাজতে কামৰূপীয়া ভাষাত তেওঁ ৰচনা আহ্বান কৰিছিল, 'ধনীৰাম দস্তই হা মোৰ হৰি' আৰু উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱাই 'হা মোৰ কাপাল শীৰ্ষেৰে দুটি সুন্দৰ কবিতা 'বাঁহী'লৈ আগ বঢ়াইছিল। এই সময়ত কোনো কোনোৱে (সকলোৱে অৱশ্যে নহয়, কাৰণ ইয়াৰ পিছতো তৰুণৰাম ফুকন আদিৰ

সেই ভাষা কণৰ কবিতা ওলাইছিল) বেজবৰুৱাক ভুল বুজিছিল। ভাষা বিষয়ত বেজবৰুৱা আনৰ ওপৰত কঠোৰ হোৱা দেখি ১৮৩১ শকৰ আঘোণৰ প্ৰথম বছৰ প্ৰথম সংখ্যাত ওলোৱা ‘বাঁহী’ত তেওঁৰ আখৰ-জেটিনিৰ লগত হেমকোষ’ৰ অমিলবোৰ তেওঁক সমালোচকে আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল। তেতিয়া দ্বিতীয় বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাৰ সম্পাদকৰ চ’ৰাত বেজবৰুৱাই তেওঁৰ স্বভাব সুশুভ হাঁহি কোঁতুকৰ মাজত সমালোচকক কৈছিল ‘অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণবিজ্ঞাসত হেমকোষৰ শাসন তেওঁলোকে যেনেকৈ মানে আমিও তেনেকৈ মানো, মাত্ৰ প্ৰভেদ এইফেৰাহে যে, তেওঁলোকে যেনেকৈ অটবাৰ গুৰিৰ পৰা কটবাৰ গুৰিলৈকে গৈ সমূলি ~~নে~~শিঙোৱাকৈ হেমকোষেৰ সৈতে মিলি যাব খোজে, আমি নোখোজে।।

ভাষা পৰিৱৰ্তনশীল। তাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধানো তাৰ অনুগামী নহ’লে ভাষাৰে সৈত সেই দুইৰো বিচ্ছেদ ঘটিব।’ এই মতবাদ সমৰ্থন কৰিবৰ অৰ্থ স্বয়ং হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘অসমীয়া ব্যাকৰণৰ পাতনিৰপৰা হেমকোষ কাৰৰ তদনুকৰণ মতৰ উদ্ধৃতি দিছে। গতিকে দেখা যায়, তেওঁ হেমকোষ’ মানি লৈও যুক্তিযুক্ত স্থানত তাৰ বিকল্প আৰু সজ পৰিৱৰ্তন সমৰ্থন কৰিছিল। এই নীতিৰ উদাৰতা বুজাবলৈ তেওঁ প্ৰথম বছৰ প্ৰথম সংখ্যা (আঘোণ ১৮৩১) ‘বাঁহী’ৰ ‘অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্ক আৰাৰচৰেক কথা’ প্ৰবন্ধত লিখিছিল, ‘কোনোটো ভাব কোনোটো চিন্তা আমাৰ ভাষাৰ শব্দেৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিলে, সহজে বুজা বিদেশীভাষাৰ শব্দ খাবকৈ আনি সেই কাৰ্য্যৰ নিমিত্তে তাৰ সহায় ললে ভ’ষাৰ মঙ্গলৰ বাহিৰে অমঙ্গল নহয়, আৰু ভাষাৰ জাতো নাযায়। আজিকালি পৃথিৱীৰ ভিতৰত সকলো ভাষাতকৈ উন্নত ভাষা ই.ৰাজী ভাষাত কত দেশৰ শব্দ সোমাই তাক চহকী কৰিছে অন্ত নাই। কিন্তু সেইবোৰ অনাৱশ্যকত বা অদৰ্কাৰত ধাৰে লোৱা হোৱা নাই, নাইবা ই.ৰাজী ভাষাৰ অনিষ্ট সাধন কৰিবৰ মানবে গাৰ বলেৰে সেইবোৰ তাত প্ৰৱেশ কৰা নাই দেখি অনধিকাৰ প্ৰৱেশ দোষত সেইবোৰ জগৰীয়া নহয়। সেই শব্দবোৰ ভূমি-

চাইল অৰ্থাৎ ঘৰুৱা হৈহে ই.বাজী ভাষাত সোমাইছে। সিহঁতে থাকিবলৈ ই.বাজী ভাষাৰ দেশত গ্ৰামাৰ অৰ্থাৎ ব্যাকৰণৰ বস্তু মাটি একোচমকা পাইছে, স্পেলিং অৰ্থাৎ বৰ্ণবিন্যাসৰ কাপোৰ একোডোখৰ পাইছে আৰু সকলো বিষয়তে সেইবোৰ ই.বাজী ভাষাৰ প্ৰজ্ঞাস্বত্ব দখল কৰিবলৈ পাইছে। ফলত সিহঁতৰ দ্বাৰায় ই.বাজী ভাষাৰ সম্পদ বাঢ়িছে, টুটা নাই। বেজবৰুৱা প্ৰেছিডেন্সি কলেজৰ ই.বাজী ভাষা সাহিত্যত শিক্ষা লাভ কৰা লোক। তাৰ পিছতো তেওঁ ভাষাতত্ত্বৰ গ্ৰন্থ অধ্যয়ন কৰিছিল। তেওঁ ভাষাৰ বৰ্ণবিন্যাস, বাক্য খণ্ডবাক্যৰ জটুৱা গঠনৰ ফালে বিশেষ চকু দিছিল, বিশেষকৈ বৰ্ণাঙ্ক দোষ তেওঁ বৰকৈ ঘিণাইছিল। তেনে দোষৰ বাবে গোহাঞি বৰুৱা, বেণুধৰ ৰাজখোৱাবেপৰা ৰোষেশ্বৰ শৰ্মা, উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰুৰ পুথিলৈকে সকলোৰে সমালোচনাত তেওঁ স্পষ্ট মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছিল। এই মন্তব্যবোৰলৈ সাহিত্য ৰচিবলৈ কলম তুলি লোৱা সেই কালৰ সকলোৱেই বিশেষভাৱে মন দিছিল। এনেভাবে শুধু অসমীয়া লেখাৰ ঐতিহ্য এটিৰ সৃষ্টি হৈছিল। আজি বেজবৰুৱাৰ কলমৰ খোচৰ ভয় নাই কাৰণেই যেন ভাষা বিষয়ক বিস্মৃতিত ঢিল পৰি গৈছে। আমিও নিজকে চম্ভালিবলৈ এৰি দি ভটীয়া নাৱত উটি গৈ আছো।

ভাষা সম্বন্ধে ইমান সচেতন বেজবৰুৱাৰ শৈলী সম্পৰ্কে মতভেদৰ ঠাই বোধ হয় আছে, কাৰণ বহুভঙ্গিতা সেই শৈলীৰ এটি লক্ষণ। এজন সমালোচকে এখন বিছা-সভাত কৈয়ে পেলাইছিল, বেজবৰুৱাৰ বোলে কোনো ষ্টাইল নাই। এই কথা বোধ হয় বহুভঙ্গিতাবে স্বীকৃতি। ডক্টৰ কাকতিয়ে ইমানলৈকে গৈছে যে 'বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ ৰচনাবলীত বাঞ্চে প্ৰকৃত literary style, সাহিত্যিক ৰচনা ৰীতি আৰু ঠাইত বিৰল। নিৰ্ভাজ অসমীয়া ঘৰুৱা শব্দ, কিন্তু উপযুক্ত ঠাইত উপযুক্ত ভাৱৰ বাহন-স্বৰূপে ব্যবহাৰ কৰিলে তাৰে কি মধুৰ ঝংকাৰ, কি প্ৰকাশিকা শক্তি, কি ধ্বনি, তাৰ উদাহৰণ বুঢ়ী আইৰ সাধু, ককাদেউতা আৰু নাতি ল'ৰা। অতি সাধাৰণ কথা এটিও বেজবৰুৱাৰ ভাষাৰ সাজ

পিন্ধিলে মনোমোহা হৈ উঠে।’ কাকতিয়ে ‘নিজক বাদ নিদিয়াকৈ সকলো উৎসাহী অসমীয়া লেখকক’ ব্যৱস্থা দিব খুজিছিল—‘বেজবৰুৱাৰ বচনা পদ্ধতিৰ প্ৰতি সবিশেষ মন নিদিয়াকৈ অসমীয়া লিখিবলৈ যোৱাটো ভাৱাৰ প্ৰতি অবিচাৰ কৰা হয়।’ কাকতিয়ে গদ্য শৈলীৰ উদাহৰণ দিবলৈ গৈ ধুনীয়া পুথি দুখন বাছি উলিয়াইছে। কিন্তু এনে অনেক ঠাই বেজবৰুৱাৰ বচনাত ওলাব য’ত ভাষাই খিচিৰি পাগিছে, বহুত ঠাইতে তেওঁৰ শৈলীও সেই দেখি মিশ্ৰিত। সাধাৰণভাৱে ক’বলৈ হ’লে তেওঁৰ শৈলী জীৱন্ত, জতুৱা, বহুভঙ্গিক আৰু বিষয়ানুকৰণ, অনেক থলতে সি চিত্ৰধৰ্মী, সঙ্গীতধৰ্মী, অনেক ঠাইত আকৌ হাস্যসিক্ত বা ব্যঙ্গাত্মক, ঠায়ে ঠায়েবা তৰ্কাত্মক (logical)। সকলো ক্ষেত্ৰতেই তেওঁৰ ভাষা সজীৱ সপ্ৰাণ, অৱলীলাযুক্ত, এজন সদানন্দময় পুৰুষৰ ভাষা। তেওঁৰ বৰ জোৱায়েকৰ মুখৰপৰা শুনা কথা, তেওঁ হেনো দুখৰ সময়ৰ মাজতে হাহিভৰা কথাবোৰ শোখ। এইটি কথাযো তেওঁৰ হাঁহিত চকুলো-সনা গভীৰ অৰ্থ প্ৰদান কৰে। এনবোৰ গুণ লগ লাগি তেওঁৰ ভাষাক অননুকৰণীয় কৰি পেশাইছে, তেওঁ নিজেই স্বলক্ষণযুক্ত ভঙ্গিত কৈছে, তেওঁৰ “লিখাৰ ৰীতি অনুকৰণ কৰিবলৈ গৈ লেখাক গোৱৰ্ধনসকলে সহজে ভুলু, পছটো হৈ ওলাই আহি সভাসদসকলক হতুৱাব পাৰিছিল।’

বেজবৰুৱাৰ ভাষাত যেনেকৈ হাহি বাদী স-বাদীৰ দৰে আছে, তেওঁৰ সকলো লেখাতে সি তদনুকৰণ। ই তেওঁৰ শৰীৰ আৰু মনৰ স্বাস্থ্যৱস্থাৰ পৰিচয়। কিন্তু তেওঁৰ লগুণ দিয়নিৰ সময়ত লম্বোদৰ বাপুৱে হোমৰ ঘিউৰে ভস্ম হাই সানি ফোট দিবলৈ উঠোগ কৰোঁতে হাহিয়ে তেওঁৰ পেটত আঙোৰ পাঙোৰ কৰি মুখৰপৰা খুৰুখুৰনি তোলাৰ দৰে তেওঁৰ দুই এটা হাহিয়ে misplaced হৈ অঠাইত পৰিছিল, সেই কথা সমালোচকৰ চকুত নপৰাকৈ নেথাকিব। বেজবৰুৱাই অসমীয়া মানুহক যুহু গালিকে পাৰিছে ‘তোমালোকে হাঁহিবইবা জানা কিটো।’ কিন্তু সেই বুলিও তেওঁয়ে এৰিস্টোফেনিছ, স্বাইফট আৰু চাৰ্ভেণ্টিছৰ নাম লৈছে,

আমি অগ্ৰাহ দেখুৱাইছো লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা কেতিয়াও তেওঁলোকৰ সগোত্ৰ নহয়। তেওঁৰ গোত্ৰ-বংশ বহুতোখিনি মিলে ‘কোৱাভাতুৰী’ লেখা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ লগত। হেমচন্দ্ৰৰ ভাষাৰ লগত তেওৰ ব্যক্তি আৰু সামাজিক সমালোচনাৰ পদ্ধতিটো জ্ঞানি বা নেজানিয়েই বেজবৰুৱাই বহুতোখিনি অনুকৰণ কৰি পেলাইছিল। অৱশ্যে দুইবোৰ মাজত প্ৰভেদ এটি আছিল, হেমচন্দ্ৰ সদায় serious, গহীন আৰু অলপ খঙাল—righteous indignation-এৰে ভৰা, হাঁহি কাকো উৰুৱাই দিবৰ যত্ন কৰা তেওৰ অভ্যাস নহয়, বৰঞ্চ তেও কাটে যে কাটেই ৰেপও। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ হাস্যাত আৰু ব্যঙ্গতো বহুভঙ্গিতা পৰিলক্ষিত হয়, প্ৰেমৰ ভেটি এচপৰাত বহি তেওঁ কাৰোবাক হাহিছে, ধেমালিতে জোকাইছে, ঠাট্টা-মস্কৰা কৰিছে, বাক্য-বাণ নিক্ষেপ কৰিছে, satirise কৰিছে। অনেক ঠাইত তেওঁ হাঁহিবৰ মন গৈছে কাৰণেই হাঁহিছে, আনে হাঁহক বা নেহাঁহক। তেওঁৰ হাঁহিত যদি ক’ৰবাত চকুপানীৰ ডাৱৰ লুকাই আছে, সি বাককৈয়ে লুকাই আছে, আমি দেখিছো মাথোন হাহিব বামখেমুখনহে যেন অনাহকত জলমলাই থকা। ক’ৰবাত যদি তেওঁ ব্যক্তিগতভাৱে উপলুঙা কৰি হাঁহিছে, আমিও হাহিছো, মাথোন কেতিয়াবা সিজন ব্যক্তিৰ কথা ভাবি হাঁহিবলৈ টান পাইছো, যেনেকৈ ‘চিলা’ কাব্য আৰু নোবেল প্ৰাইজৰ কথা লৈ লেখা ‘বুৰুৰণি’ প্ৰবন্ধত। সেইদৰে ‘পছম কুঁৱৰী’ত বীৰদত্তৰ চিত্ৰত কেৰিকেচাৰ আছে, কিন্তু সহানুভূতি নাই দেখি সেই চিত্ৰই কেতিয়াবা আমাৰ চিন্তাকৰ্ষণ কৰিব নোৱৰা হয়। বেজবৰুৱাৰ হিউমাৰৰ বিষয়ে ডক্টৰ কাকতিয়ে চমুৱাই কৈ থৈছে, ‘যি বসৰ গুণত গধুৰ ভাৰো আমনি নলগোৱাকৈ মনত সোমাব পাৰে, যি বসৰ গুণে পঢ়াৰ ভাগৰকো তৃপ্তিত পৰিণত কৰে, যি বসে সাহিত্যৰ প্ৰত্যেক ৰসকেই সীমা পাৰ হৈ আধিক্য দোষত আমনি লগোৱা হ’ব নিদিষে, সেই হাস্যৰসে বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ প্ৰত্যেক শাৰীকেই সজীব কৰি ৰাখিছে।’ তেওঁৰ নিৰ্দোষ ধেমালিৰে ভৰা ‘লিতিকাই বা মিলাৰামৰ আত্মজীৱনীৰ দীৰ্ঘ-

প্রতিপালিত হাশুব পরিবেশনে সকলোকেই বিমল আনন্দ দিব পাৰে।
 তেওঁৰ 'জীৱন-সৌৱৰণ'খনিকে। তেওঁৰ চিনাকি হাঁহিটিয়ে সদায় উপাদেয়
 কৰি ৰাখিছে। তেওঁৰ 'তত্ত্ব কথা'ৰ মাজতো যদি হাঁহিৰ প্ৰৱেশ দেখিছো,
 ফ্ৰেছ পাছৰ বাবে নালিছ কৰ্ত্তা নকৰি অ'মি তাক সম্বৰণ কৰিয়ে থৈছো।

বেজবকৰাই সাহিত্যৰ কোন বিভাগত বিশেষ বৰঙণি যোগাইছিল বুলি প্ৰশ্ন কৰিলে, ঘপহ কৰে উত্তৰ দিয়া টান। কাৰণ, পুথি-আকাৰে তেওঁৰ বচনা প্ৰকাশ কৰা কাম ১৯১৫ ছনৰ ‘চন্দ্ৰধ্বজসিংহ’, ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ আৰু ‘বেলিমাৰ’ আৰু ১৯১৬ ছনৰ ‘শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ’ আৰু ‘শ্ৰীমাধৱদেৱ’তে শেষ। তেওঁৰ পূৰ্ণ বয়সৰ বচনাসমূহ তেওঁৰ জীৱৎ কালত কিতাপ কৰি উলিয়াই নহ’ল। সেই কাম আজি সহজো নহয়, কাৰণ তেওঁৰ লেখা গুলোৱা আলোচনীবোৰ মূলতঃ নহয়, সেই বাবে কোনো বিশেষ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধবোৰ জুকিয়াই লৈ সম্পূৰ্ণ ৰূপত সম্পাদন কৰা দুকহ। তথাপি, এই কথা বোধ হয় ক’ব পাৰি যে ১৯১৬ ছনৰ আগৰ ‘শঙ্কৰদেৱ’ আৰু ‘শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ’ আৰু ‘শ্ৰীমাধৱদেৱ’ গ্ৰন্থ, আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু দৰ্শন সম্পৰ্কে ‘কৃষ্ণকথা’, ‘তত্ত্ব কথা’ আৰু ‘বাঁহী’ৰ সম্পাদকীয়তঃ লেখা প্ৰবন্ধবোৰতে আমি বেজবকৰাক তেওঁৰ গভীৰতাৰ লগ পাম। কিন্তু ঘাই প্ৰবন্ধখিনি বিভিন্ন পৰিস্থিতিত বিভিন্ন বিভিন্ন সময়ত ৰচিত, গতিকে সঙ্গতি ৰাখি সেইবিলাক সঙ্কলন আৰু সম্পাদন কৰিলেহে তাৰ পিছফালে লুকাই থকা তত্ত্বদৰ্শী বেজবকৰাজনক স্বৰূপত লগ পাব পাৰিম। এই বচনাবিলাকত আটাইতকৈ ডাঙৰ গুণ মনোৰম কথনভঙ্গি আৰু তত্ত্বকথাৰ প্ৰাঞ্জল ব্যাখ্যা। ‘শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ’ আৰু ‘শ্ৰীমাধৱদেৱ’ আধুনিক বিজ্ঞানসন্মত জীৱনী নহয়, তাৰ ধাৰা প্ৰাচীন কথা গুৰু চৰিতৰ আৰু সত্ৰৰ চৰিত-তোলা প্ৰথাৰ অনুগামী, ভকত বৈষ্ণৱসকলে সিখনিক তেনেভাবেইহে সন্মান কৰে। ইয়াৰ আগৰ ‘শঙ্কৰদেৱ’ গ্ৰন্থত আধুনিক দৃষ্টি সোমাইছে যদিও সম্পূৰ্ণৰূপে নহয়। এই দুখনি গ্ৰন্থ জীৱনী-সাহিত্যত আগৰ যুগৰ চৰিত বা চৰিত্ৰ আৰু নতুন যুগৰ জীৱনীৰ মাজৰ এটি বিন্দুত অৱস্থিত। অসমীয়া বৈষ্ণৱ

ধৰ্মৰ বুৰঞ্জী লেখাটো তেওঁৰ কল্পনাৰ ভিতৰতে থাকি গ'ল। বৰোদাৰ মহাৰজাৰ সৌজন্যত প্ৰকাশিত ভাৰতৰ বৈষ্ণৱ-ধৰ্মৰ ইতিহাস আৰু বাসলীলা সম্পৰ্কীয় ই. বাজী বক্তৃতা দুটি আৰু ভক্তি তত্ত্ব সম্পৰ্কে যুগুত কৰা, সম্ভৱত ক'তো পঠিত নোহোৱা আন দুটি বক্তৃতাই বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু তত্ত্ব সম্পৰ্কে তেওঁৰ পৰিষ্কাৰ জ্ঞানৰে পৰিচয় দিয়ে।

কৃপাবৰ বৰুৱা বা বৰবৰুৱাৰ (এইদৰে বৰুৱাজনেই বৰবৰুৱা হোৱাত কৃপাবৰে নিজেই হাহি থিকিন্দালি তুলিছে 'হেৰ' পৰুৱা, কিয় হ'লি তই বৰবৰুৱা? আগেয়ে আছিলি তই পৰুৱাৰ বৰুৱা হৈ, নিগমে মৰিলি তই বৰবৰুৱা বিষয় লৈ।') স্বাক্ষৰত প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধবোৰ বিক্ষিপ্ত বুলি কোনো সমালোচক হেনো উৎক্ষিপ্ত হৈছে বাৰে বাৰে। সময়ৰ হিছাপত এই প্ৰবন্ধবোৰ বিক্ষিপ্ত। দ্বিতীয় বছৰত জোনাকীৰ এসংখ্যাতে 'কাকতৰ টোপোলা' আৰম্ভ হৈ উৰা'ত 'ওভতনি' ব'বলৈ ধৰে। 'বাঁহী'তে বোধ হয় কৃপাবৰী লেখাবোৰ সৰহ পৰিমাণে প্ৰকাশিত হয়, কিন্তু 'আৱাহন'ৰ যুগলৈকে সিবিলাকে বিস্তাৰ লাভ কৰিছিল, পিছৰ ছিবিজবোৰৰ নাম 'বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুৰণি,' 'বৰবৰুৱাৰ চিন্তাৰ শিলগুটি (কাৰণ 'হৰিভকত' কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ এই সময়তে ওলাইছিল 'ওটিদিয়েক চিন্তাৰ চৌ') 'বৰবৰুৱা লম্বাই সন্বাদ,' 'বৰবৰুৱাৰ ডিনাৰ টেবুল' ইত্যাদি। 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা'ও পিকৱিক, কমলাকান্ত আদিক নিচিনা এটি চৰিত্ৰ-সৃষ্টিৰ পাতনি মেলা হয়, যি চৰিত্ৰৰ গাত সামাজিক, সাহিত্যিক নানা সমালোচনা আৰি দিব পৰা যায়। 'টোপোলা'ত মাথোন ধেমালিৰ লগতে অসমীয়া জাতিৰ চৰিত্ৰৰ সাধাৰণ সমালোচনা অবতাৰণা কৰা হয়। 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি' প্ৰবন্ধবোৰত জাতীয়তাবাদী মনোভাৱ স্পষ্ট হৈ উঠিছে আৰু সেই মনোভাৱৰ কাৰণেই ৰাজভক্ত 'উৰা'-সম্পাদকে বৰবৰুৱাৰ প্ৰবন্ধ নিজ কাকতৰপৰা তুলি লোৱা ঘোষণা কৰিব লগীয়াত পৰিছিল। এইলানি প্ৰবন্ধত বৰবৰুৱাৰ চিন্তা অসমৰপৰা ওলাই গৈ ভাৰত আকাশত বিচৰণ কৰিছিল, বিশেষকৈ বক্তৃত, কাৰণ

তেতিয়া বঙ্গ-ভঙ্গ আন্দোলনৰ শেষ অৱস্থা। এনে চিন্তাৰ সাধাৰণ হাহি কৌতুকৰ প্ৰবন্ধ অস্বাৰোহণ-পৰ্বৰ দৰে গল্প-প্ৰায় বচনা 'আমাৰ জন্মভূমি'ৰ দৰে ডি এল্ বায়ৰ পেৰডি, ধনশিৰিপাৰবপৰা বিয়াকৈ কইনা অনা 'বীণব'ৰাগী'ৰ কবি চন্দ্ৰকুমাৰৰ বিয়াৰ উপহাৰ বীণব'ৰাগী আদিও লগতে জুটি দিয়া হৈছে। বাঁহী' আৰু 'আৱাহন'ত ওলোৱা 'বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুৰণি'বোৰত গান্ধী আন্দোলন, স্বদেশী, আইন অমান্য, ঘৃণীয়া মেজমেল, গান্ধী আৱহিন চুক্তি, পিকেটিং, অৰ্ডিনেঞ্চ, কংগ্ৰেছ মহাসভা, সাম্প্ৰদায়িক ভাগ বাটোবাৰা, স্বৰাজিস্ট পাৰ্টি, খিলাফৎ আদি সাময়িক বিষয় ঠায়ে ঠায়ে স্পৰ্শ কৰি বৰবৰুৱাই ৰাজনীতিৰ নিজ ভাষা প্ৰস্তুত কৰিছে। মাজে মাজে আন সৰু সুৰা বিষয়লৈও তেওঁৰ চিন্তাৰ বুৰুৰণি উঠিছে (গুৱাহাটীৰপৰা ওলাবা পুথিত ছটিমান বুৰুৰণি বাদ পৰিছে আৰু তাৰ ঠাইত বাঁহী'ৰ আদি জীবনত সামৰা তিনিটি কৃপাবৰী বচনা সামৰা হৈছে)। 'বৰবৰুৱাৰ চিন্তাৰ শিলগুটি' চন্দ্ৰকুমাৰ আগবৰালাৰ তদাৰকত খাৰঘুলিৰপৰা ওলোৱা 'বাঁহী'ত প্ৰকাশ পাইছিল। ইয়াৰ প্ৰাৰ্থনিয়েই হাতৰ খজুৱতি মাৰিবলৈ লেখা খুছীয়া কথা, মাজে মাজে কংগ্ৰেছৰ নিৰ্বাচন, পৌৰসভাৰ নিৰ্বাচন অসহযোগ আদি সাময়িক ৰাজনীতিৰ কথাযো তাত ভুমুকি মাৰিছে। কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ নাম লৈ লেখা প্ৰবন্ধবিলাকক বৰবৰুৱাৰ চৰিত্ৰটোবেই ঐক্য প্ৰদান কৰিছে, শ্বেকছপিয়েৰৰ নাটকৰ বিদূষকৰ দৰে সেই চৰিত্ৰ বেজবৰুৱাৰ বিৱেকৰ ধ্বনি বক্তৃতাৰে বাজি উঠিছে। বেজবৰুৱা মাহৰ নামত নচলি বৰবৰুৱা জিজিৰ নামত চলা সেইবোৰো ব্যক্তিৰ, সমাজৰ ৰাজনীতিৰ সমালোচনা। এই সমালোচনাৰ পদ্ধতি আৰু তীব্ৰতাৰ তাৰতম্য ঘটিছে, ইহিহিযে কেতিয়াবা ধেমালিৰ, কেতিয়াবা বাঙ্গৰ কপ লৈছে। এইটো বহুভঙ্গিতাহে, বিক্ষিপ্ততা নহয়। সঁচা কথা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ তীব্ৰতা ইয়াত নাই, কিন্তু বৰবৰুৱাৰ কাঁড় কেইপাতো কমভাবে বুকুৱে পিঠিয়ে সৰকি নাযায় তথাপি বৰবৰুৱাক আমাৰ লগৰে এজন বুলি

ভাবিব মন যায়—যেনে মন হেমচন্দ্রৰ বেলিকা নাযায়। হেমচন্দ্র পুৰা satirist, বববকুৱা তেওঁৰ ভক্ত হ'লেও তেওঁৰ সঙ্গ উপভোগ কৰিব পৰা যায়, তেওঁ hail fellow well met বিধৰ লোক। দুইজনৰে লক্ষ্য দেশৰ, সমাজৰ কল্যাণ। এইভাবে বববকুৱা স্বাক্ষৰেৰে লেখা বেজবকুৱাৰ প্ৰবন্ধাৱলীৰ এটি গল্পীৰ তাৎপৰ্য বতমান।

বেজবকুৱাই 'জোনাকী' আন্দোলনত যোগ দিছিল প্ৰহসন, তৰল হাস্যৰ প্ৰবন্ধ আৰু দুই এটা ডাঠ মিশ্ৰণ থকা প্ৰেমৰ কাহিনীৰ ঔপন্যাসিকৰূপে। সেই সময়ৰেপৰা কিন্তু তেওঁ কবিতা হয় যদি হওক, নহয় যদি নহওক বুলি দুই এটি কবিতাও লিখিছিল, যদিও নবস্ত্ৰাসৰ প্ৰথম শিহৰণ তোলা চন্দ্ৰকুমাৰ আদিৰ কবিতাবাহ তেওঁ বৰ ডাঙৰ ছমজদাৰ। 'নিজৰ বঁচনাবোৰ মোৰ নিজৰে ভাল লাগে, সেইবোৰ সি চৰতি হৈ থকা বাবে পাচিব খুজিলে আন্তকাল পাও কাৰণে বোলে একেলগ কৰি কবিতাকেইটা 'কদম-কলি' নাম দি ছপাই পেলালে ১৯১৩ ছনত। ইয়াত পিছত আৰু বোধ হয় তেওঁ বিশেষ কবিতা-প্ৰয়াস কৰা নাই। 'কদম কলি'ত কবিতা নহৈ কেঁকো ককাৰ সাধুৰ বিয়াগোম পখীৰ গঁঠেলা মৰা কণীটোৰ দৰে ৰোৱা ৰচনাও দুই এটি আছে। কিন্তু প্ৰকৃত কবিতাৰ আৱেগ সঞ্চাৰী স্পৰ্শ থকা ৰচনা কেইবাটিও আছে। 'কবিতা', 'বীণ ব'ৰাগী', 'ধনবৰ আৰু ৰতনী', 'ৰতনীৰ বেজাৰ' আদি মনোৰম কবিতা কোনো কাব্য সাহিত্যই হেৰুৱাবলৈ নিবিচাৰিব। ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ আৱেগ, ভাব প্ৰৱণতা, প্ৰকাশৰ আতিশয্য আদি গুণ বেজবকুৱাৰ প্ৰেমাসুৰাগমূলক কবিতাকেইটিত পোৱা যায়। দেশাসুৰাগমূলক কবিতাত নৈৰাশ বা অৱসাদলৈ তেওঁ বাট এৰি দিব খোজা নাই, সিৰোৰত আশাবাদৰ এটি সঞ্জীৱনী শক্তিৰ জীপ আছে। চন্দ্ৰকুমাৰৰ 'তেজীমলা', আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ 'পাণেশই'ৰ দৰে বেজবকুৱাৰ ৰতনী কবিতা দুটি কৃত্ৰিম বেলাড বা কাহিনী গীতিৰ স্তম্ভৰ নিদৰ্শন। 'চালনী আৰু বেজী' সৰুমে ছোটোয়াৰ। ডি এল্ বায়ক পেৰডি কৰি বেজবকুৱাই

সুখ পাইছিল। এই পেনডিৰ লঘু বিক্ৰপ আদিয়ে কবিতা পাঠকক ভাল আমোদ দিয়ে। আন্তৰিকতাপূৰ্ণ দেশাত্মবোধ আৰু গভীৰ আধ্যাত্মিক স্নৰ— বেজবৰুৱাৰ গহীন কবিতাৰ এই দুটিকে প্ৰধান লক্ষণ বুলি ক’ব পাৰি।

তৃতীয় বছৰ ‘জোনাকী’ত (১৮৯১) বেজবৰুৱাৰ একমাত্ৰ উপন্যাস পঞ্চম কুঁৱৰী প্ৰথম প্ৰকাশিত হয়। তাৰ চৈধ্য বছৰৰ পিছতহে সি পুথি আকাৰে ওলায়। বেজবৰুৱাই বিনযেৰে তাক ‘নগণ্য’ বুলিছে ‘জীৱন সৌৱৰণ’ত। কিন্তু প্ৰথম অসমীয়া বোমাষ্টিক উপন্যাস আৰু বুৰঞ্জীমূলক বোমাধৰ্মপে অসমীয়া উপন্যাসৰ বুৰঞ্জীত ইয়াৰ এখনি উজ্জল স্থান আছে। বদন বৰফুকনৰ নিষ্ঠুৰ শাসনত কামৰূপৰ প্ৰজা অতিষ্ঠ হৈ উঠিছিল। সেই অতিষ্ঠতাই উগ্ৰ ৰূপ লৈছিল হৰদত্ত-বীৰদত্ত দুই ককাই ভাইৰ দুন্দীয়া বা দন্দুৱা দ্ৰোহত। এওলোকৰ পতন আৰু হৰদত্তৰ গাভৰু জীয়েক পদ্মকুমাৰীৰ বিলৈয়ে লোক কবিৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰিছিল, তাৰ চিন ভগা ছিগা দুই এটি গীতৰ টুকুৰাত পোৱা যায় ‘ক’ত গ’ল হৰদত্ত, ক’ত গ’ল বীৰদত্ত, ক’ত গ’ল খাওঁ খাওঁ সাৰা’, ‘হৰদত্তৰ জীয়েক পদ্মকুমাৰী ধনৰাত নাখালে ভাত, হাতত ধৰি লৈ কুমেদান বঙালে পদ্ম বিচাৰে গাত।’ এইদৰে লোক-মানসক স্পৰ্শ কৰা কাহিনীয়ে ডেকা বেজবৰুৱাকো আকৰ্ষণ কৰিছে, তেও কল্পনাৰ সহায়েৰে পঞ্চমৰ যৌৱনৰ আৱেগ আৰু দুৰ্গতিৰ চিত্ৰ আঁকিবৰ যত্ন কৰিছে। সমস্ত উপন্যাসখনিত বোমাধৰ্ম বায়ুমণ্ডল, যদিও কোনো পৰিস্থিতি, চৰিত্ৰ বা ঘটনাত অবাস্তৱ বা অসম্ভাৱ্যৰ সাচ নাই। বুৰঞ্জীৰ দুন্দীয়া-দ্ৰোহ বোমাধৰ্ম পটভূমিতহে ৰৈছে, উপন্যাসিকে তেওৰ আৰ্টক ঐতিহাসিক তথ্যাত্মসন্ধানৰ হাতধৰী লিগিৰী কৰিবলৈ বিচৰা নাই। ঘটনাৰ গতি তেওঁ কিয় বিশেষ ধৰণৰ কৰিলে, সেই লৈ প্ৰশ্ন অবাস্তৱ, যদি তেও তেওঁৰ ঈঙ্গিত কলাক ৰূপ দিব পাৰিছে। পুৰণি এটা যুগৰ বিবিধ পৰিস্থিতি আৰু চৰিত্ৰ ফুটাই তুলিব পৰা বেজবৰুৱাৰ সাৱলীল ভাৱাই পুথিখনিক সুখপাঠ্য কৰি তুলিছে। ডক্টৰ বিৰিক্কুমাৰ বৰুৱাই এটা কথা মন কৰিছে যে *minute details are*

provided to lend to the story the illusion of reality, the novelist achieves a pattern marked by skilful weaving, charity of conception and happiness of blending এয়া উচ্ছ্বসিত প্রশংসা, কিন্তু তৰুণ পথ প্ৰদৰ্শক ঔপন্যাসিকৰ সি প্ৰাপ্য। হবদন্তৰ প্ৰতি ঔপন্যাসিক বৰ সহানুভূতিশীল নহয়, কিন্তু হবদন্তও সহানুভূতিশীল নহয় পছমৰ প্ৰেমৰ আৱেগৰ প্ৰতি, আৰু সেই বাবেইহে উপন্যাসৰ মূল সংঘাত, আৰু সেইহে ট্ৰেজেডি আগ বাঢ়ি আহিবলৈ সাহ পাইছে।

পুৰণি বুঢ়ী আইৰ সাধু আৰু আধুনিক চুটি গল্পৰ মাজত বেজবৰুৱাই হ'ল সেহু। চুটি গল্পৰ তেৱেঁই আমাৰ পথ প্ৰদৰ্শক। সপ্তম বছৰৰপৰা গুৱাহাটীৰপৰা প্ৰকাশিত জোনাকীত তেওঁৰ 'আজি', 'চেনিচম্পা', 'কেকো ককা', 'জয়ন্তী', 'পুত্ৰান পিতা' নামৰ গল্পবোৰ ওলাইছিল। তেওঁ বছৰেবোৰ পুৰণি সাধু সংগ্ৰহ কৰি তেওঁৰ মনোমোহা ভাষাৰে নতুনকৈ সম্পূৰ্ণকৈ লিখি উলিয়াইছিল 'বুঢ়ী আইৰ সাধু আৰু ককা দেউতা আৰু নাতি ল'ৰা'ত (১৯১২)। এই ছইখন পুথিৰ বস্তুব্য প্ৰথমখনৰ পাতনিখন পঢ়িলে আমাৰ মনলৈ স্পষ্ট ধাৰণা আহিব বেজবৰুৱা এক পকা folklorist তেওঁ পৃথিৱীৰ ডাঙৰ ডাঙৰ পণ্ডিতৰ মতৰ উদ্ধৃতি দিছে, লোক কথাৰ ক'ত কেনে অধ্যয়ন হৈছে, তাৰ ভূও আমাক দিছে 'মানুহৰ জাতীয় জীৱনৰ অলিখিত পুৰণি বুৰঞ্জী জানিবৰ নিমিত্তে ফাইললজি অৰ্থাৎ ভাষাতত্ত্ব আৰু মাইথলজি অৰ্থাৎ পুৰাণতত্ত্ব যেনেকুৱা লাগতিয়াল ফ'কল'ৰ অৰ্থাৎ সাধুকথাতত্ত্বও যেনেকুৱা লাগতিয়াল—এই কথা দঢ়াই কৈছে, সাধুকথাৰ কেনে বিভাজন হ'ব পাৰে আৰু সাধুকথাৰ মোটিফবোৰৰ কেনে ঐক্য দেখা পোৱা যায়, তাৰো ইঙ্গিত কৰিছে এবিধগতীয়া সেই পাতনিখনতে। অসমীয়া সমাজত সাধুকথাৰ কি প্ৰতুল সমাদৰ তাহানিৰেপৰা আছে, আমি আজি-কালি ভাবোঁ, সাধুকথা শব্দৰ 'সাধু' আৰু 'সাঁউদ' একে

কথা আৰু ‘এক আছিল বৰ সাউদ, তেও কৰিছিল লক্ষ্যাব বণিজ’ জাতীয় আখ্যানৰপৰাই সেই নামকৰণ হৈছে। বেজবৰুৱাই কৈছে, ‘সাধুকথা মানে সজ কথা বা সন্ত-সাধুৰ উপদেশ-বাক্য বুলি আদিবপৰা অসমীয়াই ভাবি আহিছে। এনে উপকথা বা গল্পক কোনো দেশৰ কোনো জাতিয়ে “সাধুকথা”, এই ওখ নাম দিয়া নাই। ইয়ুবোগীয়ই folk-tales, বঙালীয়ে “কপ কথা”, “আষাঢ়ে গল্প” বোলে, অসমীয়াৰ দৰে সাধুকথা নোবোলে। ভাৰা আৰু folktale জাতিৰ হাড় মগজু।’ (তথাপি দেখোন আমাৰ sweet-toothed ছুই-এক লেখক ‘কপকথা’, ‘কপকথা’ কৰি উদ্ধাউল হয়।) অসমীয়া লোক কথাৰ গৱেষকসকলৰ কাৰণে বেজবৰুৱাৰ পুষ্টি দুখনি অক্ষয় ভাণ্ডাৰ হৈ থাকিব আৰু সাধাৰণ ল’ৰা বুঢ়া পাঠকক পুৰণি জগত এখনৰ সোৱাদ দি থাকিব। এই সাধুকথাৰ সংগ্ৰহ, অধ্যয়ন আৰু প্ৰকাশৰ মাজত বেজবৰুৱাই ইংৰাজী, বঙলা আদি আধুনিক গল্প সৃষ্টিত হাত দিয়ে। ছুই এটি গল্পত ‘বৰি কাকা’ৰ প্ৰভাৱো পৰিলক্ষিত হয়। তেওঁ যদিও ‘জোনাকী’তে গল্প লেখা আৰম্ভ কৰে সেই সময়ৰে পৰা ‘বাহী’ৰ শেষ স্তৰলৈকে তেও গল্প লেখি আছিল। তেওৰ দিন লেখাৰপৰা দেখা যায় ‘ভদৰী’ নামৰ নিটোল গল্পটি আৰু ‘স্বৰ্গাৰোহণ’ (যাৰ নাম পোনতে তেও দিছিল ‘অনিদ্ৰা’) ১৮৯৫ চনৰ ভিতৰত লেখা ব্যবসায় কৰ্মৰ মাজৰ অৱসৰ সময়ত। তেওৰ সবহভাগ গল্পই বোধ হয় ‘বাহী’ত প্ৰকাশিত হৈছিল। ‘সুৰভি’ (১৯২), ‘সাধুকথাৰ কুঁকি’ (১৯১), ‘সাধুকথা নামটো তেও বৰ ভাল পাইছিল হ ব পায়’, ‘আধুনিক গল্পৰ ক্ষেত্ৰতো তাক প্ৰয়োগ কৰিছে।) আৰু ‘জোনবিৰি ত (১৯১৩) ১৯১৩ চনলৈকে লেখা প্ৰায়খিনি গল্পই সন্নিৱিষ্ট হৈছে। ইয়াৰ পিছত তেওৰ গল্প লেখা পাতলিলেও পুথি তিনিখনৰ বাহিৰত থকা একুৰি ডেৰকুৰি গল্প ওলাব। সকলো বাহিৰা প্ৰভাৱৰ ভিতৰেদিও বেজবৰুৱাৰ গল্পত ভাগি যোৱা আৰু নকৈ গঢ় ল’বলৈ যত্ন কৰা অসমীয়া জীৱনৰ বাস্তৱ আৰু সম্ভাৱ্য চিত্ৰ কিছুমান আমি পাওঁ। কিছু পৰিমাণে জীবনৰ

লক্ষ্মীনাথ

ওপৰত দৃষ্টিপাত কৰাৰ তেওঁৰ ভক্তিক হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ব্যঙ্গাত্মক শৈলীক্ৰে প্ৰভাৱাৱিত কৰিছিল। কোনো ঠাইতবা হাঁহি তুলিব পৰা ছুই এটি শব্দক্ৰে গল্পৰ অন্তৰ্গত গভীৰ অনুভূতিক পাতলাই পেলাইছিল। তেওঁ তেওঁৰ বেছিভাগ গল্পক সামাজিক সমালোচনাৰ অস্ত্ৰ ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিছে, নতুন শাসনৰ লগত খাপ খুৱাব নোৱৰা আৰু তাৰ সুবিধা লৈ গভাটোপ হোৱা পুৰণি আৰু নতুন অভিজাত সম্প্ৰদায়ৰ ভেম ভাঙি দিয়াটোৱেই যেন গল্পত তেওঁৰ উদ্দেশ্য। গতিকে প্লেব তেওঁৰ এটা স্বভাৱত পৰিলভ হৈছে। কাহিনী-বস্তুৰ সংঘাত আৰু চৰিত্ৰৰ ব্যক্তিগত সূক্ষ্মতা নিদিয়াকৈয়ে তেওঁ ব্ৰিটিশ আমোলৰ প্ৰথম চাঞ্চল্যত চপল হোৱা অসমীয়া সমাজৰ উজ্জ্বল চিত্ৰ এখনি গল্পবোৰত দাঙি ধৰিছে। আনফালে, ‘ভদৰী’ আদিত বাকচাতুৰ্য আদি বাহ্যিক মনোমোহা অলঙ্কাৰ পৰিহাৰ কৰি জীবনৰ প্ৰাণবন্ত সৰলভাবে গ্ৰহণ কৰা গল্পৰ আঙ্গিকটোৱেই নিটোল হৈ পৰিছে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্য-মঞ্চত গহীনভাৱে প্ৰথম প্ৰৱেশ কৰে প্ৰহসন লেখক ৰূপে। প্ৰথম সংখ্যা ‘জ্ঞানাকী’ত ওলোৱা ‘বনকুঁৱৰী’ কবিতাই কাব্যামোদীসকলক ৰোমাণ্টিচিজমৰ বিশ্বয়-বিমিশ্ৰিত আনন্দ দান কৰিছিল, সেই সংখ্যাৰে আনন্দৰ আন এটি উৎস আছিল বেজবৰুৱাৰ ‘লিতিকাই’। প্ৰহসনকাৰৰ এই নৱসৃষ্টিয়ে কি আনন্দ দিছিল তাক তেওঁৰ ভাষাতে আপোনালোকৰ ওচৰলৈ আনো “প্ৰথম বছৰৰ ‘জ্ঞানাকী’ৰ প্ৰতি সংখ্যাতে মোৰ ‘লিতিকাই’ ওলাইছিল। ন লেখক আৰু ন বোৱাবী একেখন ফলিতে উঠে। ন লেখক মই, সেই দেখি মোৰ ‘লিতিকাই’ পঢ়ি লোকে কি ক’ব, কি বুলিব, এই ভয়ত মই চক খাই ফুৰিছিলো।” ইডেন গাৰ্ডেনৰ গছৰ তলত বহি তেওঁ দৃশ্যবোৰ লেখি গৈছিল। “লিতিকাই সাধুটো মনত আছিল, গতিকে ভাবি-চিন্তি কোনো প্লট (plot) নগঢ়ি একেবাৰেই লেখি গৈছিলো। প্ৰথমতে বাগিৰ কাকতত পেন্সিলেৰে যি লেখি গৈছিলো, কাটি-ছুটি

দুঃখবোৰাকৈয়ে নাইবা ভাল কাকতত নকল নকৰাকৈয়ে তাকে ছপা কৰিবলৈ ত্ৰীযুত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ হাতত মনে মনে গুজি দিছিলো। ” ‘লিভিকা’ৰ জন্মৰ এই ইতিহাস বিশেষ মন কৰিব লগীয়া, আৰ্টিষ্টৰ বাধাহীন প্ৰথম উচ্ছ্বাসে কেনেকৈ সুন্দৰ কলাৰ ৰূপ ধাৰণ কৰে, সি তাৰে নিদৰ্শন। সজ্জতিবিহীন উদ্ভট পৰিস্থিতি, জঘামূৰ্খ সাত ককাই-ভাইৰ অস্বাভাৱিক উক্তি আৰু কাৰ্য-কলাপ আদিয়ে শেষলৈকে পাঠকক ফাৰ্চৰ আচল সমৃদ্ধিৰে হাঁহুৱাই থাকে। কিন্তু এইখনিত তেওঁ যি মনোৰম প্ৰহসন-সৃষ্টিৰ আশা আমাক দিলে, তাক একুৰি চাৰি বছৰৰ পিছৰ ‘পাঁচনি’, ‘নোমল’ আৰু ‘চিকৰপতি নিকৰপতি’য়ে বেয়াকৈ ভঙ্গ কৰিলে যেন পাওঁ। প্ৰথম দুখনৰ ঘটনা সাধুকথা-সুলভ একোটি পাতল পৰিস্থিতিৰ আঁৰত চিকৰপতি-নিকৰপতি দুই চোৰৰ কাহিনীটোত প্ৰত্যয়শীল কোনো বৈচিত্ৰ্য নাই। ‘নোমল’ৰ নাহৰফুটকা বুঢ়াৰ পাছৰা স্বভাৱ, পাঁচনি’ৰ নাম-ভূমিকাৰ জনৰ আলহী নহলে ভাত নোখোবা স্বভাৱৰপৰা বেজবকৰাই আমাক পাতল হাঁহি একোটি যোগাইছে, ‘চিকৰপতি নিকৰপতি নাটৰ উদ্দেশ্যত অলপ আঁৰ লাগি আমাক নহহুওৱা হৈছে। কেয়োখনি প্ৰহসনতে একেই সাধুকথাৰ পৰিবেশ। প্ৰহসনৰ এই দুই কিস্তিৰ মাজতে বেজবকৰাই শ্বেকছপিয়েৰৰ *Hamlet* ভাঙি ‘হেমচন্দ্ৰ’ আৰু *Midsummer Night's Dream* ভাঙি ‘দিনৰ সপোন’ ৰচনা কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল। কিন্তু এইবোৰ কাৰ্য একেবাৰেই অসম্পূৰ্ণ হৈ ব’ল। ১৯১৫ ছনত বেজবকৰাই একেলগে তিনিখন ঐতিহাসিক নাটক ছপাকৈ উলিয়ায়—‘চক্ৰবৰ্ত্তসিংহ’, ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ আৰু ‘বেলিমাৰ।’ বুৰঞ্জীসিদ্ধ চৰিত্ৰবোৰৰ পৰিবৰ্তন নাসাধি সিহঁতক নাটকৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ আৰু কাল্পনিক চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতি উদ্ভাৱন কৰিলেও তাৰ দ্বাৰা বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ ধাৰা ব্যাহত হ’বলৈ নিদিবলৈ বেজবকৰাই এক প্ৰকাৰে যেন সংকল্প গ্ৰহণ কৰিছিল। এই কেইখন নাটকৰ যোগেদি অসমীয়া নাট-সাহিত্যৰ ওপৰত শ্বেকছপিয়েৰৰ

প্ৰভাৱৰ প্ৰয়াহ্নৰ মুকলি কবি দিয়া হয়। বেজবৰুৱাই অসমৰ বুৰঞ্জীৰ চিত্ৰ অঙ্কন কৰোঁতেও তাৰ ওপৰত ষ্বেকছপিয়েৰৰ চৰিত্ৰ আৰু নাটকীয় চিত্ৰৰ হাঁ আহি পৰিছে। বৈপৰীত্যৰ বিজ্ঞনিৰ দ্বাৰা চৰিত্ৰায়ণ (characterisation by contrast), শোকাৰ্ভ দৃশ্যৰ মাজে মাজে গ্ৰাম্য কমেডি বা খুছতীয়া দৃশ্যৰ সমাৱেশৰ দ্বাৰা শোকৰ উপশম (comic relief), দীঘল স্বগতউক্তি ইত্যাদি ষ্বেকছপিয়েৰীয় বৈশিষ্ট্যও নাটকেইখনিত বাককৈয়ে ধৰা পৰে। ‘চত্ৰস্বজসিংহ’ত বুৰঞ্জীৰপৰা পোৱা কাহিনী আৰু চৰিত্ৰবোৰ নাটকীকৃত নোহোৱাকৈয়ে বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা গৃহীত হৈছে। গতিকে নাটকখনৰ আকৰ্ষণ অল্প কেন্দ্ৰলৈ আঁতৰি গৈছে—ষ্বেকছপিয়েৰৰ *Henry the Fourth* অৰ প্ৰিঞ্চ হাল, ফলস্টাফ, ফলস্টাফৰ inn বখীয়া প্ৰেয়সী আৰু মদৰ ঘুলিৰ লগবীয়াবোৰৰ অসমীয়া ৰূপ প্ৰিয়বাম ডেকা ফুকন, গজপুৰীয়া, গজপুৰীয়ানী, আৰু টকৌ-টোকোৰা আদিৰ চুলুঙালিৰ দৃশ্যবোৰ নাট্যকাৰে বৰম লগাকৈ সজাইছে আৰু তাতে নাটকীয় ৰুচিৰ তৃপ্তি ঘটে। সকলো ফালৰপৰা ‘জয়মতী কুঁৱৰী’য়েই সাৰ্থক নাট্য-সৃষ্টি। ইয়াত বুৰঞ্জীমূলক আৰু কাল্পনিক চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতিৰ বাসায়নিক সংযোগ ঘটিছে আৰু সি নাটকৰ ট্ৰেজিক পৰিণতিৰ সহায়ক হৈছে। ডালিমীৰ চৰিত্ৰটি আদৰ্শাত্মক কিন্তু বাস্তব সৃষ্টি, নগা পৰ্বতৰ সৰলতা আৰু সৌন্দৰ্যৰ কাব্যময় প্ৰতীক। এই নাটকত ৰিজেন্সলালৰ স্পষ্ট প্ৰভাৱ নাট্যকাৰে স্বীকাৰ কৰিছে। মানব তিনিটা আক্ৰমণৰ কাহিনী সামৰি ‘বেলিমৰ’ এখন এপিক নাটকত পৰিণত হৈছে, অসমৰ স্বাধীনতাৰ সূৰ্যাস্তৰ বক্তৃতাৰ বহুত চৰিত্ৰত বহুত ঘটনাত বিকীৰিত হৈ পৰিছে, এজন নায়কত বা ঘটনাৰ একেটা সংঘাতত কেন্দ্ৰীভূত হোৱা নাই। ইয়াত অসমীয়া জাতিটোবেই যেন নাটকখনৰ নায়ক আৰু সিয়েই যেন নিজৰ গোঁৱৰ-হৰণৰ ট্ৰেজিডিত গৈ মগ্ন হৈ পৰিছে। নৱম বছৰৰ ‘বাঁহী’ত বেজবৰুৱাই ‘গদাধৰ বজা’ নামে এখনি সৰু প্ৰহসন প্ৰকাশ কৰিছিল। তাক তেওঁ চ’ৰাঘৰীয়া নাট

বুজিছিল আৰু আছিল সমালোচকে ডাক একাকিকাব প্ৰথম নিদৰ্শন বুলি অভিযোজন জনাইছে। ইয়াৰ মূল অনুপ্ৰেৰণা ববীন্দ্ৰনাথৰ পাকিস্থানিক নাটকনৈকি, সন্দেহ হয়। নাটিকাখনিৰ মূল উৎস—গেছেলা দাসক বাই-ভনী কমল আৰু বিমলাই ভ্ৰম কৰাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা হাঁহি। বুজাব বা সমাজৰ চিত্ৰ ইচ্ছিত থাকিলেও ধেমালিয়েই ‘গদাধৰ কল্যাণ’ৰ মূল উপাদেয় পদাৰ্থ।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই আমাৰ কোটিকলীয়া বুঢ়া লুইতৰ বুকুত জন্ম লাভ কৰি প্ৰায় আটেকুৰি বছৰ কাল একনিষ্ঠভাৱে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ সেৱা কৰি পুনৰ লুইতৰ বগী ঢকঢকী বালিক নিজৰ শৰীৰটি শোধাই থৈ গ’ল। এই আটেকুৰি বছৰৰ তেওঁৰ সেৱা আছিল অতন্ত্ৰিত, আন্ত্ৰীহীন, ক্লান্তিহীন। ধনে জনে, মানে গোন্ধেৰে বহুহীয়া ঘৰ এখনিত জন্মলাভ কৰি তেওঁ জীৱনত যেনেকৈ বহুতো ভোগ উপভোগ কৰিলে, তেনেকৈ অকল্পিত দুখ-শোকৰ লগতো অবিজ্ঞানত সংগ্ৰাম চলাই গ’ল। কেতিয়াবা পেটৰ বিষে তেওঁক চিতকৰি পেলাই থৈছে। কেতিয়াবা হাবিৰ বাঘ-ভালুক, জোক জেলুকৰ মাজত, মেলেবিয়া কলাজৰৰ আতঙ্কৰ মাজত তেওঁক ‘সংসাৰ চক্ৰৰ কৰতে চিণ্ডে।’ হৃষ্টচিত্তৰ আবেগ তেওঁক মাজে মাজে পাইছিল। সেই সকলোৰে মাজত তেওঁক চেনেহী হাঁহি আৰু মাড়-তুল্যা ভাষা-জননীয়ে এৰা দিয়া নাছিল, সাহিত্যৰ আত্মদেও তেওঁক তৃপ্তি দি ৰাখিছিল। সুখ-সন্তোষৰ আত্মদেও তেওঁক সেই ব্ৰহ্মানন্দ-সহোদৰ আত্মদৰপৰা লোভ লগাই ঐতৰাই নিব পৰা নাছিল। মুঠতে, তেওঁৰ জীৱন এটি সাধনাৰ জীৱন, কঠোৰ, একাগ্ৰ সাধনাৰ জীৱন, কাঠৰ কুন্দা আৰু চক্ৰকুমাৰ আগবঢ়োৱাৰ কথাত literary log বা সাহিত্যৰ কুন্দা একেলগে কুন্দোৱাৰ জীৱন। সকলোই তেওঁৰ মহাসাধু পিতৃ-দেবতাৰ জীৱনৰ আদৰ্শই তেওঁক এক শব্দবোধবাদত পৰণ দি গভীৰ inculcation দিছিল। চকল ডেকাটিত তেওঁ অ ভা উ সা আৰু ‘জোনাকী’ৰ নিজে সৃজা সংস্কৃতিৰ মন্দিৰত ‘আত্মাৰ বিপক্ষে

সুঁজাব', 'দেশৰ উন্নতি জোনাক'ৰ সাধনা কৰাৰ মহামুগ্ধতা দীক্ষিত হৈছিল। সেই দুইটি আদৰ্শকে তেওঁ একেৰাটো কবি জীৱনৰ শেষ পৰ্যন্ত সাৰটি ধৰি আছিল। সেই পৰম পৱিত্ৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্রাণিত হৈ তেওঁ অসম দেশক একেখনি চালৰ একেডালি কৰাৰ ভলব এখনি মাথোন আপোন খব বুলি ভাবিছিল। সেইহে সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিলৈ তেওঁ এক ক্ৰান্তি আনিবলৈ সক্ষম হ'ল। নানা আত্ম-গ্লানিৰে পূৰ্ণ অসমীয়া জাতিক আত্ম প্ৰত্যয়, আত্ম প্ৰতিষ্ঠা দিলে। অসম সাহিত্য সভাৰ বহুসন্মানিত সভাপতিৰ আসনৰপৰাই তেওঁ মহাবীৰ কৰ্মৰ সেই মহাবাহী ধ্বনিত কবি আমাৰ বুকু ডাঠ কৰিলে স্মৃতোহহু স্মৃতপুত্ৰোহহু যো বা কো ৱা ভৱাম্যহু। -দৈৱায়ত্ত, কুলে জাতং মমায়ত্তং তু পৌকৰম্ ॥ অসমীয়া জাতিৰ পিতা শঙ্কৰদেৱক ছখীয়া-নিছল। বুলি ভাবি থকা মহান ঐতিহ্যৰ উদ্ভাৱিকাৰী পুত্ৰসকলৰ সেই পিতাৰ লগত অকুণ্ঠ পৰিচয় ঘটাই দিলে। 'সকলো আছিল সকলো আছে নুগুণো নলওঁ গম' বুলি থকা স্বজাতীয় সকলক নিজৰ সম্পদনো কি, সিনো কিমান মহামূল্যৱান কহিল্লুৱ, তাকো বেজবকৰাই চেতাই দিলে। আমাৰ ভাষাৰ, আমাৰ সাহিত্যৰ, আমাৰ সংস্কৃতিৰ পূৰ্বসূৰীসকলৰ পদ-অঙ্ক অনুসৰণ কৰি তেওঁ নতুন গতি-পথ নিৰ্দেশ কৰি দিলে সকলো অপায় অমঙ্গল দূৰতে বিদূৰ কৰি। লগতে তেওঁ ভূমাৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিলে। 'সাহিত্য, ঘাইকৈ কাব্য-সাহিত্য এক বিশাল বিপুল বস্তু। কাব্য-সাহিত্যই হুই পাৰি মেলি অনন্ত অসীমক আঁকোৱালি ধৰে। ভূমৈব সুখমগ্নে নাস্তি। ই ভূমাক অৰ্থাৎ অগ্নৰ বিপৰীতক, মুক্তিক, সুন্দৰক আৰু শক্তিক আশ্ৰয় কৰে।' ই বেন উপনিষদৰ ঔষ্টাসকলৰ বাণীৰ নৱৰূপত সাহিত্যত প্ৰয়োগ। এই মহান বাণীৰ দ্বাৰা উৰু হৈ লক্ষ্মীনাথ বেজবকৰাই নিজকে বৰণীয় কৰিলে, নিজৰ ভাষা-সাহিত্যকো ঐশ্বৰ্যময় কৰিলে আৰু তেওঁৰ পিছত দলে দলে অহা ভাষা সাহিত্য-সংস্কৃতি-সেৱকলৈ তেওঁৰ কীৰ্তি আৰু আদৰ্শ দুইটিকে ধৈ গ'ল।